

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

M.Ö. 1. YÜZYIL VE M.S. 2. YÜZYILDA ANADOLU'DAKİ OPERATİF
ROMA LEJYONLARI

ERDAL KAYA
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ABDURRAHMAN UZUNASLAN

ISPARTA 2015

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMA
SINAV TUTANAĞI

Tez Savunması 1

Tarih:5/1/2015

Enstitü Yönetim Kurulunun / / tarih ve sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz Tarih Anabilim Dalı Eskişehir Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi Erdal KAYA'nın "M.Ö. 1. Yüzyıl ve M.S. 2. Yüzyılda Anadolu'daki Operatif Roma Lejyonları" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 5/1/2015 tarihinde saat 14.0'da toplanmış ve adayı tez savunmasına almıştır.

Lisansüstü Yönetmeliği Madde 25 uyarınca adaya dakika süreyle teziyle ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

☒ Tezin kabul edilmesine
(Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.) | ☐ Tezde düzeltme verilmesine
(Öğrenci, tezde gerekli görülen düzeltmeleri yaptıktan sonra üç (3) ay içinde savunmasını yineleyecektir.) | ☐ Tezin reddedilmesine
(Öğrenci,yeni tez konusu belirlemelidir.) |
|---|--|---|

***Tez adı değişikliği yapıldı/yapılmadı.**
oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.
Gereği için arz olunur.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	:Doç. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN	
Üye	:Yrd. Doç. Dr. Fikret ÖZCAN	
Üye	:Yrd. Doç. Dr. Kansu EKİCİ	

Ek :Her Bir Jüriye Ait Tez Değerlendirme Jüri Raporları

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form danışman tarafından düzenlenerek 3 gün içerisinde ilgili Anabilim Dalı aracılığı ile Enstitüye teslim edilir.		

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum

“M.Ö. 1. Yüzyıl ve M.S. 2. Yüzyılda Anadolu’daki Operatif Roma Lejyonları” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Erdal Kaya
02. 02. 2015

ÖZET

M.Ö. 1. YÜZYIL VE M.S. 2. YÜZYILDA ANADOLU'DAKİ OPERATİF ROMA LEJYONLARI

ERDAL KAYA

Süleyman Demirel Üniversitesi, Tarih Bölümü

Yüksek Lisans Tezi, 193 sayfa, Ocak 2015

Danışman: Doç. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN

Bu çalışmada, M.Ö. 1. yüzyıl ve M.S. 2. yüzyıllar arasında Anadolu'da gerçekleştirilen askeri operasyonlarda görev almış Roma lejyonları geniş bir perspektifle ele alınmıştır.

İlk kez M.Ö. 190 yılında Seleukos kralı III. Antiokhos'a (büyük) karşı gerçekleştirilen Magnesia Savaşı'na katılmak üzere Anadolu topraklarına ayak basan Roma lejyonları, bu tarihten itibaren bölgede meydana gelen askeri operasyonların tümünde aktif bir şekilde görev almışlardır. Augustus döneminden itibaren imparatorluğun doğu eyaletlerinde kalıcı orduların bulundurulması ve Flaviuslar döneminde Suriye, Armenia ve Kappadokia eyaletlerinde kalıcı karargâhların kurulmasıyla birlikte, Anadolu coğrafyası birçok Roma lejyonuna ev sahipliği yapmıştır. Söz konusu lejyonlardan dördü, bölgede kalıcı olmak suretiyle konuşlandırılırken, diğer lejyonlar ise görev süreleri bitiminde geldikleri eyaletlere geri gönderilmişlerdir. Bununla birlikte Anadolu'da görevlendirilen lejyonlarla birlikte yine askeri operasyonlarda görev almak üzere bölgeye birçok yardımcı birlik (=auxilia) nakledilmiştir. Bu yardımcı birliklerin önemli bir kısmı aynı zamanda, bölgedeki yerel güvenliğin sağlanmasından, stratejik geçiş güzergâhlarının ve ticaret yollarının kontrolünden de sorumlu idiler. Ayrıca bu birliklerden, bölgedeki yol, köprü ve karargâh inşası gibi imar faaliyetlerinde, oldukça istifade edilmiştir.

Anadolu'da görev yapmış söz konusu Roma lejyonları ve yardımcı birliklerde görevli lejyonerlerin önemli bir kısmı yine Küçük Asya kökenli vatandaşlardan oluşmaktaydı. Küçük Asya'dan ele geçen, M.S. 2. ve 3. yüzyıllara tarihlendirilen ve Roma lejyonlarında görevli askerler ve komuta kademesine mensup görevlilere ait

oldukları anlaşılan önemli sayıdaki epigrafik veriden anlaşıldığı üzere, hemen hemen bütün Küçük Asya kentlerinden Roma lejyonlarına asker kayıtları yapılmıştır. Principatus Dönemi'nde Roma ordusunun yaklaşık %4'ü' Küçük Asya kökenli bu lejyonerlerden oluşmaktaydı.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Küçük Asya, Roma Lejyonları, Karargâh, Yardımcı Birlik, Asker Kaydı.

ABSTRACT

THE OPERATIVE ROMAN LEGIONS IN ANATOLIA DURING 1st CENTURY B.C. AND 2nd CENTURY A.D.

ERDAL KAYA

Suleyman Demirel University, Department of History
Master's Thesis, 193 pages, January 2015

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN

The present study, within a broad perspective, deals with the Roman legions involved in the military operations in the Anatolia between 1st century B.C. and 2nd century A.D.

The Roman legions who first set foot on the Anatolian lands to join the Battle of Magnesia against the Seleucid King Antiochus III (the Great) in 190 B.C. Since then, they actively took part in all military operations in the region. Along with the existence of the permanent armies in the eastern provinces of the Empire since the Augustan age and with the establishment of permanent garrisons in the provinces of Syria, Armenia and Cappadocia during the Flavian period, the Anatolia has been a home to several Roman legions. Four of the legions mentioned were deployed permanently while the other legions were sent back to the provinces they came from following the end of their term of office. Concurrently, several auxilia were transported to the region to assist the legions in the military operations in Anatolia. The majority of the auxilia were responsible for the provision of the local security and for the control of the strategic transit and trade routes. These units helped much to the construction activities such as roads, bridges and garrisons.

A great number of the legionaries serving in the above mentioned Roman legions and auxilia were chosen among Asia Minor origin people. It is evident from the significant number of the epigraphic data obtained from Asia Minor, dated to the 2nd and 3rd centuries A.D. and apparently belonging to the soldiers in Roman legions and officers at the commanding level that people from almost all Asia Minor cities joined

the Roman legions. Approximately 4% of the Roman army during the Principate was made up of these legionaries of Asia Minor origin.

Key Words: Anatolia, Asia Minor, Roman Legions, Garrison, Auxiliary Unit, Recruitment.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
METİNDE GEÇEN TERİMLERE İLİŞKİN KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1
Çalışmanın Amacı ve Kullanılan Antik Kaynaklar ve Modern Literatürün Değerlendirilmesi.....	6
Çalışmada Uygulanan Yöntem ve Kuruluş Düzeni.....	19
Teknik Notlar.....	20

I. BÖLÜM

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDEN M.S. 2. YÜZYILA KADAR ROMA ORDUSUNUN GENEL DURUMU

1.1 Erken Cumhuriyet Döneminde Roma Ordusu	22
1.2 Lejyonların Ortaya Çıkışı.....	26
1.3 Marius'un Ordu Reformu.....	30
1.4 Principatus Döneminde Roma Ordusu	34
1.5 Roma Askeri Diplomalari	43

II. BÖLÜM

2. ROMA'NIN ANADOLU HÂKİMİYETİ: *PROVINCIA ASIA*'NİN KURULMASI (M.Ö. 205–129) VE PRİNCİPATUS DÖNEMİ'NE KADAR ANADOLU'DA MEYDANA GELEN SİYASİ VE ASKERİ GELİŞMELER

2.1. Asia Eyaleti Kurulmadan Önce Anadolu-Roma İlişkileri ve Roma'nın Anadolu Hâkimiyetinin Temelleri	45
2.1.1 Manlius Vulso'nun Galat Seferi ve Apamea Barışı	49
2.1.2 Attalos'un Vasiyeti ve Aristonikos İsyanı	59
2.2 Roma'nın Asia Eyaleti (= <i>Provincia Asia</i>)	64
2.3 M.Ö. 129-27 Yılları Arasında Anadolu'da Meydana Gelen Siyasi ve Askeri Gelişmeler	67
2.3.1 Birinci Mithridates-Roma Savaşı (M.Ö. 89–85).....	67
2.3.2 Sulla'nın Küçük Asya Politikası	74
2.3.3 İkinci Mithridates-Roma Savaşı (M.Ö. 83–81).....	78
2.3.4 IV. Nikomedes'in Vasiyeti ve Üçüncü Mithridates-Roma Savaşı (M.Ö. 74–63).....	82
2.3.5 Pompeius'un Anadolu Politikası.....	87
2.3.6 Caesar ve Marcus Antonius Dönemlerinde Anadolu'da Meydana Gelen Siyasi ve Askeri Gelişmeler	89

III. BÖLÜM

3. ANADOLU'DA GÖREV YAPMIŞ ROMA LEJYONLARI

3.1 Roma'nın Anadolu'da Kalıcı Karargâhları Bulunan Doğu Lejyonları	99
---	----

3.1.1 <i>Legio III Scythica</i>	101
3.1.2 <i>Legio XII Fulminata</i>	104
3.1.3 <i>Legio XV Apollinaris</i>	108
3.1.4 <i>Legio XVI Flavia Firma</i>	113
3.2 Anadolu’da Görev Yapmış Diğer Roma Lejyonları	115
3.2.1 <i>Legio III Gallica</i>	115
3.2.2 <i>Legio V Macedonica</i>	117
3.2.3 <i>Legio VI Ferrata</i>	120
3.2.4 <i>Legio I Minervia</i>	122
3.2.5 <i>Legio I ve II Adiutrix</i>	123
3.2.6 <i>Legio III Cyrenaica</i>	124
3.2.7 <i>Legio III Flavia Felix</i>	124
3.2.8 <i>Legio VII Claudia (= Paterna, Macedonica)</i>	125
3.2.9 <i>Legio X Fretensis</i>	127
3.2.10 <i>Legio X Gemina</i>	129
3.2.11 <i>Legio XIV Gemina</i>	130
3.2.12 <i>Legio XVIII Cornelei Spinteri</i>	131
3.2.13 <i>Legio XXII Deiotariana</i>	132
3.2.14 <i>Legio XXII Primigenia</i>	134
3.2.15 <i>Legio XXX Ulpia Victrix</i>	135
3.3 Roma Döneminde Küçük Asya’daki Askeri Yollar ve Stratejik Geçiş Güzergâhları	136
SONUÇ	143
KAYNAKÇA	148
LEVHALAR VE HARİTALAR LİSTESİ	174
LEVHALAR	177
HARİTALAR	191
ÖZGEÇMİŞ	194

ÖNSÖZ

Henüz lisans öğrencisiyken ilgi duymaya başladığım Eskiçağ Tarihi'ne, danışmanım Doç. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN'ın alanın zorluğu ve önemi konusundaki telkinleriyle daha ciddi yaklaşmış ve bu alanda yüksek lisans yapmaya karar vermiştim. Tez konusu belirleme aşamasında yine danışman hocamın, Türk araştırmacılar tarafından yeterince araştırılmamış Anadolu'da görev yapmış Roma lejyonları üzerine çalışmam gerektiği hususundaki yönlendirmesiyle çalışmalara başladım. İlk olarak Roma ordusu konusundaki temel çalışmaların elde edilmesiyle başlanan kaynak araştırması, Roma ordusu ve lejyonlara ilişkin antik kaynaklarda yer alan bilgilerin sistematik bir şekilde biraraya getirilmesiyle devam etmiş, standart-süreli yayınlarda konuya ilişkin çalışmaların elde edilmesi ve son olarak epigrafik kaynakların taranmasıyla ön çalışma tamamlanmıştır. Elde edilen kaynakların önemli bir kısmı İstanbul'da bulunan Alman Arkeoloji Enstitüsü, Ankara'da bulunan İngiliz Araştırma Enstitüsü ve Antalya'da bulunan Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nden, geri kalan kısım ise araştırmacılara her geçen gün daha kapsamlı araştırma imkânları sağlayan internet üzerinden elde edilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında katkı ve yardımlarını esirgemeyen hocam Doç Dr. Abdurrahman UZUNASLAN'a içten şükran borçluyum. Yurtdışından birçok önemli kaynağı karşılık beklemezsiniz bana ulaştıran kıymetli Jill Aslan'a müteşekkirim. Yazım aşamasında karşılaştığım problemlerde değerli görüşlerini benimle paylaşan Yrd. Doç. Dr. Fikret ÖZCAN ve Yrd. Doç Dr. Kansu Ekici hocalarıma, tezi proje olarak sunduğum Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne, ana metnin birçok kez okunarak düzeltilmesine katkı sağlayan dostum Recep ALTIN'a ve kıymetli abim Ümit KAYA'ya, teknik sorunların çözülmesinde katkıları bulunan Fariz HÜSEYNOV ve Mustafa AĞGÜL'e şükranlarımı sunarım. Son olarak, Isparta'da bulunduğum süre içerisinde maddi manevi her konuda benden desteklerini esirgemeyen değerli aileme ve çalışmada büyük pay sahibi olan sevgili Yasemin BÜKBÜZ'e derin minnet ve şükran borçlu olduğumu belirtmek isterim.

Erdal KAYA

Isparta 2015

METİNDE GEÇEN TERİMLERE İLİŞKİN KISALTMALAR LİSTESİ

ABD.	: Anabilim Dalı
Bk.	: Bakınız
Bd.	: Band
C.	: Cilt
<i>col.</i>	: <i>columna</i>
Çev.	: Çeviren
dn.	: Dipnot
Ed./Eds.	: Editor/Editors
<i>et al.</i>	: et alii
Fasc.	: Fascicule
Fig.	: Figure
Km	: Kilometre
krş.	: Karşılaştırınız
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
No.	: Numara
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Suppl.	: Supplement
vb.	: Ve Benzeri
vol.	: Volume
vs.	: Vesaire

GİRİŞ

İtalya Yarımadası'nda M.Ö. 8. yüzyılın ilk çeyreğinde küçük bir krallık olarak ortaya çıkan, gerçekleştirdiği uzun ve istikrarlı savaşlar neticesinde M.Ö.1. yüzyılın sonlarına doğru siyasi, askeri ve ekonomik nüfuz alanını bütün Akdeniz'e egemen kılan Roma, bu önlenemeyen yükselişinin itici gücünü kuşkusuz profesyonel olmayan vatandaş ordusuna borçluydu. Zira Kartacalı Haannibal, Makedonia kralı V. Philippos, Suriye kralı III Antiokhos ve Numidia kralı Iugurtha'ya boyun eğdiren ordu, Roma vatandaş ordusu idi. Söz konusu ilk ordunun kökeni, Roma halkını meydana getiren *Ramnes*, *Tities* ve *Luceres* kabilelerinden, atlı ve piyade olmak üzere, seçilen askerlere dayanmaktaydı. Düzen ve disiplinden yoksun, sadece savaş zamanı istifade edilen bu ilk Roma ordusuna kaydedilen askerler, soylu ve mülk sahibi vatandaşlar arasından seçilmekteydi.

M.Ö. 6. yüzyılda, Servius Tullius döneminde gerçekleştirilen reformlarla birlikte *phalanx* sistemi ile tanışan Roma ordusu, bu dönemde mevcut asker sayısının tespiti için ilk defa yapılan nüfus sayımı (=census) neticesinde, beş sınıf halinde organize edilmiştir. Topraksız köylülerin ve yoksul vatandaşların dâhil edilmediği, mülk ve soyluluk esasına dayalı bu yeni sisteme göre, orduda görev alan her Roma vatandaşı, ihtiyaç duyduğu silah ve teçhizatı kendisi karşılamak zorunda idi.

Roma ordusu, Servius Tullius reformlarından sonraki gelişim aşamasını, M. Furius Camillus (M.Ö. 446–365) döneminde gerçekleştirilen yeniliklerle devam ettirmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen ve lejyonların stratejik temellerinin atılmış olduğu en önemli yenilik, *phalanx* taktiğinin lağvedilerek, yerine *manipulus* taktik formasyonunun getirilmiş olmasıdır. Bu taktik, *pilum* (=mızrak) ile donatılan askerlere daha esnek hareket kabiliyeti sağlamasının yanında, ordunun kısa sürede önemli başarılar elde etmesine olanak sağlamaktaydı.

Orduya asker kaydı her yıl yapılmaktaydı. Konsüllerin, halk meclisini bir toplantı ile Capitolium Tepesi'ne davet etmeleriyle birlikte asker kaydetme süreci başlamış olurdu. Askeri *tribunlar* tarafından kura sistemiyle yapılan seçim işlemi, her bir lejyonun 4200 asker sayısına ve yaş-beden bakımından aynı tipte lejyonerlere sahip olmasıyla son bulmaktaydı. M.Ö. 3. yüzyılda Roma'da henüz tam anlamıyla

profesyonel ve güçlü bir ordu meydana getirilmiş değildi. Zira bu dönemde gerçekleştirilen savaşlarda (özellikle Kartaca Savaşları) elde edilen zaferler, Akdeniz'deki Roma hâkimiyetinin tam anlamıyla sağlanması adına yeterli görülmemekteydi.

M.Ö. 2. yüzyıla gelindiğinde, doğuda Makedon ve Seleukos orduları mağlup edilmiş, Kuzey Afrika, İspanya ve Galya'nın güneyinde bulunan eski Kartaca toprakları Roma'nın egemenlik alanına dâhil edilmiştir. Söz konusu dönemde birçok zorlu savaşta başarı kazanmış Roma ordusu için profesyonelleşme süreci resmen başlamıştır.

Marius döneminde özellikle topraksız köylülerin orduda görev yapabilmeleri uygulaması, Roma ordusu için devrim niteliğinde alınmış bir karardır. Zira yüzyıllarca siyasi ve sosyal yaşamın dışında tutulan bu topraksız yığınların, *capite censi*, Roma ordusuna dâhil edilmeleri hukuka aykırı bir davranıştı. Bu nedenle söz konusu uygulama özellikle siyasi yaşamın en baskın yığınları olarak hissedilen soylu sınıfının tepkisini çekmiştir. Ancak Marius, bu tepkilere aldırış etmeden, kendi siyasi geleceğini garanti altına almak adına, böyle bir işe girişmekten çekinmemiştir. Devlete muaazam asker kaynağı sağlayan bu uygulama ile hiçbir malı mülkü olmayan askerlerin teçhizat, yeme, içme ve emekli olduktan sonra elde edecekleri toprak, devletin kesesinden çıkacaktı.

Hiçbir yasal hakkı bulunmayan yoksul vatandaşların Marius döneminde orduya asker olarak kaydedilmeleri, Cumhuriyet dönemi için bir dönüm noktası olmuştur. Eskiden sadece devlet adına savaşan zengin Romalı vatandaşların yerini şimdi, ganimet ve toprak arzusuyla savaşan, komutanlarına sadakete bağlı paralı askerler almıştır. Neticede, Roma'da sivrilmiş nüfuzlu generaller, ellerinde bulundurdıkları maddi servetleri, yeni ordular meydana getirmek ve devlete karşı politik bir silah olarak kullanmak için harcamışlardır.

Augustus'un, rakipleri M. Antonius ve Kleopatra ile giriştiği bir dizi savaştan galip olarak ayrılması ve M.Ö. 27 yılında Principatus Dönemi'nin (=birinci-tek adam yönetimi) ilan edilmesiyle birlikte, Roma lejyonları için yepyeni bir dönem başlamıştır. Lejyonların son şeklini aldıkları ve profesyonelleşme sürecini tamamladıkları söz konusu dönem ile birlikte Augustus, Roma'nın denizaşırı topraklarda elde ettiği

hâkimiyet alanının savunulmasına yönelik projelerini yürürlüğe koymaya başlamıştır. Geleneksel uygulamalardan tamamen vazgeçmeyen *princeps*, Cumhuriyet döneminin nüfuzlu komutan ve idarecileri Sulla, Pompeius, Caesar, Lepidus ve M. Antonius'tan kalan lejyonları devralmış ve bu muazzam büyüklükteki orduyu kendi politik ünü doğrultusunda kullanmıştır.

Augustus döneminde, Roma ordusunda silah altında yaklaşık 140.000 lejyoner görev yapmaktaydı. Bu dönemde oluşturulan ve lejyonlara eklenen yardımcı birlikler (=auxilia) ile birlikte bu sayı iki katına çıkmıştır. İtalyan olmayan halklardan-müttefik kenler ya da krallıklardan- özellikle askeri yetenekleriyle ün salmış kişilerden seçilen yardımcı birliklerden, denizaşırı topraklarda gerçekleştirilen sefer ve savaşlarda oldukça istifade edilmiştir.

Principatus döneminde orduda alanında yapılan yeniliklerden biri de, M.S. 1. yüzyılın ilk çeyreğinde, lejyonerler için eyaletlerde meydana getirilen kalıcı ve geçici kamplardır. Geçici kamplar genellikle ahşaptan, kalıcı kamplar ise taştan yapılmaktaydı. Bünyesinde birden fazla lejyon, komuta merkezi, hastane, hamam ve tahıl ambarları bulunduran, yazlık ve kışlık olarak ayrılan bu karargâhlar, ordunun ikmal ve iâşe sorununun çabucak giderilmesi ve lejyonerlerin savaşlara daima hazırlıklı olabilmeleri açısından oldukça önemliydi.

Geç Cumhuriyet Dönemi'nde Roma'daki etkin siyasi ve askeri figürler tarafından meydana getirilen ve Augustus döneminde son şeklini alan İmparatorluk dönemi lejyonları, Roma'nın nüfuz alanının genişlemesiyle birlikte, M.S. 1. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren denizaşırı topraklarda kurulan eyaletlere taksim edilmişlerdir. Bu bölgeler arasında Roma'nın doğu hâkimiyeti açısından hayati öneme sahip, üzerinde her zaman dikkatle durulan ve oldukça uzun ve zor bir süreç neticesinde Roma topraklarına katılan Küçük Asya bölgesinin ayrı bir yeri vardır. Zira bölge, M.Ö. 3. yüzyıldan başlayarak Geç Antik Dönem'e kadar Romalı yöneticiler, komutanlar ve imparatorlar için ganimet, vergi ve asker kaynağı olarak görülmüştür.

Roma'nın Küçük Asya hâkimiyetinin temelleri M.Ö. 3. yüzyılda Pergamon krallığı ile yapılan bir dizi dostluk antlaşmasına dayanmaktadır. Özellikle M.Ö. 205 yılında Roma ve Makedonia kralı V. Philippos arasında imzalanan Phoenike antlaşması,

Roma ile Anadolu'da bulunan Hellenistik krallıklar ve bağımsız kentler arasında kurulan ilk siyasi ilişkilerin başlangıcı olmakla birlikte Roma'nın, Anadolu coğrafyasındaki siyasi mücadelelere müdahil olabilmesinin önünü açmıştır. Ancak Roma'nın Anadolu coğrafyası ile ilk münasebeti dini bir gerekçeyle, Pergamon kralı I. Attalos'un aracılığıyla, Pessinus'ta (=Ballıhisar/Eskişehir) bulunan ve ana tanrıçanın sembolü olduğuna inanılan siyah taşın M.Ö. 205 yılında Roma'ya götürülmesiyle başlamıştır.

Pergamon krallığının aracılığıyla başlayan Roma'nın Anadolu macerası, aynı krallığın kışkırtmasıyla, M.Ö. 190 yılında Anadolu'daki Roma varlığı için büyük bir tehdit addedilen Suriye kralı III. Antiokhos'un Magnesia'da bozguna uğratılmasıyla devam etmiş ve kral, Toroslar'ın kuzeyinde kalan bütün Anadolu'yu Roma'ya terketmek zorunda kalmıştır.

M.Ö. 133 yılında ölen Roma'nın sadık müttefiki Pergamon kralı III. Attalos, ölmeden önce krallık topraklarını Romalılara miras bırakmıştır. Bunun üzerine Attalos'un oğlu iddiasıyla ortaya çıkan ve Pergamon krallığı tahtında hak iddia eden Aristonikos, Asia'da büyük bir isyan hareketi başlatmıştır. Roma'da büyük bir korku yaratan ve tüm Anadolu'da yankı bulan isyan hareketi kısa sürede bastırılmış ve Attalos'un vasiyeti yerine getirildikten sonra, Manius Aquillius tarafından M.Ö. 129 yılında Pergamon toprakları üzerinde *Provincia Asia* eyaleti kurulmuştur.

M.Ö. 129 yılından sonra, Anadolu'daki hakimiyet alanını genişletme politikasına devam eden Roma, Anadolu'daki son düşman olarak gördüğü Pontos kralı VI. Mithridates'e karşı gerçekleştirilen ve 26 yıl süren savaşlar neticesinde, Pontos topraklarını ele geçirmiş ve bölge, IV Nikomedes'in Roma'ya miras olarak bıraktığı Bithynia bölgesi (M.Ö. 74) ile birlikte, Pompeius tarafından M.Ö. 64 yılında Roma eyaleti haline getirilmiştir (*provincia Pontus et Bithynia*).

Principatus dönemine kadar bölgede meydana gelen savaş ve isyanlar karşısında Roma ve düşmanları arasında taraf seçmek zorunda bırakılan özgür Anadolu kentleri, yaptıkları yanlış tercihlerin bedelini, ellerinden alınan özgürlükleri ve konulan ağır vergilerle ödemişlerdir. Bununla birlikte Anadolu üzerindeki baskılarını arttıran başta Sulla, Pompeius, Caesar ve M. Antonius olmak üzere Romalı komutan ve yöneticiler,

bölgede meydana gelebilecek muhtemel ittifakları, her isyan ve savaş neticesinde uyguladıkları klasik ceza-ödül politikalarıyla ortadan kaldırma yolunu tercih etmişlerdir. Ayrıca, elde ettikleri her askeri başarıdan sonra, Anadolu'da birtakım siyasi düzenlemeler yapma hakkını kendinde bulan Romalı yönetici ve komutanların meydana getirdiği Roma tipi kentler (özellikle Caesar tarafından Anadolu'da kurulan koloniler) ve bu kentlere yerleştirilen İtalyan kolonistlerle birlikte bölge, hızlı bir Romanizasyon sürecine girmiştir.

Principatus döneminin başlamasıyla birlikte bölgede cereyan eden askeri operasyonların ve Roma'da meydana gelen iç savaşların son bulması, Anadolu'da bulunan kentler ve bağımlı krallıklara rahat bir nefes aldırılmıştır. Ancak Augustus ve halefi Tiberius dönemlerinde doğuda kalıcı orduların konuşlandırılması, Flaviuslar döneminde ise kalıcı karargâhların inşa edilmesiyle birlikte, Küçük Asya bölgesine birçok Roma lejyonu nakledilmiştir. Bu durum, doğuda meydana gelen savaş ve isyanlarda görevlendirilmek üzere bölgede görev yapan lejyon ve yardımcı birliklerin iâşe, ikmal, yol, güvenlik ve diğer bütün masraflarının önemli bir kısmının bölgede bulunan kentler ve bağımlı krallıklar tarafından karşılanması problemini doğurmuştur.

Anadolu'da çeşitli sebeplerden dolayı görev yapmış Roma lejyonlarının varlığı, antik kaynaklar ve özellikle de epigrafik bulgular yoluyla kanıtlanmıştır. M.Ö. 1. yüzyılın sonlarından başlamak üzere, Geç Antik Dönem'e kadar bölgede meydana gelen isyanlar, çatışmalar ve savaşlarda çoğunlukla lejyonlardan, yerel güvenliğin sağlanması, devriye görevi (polislik faaliyetleri), imar faaliyetleri, yol güzergâhlarının ve Romalı tüccarların güvenliklerinin sağlanmasında lejyonlara eklenen yardımcı birliklerden istifade edilmiştir.

M.S. 1. ve 3. yüzyıllar arasında imparatorluğun doğusunda gerçekleştirilen Parth, Armenia seferleri ve Judae'da ortaya çıkan Yahudi isyanları nedeniyle Küçük Asya'da müthiş bir askeri hareketlilik gözlenmiştir. Bu askeri hareketliliğin izleri, bölgede bulunan, lejyonlarda ve yardımcı birliklerde görev almış askerler ve komuta kademesine mensup görevlilere ait epigrafik verilerden anlaşılabilmektedir. Bununla birlikte özellikle Kappadokia ve Suriye eyaletlerinde bulunan daimi karargâh yapılarına ait kalıntılar ve Anadolu'da bulunan birçok antik yerleşimde tespit edilmiş kale ve diğer

savunma yapılarına ait izler, söz konusu dönemde bölgenin askeri hareketliliğine dair önemli ipuçları sağlamaktadır.

Çalışmanın Amacı ve Kullanılan Antik Kaynaklar ve Modern Literatürün Değerlendirilmesi

Bu çalışmanın temel amacı, M.Ö. 1. yüzyıl ve M.S. 2. yüzyıllar arasında Anadolu'da çeşitli sebeplerden dolayı (savaş, isyan vs.) cereyan eden askeri operasyonlarda görev almış Roma lejyonlarının, antik, modern ve epigrafik kaynaklar ışığında tespit edilmesidir. Çalışmanın temel amacının tam olarak anlaşılması açısından, belirtilen yüzyıllar dikkate alınarak Roma ordusunun genel durumu, lejyonların kökeni ve değişim-dönüşüm aşamaları, Roma'nın Anadolu'daki askeri varlığının kökenleri ve Principatus dönemine kadar Anadolu'da meydana gelen siyasi ve askeri gelişmeler kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Ayrıca yukarıda belirtilen yüzyıllar arasında Anadolu coğrafyasında yaşanan askeri hareketlilik, bölgede meydana gelen askeri operasyonların sebep ve sonuçları, Küçük Asya'nın hangi bölgelerinden ve hangi amaçlarla lejyoner kayıtlarının yapılmış olduğunun ortaya konulması, Roma lejyonlarının nakledildikleri ve konuşlandırıldıkları eyalet ve kentlerin kapsamlı bir şekilde ele alınması ve Küçük Asya'da Roma lejyonları tarafından kullanılan stratejik geçiş güzergâhları ve Roma askeri yollarının tespiti de çalışmanın temel hedefleri arasındadır.

Roma ordusunun deniz gücü çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Bunun temel nedeni, M.Ö. 1. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Roma'nın Küçük Asya'daki en önemli askeri operasyonlarının tamamının karada gerçekleşmiş olmasıdır. Çalışma, zaman bakımından M.S. 2. yüzyılın sonu ile sınırlandırılmıştır. Zira bu tarihten itibaren Roma tüm gücünü Küçük Asya için sürekli bir tehdit oluşturan Parthlara karşı kullanmış ve dolayısıyla Roma lejyonları, Küçük Asya'nın batısından ziyade imparatorluğun doğu sınırında ve ötesinde konuşlandırılmışlardır. Çalışma bölgesel olarak, modern Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerinde kurulduğu topraklar olan ve Roma döneminde Küçük Asya (Asia, Doğu Thrakia, Lykia, Galatia, Kappadokia, Pamphylia, Kilikia, Armenia, Pontos ve Kuzey Mesopotamia) olarak adlandırılan Anadolu coğrafyası ile sınırlandırılmıştır. Mekân açısından Anadolu coğrafyasının seçilmiş olmasının temel nedeni ise bölgede Roma lejyonlarının varlığına ilişkin yapılan çalışmaların-Roma'nın batı eyaletleri

konusunda yapılan çalışmalara kıyasla- henüz istenilen düzeyde olmamasıdır. Bununla birlikte Roma'nın diğer eyaletlerine nazaran Küçük Asya eyaletlerinde şu ana kadar Roma'nın "askeri" varlığına ilişkin tespit edilen bilgi ve bulguların ileride yapılacak çalışmalar için yeterli ipuçlarından yoksun olması, bölgedeki Roma "askeri" varlığının tüm yönleriyle açığa çıkarılmasına önemli katkılar sağlayacak bu tür çalışmaları elzem kılmaktadır.

Çalışmanın ana bölümlerinden olan Roma ordusu ve Roma'nın Küçük Asya hâkimiyeti konusunda önemli ve oldukça kapsamlı bilgiler içeren birçok antik kaynak mevcuttur. Fakat çalışmanın esas bölümünü oluşturan Anadolu'da görev yapmış operatif Roma lejyonları konusunda doğrudan ve kapsamlı bilgiler içeren herhangi bir antik kaynağın varlığı konusunda aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Bu konuda başvurulacak temel kaynaklar, imparatorluk dönemi yazarları tarafından kaleme alınan eserlerdir. Roma lejyonlarının konuşlandırıldıkları eyaletler, emri altına girdikleri komutanlar, katıldıkları savaşlar ve bu savaşlar neticesindeki akıbetlerine ilişkin önemli bilgiler içeren söz konusu eserler, Anadolu'da görevlendirilmiş Roma lejyonları hakkında da önemli ipuçları sağlamaktadır.

Konuya ilişkin yoğun olarak istifade edilen antik yazarlar ve eserleri şunlardır:

- Roma-Kartaca ve Roma-Hellenistik krallıklar arasındaki mücadeleler ve Roma'nın doğu hâkimiyetinin temelleri hakkında önemli bilgiler içeren Polybios'un (M.Ö. 200–120/118) *Historiai* adlı eserinin 3. kitabının, Roma, Suriye kralı III. Antiokhos ve Makedonia kralı V. Philippos arasındaki mücadeleleri konu edinen kısımlarından yararlanılmıştır. Ayrıca eserin 6. kitabında, Marius öncesi Roma ordusunun genel durumu, asker kaydetme süreci ve M.Ö. 3. Yüzyılda Roma ordusundaki komuta kademesi; 21. kitabında Magnesia Muharabesi, M. Vulso'nun Galat seferi ve Apamea Barışı; 26. kitabında ise III. Antiokhos ve V. Philippos arasında Roma'ya karşı gerçekleştirilen gizli ittifak ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.
- Ulaşabildiği kaynakları herhangi bir değişikliğe uğratmaksızın kopyalayarak 40 kitaplık bir "Dünya Tarihi" (= *Bibliothèque Historique*) meydana getiren Yunan tarihçi Diodorus Siculus, eserinin 18. kitabında,

İskender'in ölümünden sonra generalleri arasında paylaşılan topraklar; 29. kitabında, Apamea Barışı; 34. kitabında Aristonikos; 37. kitabında Mithridates'in Asia'daki zaferi; 38. ve 39. kitaplarda ise Sulla ve Mithridates arasında imzalanan Dardanaos antlaşması hakkında önemli bilgiler vermektedir.

- Roma'nın, Geç Cumhuriyet Dönemi'nde siyasi ve askeri yaşamını derinden etkileyen Gaius Iulius Caesar'ın (M.Ö. 100–44), Roma'daki iç savaş tarihini ve kendi siyasi propogandasını ele aldığı “İç Savaş” (= *Commentarii De bello Civili*) adlı eserinin III. kitabında, Pompeius'u mağlup ettiği Pharsalos Savaşı tüm ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Ayrıca Caesar'ın bir diğer önemli eseri, “İskenderiye Savaşı”nın (= *De bello Alexandrino*) 33., 34. ve 69. kitaplarında Zela Savaşı ve VI. *Ferrata* lejyonun katılmış olduğu savaşlara ilişkin ayrıntıların yer aldığı kısımlardan da istifade edilmiştir.
- Eskiçağ dünyasının coğrafyası ve kısmen de tarihi konusundaki bilgilerin en önemli kaynağı olan Strabon'un (M.Ö.64/63 – M.S. 23/19) 17 kitaptan oluşan “Coğrafya” (= *Geographika*) adlı nadide eseri, Küçük Asya'nın coğrafyası açısından başvurulmuş en önemli antik eserdir. Eserin Anadolu'ya ilişkin 12., 13. ve 14. kitaplarının, Roma'nın Pergamon krallığı ile olan ilk münasebetleri, Aristonikos isyanı ve isyanın yayıldığı Anadolu kentleri, Asia eyaletinin kuruluş süreci, Pompeius'un Anadolu'da yapmış olduğu siyasi düzenlemeler ve Caesar'ın Zela zaferine ilişkin ilgili kısımlarından yoğun bir şekilde yararlanılmıştır. Eserin 16. ve özellikle de Mısır'da konuşlandırılmış lejyonlara ilişkin önemli ipuçlarının verildiği 17. kitabının ilgili bölümleri de çalışmada değerlendirilmiştir.
- Roma'lı tarihçi Titus Livius'un (M.Ö. 59 - M.S. 17) “Şehrin Kuruluşundan İtibaren” (= *Ab urbe condita*) adlı eseri, çalışmada yoğun olarak kullanılan önemli antik kaynaklar arasındadır. Eserin 1., 7., ve 8. kitaplarında, Marius reformları öncesinde Roma ordusunun organizasyon şeması, taktik birlikleri, askerlerin kullandığı teçhizatlar ve M.Ö. 3. ve 4. yüzyıllarda orduda yapılan reformlar ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur. Eserin 26. kitabında, Roma'nın Anadolu'da bulunan Hellenistik krallıklar ve

kentler ile kurduğu ilk ilişkilerin ayrıntıları; 29., 30. ve 31. kitaplarda Roma'nın Hellenistik krallıklara karşı mücadelesi ve özellikle III. Antiokhos ile gerçekleştirilen Magnesia Savaşı ve sonuçları; 34. kitapta ise Galatların Asia'ya geçişleri ve M. Vulso'nun Galat seferi ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca eserin *periochae* denilen kısa özetlerinin konuya ilişkin ilgili bölümlerinden (59–130 arası) de oldukça istifade edilmiştir.

- M.S. 110–111 yılları arasında Bithynia-Pontos eyaleti valiliği yapmış olan Genç Plinius'un (M.S. 61/62- M.S. 113/115) “Mektuplar” (= *Epistulae*) adlı eserinin 10. kitabı, Anadolu'daki Roma yardımcı birliklerinin varlığını kanıtlaması açısından önemlidir. Söz konusu kitabın 106. bölümünde, Plinius tarafından imparator Traianus'a gönderilen bir mektuptan, M.S. 2. yüzyılın ilk çeyreğinde Bithynia-Pontos eyaletinde birden fazla yardımcı birliğin (=auxilia) görev yaptığı anlaşılmaktadır.
- M.S. 1. yüzyılın önemli antik yazarlarından, tarihçi, asker ve din adamı Flavius Josephus'un (M.S. 37/38–100) “Yahudi Tarihi” (= *Bellum Iudaicum*) adlı 7 kitaptan oluşan eserinin, 2., 3., 5. ve 7. kitaplarından oldukça istifade edilmiştir. Eserin 2. kitabı, M.S. 66 yılında Cestius Gallus'un komutasındaki Roma lejyonlarının Judae'da aldıkları mağlubiyet ve savaşta görevlendirilen lejyonlar ve yardımcı birliklere ilişkin önemli bilgiler içermektedir. Eserin, 3. kitabında, M.S. 66–67 yılları arasında Vespasianus'un Iudaea'da gerçekleştirdiği savaşta hangi lejyonlar ve yardımcı birliklerin kullanıldığına ilişkin önemli ipuçları verilmektedir. Eserin 7. kitabında ise Titus'un M.S. 70 yılındaki Kudüs kuşatmasında görevlendirilen lejyonlar, yardımcı birlikler, doğuda konuşlandırılan lejyonların nakledildikleri eyalet ve karargâhlar ve kuşatmanın tüm ayrıntıları detaylı bir şekilde ortaya konulmuştur.
- Plutarkhos'un M.S. 46–120) “Paralel Yaşamlar” (= *Bioi Paralleloi*) adlı eserinin, *Antonius*, *Caesar*, *Camillus*, *Crassus*, *Eumenes*, *Flamininus*, *Lucullus*, *Gaius Marius*, *Gnaeus Pompeius*, *Romulus*, *Sulla* ve *Tiberius Gracchus* adlı biyografyalar, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Roma ordusunun askeri organizasyonu ve orduda gerçekleştirilen reformlar,

lejyonların ortaya çıkışı, görevlendirildikleri savaşlar ve isyanlar, Roma'daki iç savaşlar, Roma'nın Küçük Asya politikası ve bölgede gerçekleştirilen askeri operasyonlara ilişkin kapsamlı ve önemli bilgiler içermeleri nedeniyle çalışmada yoğun bir şekilde kullanılmışlardır.

- M.S. 55/56 - M.S. 117/120 yılları arasında yaşamış devlet adamı, asker ve tarihçi kimlikleriyle ön plana çıkan P. Cornelius Tacitus'un (M.S. 55/56–117–120) Augustus'un ölümünden (M.S. 14), Nero dönemi sonuna kadar (M.S. 68) meydana gelen gelişmeleri ele aldığı “Yıllıklar” (= *Annales*) adlı eseri, özellikle imparatorluk döneminde Küçük Asya'da meydana gelen siyasi ve askeri gelişmeler, Roma lejyonları ve katıldıkları askeri operasyonlar konusunda önemli ve kapsamlı bilgiler içermektedir. Eserin 4. kitabında, Tiberius döneminde Roma ve eyaletlerde bulunan lejyonların sayısı hakkında bilgiler verilmektedir. 13. ve 15. kitaplarda, Corbulo'nun Parth ve Armenia seferleri, Caesennius Paetus'un Armenia'daki hezimet, bu savaşlarda hangi lejyon ve yardımcı birliklerin görev aldığı ve savaşlar sonunda lejyonların nakledildikleri ve konuşlandırıldıkları bölgelere ilişkin önemli bilgiler yer almaktadır. Eserin 16. kitabında ise Asia eyaletinden Roma lejyonlarına birçok asker kaydı yapıldığı ifade edilmektedir. Tacitus'un çalışmada kullanılan bir diğer önemli eseri, Nero'nun ölümünden (M.S. 68) Domitianus döneminin sonuna kadar (M.S. 96) meydana gelen gelişmeleri yazdığı “Tarihler” (= *Historiae*) adlı eseridir. Eserin 2., 3., 4. ve 5. kitaplarından, Vespasianus ve rakipleri arasında yaşanan iç savaşlar, Titus'un Kudüs seferi ve Domitianus döneminin sonuna kadar doğuda cerayan eden askeri operasyonlar ve bu operasyonlarda görevlendirilen lejyonlar ve yardımcı birlikler hakkında önemli ipuçları elde edilmektedir.
- Tarihçi ve biyografi yazarı Suetonius'un (M.S. 70/75–130/150) 12 Roma imparatorunun yaşamını kaleme aldığı, “On iki Caesar'ın Yaşamı” (= *De Vitae Duodecim Caesarum*) adlı eserinin, *Augustus*, *Caesar*, *Caligula*, *Titus*, *Domitianus* ve *Vespasianus*'a ait biyografyalarında, Roma ordusunda yapılan reformlar, Küçük Asya'da meydana gelen siyasi ve askeri gelişmeler, Roma lejyonlarının bölgede görevlendirildikleri askeri

operasyonlar ve konuşlandırıldıkları eyaletler hakkında oldukça önemli bilgiler yer almaktadır. Bu nedenle söz konusu eserden oldukça istifade edilmiştir.

- İskenderiyeli tarihçi Appianos'un (M.S. 2. yüzyıl) Roma Tarihi (= *Rhomaika*) adlı yapıtının 13–17. kitaplarında (= *Bella civilia*), Aristonikos isyanı, Romalı komutanlar arasında yaşanan iç savaşlar, Küçük Asya'da meydana gelen askeri operasyonlar ve Sulla, Pompeius ve M. Antonius 'un bölgede yaptıkları siyasal ve ekonomik düzenlemeler; 9. kitabında (= *Makedonike*), M.Ö. 3. yüzyılda Roma ve Hellenistik krallıklar arasındaki askeri mücadeleler; 12. kitabında (= *Mithridateios*), Roma ve Mithridates arasındaki savaşlar ve savaşlar sonunda Anadolu'da yapılan siyasi düzenlemeler; 11. kitabında (= *Syriake*) ise İskender'in ölümünden sonra Makedonia toprakları üzerinde generalleri arasında yapılan paylaşımlar ve Apamea Barışı ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.
- Çalışmada kullanılan en önemli antik kaynaklardan biri de, Cassius Dio'nun (M.S. 150–235), Aeneas'ın İtalya'ya gelişinden, M.S. 229 yılına kadarki gelişmeleri ele aldığı 80 kitaptan oluşan "Roma Tarihi" (= *Rhomaika*) adlı eseridir. Eserin 12–27., 31., 36., 48. ve özellikle de 55. kitaplarından yoğun şekilde istifade edilmiştir. 12–27. kitaplarda, Crassus'un Parth seferi detaylı bir şekilde aktarılmıştır. 31. kitapta, M.Ö. 88 yılında Asia'da katliama uğrayan Romalılar hakkında geniş bilgiler yer almaktadır. 48. kitapta, P. Ventidius Bassus'un M.Ö. 40 yılında, Karia içlerine kadar ilerleyen Parth ordusunu Kilikia'da bozguna uğrattığı savaşa ilişkin önemli bilgiler verilmektedir. Eserin çalışmada en fazla yararlanılan 55. kitabında ise Principatus döneminin başında var olan Roma lejyonlarına ilişkin oldukça ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Askerlerin aldıkları ücretler, imparatorların oluşturduğu lejyonlar ve lejyonların - bazılarının *cognomen*leri ve tümünün numaraları verilmek suretiyle- konuşlandırıldıkları ve nakledildikleri eyaletlerin tamamı söz konusu kitapta ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.
- M.S. 3. yüzyılda yaşamış Romalı tarihçi Marcus Iunianus Iustinus'un Pompeius Trogus'un (M.Ö. 30- M.S. 14) "Philippus Tarihi" (= *Historiae*

Philippicae) adlı eserinden yapmış olduğu bir özet olan *Epitoma historiarum Philippicarum Pompei Trogi* adlı eserinin 36. kitabı, Aristonikos ve başlattığı isyana ilişkin önemli bilgiler içermektedir. Ayrıca eserin 37. kitabında, Aristonikos isyanının bastırılmasından sonra, Roma'ya destek veren bağımlı krallıklara bahşedilen topraklar, Mithridates'in savaş öncesi Asia'daki faaliyetleri ve kralın Roma'ya olan düşmanlığının nedenlerine ilişkin önemli bilgiler yer almaktadır.

- Hristiyanlığın giderek yaygınlaştığı bir dönemde (M.S. 4. yüzyıl) yaşayan Romalı tarihçi Eutropius'un imparator Valens'in (M.S. 238–378) isteğı üzerine, Roma'nın kuruluşundan M.S. 364 yılında imparator Iovianus'un ölümüne kadar Roma tarihinde meydana gelen önemli olayları kaleme aldığı “Roma Tarihinin Özeti” (= *Breviarium Historiae Romanae/Breviarium ab urbe condita*) adlı eserinin 4., 5. ve 6. kitapların, III. Attalos ve IV. Nikomedes'in vasiyetleri, Aristonikos isyanı, Pompeius ve Kilikia *proconsulü* Vatia'nın Küçük Asya'da korsanlara karşı gerçekleştirdikleri seferler, Pompeius'un Küçük Asya'da yaptığı siyasal düzenlemeler ve Caesar'ın Zela muharebesine ilişkin ilgili kısımlarından faydalanılmıştır.
- Batı ve Doğu Roma imparatorluklarının idari ve askeri yapılanmaları hakkında oldukça önemli bilgiler içeren ve M.S. 4. yüzyılın başlarına tarihlendirilen resmi imparatorluk dökümanı *Notitia Dignitatum* (ed. O. Seeck, Berlin 1876), Roma lejyonlarının M.S. 4. yüzyılda hangi eyalet ya da kentlerde konuşlandırılmış olduklarına ilişkin önemli bilgiler içermektedir. Bu nedenle çalışmada söz konusu belgeden yoğun bir şekilde istifade edilmiştir.

Konu ile ilgili antik kaynaklar dışında, özellikle Roma lejyonlarının ve yardımcı birliklerin görev aldıkları askeri operasyonlar, emri altına girdikleri komutanlar, ödüllendirildikleri askeri başarılar, konuşlandırıldıkları ve nakledildikleri eyaletler/kentler, yerel güvenlik, yol ve sınır güvenlikleri gibi nedenlerle gönderildikleri bölgeler, katkıda bulundukları imar faaliyetleri ve kaydedildikleri eyaletlere ilişkin önemli bilgiler içeren epigrafik kaynaklardan oldukça istifade edilmiştir. Kullanılan bu epigrafik kaynaklar ve çalışmada değerlendirilen yazıtlar kronolojik sıra ile şunlardır:

- *Corpus Inscriptionum Latinarum (CIL)*, III (268, 342, 353, 387, 414, 504, 507, 509, 6048, 6541a, 6710, 6741–6742, 6742a, 6745, 6752, 6761, 6824, 6828, 13586, 13615, 13639, 14185 ve 14401b numaralı yazıtlar), ed. Th. Mommsen *et al.* Berlin 1873–1902. *CIL* V (955 ve 680 numaralı yazıtlar), ed. Th. Mommsen, Berlin 1872-1877. *CIL* VI (3505 ve 41142 numaralı yazıtlar), ed. G. Henzen *et al.*, Berlin 1876-1926. *CIL* VIII (1838, 7050 ve 7505 numaralı yazıtlar), ed. G. Wilmanns, Th. Mommsen, Berlin 1881–1959. *CIL* IX (3427 numaralı yazıt), ed. Th. Mommsen, Berlin 1883. *CIL* X (1202, 3733 ve 5829 numaralı yazıtlar), ed. E. Bormann, Berlin 1883. *CIL* XIII (1860 numaralı yazıt), ed. O. Hirschfeld *et al.*, Berlin 1899-1943.
- *Inscriptiones Latinae Selectae (ILS)*, ed. by H. Dessau, Berlin 1892–1916 (232, 1986, 2288, 2666 ve 2727 numaralı yazıtlar).
- *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes (IGR)*, III-IV, ed. by R. Cagnat *et al.*, Paris 1901–1927 (III, 15, 208, 1396; IV, 9-11, 134, 289 ve 752 numaralı yazıtlar).
- *Orientis Graeci Inscriptiones Selectae: Supplementum Sylloges Inscriptionum Graecarum (OGIS)*, 2 vols., ed. W. Dittenberger, Leipzig 1903-1905 (338, 339, 16-23 ve 436 numaralı yazıtlar).
- *Inscriptions grecques et latines de la Syrie (IGLS)*, L. Jalabert, R. Mouterde, J. P. Rey-Coquais (eds.), Paris 1929- (I, 53 ve 57 numaralı yazıtlar).
- *L'Année épigraphique (AE)*, Paris 1888- (1941, 166; 1948, 145; 1950, 66; 1957, 123; 1962, 311; 1975, 442; 1976, 658; 1977, 811, 819, 821, 822; 1983, 927; 1993, 1562; 1994, 1770; 2003, 1791b).

Konu ile ilgili olarak istifade edilen modern kaynaklara gelince,

Çalışmanın ilk bölümü olan “Erken Cumhuriyet Dönemi’nden M.S. 2. Yüzyıla’a Kadar Roma Ordusunun Genel Durumu” konusunda yoğun bir şekilde başvuru alan modern kaynakları şu şekilde sıralayabiliriz:

Marius reformları öncesinde Roma ordusunun genel durumu, taktiksel organizasyon, askere alım şartları, komuta yapısı, orduda gerçekleştirilen reformlar, lejyonların ortaya çıkışı, Marius’un ordu reformu, Cumhuriyet ve Principatus

dönemlerinde Roma lejyonları ve yardımcı birlikler, Augustus döneminden sonra orduda yapılan yenilikler, lejyon karargâhları ve yardımcı birliklerin genel durumu konusunda; G.L. Cheesman'ın, *The Auxilia of the Roman Imperial Army* (Oxford: Clarendon Press 1914) adlı eseri; H. M. D. Parker'ın, *The Roman Legions* (New York 1992) adlı eseri; G. Webster'in, *Roman Imperial Army* (London 1969) adlı çalışması; Y. L. Bohec'in, *The Imperial Roman Army* (London-New York 1994) adlı eseri; J. B. Campbell'ın, *The Roman Army, 31 BC-AD 337: A Sourcebook* (London 1994), *Greek and Roman Military Writers* (London-New York 2004) adlı eserleri ve "Auxilia" (şurada: DNP 2, 1997) ve "Manipulus" (şurada: DNP 7, 1999) maddeleri; H. H. Scullard'ın, *A History of the Roman World 753–146 BC* (5th edition London 2002) adlı kitabı; L. J. F. Keppie'nin *The Making of the Roman Army* (London 2005) adlı çalışması; P. Southern'nin, *The Roman Army: A Social and Institutional History* (California 2006) adlı eseri, M. A. Kaya'nın, "Marius Reformlarımlarından Önce Roma Ordusu" (*Tarih Yazıları- Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara'ya Armağan*, 2006) adlı makalesi ve S. Dando-Collins'in, *Legions of Rome: The Definitive History of Every Imperial Roman Legion* (London 2010) adlı eserinden yoğun şekilde istifade edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü, "Roma'nın Anadolu Hâkimiyeti: *Provincia Asia*'nın Kurulması (M.Ö. 205–129) ve Principatus Dönemi'ne Kadar Anadolu'da Meydana Gelen Siyasi ve Askeri Gelişmeler" konusunda sıklıkla başvurulanan modern kaynaklar şunlardır:

D. Magie'nin 1950 yılında yayınlanan ve iki ciltten oluşan *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ I-II* (Princeton 1950) adlı eseri, özellikle Küçük Asya'nın Hellenistik krallıklar dönemi, Roma'nın Asia hâkimiyetinin temelleri, Küçük Asya'da Roma eyalet sistemi ve M.S. 3. yüzyıla kadar Roma hâkimiyetindeki Küçük Asya'nın siyasi, askeri ve sosyo-ekonomik tarihine ilişkin oldukça kapsamlı ve önemli bilgiler içermektedir. Bu nedenle çalışmanın, Roma döneminde Küçük Asya'da meydana gelen siyasi ve askeri gelişmeler kısmında söz konusu eserden önemli ölçüde yararlanılmıştır. E. Gray'in "M'. Aquillius and the Organisation of the Roman Province of Asia" (şurada: Akurgal E. (ed), *The Proceedings of the Xth International congress of Classical Archaeology C. II*, Ankara-

İzmir 23–30/IX/1973, Ankara 1978) ve S. Mitchell’in “The Administration of Roman Asia from 133 BC to AD 250” (şurada: W. Eck *et al.* (Hrsg.) *Lokale Autonomie und römische Ordnungsmacht in den kaiserzeitlichen Provinzen vom 1. bis 3. Jahrhundert*, München 1999) adlı makalelerinde, Roma’nın Asia eyaletinin kurulma süreci, eyalet toprakları ve yönetim sistemi kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. A. N. Sherwin-White’in “Roman Involvement in Anatolia” (*JRS* 67, 1977), adlı makalesinde ve *Roman Foreign Policy in the East, 168 B.C. to A.D. 1* (London 1984) adlı eserinde, Roma’nın Asia eyaletinin kuruluş süreci, III. Attalos’un vasiyeti ve Roma-Mithridates savaşlarının sebep ve sonuçları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. H. Malay’ın “Batı Anadolu’da Aristonikos Ayaklanması” (*TİD* III, 1987) adlı makalesi, Aristonikos isyanı öncesi Batı Anadolu’daki genel durum ve isyanın sebep ve sonuçları; D. Potter’in “Where Did Aristonicus’ Revolt Begin?” (*ZPE* 74, 1988) adlı makalesi ise isyanın ilk olarak nerede başladığı ve yayıldığı bölgeler hakkında önemli bilgiler içermektedir. J. D. Grainger’in “The Campaign of Cn. Manlius Vulso in Asia Minor” (*AS* 45, 1995) adlı makalesinde ve M. Arslan’ın “Küçük Asya’daki Galatlar” (*Marmara Üniversitesi, SBE, Tarih/Eskiçağ Tarihi ABD.*, İstanbul 1998) başlıklı yüksek lisans tezinde, M. Vulso’nun Galat seferi tüm ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Bu kaynaklar dışında M. Ali Kaya’nın, “III. “Makedonya Savaşına Kadar Roma’nın Anadolu Politikası” (*TİD* 1996) ve “Anadolu’da Roma Egemenliği (İÖ 205–25)” (*Doğu-Batı* 49, *Romalılar I*, 2009) adlı makaleleri; M. Arslan’ın, *Mithridates VI Eupator, Roma’nın Büyük Düşmanı* (İstanbul 2007) adlı eseri; A. M. Eckstein’in, *Rome Enters the Greek East: From Anarchy to Hierarchy in the Hellenistic Mediterranean 230–170 BC.* (Oxford 2008) adlı eseri; Chr. Marek’in, *Geschichte Kleinasiens in der Antike* (München 2010) adlı kitabı; R. Evans’ın *Roman Conquests: Asia Minor, Syria and Armenia* (South Yorkshire 2011) adlı eseri ve G. Ergin’in *Anadolu’da Roma Hakimiyeti: Direniş ve Düzen* (İstanbul 2013) adlı çalışması, Roma ve Hellenistik krallıklar arasındaki mücadeleler, Magnesia Savaşı, Apamea Barışı, Sulla, Pompeius, M. Antonius ve Caesar’ın Anadolu politikaları ve Roma-Mithridates savaşlarını ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.

Çalışmanın üçüncü ve esas bölümü, “Anadolu’da Görev Yapmış Roma Lejyonları” konusunda yararlanılan arkeolojik ve modern eserleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

W. V. Yorke'nin, 1894 yılında Kappadokia ve Armenia bölgelerinde gerçekleştirdiği araştırmalardan elde ettiği sonuçları yayınladığı, "Inscriptions from Eastern Asia Minor" (*JHS* 18, 1898) adlı makalesi, özellikle Satala antik yerleşimi ve *XV Apollinaris* lejyonunun bölgedeki varlığına ilişkin önemli ipuçları sağlamaktadır. E. G. Hardy'nin, "The Movements of the Roman Legions from Augustus to Severus" (*EHR* 2/8, 1887) adlı makalesi, Roma lejyonlarının ortaya çıkışı, konuşlandırıldıkları ve nakledildikleri eyaletler hakkında önemli bilgiler içermektedir. F. Cumont'un 1900 yılında Kappadokia, Armenia ve Syria'da gerçekleştirdiği araştırmalardan elde ettiği sonuçları yayınladığı, *Études Syriennes* (Paris 1917) adlı eserinde, imparatorluğun doğusunda kalıcı karargâhları bulunan lejyonlara ilişkin önemli bilgi ve bulgular tespit edilmiştir. R. Syme'nin, "Some Notes on the Legions under Augustus" (*JRS* 23, 1933) adlı makalesi, Augustus döneminde var olan lejyonların kökeni, konuşlandırıldıkları eyaletler ve katıldıkları askeri operasyonları tüm ayrıntılarıyla ele almaktadır. A. Gabriel'in, *Voyages archéologiques dans la Turquie Orientale* (Paris 1940) ve S. Gregory'nin, *Roman Military Architecture on the Eastern Frontier II* (Amsterdam 1996) adlı çalışmalarında, Melitene ve Satala'da bulunan lejyon karargâhları, *XII Fulminata* ve *XV Apollinaris* lejyonlarının bölgedeki varlıklarına ilişkin önemli bulgular tespit edilmiştir. E. Ritterling'in, kaleme aldığı "Legio" maddesinde (şurada: *RE* XII/2, 1925), tüm Roma lejyonlarının hangi tarihte ve kim tarafından oluşturuldukları, nakledildikleri eyaletler, kalıcı karargâhları, elde ettikleri askeri başarılar ve başarısız oldukları savaşlar, terhis ve asker kaydetme faaliyetleri, komuta kademeleri, lejyonlara ilişkin ele geçirilen yazıt, sikke ve arkeolojik buluntulara ilişkin oldukça kapsamlı ve önemli bilgiler yer almaktadır. Dolayısıyla çalışmada söz konusu maddeden yoğun bir şekilde istifade edilmiştir. T. B. Mitford'un, Kappadokia bölgesi ile ilgili yaptığı çalışmalar (Mitford 1974a, 1974b, 1977, 1980, 1997), bölgede konuşlandırılan lejyonların varlığı, görev aldıkları askeri operasyonlar ve kalıcı karargâhlarına ilişkin problemlerin çözülmesine önemli katkılar sağlamıştır. J. Wagner'in (Wagner 1976 ve 1977) ve M. Hartmann'nın (Hartmann *et al.* 1999, 2000, 2001, Hartmann-Speidel 2003, Hartmann *et. al.* 2005, 2006) Zeugma antik yerleşimi ve territoriumunda gerçekleştirdikleri araştırmalar ve bölgeye ilişkin yaptıkları çalışmalarda, özellikle *IV Scythica* lejyonunun Euphrates bölgesindeki faaliyetleri ve kalıcı karargâhına ilişkin oldukça önemli bilgi ve bulgular tespit edilmiştir. B. Levick'in, *Roman Colonies in*

Southern Asia Minor (Oxford: Clarendon Press 1967) adlı eseri, Galatia bölgesinin kuruluş süreci, Pisidia Antiocheia ve Isauria bölgelerinde gerçekleştirilen askeri operasyonlar ve bu operasyonlarda görevli lejyonlar; T. Drew-Bear'ın, Pisidia "Antiocheia'sından Yeni Yazıtlar" (XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1997) adlı bildirisinde ve "Vétérans et soldats légionnaires d'Antioche de Pisidie" (M. Christol ile birlikte, şurada: G. Paci, (ed.), *Epigrafia romana in area adriatica (Actes de la IXe Rencontre franco-italienne sur l'épigraphie du monde romain, Macerata, 10–11 novembre 1995)*, 1998) adlı makalesinde, Pisidia Antiocheia'dan ele geçen V. ve VII lejyonlardan emekli askerlere ait yazıtlar, söz konusu lejyonların kentteki varlığı ve bölgedeki faaliyetlerine ilişkin önemli ipuçları sağlamaktadır. B. Isaac'ın, *The Limits of Empire: The Roman Army in the East* (Oxford: Clarendon Press 1990) adlı eseri, imparatorluğun doğusunda görevlendirilen lejyonların katıldıkları askeri operasyonlar, katkıda bulundukları imar faaliyetleri ve nakledildikleri karargâhlara ilişkin ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. C. S. Lightfoot (Lightfoot 1991, 1992 ve 1998) ve M. Hartmann'nın (Hartmann *et al.* 2006) Satala'da gerçekleştirdikleri yüzey araştırmalarında, daha önce bölgede gerçekleştirilen araştırmalardan elde edilen bulgulara yenileri eklenmiş ve XV *Apollinaris* lejyonunun karargâhı, bölgedeki varlığı ve faaliyetleri hakkında önemli ipuçları sağlayan birçok arkeolojik ve epigrafik veri tespit edilmiştir. J. B. Campbell tarafından kaleme alınan "Legio" maddesi (şurada: *DNP* 7, 1999b), Roma lejyonlarının ortaya çıkışı ve nakledildikleri bölgeler konusunda kısa ancak önemli bilgiler içermektedir. L.J F. Keppie'nin, *Legions and Veterans: Roman Army Papers 1971–2000* (Mavors 12, Stuttgart 2000) adlı eserinde, Roma lejyonlarının ve yardımcı birliklerin ortaya çıkışı, nakledildikleri bölgeler, katılmış oldukları askeri operasyonlar, kalıcı karargâhları ve imparatorluğun birçok bölgesinde kurulan askeri kolonilere yerleştirilen veteranlar ve emekli oldukları lejyonlar, epigrafik belgeler, modern eserler ve antik kaynaklar ışığında kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Roma lejyonları konusunda kuşkusuz Ritterling'in çalışmasından sonra şu ana kadar yapılmış en kapsamlı çalışma, 1998 yılında Fransa'nın Lyon kentinde gerçekleştirilen (*Les Légions de Rome sous le Haut-Empire. Actes du Congrès de Lyon, 17–19 Septembre 1998* (Collection du Centre d'Études Romaines et Gallo-Romaines, Nouvelle série no. 20, Lyon 20009) adlı konferanstır. Bu konferansta, tüm Roma lejyonları, Roma askeri tarihi konusunda uzman bilim adamları tarafından, arkeolojik, epigrafik,

nümismatik, antik ve modern kaynaklar ışığında kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmada, Söz konusu konferansta sunulan makalelerin önemli bir kısmından yoğun bir şekilde istifade edilmiştir. J. H. Farnum'un, *The Positioning of the Roman Imperial Legions* (BAR 1458, Oxford: Archeopress 2005) adlı çalışması, M.Ö. 30-M.S. 300 yılları arasındaki tarihi süreç içerisinde, imparatorluk dönemi Roma lejyonlarının görevlendirilmiş oldukları askeri operasyonlar ve nakledildikleri eyaletleri kronolojik bir sıralama ile kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. H. Uzunoğlu'nun, "Anadolu'da Roma Lejyonları" (*Eskiçağ Yazıları II*, 2012) adlı makalesi, imparatorluğun doğusunda kalıcı karargâhları bulunan lejyonlara ilişkin önemli ayrıntılar içermektedir. Son yıllarda Roma lejyonları konusunda yapılmış önemli bir çalışma olan, *The Complete Roman Legions* (Pollard-Berry, London 2012) adlı eserde, tüm Roma lejyonları, epigrafik, arkeolojik, antik ve modern kaynak ışığında kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. M. Speidel'in "Legionaries from Asia Minor" (şurada: *ANRW II*, 7.2, 1980) ve "The Roman Army in Asia Minor" (şurada: S. Mitchell (ed), *Armies and Frontiers in Roman and Byzantine Anatolia. Proceedings of a colloquium held at University College, Swansea, in April 1981*, BAR 156, Oxford 1983) adlı makalelerinde; D. H. French'in Recruitment in Asia Minor for the Legio III Scythica" (şurada: *Armies and Frontiers in Roman and Byzantine Anatolia. Proceedings of a colloquium held at University College, Swansea, in April 1981*, BAR 156, Oxford 1983) adlı makalesinde; Stephen Mitchell'in, *Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor I: The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule* (Oxford: Clarendon Press 1993) adlı eserinde ve M. A. Kaya'nın, "Roma Lejyonları ve Anadolu" (*TAD C. 24*, S. 37, 2005) adlı makalesinde, Roma lejyonları ve yardımcı birliklere Küçük Asya'dan yapılan asker kayıtları ve bölgede meydana gelen askeri operasyonlarda kullanılan lejyon ve yardımcı birliklere ilişkin oldukça kapsamlı ve önemli bilgiler verilmektedir. M. Bülent Şenocak'ın doktora tezi olarak hazırladığı ve 2014 yılında yayınladığı *Anadolu'da Roma Lejyonları ve Askeri Birlikleri* (Konya 2014), adlı çalışma, bugüne kadar konuyla ilgili yapılan en kapsamlı çalışma olması açısından önemlidir. Çalışmada Anadolu'da görev yapmış Roma lejyonları ve askeri birlikleri, modern, arkeolojik ve epigrafik kaynaklar ışığında ele alınmıştır. Çalışmada söz konusu eserin lejyonlara ilişkin ilgili kısımlarından faydalanılmıştır. Son olarak, D. H. French'in, "Roman Road-system in Asia Minor" (şurada: *ANRW II*, 7.2, 1980) adlı makalesinde, *Roman Roads and*

Milestones of Asia Minor (vol. 3, Fasc. 3.1, 2012, vol. 3, Fasc. 3.6, 2014) adlı çalışmalarında ve S. Mitchell'in yukarıda adı geçen eserinde (1993), Roma Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemlerinde Küçük Asya'da inşa edilen askeri yollar, bölgeden ele geçen miltaşları ve stratejik geçiş güzergâhları kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu nedenle söz konusu çalışmalardan yoğun şekilde istifade edilmiştir.

Çalışmada Uygulanan Yöntem ve Kuruluş Düzeni

Çalışma, “Erken Cumhuriyet Dönemi’nden M.S. 2. Yüzyıla Kadar Roma Ordusunun Genel Durumu (I)”, “Roma’nın Anadolu Hâkimiyeti: *Provincia Asia*’nın Kurulması (M.Ö. 205–129) ve Principatus Dönemi’ne Kadar Anadolu’da Meydana Gelen Siyasi ve Askeri Gelişmeler” (II) ve “Anadolu’da Görev Yapmış Roma Lejyonları (III)” olmak üzere 3 ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm, kronolojik olarak düzenlenmiş beş alt bölümden oluşmaktadır. Bu bölümde ilk olarak Marius reformları öncesinde Roma ordusunun genel durumu yüzeysel bir değerlendirmeye tabi tutulmuş (1.1) ve Lejyonların ortaya çıkışı kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. (1.2). Takip eden alt bölümde, Marius döneminde orduda gerçekleştirilen köklü reformlar ve lejyonların profesyonelleşme süreçleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır (1.3). Son olarak, Principatus döneminde orduda yapılan reformlar, yardımcı birlikler ve askeri karargahlar üzerinde durulmuş (1.4) ve Roma askeri diplomalarına ilişkin genel bilgiler verildikten sonra (1.5) birinci bölüm sonlandırılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Roma dönemi Küçük Asya’sında meydana gelen siyasi ve askeri gelişmeler, kronolojik bir düzenlemeye tabi tutularak 4 alt başlık şeklinde düzenlenmiştir. İlk bölümde, Anadolu’da M.Ö. 129 öncesi genel durum ve Roma’nın bölgedeki hâkimiyetinin temelleri ele alınmıştır (2.1). Takip eden ilk alt bölümde, M. Vulso’nun Galat seferinin sebep ve sonuçları kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiş ve M.Ö. 188 yılında imzalanan Apamea Barışının bölgedeki yansımaları ele alınmıştır (2.1.1). Bir sonraki alt bölümde ise III. Attalos’un vasiyetinin içeriği ele alınmış ve bu vasiyete bir tepki olarak ortaya çıkan Aristonikos isyanının nedenleri ve sonuçları üzerinde durulmuştur (2.1.2). İkinci bölümde, Roma’nın Asia eyaletinin kuruluş süreci, M. Aquillius’un Asia politikası ve yeni eyaletin sınırları ve

sosyo-ekonomik yapısı ele alınmıştır (2.2). Takip eden bölümde, Principatus dönemine kadar Anadolu’da meydana gelen siyasi ve askeri gelişmeler-kısa bir girişten sonra (2.3), kronolojik bir düzenleme ile 6 alt başlıkta toplanmıştır. İlk bölümde, Roma-Mithridates savaşlarının ilki ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiş (2.3.1); ikinci bölümde, Sulla’nın Anadolu politikası geniş bir perspektifle ele alınmış (2.3.2); üçüncü bölümde, ikinci Roma-Mithridates savaşı tüm ayrıntılarıyla verilmiş (2.3.3); dördüncü bölümde, IV Nikomedes’in vasiyeti, vasiyete karşı bölgenin ve Roma’nın tepkisi ve Roma’nın galibiyetiyle sonuçlanan Üçüncü Mithridates-Roma savaşı üzerinde durulmuş; (2.3.4) beşinci bölümde, Pompeius’un Anadolu’da gerçekleştirdiği siyasal düzenlemeler değerlendirilmiştir (2.3.5). Son olarak, Caesar ve M. Antonius dönemlerinde bölgede gerçekleştirilen askeri operasyonlar ve yapılan düzenlemeler kapsamlı bir şekilde ele alındıktan sonra (2.3.6) ikinci bölüm sonlandırılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümü, “Roma’nın Anadolu’da Kalıcı Karargâhları Bulunan Doğu Lejyonları”, “Anadolu’da Görev Yapmış Diğer Roma Lejyonları” ve “Roma Döneminde Küçük Asya’daki Askeri Yollar ve Stratejik Geçiş Güzergâhları” şeklinde 3 alt başlıkta toplanmıştır. İlk bölümde, kalıcı karargâhları bulunan 4 lejyonun kuruluş süreçleri, nakledildikleri eyaletler, -kısmen yardımcı birlikleri dâhil-katılmış oldukları askeri operasyonlar, katkıda bulundukları imar faaliyetleri ve bu lejyonlara Küçük Asya eyaletlerinden yapılan asker kayıtları geniş bir perspektifle ele alınmıştır (3.1–4). Takip eden bölümde, Anadolu’da kalıcı karargâhları bulunmayan ve imparatorluğun batı eyaletlerinden-askeri operasyonlara katılmak üzere- Küçük Asya’ya gönderilen lejyonların kuruluş süreci, nakledildikleri eyaletler ve- yardımcı birlikleriyle-görevlendirildikleri askeri operasyonlar, lejyonlara bağlı yardımcı birliklerin bölgedeki faaliyetleri ve Küçük Asya’dan yapılan asker kayıtları kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir (3.2.1–15). Takip eden son bölümde ise Roma Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemlerinde Küçük Asya’da inşa edilen askeri yollar ve bölgede Roma lejyonları tarafından kullanılan stratejik geçiş güzergâhları ele alındıktan sonra (3.3) üçüncü bölüm sonlandırılmıştır.

Teknik Notlar

Metinde Geçen Latince sözcüklerin kullanımında, B. İplikçioğlu’nun *Eski Batı Tarihi I* (Ankara 1997) adlı eserinde konuya ilişkin açıklamalar dikkate alınmıştır.

Kullanılan Latince sözcükler, bahsi geçtiği ilk yerde italik, Türkçe anlamları ise parantez içerisinde verilmiş olup, önüne eşittir “=” işareti konulmuştur. Metinde geçen bazı Türkçe sözcüklerin Latince anlamları verilirken de aynı yol izlenmiştir. Çalışmada kullanılan antik yazarların eser adları ve standart-sürelî epigrafik yayınların kısaltmaları italik olarak gösterilmiştir. Antik yazarların adları, eserleri ve standart yayınların kısaltmaları, *Lexikon der Antike* (Hrsg. von J. Irmscher in Zusammenarbeit mit R. Johne, (Berlin-Leipzig 1971, 1987) adlı eserin kısaltmalar cetvelinden; sürelî yayınların kısaltmaları ise *L'Année philologique* (Paris 1928-.)’nin 64. cildinde yer alan kısaltmalar cetvelinden alınmıştır. Çalışmada kullanılan modern eserler, pratik olması bakımından yazar soyadı, basım yılı ve gönderme yapılan sayfanın belirtilmesi şeklinde verilmiştir. Bir yazarın aynı yılda basılan birden fazla eseri mevcut ise, herhangi bir karışıklığa yol açmaması nedeniyle eserlerin adları alfabetik sıraya konularak, bunlar (a), (b) vs. şeklinde gösterilmiştir. Bu sistem, hem metin içerisindeki dipnotlarda hem de kaynakçada da belirtilmiştir.

Konu ile ilgili yararlı olabileceği düşüncesiyle çalışmanın sonuna, çalışmada atıf yapılan arkeolojik verilere ilişkin bazı levhalar ve Küçük Asya coğrafyasına ilişkin haritalar konulmuştur.

I. BÖLÜM

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDEN M.S. 2. YÜZYILA KADAR ROMA ORDUSUNUN GENEL DURUMU

1.1 Erken Cumhuriyet Döneminde Roma Ordusu

Profesyonel Roma ordusunun temeli, Marius'un Iugurtha savaşlarından sonra, Germen boylarına karşı yaptığı savaşlar sırasında gerçekleştirdiği reformlarla atılmıştır. Ancak Roma'nın Akdeniz dünyasının en büyük siyasal gücü haline gelmesi, Roma ordusunu profesyonelleştiren Marius'un reformlarından önce gerçekleşmişti. Kartacalı Hannibal'ı, Makedonia kralı V. Philippos'u ve Syria kralı III. Antiokhos'u yenen Roma ordusu, profesyonel olmayan Roma vatandaşlarından kurulmuş olan orduydur¹. İlk Roma ordusunda *curiaların* her biri birer *centuria* (=yüz kişi) ile, her *tribus* da 1000 *pedites* (=piyade askeri) ile temsil edilmekteydi². Plutarkhos, Roma'nın efsanevi kurucularından Romulus'un, savaşçı karakterlerine göre seçilen bu askerleri silah taşıyabilen 3.000 piyade (=pedites) ve 300 süvari olmak üzere böldüğünü aktarır³. Bu askerler Roma halkını meydana getiren ve Roma'nın en erken askeri organizasyon sisteminin temelini oluşturan üç kabileden (*Ramnes*, *Titius* ve *Luceres*) seçilmekteydi⁴.

Roma'nın bu ilk ordusunda Piyadelerin *tribunus militum* denilen üç subayı, atlı birliğinin de aynı şekilde *tribunus celerum* denilen üç subayı vardı. *Tribunların* her biri, eşit sayıdaki askeri birlikleri komuta etmekteydiler⁵. Ordunun savaşlarda nasıl tertiplendiği konusunda net bir bilgi mevcut değildir. Fakat kullanılan taktik muhtemelen, Yunan kent devletleri tarafından da sıkça kullanılan ve dönemin en önemli savaş taktiği sayılan *Phalanx* olmalıdır.

Tribus adını taşıyan Roma'daki üç kabilenin (*Ramnes*, *Titius* ve *Luceres*) her biri on *curia*'dan oluşmaktaydı. Her *curia*, *gens* denilen birkaç soylu (=patricii) ailenin bir araya gelmesiyle oluşmuştu. *Curiaları* oluşturan *genslerin* sayısı hakkında kesin bir bilgi

¹ Kaya 2006: 324.

² Webster 1969: 19; Kaya 2006: 326.

³ Plut. *Rom.* 13.1; Parker 1992: 9; Scullard 2000: 67; Kaya 2006: 326.

⁴ Alföldy 1981: 6; Scullard 2000: 32; Kaya 2006: 325; Keppie 2005: 3.

⁵ Scullard 2000: 67; Kaya 2006: 325.

yoktur. Ancak *curialardaki* genslerin (=ailelerin) sayısı kesinlikle aynı değildi. Her *curia*, muhtemelen aralarında akrabalık bağı olan *gens*lerden oluşuyordu ve her *curianın* kendisine ait ortak arazisi, ortak kültü ve ziraatla ilgili olan ve *curio* denilen bir başkan tarafından organize edilen ortak bayramları vardı⁶.

Devletin Roma’da bulunan büyük ailelerden (=gens) daha güçlü bir konuma gelmesi üzerine, siyasal bir nitelik kazanan *Curialar*, Roma kentinin ilk *Halk Meclisi*’ni (=Comitia Curiata) oluşturdular. Ancak bu mecliste oylar, çoğunluk oyu olarak kullanılmaktaydı. Yani her *curianın* kendi içinde yaptığı oylamada çoğunluğun aldığı karar, *Comitia Curiata*’da yalnızca bir oy sayılıyordu. Bu mecliste Plebler de oy kullanmakla birlikte, onlar soylu ailelerden oluşan *curialar* gibi iyi örgütlenmiş değillerdi. Bu nedenle oy kullanma yöntemi görüldüğünden daha az demokratikti. İyi örgütlenmiş olan *curiaların* meclisteki ağırlıkları pleblerden fazlaydı⁷.

Roma’nın Etrüsk kralları tarafından yönetildiği dönemde (M.Ö. 616–510) Erken Roma ordusu üzerinde Etrüsk etkisinin arttığı bilinmektedir⁸. Zira Roma ordusunun bu dönemde (M.Ö. 6. yüzyıl) kullandığı yuvarlak ‘kalkan’ (*hoplon*), ve uzun mızraklar Yunan *Phalanx* düzeni şeklinde savaşan Etrüsk ordularınca da kullanılmıştır. Son Etrüsk kralı Tarquinius Superbus’un (M.Ö. 534–509) Roma’dan kovulmasıyla birlikte genç Cumhuriyet, Servius Tullius’un Roma anayasasının fiili revizyonu ile birlikte mülk sahibi kişilerin orduya alınması ve vergi veren nüfuzlu vatandaşların orduda lider konumuna getirilmesi şeklinde oluşturulan, Etrüsk tarzı piyade ordusunu devralmıştır⁹.

Erken Roma ordusu *Phalanx* düzeni ile M.Ö 6. yüzyılda -Servius Tullius’un yaptığı reformlar sayesinde- tanışmıştır¹⁰. Bu dönemde askeri hizmet ve seçim hakkı mülk temeline dayandırılmıştı. Şöyle ki, vatandaşların seçimlere dâhil olabilmesi ve askerlik hizmetini yerine getirebilmeleri, sahip oldukları mülk ve askeri teçhizat ile belirlenmekteydi. Bu dönemde Roma ordusuna mensup vatandaşlar ellerinde bulundurdıkları teçhizatları için kendi kaynaklarını kullanmışlardır. Bu nedenle,

⁶ Scullard 2000: 61- 67; Kaya 2006: 325–326.

⁷ Scullard 2000: 67; Kaya 2006: 326.

⁸ Southern 2006: 87.

⁹ Liv. 1. 42; Dion. Hal. *ant.* 4. 16–19.

¹⁰ Rosenstein-Morstein-Marx 2006: 137; Southern 2006: 87; Fagan-Trundle 2010: 290.

teçhizatlarını kendileri tedarik eden askerler, evlenmemiş genç kızlar üzerinden alınan ve atların bakımı için kullanılan vergiler dışında, diğer vergilerden muaf tutulmuşlardır¹¹.

Servius Tullius döneminde ilk defa yapılan nüfus sayımı, *census*¹², neticesinde halk, zenginliğine göre *centurialara* ayrılmış ve bu sayede Roma'nın asker ihtiyacı bu yolla giderilmeye çalışılmıştır. Bu sayımın askeri amaç doğrultusunda yapıldığını aktaran Titus Livius'a göre Servius Tullius, yüz bin veya daha fazla oranda bakır paraya sahip olanlar arasından 45 yaş üzeri yaşlılardan 40 *centuria*, daha genç olanlardan (17–45 yaş arası) da 40 *centuria* meydana getirdi. Bunlar birinci sınıf (=classici) olarak isimlendirilmişlerdi. Yaşlılar şehri muhtemel saldırılara karşı koruyacak, gençler ise şehir dışında bulunan sahra ordusunda düşmana karşı savaşacaklardı. Bu sınıfa mensup olup asker olarak kaydedilen kişilerin tedarik etmekle yükümlü oldukları silahlar, vücutlarını korumak için tamamen bronzdan yapılmış bir miğfer, yuvarlak bir kalkan (=hoplon), baldır zırhı ve göğüslükten ibaretti. Düşmana hücum ederken kullandıkları silahlar ise; mızrak, kargı ve kılıç idi. Bu sınıfa ayrıca silahsız olarak ve makine kullanabilen iki *centuria* eklenmişti. Bu *centuriada* bulunan kişilere verilen görev, savaş esnasında makine yapmaktı¹³.

İkinci sınıfa mensup askerler, servetleri yüz bin ile yetmiş beş bin bakır para olan vatandaşların arasından seçilmekteydi. Bu sınıftaki askerlerin kullandıkları silahlar, boyu eninden büyük dikdörtgen biçimindeki bir kalkan dışında, birinci sınıfa mensup askerlerin kullandığı silahlarla aynıydı. Üçüncü sınıfta yer alan vatandaşların sahip olduğu para yaklaşık elli bin bakır para idi. Bu sınıftaki askerlerin kullandığı silahlar, baldır zırhı dışında, ikinci sınıftaki askerlerin teçhizatlarıyla aynıydı. Dördüncü sınıfa mensup vatandaşların sahip olduğu para yaklaşık yirmi beş bin bakır para idi. Bu

¹¹ Liv. 1. 43. 2.

¹² *Census*'un yapılmasındaki temel hedef, Roma'nın muharebe gücünü tespit etmek ve eldeki mevcut asker sayısına göre, gerekli düzenlemelerin daha sağlıklı bir şekilde yapılabilmesiydi. Zira yapılan nüfus sayımının askeri amaçlar doğrultusunda gerçekleştirildiği bilinmektedir. Roma'da daha önce orduya katılma hakkı sadece *patriciilere* aitti. Ancak yapılan yeni düzenlemelerle birlikte, orduda *pleblere* de yer verilmiş ve böylece kendisine, ne eksik ne fazla, teçhizat tedarik edebilen her vatandaş orduya katılma hakkını elde etmiştir. Bk. Dion. Hal. *ant.* 4. 16–21; Cic. *Rep.* 2. 39.

¹³ Liv. 1. 43; Southern 2006: 87–88.

sınıftaki *centuriaların* sayısı diğer sınıflarla eşitti. Sahip oldukları teçhizat ise sadece mızrak ve kargıdan ibaretti¹⁴.

Beşinci sınıfa, orduda otuz *centuria* ile temsil edilme hakkı verilmişti. Borazancı (=cornicen) ve trompetçi (=tubicen) olarak orduda yer alacak olanlar da bu sınıfa dâhildi. Fakat onlar orduda iki ayrı *centuria* ile temsil edilmekteydiler. Roma'nın bu sınıflar dışında kalan en fakir kesimi ordu hizmetinden muaf tutuldu. Onlar, birinci sınıfa mensup olanlar içinde zenginlik bakımından en alt seviyedekinin sahip olduğu mal ve mülkün yalnızca onda birine sahiptiler. Ancak onlar da mecliste (=comitia centuria'da) bir *centuria* yani bir oy ile temsil edilme hakkına sahiptiler. Centuria Meclisi (=comitia centuriata) savaş tanrısının adıyla bilinen meydana (=Campus Martius) toplanırdı. Toplantı çağrısı, borazan ya da bayrak asılması şeklinde yapılırdı. Bu şekilde yapılan çağrı, Centuria Meclisi'nin askeri bir temele dayandığını göstermesi bakımından önemlidir¹⁵.

Servius Tullius, ordusunun piyade sayısını iki kat arttırmıştı. Atlı askerlerin sayısı daha önce muhtemelen Roma'nın son kralı Tarquinius Superbus (M.Ö. 534–519) tarafından 600'e çıkarılmıştı. Tullius bu sayıyı üçe katladı. Sayısı 6000 olan piyade birliği, 60 *centuria* olarak organize edilirken, asker sayısı 1600 olan atlı birliği her biri 60 *turmaya* (çoğulu: *turmae*) ayrılmış olan üç ayrı birlik olarak organize edildi¹⁶.

Roma ordusu Servius Tullius reformları sonucunda, atlılar, ağır silahlı piyadeler ve hafif silahlı piyadeler olmak üzere üç ana gruba ayrıldı. Birinci sınıfın en zenginleri savaşlara atlılar olarak katıldılar. İlk dört sınıfın temin ettiği *centurialar* ise ağır silahlı piyade gücünü oluşturdu. Beşinci sınıfa dâhil olanlar ve diğerleri *rorarii* denilen hafif silahlı piyade askerleri olarak savaşdaki yerlerini aldılar. Ağır silahlı piyade gücü *principes*, *hastati* ve *triarii* olmak üzere üç ayrı taktik birliğe ayrılmıştır. *Principes* ilk taktik birliğini oluşturdu. Onun arkasına *hastati* yerleştirildi. *triarii* ise *hastatinin* arkasında, üçüncü sıra taktik birliği olarak yer aldı¹⁷.

¹⁴ Liv. 1. 43; Southern 2006: 88.

¹⁵ Liv. 1. 42–43; Webster 1969: 19; Scullard 2000: 72; Kaya 2006: 327–328.

¹⁶ Scullard 2000: 72; Kaya 2006: 328.

¹⁷ Parker 1992: 10; Kaya 2006: 329.

1.2 Lejyonların Ortaya Çıkışı

Roma ordusunun Servius Tullius reformlarından sonraki gelişim aşaması geleneksel olarak Furius Camillus'un yapmış olduğu düzenlemeler ve yenilikler sebebiyle onun adıyla anılır¹⁸. Camillus'un stratejik temelini atmış olduğu yeni Roma ordusuyla ilgili yeniliklerden en önemlisi Yunan *phalanx*'ının lağvedilerek, *manipulus*¹⁹ denilen daha küçük taktik birliklerden oluşturulan bir vatandaş ordusunun, yani Lejyonların (=legiones) kurulmasıdır. Titus Livius yapılan yenilikleri şu şekilde aktarmaktadır: Eskiden yuvarlak kalkan taşıyan Roma askerleri, hizmetleri karşılığında kendilerine ücret ödenmeye başladıktan sonra boyu eninden daha uzun kalkan kullandılar ve daha önce Makedon *phalanx*'ı gibi tertip edilmiş olan her şey, *manipulus*lar halinde yeniden düzenlenmişti. Ordunun tamamı, her biri 300 atlı ve 5000 piyade içeren 4 lejyondan oluşuyordu. Her lejyon küçük ve esnek hareket kabiliyetine sahip olan *manipulus*ların oluşturduğu savaş kıtalarına bölünmüştü. Bu kıtalardan ilkinde *hastati*, *hastati*'nin arkasında ikinci sırada bulunan kıtaya *principes* denilmekteydi. Üçüncü sırada yer alan kıta ise *triarii* olarak adlandırılmaktaydı. *Hastati*, birbirlerinden aralarında bir boşluk bırakarak ayrılmış bulunan 15 *manipulus*a ayrılmıştı. İkinci sıra kıtası olan *principes* de 15 *manipulus*a ayrılmıştı ve bu sıranın askerleri güçlü bünyeye sahip gençlerden oluşmaktaydı. Bu kıtanın askerleri donanımları bakımından diğerlerinden daha gösterişliydi²⁰.

Netice itibariyle Camillus'a mal edilen bir Roma lejyonunun taktik organizasyonu şu şekildeydi:

Ön sıra *hastati* (15 *manipulus*); ikinci sıra *principes* (15 *manipulus*). Sonraki üç sıranın ilki *triarii* (15 ordo = 45 *vexillum* = sancak); ikincisi *rorarii* (15 ordo = 45 *vexillum*); üçüncüsü *accensi* (15 ordo = 45 *vexillum*). Bu taktik birlikleri M.Ö. II.

¹⁸ Webster 1969: 21; Parker 1992: 11; Kaya 2006: 332.

¹⁹ Roma Lejyonlarının M.Ö. 4. yüzyıldaki taktik birliğini ifade eden *manipulus*, Hellenistik *phalanx* sisteminin sonunu getirmiştir. *pilum* (=mızrak) ile donatılmış ve bu formasyonda daha esnek bir savaş düzeni alabilen askerler aynı zamanda savaşmak için de kendilerine çok rahat alan bulabilmekteydiler. Öte yandan savaş esnasında *manipulus*lar arasında belirli bir mesafe bırakılırdı ve böylece muhtemel bir geri çekilme ya da taktik değişimi karşısında, ön sıralardaki askerler rahatlıkla arkalara doğru geçebilmekteydi. Yaklaşık 120 askerden oluşan her bir *manipulus* iki *centurio* tarafından komuta edilmekteydi. Bk. Liv. 8. 8. 3–9; Campbell 1999b: 821.

²⁰ Liv. 8. 8; Plut. *Cam.* 40; Webster 1969: 22; Kaya 2006: 333–334.

yüzyılın ikinci yarısına kadar herhangi bir değişiklik yapılmaksızın muhafaza edilmiştir²¹.

Camillus'a mal edilen yeniliklerden birisi de demirden yapılmış miğferdi²². Daha önce bronzdan yapılan miğferin, düşmanın ağır kılıçları karşısında yetersiz olduğunu gören Camillus, yüzeyi dövülmüş demirden, pürüzsüz ve cilalanmış miğferlerin yapılmasını emretmişti. Böylece daha önce tahtadan yapılan ve düşmanın saldırılarına karşı korunaksız olan tahta kalkanların yerini, daha dayanıklı, uzun ve kenarları bronz kaplamalı kalkanlar almıştır²³. Roma lejyonerlerinin silah ve donanımı konusunda bilgi veren bir başka antikçağ yazarı Halikarnassoslu Dionysios'tur. Dionysios, Romalıların barbarlardan daha iyi silah ve donanıma sahip olduklarını, göğüs zırhlarına, miğferlere, baldır zırhlarına, kuvvetli kalkanlara, yana kaçmayan oklara ve savaş ortamında savuşturulması bir hayli zor mızraklara ve çift uçlu kılıçlara sahip olduklarını aktarır²⁴.

Roma lejyonlarının Marius reformları öncesi son durumu hakkında bilgi veren Polybios, Cumhuriyet döneminde ordunun toplam 4 lejyon ve bir o kadar da, müttefiklerin sağladığı yardımcı birliklerden oluştuğunu aktarır²⁵. Yine 4 lejyonun toplamda 4200 askerden oluştuğunu aktaran Polybios'a göre bu sayı olağanüstü durumlar da 5000'e çıkabilmekteydi²⁶. Lejyonların piyade gücünü oluşturan birliklerin en üst rütbeli subayları *Askeri Tribunlar* (=Tribunus Militum) idi ve onlar, kıdemli ve kıdemsiz olmak üzere iki gruba ayrılıyorlardı. İlki Roma ordusunda en az 10 yıl hizmet etmiş olanlar arasından, ikincisi en az 5 yıl hizmet etmiş olanlar arasından tayin edilirdi. Her yıl konsül seçimlerinin ardından 4 lejyon için toplam 24 askeri *tribun* atanırdı. Bunların 14'ü kıdemsiz, 10'u kıdemliydi. Bu iki grubun her biri kendi içinde ayrıca lejyon sayısına uygun olarak dörder gruba bölünürlerdi. Kıdemsizler 4-3-4-3,

²¹ Kaya 2006: 335-336.

²² Kaya 2006: 337.

²³ Plut. *Cam.* 40. 4.

²⁴ Dion. Hal. *ant.* 14. 9. 1; Kaya 2006: 338.

²⁵ Polyb. 6. 19. 4; Kaya 2006: 339.

²⁶ Polyb. 6. 21; Dando-Collins 2010: 16.

kıdemliler 2–3–2–3 şeklinde gruplandıktan sonra verildikleri sırayla lejyonlara tayin edilir ve sonuçta her lejyona aynı sayıda askeri *tribun* atanmış olurdu²⁷.

Roma ordusunu Cumhuriyetin en üst sivil yöneticileri olan iki konsül komuta etmekteydi ve her konsülün emrinde iki lejyon bulunmaktaydı²⁸. Bununla birlikte *auxilia* denilen yardımcı birlikler de, eşit şekilde paylaşılacak üzere, konsüllerin emrine verilmişti²⁹. Olağanüstü durumlarda lejyon sayısının artırıldığı bilinmektedir. Zira M.Ö. 211 yılında Roma'nın Kartacalı Hannibal'a karşı gerçekleştirmiş olduğu Capua Muharebesi'nde iki konsülün emrinde toplam 23 lejyon bulunmaktaydı³⁰. Bu nedenle lejyonların ve müttefik ya da yardımcı birliklerin savaş durumlarında sayıları artabileceği gibi, barış durumlarında da bu sayı azalabilmekteydi.

Roma lejyonlarının M.Ö. 3. yüzyıldaki alt ve üst komuta kademeleri şu şekildeydi: Askeri *tribunlar* konsüllerin emrine tabi idiler. Askeri *tribunların* astları olarak görev yapan subaylara *centuriones* (=tekili centurio), *centurioların* astı olarak görev yapan subaylara ise *optiones* (=tekili optio) denilmekteydi³¹. Lejyonların atlı birliği subaylarının en üst rütbelilerine *decuriones* (=tekili decurio), *decurionun* astına ise *optio* denilmekteydi. Piyadelerin *optiolarını* *centuriolar*, atlıların *optiolarını* *decuriolar* tayin ediyordu. Müttefiklerin (=socii) komutanları ise konsül tarafından tayin edilen ve sayıları 12 olan Romalı *praefectus*'lardı. Daha alt rütbedeki komutanlar, *praefectusların* gözetiminde müttefik birlikleri içerisinde belirlenmekteydi³².

Roma ordusuna asker kaydı vatandaşların sahip olduğu zenginliğe göre yapılmaktaydı. 400 Yunan *drahmisine*³³ denk olmayan, yani bu miktardan az bir varlığı olanlar lejyonda hizmetten muaf tutulmuşlardı. Ancak bu fakir Roma vatandaşları, ordu hizmetinin tamamen dışında kalmıyor, donanma hizmetine alınıyorlardı. 400 drahmiden daha fazla bir zenginliğe sahip olanlar, eğer atlı olarak görev yapıyorsa 10 yıl, piyade

²⁷ Kaya 2006: 339–340.

²⁸ Kaya 2006: 340; Dando-Collins 2010: 16.

²⁹ Polyb. 6. 26; Kaya 2006: 340.

³⁰ Liv. 26. 1. 13.

³¹ Polyb. 6. 24; Kaya 2006: 340.

³² Polyb. 6. 26; Kaya 2006: 340–341.

³³ *Drahmi* sözcüğü, Grekçe avuç dolusu anlamına gelen *draks* kelimesinden türetilmiştir. Ağırlığı yerine göre değişebilen 1 *Drahmi*, 6 *obol* (= avuç dolusu) değerindeki gümüş sikkeye tekabül etmektedir. Tülay 2000: 72.

olarak hizmet ediyorsa 16 yıl zorunlu askerlik hizmetine tabiydiler. Ancak acil ihtiyaç duyulması halinde bu süre 20 yıla çıkabilmekteydi³⁴.

Orduya asker kaydı her yıl yapılırdı ve her yıl o yılın konsülleri tarafından asker kayıtları zamanı yaklaşıncı Halk Meclisi toplantıya çağırılırdı. Vatandaşların hangi gün ve nerede toplanacağını bildirilmiş olduğu bu çağrı ile Roma ordusuna asker kaydetme süreci başlamaktaydı. Konsüllerin tayin ettiği gün geldiğinde askerlik için uygun olan her Roma vatandaşı Roma'ya gelir ve bunlar Capitolium Tepesi'nde toplanırlardı. Lejyonlara asker kaydı *askeri tribunlar* tarafından yapılmaktaydı. Dört lejyonun her birinin aynı sayıdaki *askeri tribunu*, yani altışarlı gruplar halinde, kendileri için ayrı bir yer tutarak ayrılır ve ardından onlar tüm *tribusları* (=kabile/mahalle) sıralı bir düzene sokmak için kura çekerlerdi. Asker kayıtları, çekilen bu kuraya göre düzene sokulmuş bulunan *tribusların* ilkinden başlamak üzere yapılırdı. *Askeri tribunlar*, kurada ilk çıkan bu *tribustan* yaş ve beden bakımından birbirine benzeyen dört genç seçerlerdi. İlk lejyonun *askeri tribunları*, bu gençlerden birisini kendi lejyonuna seçtikten sonra, ikinci lejyonun *tribunları* kalan üç gençten birisini ikinci lejyon için seçerlerdi. Sonraki seçimi üçüncü lejyonun *askeri tribunları* yapar, sonuncusu dördüncü lejyonun *tribunları* tarafından dördüncü lejyona kaydedilmekteydi. Daha sonra ikinci dördümlü takım seçilir ve bu kez ilk seçimi ikinci lejyonun *tribunları* yapardı. Dört gençten sonuncusu birinci lejyonun *tribunları* tarafından birinci lejyona kaydedilir ve seçim bu şekilde dönüşümlü olarak bir lejyon için gerekli olan 4200 asker sayısına ulaşıncaya kadar devam ederdi. Sonuçta tüm lejyonlar, yaş ve beden bakımından yaklaşık olarak aynı tipte lejyonerlere sahip olurlardı³⁵.

Asker kayıtlarını tamamlayan *tribunların* sonraki işi, kaydedilenlerin yoklamasını yapmaktır. Bu yoklamanın ardından *tribunlar*, tüm askerler içinden seçtikleri en uygun kişiyi bulup çıkarıyorlar ve ona, subaylarına itaat edeceğine ve komutanlarının emirlerini en iyi şekilde yerine getireceğine dair yemin ettirdikten sonra tüm askerler tek tek öne çıkarılıp, ilk askerin yaptığı yeminin aynısının onlar tarafından da tekrarlanması isteniyordu. Böylece yemin eden askerler resmen Roma lejyoneri oluyordu. Taktik kıtalara henüz ayrılmayan askerlere *tribunlar* tarafından, kendi

³⁴ Polyb. 6. 19; Kaya 2006: 341.

³⁵ Polyb. 6. 20; Kaya: 342–343.

lejyonları içerisindeki yerlerinin belirlenebilmesi için bir araya gelecekleri gün ve yer ilan edilmekteydi³⁶. Bütün bu reform ve düzenlemelere rağmen orduya her yıl asker kayıtları devam etmiş ve M.Ö. 3. yüzyıla kadar henüz Roma'da tam anlamıyla profesyonel bir ordu kurulmuş değildi. Mülk temelli askerlik her ne kadar azaltıldıysa ve kriz dönemlerinde kısa bir süreliğine askıya alınmışsa da bu dönemde resmen ortadan kaldırılmamış ve ordu teorik olarak mülk sahibi köylü vatandaşlardan oluşmaya devam etmiştir³⁷. Bu nedenle M.Ö. 3. yüzyılda cereyan eden savaşlar neticesinde Roma, orduda daha fazla reform yapılması gerekliliğini anlamış ve Marius döneminde Roma ordusunun profesyonelleşme süreci başlamıştır.

1.3 Marius'un Ordu Reformu

M.Ö. 2. Yüzyıl Roma için, doğuda Makedon ve Seleukos ordularını mağlup ettiği, Kuzey Afrika, İspanya ve Galya'nın güneyinde eski Kartaca topraklarını nüfuzu altına aldığı bir zaman dilimini ifade etmektedir. Bu dönemde birçok savaşa katılmış olan Roma ordusu için profesyonelleşme süreci fiilen başlamıştır. Zaman içerisinde Roma lejyonlarının organizasyon, teçhizat ve kayıtlarında birçok önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu yeniliklerin itici gücü, Cumhuriyet dönemi generallerinden Gaius Marius³⁸ olmuştur³⁹.

Iugurtha savaşları (M.Ö. 112–106) esnasında Afrika'dan Roma'ya konsül seçimleri için giden Marius, M.Ö. 107 yılında konsül seçilmiştir. Afrika'ya dönen Marius, Roma'nın Numidia kralı Iugurtha'ya karşı gerçekleştirdiği savaşı, arkasına halkın desteğini alarak, kazanacağını ve asker sayısı azalan orduya zengin olmayan vatandaşların de alınacağını taahhüt etmiştir. Bu tarihten itibaren Afrika eyaletinin kuzeyinde bulunan lejyonlara takviye yaparak, buradaki kontrolü ele geçirmiştir.

³⁶ Polyb. 6. 21; Kaya: 344.

³⁷ Parker 1992: 20.

³⁸ M.Ö. 157 yılında Arpinum yakınlarındaki Cirrhaeton'da (İtalya) doğan Gaius Marius, atlı sınıfına mensup bir aileden gelmekteydi. Cumhuriyet döneminin etkili figürlerinden biri olan Scipio Aemilianus'un (M.Ö. 185–129) *questor*luğunu yapan Marius, aynı zamanda Gaius Iulius Caesar'ın da teyzesiyle evliydi. Bu nedenle politik bağlantıları çok kuvvetliydi. M.Ö. 119 yılında askeri *tribunus* seçilen Gaius Marius ilk askeri deneyimlerini, İspanya'da cereyan eden Numantia Savaşı'nda (M.Ö. 143–133) ve Roma'nın Numidia kralı Iugurtha'ya karşı gerçekleştirdiği savaşta kazanmıştır. Bk. Plut. *Mar.* 3–6; Parker 1992: 23; Keppie 2005: 39; Pollard-Berry 2012: 19. Yedi kez konsül seçilen Marius'un gerçekleştirdiği reformlar, ordunun profesyonelleşmesiyle sonuçlandığı gibi, Cumhuriyet rejiminin de sonunu hazırlamıştır.

³⁹ Pollard-Berry 2012: 19.

Bundan sonraki süreci çok iyi değerlendiren Marius, azalan asker sayısına çare bulmak için gönüllü arayışına girmiştir⁴⁰.

Roma’da, varlıkları asgari sayımın altında olan ve nüfus sayımında sadece “kelle sayısı” esas alınan bir topraksız köylü sınıfı, *proletarii*⁴¹, mevcuttu. Vergi yükümlülüğü ve ordu hizmeti gibi hiçbir yasal hakları bulunmayan, siyasi ve sosyal yaşamın dışında tutulan bu topraksız yığınlar, *capite censi*, Marius’un gönüllü arayışı için hedef kitleydi⁴². Marius’un bu kitleleri orduya almak istemesinin temel sebebi, her ne kadar kendi politik kaygıları değilse de ileride Roma’da elde etmek istediği statü gereği böyle bir işe girişmek istiyordu. Ayrıca bu yeni uygulama, özgür toprak sahibi vatandaşların sayısında yaşanan düşüşün zaruri sonucuydu. Plutarkhos’un aktardığına göre Marius, hukuka ve adetlere aykırı olarak, birçok fakir ve önemsiz vatandaş orduya almıştı. Yine Plutarkhos, Marius’un bu girişiminin birçok eski komutan tarafından ilk önceleri kabul edilmediğini dile getirir⁴³. Zira fakir ve topraksız köylülerin resmi anlamda askerlik hizmetine alınmaları, daha önce görülmemiş bir teşebbüstü⁴⁴.

Marius’un bu girişimi, ordu için muazzam asker kaynağı sağlamasının yanında devlet için de maddi yönden ciddi bir masraf anlamına gelmekteydi. Çünkü orduya yeni alınan topraksız ve hiçbir mülkü olmayan⁴⁵ bu kişilerin teçhizat, yeme içme ve emekli olduktan sonra elde edecekleri topraklar devletin kesesinden çıkacaktı. Bu da Roma’nın yeni toprak arayışları içerisine girmesine sebep olmuştur. Orduya yeni askerlerin ve özellikle de topraksız köylülerin alınması Roma’da ilk kez gerçekleştirilen bir uygulama değildi. Marius dönemi öncesinde, olağanüstü durumlarda gerektiğinde bu sınıftan, *capite censi*, asker kayıtları yapılmıştır⁴⁶. Ayrıca Marius’un Iugurtha Savaşı esnasında Kuzey Afrika’da bulunan lejyonlara sağladığı yaklaşık 300 asker, muhtemelen topraksız köylülerden oluşan askerler idi. Mülk sahibi olmayan köylülerin orduya alınmasıyla

⁴⁰ Southern 2006: 94; Campbell 2004: 8.

⁴¹ Cic. *Rep.* 2. 22. 40.

⁴² Plut. *Mar.* 9. 1; Sall. *Iug.* 86. 2–3.

⁴³ Plut. *Mar.* 9. 1.

⁴⁴ Southern 2006: 94

⁴⁵ Pollard-Berry 2012: 23.

⁴⁶ Southern 2006: 94.

birlikte, mülk temelli askerlik hizmeti tamamen ortadan kaldırılmış değildi. Ancak askere alınan mülk sahibi kişilerin sayısı gün geçtikçe azalmaktaydı⁴⁷.

Bu dönemde gerçekleştirilen önemli uygulamalardan biri de, kartal'ın (=aquila) tüm Roma lejyonları tarafından benimsenmesi ve ordunun temel simgesi⁴⁸ haline gelmesiydi. Marius öncesi Roma lejyonlarının kurt, yarı insan yarı boğa/canavar ve yaban domuzu gibi sembollere sahip oldukları ve bu sembollerin de Tanrı Jupiter'i temsil ettikleri⁴⁹ bilinmektedir. Aynı şekilde kartalın da lejyonlar için özel bir anlam ifade ettiğini belirtmek gerekir. Zira Roma mitolojisinde kartal, Tanrı Jupiter'in ulaşım işlevini görmekteydi. Ayrıca uçan bir kartalın, tanrısallaştırılmış imparatorların ruhlarını teskin ettiğine inanılırdı. Böylece o imparatorların tanrılar arasında güvende oldukları düşünülmekteydi. Kartal aynı zamanda sadakatin ve gücün sembolü olmakla birlikte, askerlerin birliktelik ruhunu temsil etmekteydi. Savaş esnasında kartalın düşman tarafından ele geçirilmesi ya da kaybedilmesi alçaklık ve kutsala ihanet sayılmaktaydı. Kartal *aquilifer* denilen ve ilk *cohort*'a mensup bir asker tarafından taşınmaktaydı.

Marius, askerlerin en önemli silahı olan mızrağı (=pilum) yeniden dizayn ettirmiş ve bu yeni silah birçok savaşta düşmanın saldırı etkisini önemli ölçüde azaltmıştır. Yeni *pilum*, küçük tahta bir kazık ve bu kazığın ucuna sivri bir demir uç eklenmek suretiyle yeniden geliştirilmişti. Bu yeni mızrak düşman kalkanlarına kolayca saplanıyor ve düşmanın bu mızrağı saplandığı yerden çıkarıp tekrardan kullanması mümkün olmuyordu⁵⁰. Bu nedenle kullanımı eski demir mızrağa göre daha basit⁵¹ ve savaş meydanlarında çok etkili olan yeni *pilum*, eski mızrağın da sonunu getirmiştir.

Roma lejyonları bu dönemde homojen bir yapıya bürünmüş ve *manipulus* taktik birliği yerini, her biri yaklaşık 480–600 askerden meydana gelen 10 *cohort*tan oluşan birliklere bırakmıştır. Bu yeni birliklerin kontrolü *manipulus* taktik birliklerinden daha kolay olmuştur. Ayrıca bu birlikler kendilerini çabucak toparlayabilme kabiliyetine

⁴⁷ Southern 2006: 94.

⁴⁸ Plin. *nat.* 5. 5. 16; Parker 1992: 36–38; Campbell 2004: 9; Farnum 2005: 112; Keppie 2005: 46; Southern 2006: 95; Dando-Collins 2010: 17.

⁴⁹ Parker 1992: 37–38.

⁵⁰ Plut. *Mar.* 20. 5–6; Campbell 1994: 6–7; Campbell 2004: 9; Keppie 2005: 46.

⁵¹ Campbell 1994: 7.

sahiplerdi⁵². Neticede M.Ö. 1. yüzyılda bir Roma lejyonu 10 *cohort*tan (toplam 6000 asker) ibaretti⁵³. Bu tarihten itibaren *cohort*lar Roma lejyonlarının temel taktik birlikleri haline gelmişlerdir⁵⁴. *Cohort*lar ilk kez ve muhtemelen gayri resmi bir oluşum ile müttefik yardımcı birlikler arasından seçilen askerlerden oluşturulmuştur. Çünkü Romalı tarihçi Sallustius (M.Ö. 86–34), Iugurtha savaşlarında Romalı general Postumus Albinus’un kuvvetleri arasında *cohors una ligurum* adlı bir *cohort*un bulunduğunu aktarır⁵⁵. *Cohort*ların oluşturulmasından sonra *manipulus* taktik birliğinin kullanılmaya devam ettiği bilinmektedir. Zira Sallustius, M.Ö. 108 yılında *manipulus* ve *cohort* birliklerinden oluşan askerlerin bir arada savaşıklarını ifade eder⁵⁶.

Marius döneminde orduda gerçekleştirilen reformlardan biri de askerlerin, içinde silahları ve yiyecekleri bulunan yaklaşık 45 kg ağırlığındaki teçhizatlarını sırtlarında taşımaları uygulamasıydı. Bu nedenle ordudaki lejyonerler bu dönemde “Marius’un katırları” şeklinde adlandırılmışlardır⁵⁷. Böyle bir uygulamanın elbette mantıklı bir sebebi olmalıydı. Antik yazar Frontinus (M.S. 40–103), askerlerin yüklerini sırtlarında taşımalarının sebebini şu şekilde açıklamaktadır: *Ordunun yürüyüşü sırasında, askerlerle birlikte yük hayvanları da bulunmaktaydı. Bu yük hayvanları askerlerin hareket kabiliyetini sınırılıyor ve hızlı yol almalarına engel oluyordular. Bu nedenle hayvanlarla birlikte yürürken alınan mesafeler epey uzayabilmekteydi. Marius, bu yük hayvanlarının sayısını azaltmak amacıyla askerlerin teçhizatlarını ve yemek istihkaklarını sırtlarında taşımalarını emretmişti*⁵⁸.

Marius’un yapmış olduğu askeri reformların en önemlisi ve Cumhuriyetin de sonunu hazırlayan topraksız köylülerin orduya alınması uygulaması Roma siyasi tarihi açısından bir dönüm noktası olmuştur. İşleyecek toprağı ve hiçbir yasal hakkı bulunmayan Romalı köylüler, gittikleri her savaşı ganimet ve toprak savaşı olarak görmüşlerdir. Zira bu askerlere, kazandıkları her savaş neticesinde emri altına girdikleri

⁵² Pollard-Berry 2012: 23.

⁵³ Parker 1992: 27; Campbell 1994: 6; Campbell 2004: 9; Keppie 2005: 44–45; Southern 2006: 95; Pollard-Berry: 22–23.

⁵⁴ Parker 1992: 27.

⁵⁵ Sall. *Iug.* 38.

⁵⁶ Sall. *Iug.* 49. 6.

⁵⁷ Frontin. *strat.* 4. 1. 7; Campbell 2004: 9; Keppie 2005: 46; Southern 2006: 95; Dando-Collins 2010: 17.

⁵⁸ Frontin. *strat.* 4. 1. 7.

komutanları tarafından çeşitli ödüller verilmekle birlikte, emekli olduktan sonra yerleşmeleri ve işlemeleri için toprak bahşedilmiştir. Bu nedenle eskiden devlete sevgi ve sadakatle bağlı olan askerler artık bu sevgi ve sadakati komutanlarına duymaya başlamışlardı. Orduda gerçekleştirilen bu değişikliklerin kuşkusuz Roma tarihi açısından en önemli sonucu, Generallerin askerleri devlete karşı politik bir silah olarak kullanmalarıydı. Gaius Iulius Caesar'ın kendisini ömür boyu *dictator* ilan etmesi, Cumhuriyeti ağır bir şekilde merkezileştirmesi ve neticede ortadan kaldırması, birçok generalin Roma'ya yürüyüp kendilerini *dictator* ilan etmelerinin belki de en önemli sebebi, Marius'un orduda yapmış olduğu değişikliklerdi.

1.4 Principatus Döneminde Roma Ordusu

Marius reformları neticesinde lejyonerler ve komutanları arasındaki ilişkiler bir hayli gelişmiş ve klasik Roma ordusu yerini, komutanlarına sıkı sıkıya bağlı bir orduya bırakmıştır. Geç Cumhuriyet Dönemi'nde Roma'da artan siyasi istikrarsızlık neticesinde birçok önemli figür arkalarına aldıkları halk desteğini, maddi zenginliklerini arttırmak uğruna, suistimal etmişlerdir. Bu duruma verilebilecek en iyi örnek Gaius Iulius Caesar'dır. Zira o Gallia valisi iken, emrindeki dört lejyonun sayısını 12'ye çıkarmış ve bu askerlere ekstra ücretler ödedikten sonra onları rakibi Pompeius'a (M.Ö. 106–48) karşı kullanmıştır⁵⁹.

Cumhuriyet döneminin sona ermesiyle birlikte Roma'da etkili olan generaller kendilerine sadık ordular vasıtasıyla Roma'ya yürümüş ve mevcut siyasi yapıyı kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak yönetimi ele geçirmişlerdir. Böyle bir ortamda M.Ö. 31 yılındaki Aktium muharebesinden zaferle ayrılan Augustus, M.Ö. 44 yılında öldürülen evlatlığı Caesar'ın intikamını almak ve arzuladığı imparatorluğu elde etmek için elinde bulundurduğu lejyonları kendi politik idealleri doğrultusunda kullanmaktan çekinmemiştir. O, rakipleri (özellikle Marcus Antonius ve Kleopatra) ile giriştiği mücadelelerden galibiyetle ayrılmış ve M.Ö. 27 yılında Roma için Principatus dönemi resmen başlamıştır.

⁵⁹ Campbell 2004: 9–10.

Augustus, M.Ö. 31 yılındaki Aktium Savaşı'ndan sonra imparatorluğun savunmasına ilişkin projelerini yürürlüğe koymaya başlamıştır. Geleneksel uygulamaları önemli yeniliklerle kombine eden *princeps*, Roma ordusunu yeniden organize etmiştir⁶⁰. Orduda yapılan değişiklikler, geçmişe nazaran kökten gerçekleştirilmiş yenilikler değildi. Zira Cumhuriyet dönemi Roma ordusu Akdeniz'in büyük bir kısmını ele geçirecek güçte bir organizasyona sahipti. Çünkü Roma'daki garnizon, eyaletlere gönderilen ordular, yardımcı birlikler, lejyonlar ve komuta yapıları ile askere alma şartları ve sınır stratejileri gibi yeni birlikler ve uygulamalar Cumhuriyet döneminin sonları ve Principatus Dönemi'nin başlarında belirlenmiş ve uygulamaya konulmuş yeniliklerdi. Bu nedenle Augustus, imparator olduktan sonra karşısında emri altına girmeye hazır devasa bir ordu bulmuştu. Başka bir ifadeyle Augustus, Cumhuriyet dönemi mirasına konmuştu ve bu orduyu kendi amaçları doğrultusunda revize edecekti⁶¹. Cumhuriyet döneminden sonra Roma'da politik gücün timsali ya da birinci adam (=princeps) konumundaki Augustus'un askeri kudretinin kuşkusuz en önemli kaynağı çevresindeki nüfuzlu generaller idi. Bu generaller, Roma'daki iç savaşlar neticesinde ortaya çıkmış kişilerdi. Bunlar arasında; *Gaius Sentius Saturninus*, *Lucius Domitius Ahenobarbus* ve “talihsiz” *Publius Quinctilius Varus* gibi önemli generaller Roma'ya birçok savaş kazandırmıştı. Fakat Augustus için en şanslı tesadüf aile çevresindeki generaller idi. İki kez evlenen Augustus'un Agrippa (M.Ö. 63–12) gibi bir damada Drusus ve Germanicus gibi evlatlıklara ve Gaius Caesar gibi bir toruna sahip olması Roma imparatorları arasında onu en şanslı kılan ayrıcalıklardı. İmparatorluğunun daha ilk yıllarında etrafında böyle güçlü ve yetenekli generaller bulunan Augustus'un siyasi ve askeri başarılarının en önemli kaynağı bu kişilerdi⁶².

Principatus dönemi'nin (M.Ö. 27-M.S. 284) hemen başlarında yaklaşık olarak 60 Roma lejyonu bulunmaktaydı. Bu lejyonların bir kısmı Antonius ve Lepidus'a, diğer bir kısmı ise Augustus ve Caesar'a ait lejyonlardı. Augustus'un bu devasa ordu konusundaki en büyük sorunu, çeşitli birliklerden oluşan bu imparatorluk kuvvetlerinin nasıl bir düzenlemeye tabi tutulacakları problemi idi. Bu problemin üç alternatif politika etrafında çözüme kavuşturulmuş olduğu düşünülebilir. Bunlardan ilki; M. Antonius ve

⁶⁰ Campbell 2004: 10; Parker 1992: 72.

⁶¹ Le Bohec 1994: 182.

⁶² Le bohec 1994: 182.

Lepidus'un lejyonlarının terhis edilmesi ihtimali, ikincisi, askere alınan yeni lejyonerlerin Triumvirlerin (Caesar, Crassus ve Pompeius) ordularından seçilmiş olabilecekleri, üçüncüsü ise profesyonel ordu idealinden tamamen vazgeçmek ve zorunlu askerlik hizmeti sisteminin tesis edilmiş olma ihtimalidir. Augustus'un Cumhuriyet dönemi ordu sistemine devam etme kararlığı bu ihtimallerin tamamının gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir⁶³.

Roma M.S. 1. yüzyılda devasa bir territorium ve uzun sınırlara sahipti. Bu büyüklükteki bir imparatorluğun en önemli ihtiyacının ordu hizmeti olduğunu bilen Augustus, farklı lejyonlara sahip komutanlar arasındaki kıskançlık ve düşmanlığın daha önce Roma'da iç savaflara sebep olduğunu bilmekteydi. Bu nedenle askerlerin hafızasındaki geçmişin silinmesi için vatandaş ordusu yerine, profesyonel orduyu tercih etmişti⁶⁴.

Aktium savaşı'ndan (M.Ö. 31) sonra Augustus, sayıları yaklaşık 60'ı bulan Roma lejyonlarının bazılarını terhis ederek sayılarını 18'e indirmişti. Bu 18 lejyondan 12'si Augustus'un kendi lejyonları idi. Geriye kalan 6 lejyon ise, M. Antonius ve Lepidus'a ait lejyonlardı. Augustus 8 yeni lejyon (XIII. ve XX. lejyonlar) oluşturmuş ve böylece Roma lejyonlarının toplam sayısı 26 olmuştur. M.S. 9 yılında, Roma ve German kabileleri arasında cereyan eden Teutoburg Ormanı Savaşı'nda⁶⁵ (=saltus teutoburgiensis), P. Quinctilius Varus komutasındaki 3 Roma lejyonu (= XVII, XVII ve XIX.) yok olmuştur⁶⁶.

Bu savaş neticesinde sayıları 23'e düşen Roma lejyonlarının sayısı, Augustus'un iki yeni lejyon (VI. Ve XII. lejyonlar) oluşturmasıyla, Tacitus'un da verilerine göre⁶⁷,

⁶³ Parker 1992: 72.

⁶⁴ Parker 1992: 73.

⁶⁵ Tac. *ann.* 1. 60. 3.

⁶⁶ Parker 1992: 78.

⁶⁷ Tacitus'un, eyaletlerdeki gelişmelerden yola çıkarak aktardığı bilgilere göre, M.S. 1. yüzyılın ilk çeyreğinde hâlihazırda silah altında yaklaşık olarak 25 lejyonun varlığı tespit edilebilmektedir. Tacitus, bu dönemde 8 lejyonun Germania ve Galya'da mücadele etmek için hazır bulunduğunu, 2 lejyonun Afrika'nın bir bölümünü işgal ettiğini, 2 lejyonun Mısır ve Suriye'de bulunduğunu, 4 lejyonun İberia ve Albania sınırında konuşlandırıldığını, 2 lejyonun Tuna Nehri kıyısındaki Pannonia'da, 2 lejyonun da Moesia'da bulunduğunu, 2 lejyonun Dalmatia'da konuşlandığını ve kalanların da başkentte (Roma) hazır bulundurulduğunu aktarır. Bk. Tac. *ann.* 4. 5.

M.S. 23 yılında Roma ve eyaletlerde olmak üzere toplam 25'i bulmuştur⁶⁸. Tacitus dışında, Roma lejyonlarının isimleri, sayıları ve bulundukları eyaletler hakkında bilgi veren diğer bir antik yazar, Romalı tarihçi Cassius Dio'dur. Dio'nun aktardığı bilgilerde bahsi geçen lejyonlar Augustus dönemi lejyonlarıdır. Bu nedenle Principatus döneminde oluşturulan lejyonların tamamından bahsedilmemiştir. Dio'nun aktardığı bilgilere göre⁶⁹, Principatus döneminin hemen başlarında Augustus, sayıları yaklaşık 60'ı bulan Roma lejyonlarının birçoğunu ya terhis etmiş ya da kendi ordularına eklemiş olmalıdır. Zira Dio'ya göre bu dönemde var olan lejyonların toplam sayısı 19 idi. Bunların dışında *Forum Romanum*'dan ele geçen ve Marcus Aurelius dönemine tarihlenen bir yazıtta⁷⁰ Roma lejyonlarının isimleri ve bazılarının bulundukları eyaletler sırasıyla verilmiştir. Bu bilgilerden hareketle M.S. 1. ve 2. yüzyıl arasında Roma lejyonlarının toplam sayılarının 25–33 arasında değiştiği görülmektedir.

İmparatorluk döneminin başlarında lejyonlar eski numaralar ve farklı isimlerle yeniden yapılandırılmışlardır. Bu nedenle farklı isimler ve aynı numaraları taşıyan birçok yeni lejyon (*III Augusta*, *III Cyrenaica*, *IV Macedonica* ve *IV Scythica* gibi) oluşturulmuştur. Hiçbir Roma lejyonun numarası yüz yıldan fazla sabit kalmamış ve mutlaka değişmiştir. Bazı lejyonlar ise yeniden yapılandırılmadan ve numaraları tekrar kullanılmadan yok olmuşlardır. M.S. 9 yılındaki Teutoburg Ormanı Faciası neticesinde yok olan 3 lejyondan sonra Roma lejyonlarının sayısı 25'in ötesine geçememiştir⁷¹.

Augustus döneminde askerlik, belirli bir süre için yapılan hizmet olmaktan çıkmış ve tam zamanlı zorunlu hizmet haline gelmiştir. Askerlik yaşı bu dönemde 16–25 yaş arasındaydı⁷². İmparatorluğun ilk yıllarında Augustus elinde bulundurduğu askeri gücü ve bu askerlerin terhis edildikten sonra nasıl bir planlamaya tabi

⁶⁸ Parker 1992: 78.

⁶⁹ Cassius Dio'nun bu lejyonlara ilişkin aktardığı bilgilere göre; *Legio II Augusta* (kışlık karargahında) ve *Legio XX Valeria Victrix* Britannia Superior eyaletinde, *Legio III Gallica* Fenike'de, *Legio III Cyrenaica* Arabistan'da, *Legio III Augusta* Numidia'da, *Legio IV Scythica* Suriye'de, *Legio V Macedonica* ve *Legio XIII Gemina* Dacia'da, *Legio VI Victrix* Britannia Inferior'da, *Legio VI Ferrata* Iudaea'da, *Legio VII Claudia* Moesia Superior'da, *Legio VIII Augusta* Germania Inferior'da, *Legio X Gemina* Pannonia Superior'da ve Iudaea'da, *Legio XI Claudia* Moesia Inferior'da, *Legio XII Fulminata* ve *Legio XV Apollinaris* Kappadokia'da ve son olarak *Legio XIV Gemina* Pannonia Superior eyaletinde konuşlandırılmıştır. Bk. Cass. Dio 55. 23. 1–6.

⁷⁰ Yazıtta, toplam 33 Roma lejyonun ismi geçmekle birlikte, bu lejyonlardan sadece 20 tanesinin bulunduğu eyalet hakkında bilgi verilmiştir. Bk. *ILS* 2288.

⁷¹ Southern 2006: 98.

⁷² Dando-Collins 2010: 18.

tutulduklarını şu şekilde ifade etmektedir: *500.000 Romalı yurttaş bana askerlik yeminiyle bağlılığını bildirdi. Hizmetleri sona erdiğinde bu askerlerin 300.000'den fazlasını kolonilere ya da kendi memleketlerine yerleştirdim. Bütün bu askerlere (=veteran) kendi kişisel servetimden para ya da arazi verdim*⁷³. Bu ifadelerden, Augustus döneminde askerlerin maaş aldıkları ve katıldıkları savaşılarından sonra ganimet ve toprak elde ettikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca askerlerin para ya da toprak garantisiyle emekli (=veteran) olduktan sonra, kalıcı olarak askeri kolonilere ya da kendi anavatanlarına yerleştirildikleri bilinmektedir.

Emekli olan askerlere ödenen ikramiye yaklaşık olarak 12.000 *sesters*⁷⁴ (=3000 Denarius) civarındaydı⁷⁵. M.S. 2. yüzyılda lejyonerlerin ordudaki hizmeti süreleri yaklaşık 25–26 yıl⁷⁶ olarak belirlenmişti. Askerlere yıllık olarak verilen maaş uygulaması ve Augustus döneminde yürürlüğe giren 25 yıllık zorunlu askerlik hizmeti uygulaması, Roma'da yaklaşık olarak 250 yıl boyunca⁷⁷ devam etmiştir.

M.S. 14 yılında aktif durumda toplam 25 Roma lejyonu bulunmaktaydı. Yaklaşık 140.000 civarındaki Roma ordusunda bir o kadar yardımcı birlik (=auxilia) bulunmaktaydı. Augustus kendi politik zaferlerinin kaynağı⁷⁸ olan orduyu, ihtiyaç duyulan ve barış ortamının yetersiz olduğunu düşündüğü eyaletlere taksim etmiştir. Bununla birlikte Augustus, kendi politik ününü arttırmak, daha fazla gelir elde etmek ve Roma'ya daha fazla prestij kazandırmak adına bu lejyonlardan önemli ölçüde istifade etmiştir.

Roma ordusunun büyüklüğü ile orantılı olarak lejyonların yeme, içme, silah ve barınma masraflarının muazzam ölçüde arttığı bilinen bir gerçektir. İmparatorluk dönemi Roma ordusunun yıllık masrafı yaklaşık olarak 450 milyon *sesters* civarındaydı.

⁷³ Aug. *res Gest.* 1. 3; Dando Collins 2010: 19.

⁷⁴ Roma'da ilk kez M.Ö. 211 yılında $\frac{1}{4}$ *denarius* değerinde gümüş bir sikke olarak kullanılmaya başlanan *sestertius*, Augustus döneminde yapılan sikke reformu ile birlikte, 4 *as* değerinde pirinçten basılmış, imparatorluk dönemi boyunca ise büyük bronz bir sikke olarak kullanılmıştır. Tülay 2000: 184.

⁷⁵ Dando-Collins 2010: 19.

⁷⁶ Le Bohec 1994: 229.

⁷⁷ Campbell 2004: 10.

⁷⁸ Campbell 1994: 7–8.

Ordunun ve emekli askerlerin (=veteran) artan masraflarını⁷⁹ karşılamak üzere Augustus tarafından kurulan ordu hazinesi, *aerarium militare*⁸⁰ ile birlikte devletin sırtındaki yük biraz olsun hafiflemişti. Çünkü ordu için yapılan harcamalar imparatorluk bütçesinin çok önemli bir kısmını oluşturmaktaydı. Devletin sırtındaki bu maddi yükün temel sebebi, Augustus'un güvenlik, prestij ve ün kaygılarıydı. Zira o kendisini, Roma halkına başarılı bir ordu komutanı, haleflerine de sadakatin değişmeyen timsali olarak takdim etmişti. Onun döneminde ordunun masrafları ve asker sayısı istikrarlı bir şekilde artmış ve M.S. 3. yüzyılda Roma ordusunun toplamda 450.000 askerden ibaret olduğu tespit edilmiştir⁸¹.

Augustus döneminde Roma ordusu birçok yenilik ile ilk defa tanışmıştır. Bu dönemde emekli askerlerin herhangi bir acil durumda orduya çağırılmaları ve askerlerin kendi rızalarıyla bu daveti kabul edip orduda yeniden hizmet etmeleri⁸² (=evocati) mümkündü. Ayrıca lejyonerlerin evlenmeleri yasaklanmıştı ve ancak hizmet süreleri sona erdikten sonra resmi anlamda evlenmelerine müsaade edilmekteydi. Bu uygulamalara ve kurallara rağmen, kamplara yakın yerlerde orduya hizmet eden birçok fahişe mevcuttu. Bu nedenle illegal ilişkilerin önüne geçmek mümkün değildi. Septimius Severus (M.S. 145–211) döneminde görev süresi bitmemiş askerlerin evlenme yasağı uygulaması ortadan kaldırılmış ve M.S. 197 yılından itibaren silah altında bulunan askerlere evlilik izni verilmiştir⁸³.

Principatus döneminde ordu alanında yapılan yeniliklerden en önemlileri kuşkusuz yardımcı birliklerin oluşturulması ve askerler için inşa edilen kamplardır. Lejyonlara eklenen ve birçok farklı ırk ve halktan oluşan askeri birliklerin, *auxilia*, oluşturulması Augustus'un en önemli askeri başarısıydı. Bununla birlikte eyaletlerde

⁷⁹ Augustus, emekli askerlerin, yerleştirildikleri kolonilerde rahat bir yaşam sürmeleri için kentlere, (=municipium) askerlere dağıtmak üzere, İtalya toprakları için yaklaşık altı yüz milyon *sesters*, eyalet toprakları için ise iki yüz altmış milyon *sesters* gönderdiğini ifade etmektedir. Bk. Aug. *res Gest.* 16.

⁸⁰ M.Ö. 9 yılında Augustus tarafından kurulan bu hazine gelirlerinin büyük bir çoğunluğu *princeps*'in kendi kişisel servetinden ve vergilerden karşılanmaktaydı. Augustus bu hazinenin sorumluluğunu, *praefectus aerarii militaris* denilen üç *praefectura* vermişti. Hazine, emekli askerlerin yokluk yüzünden kıskırtılmalarını önlemek ve nerede ne kadar asker varsa sürekli olarak masraflarını karşılamak için kurulmuştur. Suet. Aug. 48. 2; Cass. Dio 54. 25. 6; Le Bohec 1994: 224; Dando-Collins 2010: 20. Ayrıca orduda yirmi yıl ya da daha fazla hizmet etmiş askerlerin ikramiyelerinin de karşılandığı bu hazineye Augustus, yaklaşık 170 milyon *sesters* bağış yaptığını ifade etmiştir. Bk. Aug. *res Gest.* 17. 2.

⁸¹ Campbell 2004: 10.

⁸² Dando-Collins 2010: 19.

⁸³ Dando-Collins 2010: 21.

lejyonlar için oluşturulan geçici ve kalıcı kamplar, ordunun her türlü ihtiyacının daha rahat ve hızlı bir şekilde sağlanmasının yanında, ordunun savaflara daima hazırlıklı olmasına imkân sağlamıştır.

Augustus'un orduda gerçekleştirmiş olduğu reformlar neticesinde oluşturulan, lejyonlara ek yardımcı kuvvetler olarak adlandırılan, ordu içerisinde en stratejik birlikler olarak kabul edilen ve özellikle eyaletlerde bulunan lejyonlar için hayati öneme sahip *auxilia*lar, Augustus'un askeri dehasının belki de en önemli meyveleriydi. Bu birlikler, Romalı olmayan halklardan toplanan kişilerden oluşmaktaydı.

Geç Cumhuriyet Dönemi'nde Roma, İtalyan olmayan halklardan, özellikle askeri yetenekleriyle ün salmış Giritli okçuları, Balearus'lu fırlatıcıları (muhtemelen top/gülle ve mızrak), Numidia'lı atlıları, İspanyalıları ve Galyalıları, bazen zorla toplayarak, asker olarak kaydediyordu. Aktium zaferinden sonra, bu askerlerin birçoğunun gönüllü olarak⁸⁴ ya da Roma'ya bağlılıklarına ilişkin bir anlaşma ile terhis edilmeden ordudaki görevlerine devam etmeleri sağlanmıştır. Lejyonlara eklenen ve birçok farklı ırk ve halktan oluşan bu birlikler *auxilia*, yani yardımcı birlikler olarak adlandırılmışlardır. Bu birliklerin görev yerleri, komutanlarının gözetiminde olmak şartıyla, kendi anavatanları ya da bulundukları eyaletler idi. Çünkü bu birlikler genellikle askeri garnizonlara yakın olan yerleşim yerlerinden toplanmaktaydılar⁸⁵. *Auxilia*lar, sayıları zaman zaman değişmekle birlikte, genellikle 500 ya da 1000 askerden oluşmaktaydılar⁸⁶. *Praefectus* ünvanına sahip *centuriolar* ya da askeri *tribunlar* tarafından komuta edilen bu yardımcı birlikler, *cognomen*lerini (=bilinen/takma ad) komutanlarının adlarından (alae scavea gibi), mensup oldukları soydan, geldikleri bölgelerden (I Alpinorum gibi), kullandıkları silahlardan (Sagittariorum=okçu), ya da zaman zaman *princeps*in adından (I Augusta Thracum gibi) almışlardır⁸⁷.

M.S. 1. yüzyılda özellikle Flaviuslar döneminde normal *auxilia*lardan sayıca daha fazla askere sahip ve sayıları 800–100 civarında olan *cohortlar* (=miliariae ve alae)

⁸⁴ Le Bohec 1994: 27.

⁸⁵ Campbell 1997: 364.

⁸⁶ Cheesman 1914: 24; Le Bohec 1994: 25; Southern 2006: 121.

⁸⁷ Campbell 1997: 364; Southern 2006: 121–122.

oluşturulmuştur⁸⁸. Yardımcı kuvvetler içerisinde yer alan bu *cohort*lar piyade askerlerinden, yaklaşık 480–500 askerden oluşan *ala*lar ise atlı askerlerden oluşmaktaydı. *Cohort*lar, bulundukları birlikler içerisinde her zaman piyade olarak görev yapmamışlardır. Çoğu zaman atlı birliklerine dönüştürülen *cohort*lar (=cohortes equitate) da mevcuttu. *Auxilia*ların, kesin olmamakla birlikte, sayıları Flaviuslar döneminde yaklaşık 180.000 civarında idi. M.S. 2. yüzyılın ortalarına doğru ise bu sayının 220. 000' i bulduğu tahmin edilmektedir⁸⁹.

*Auxilia*lar lejyon askerlerinden daha az ücret almalarına rağmen tıpkı onlar gibi 25 yıl hizmet etmekteydiler. Bu birliklerin lejyonlar gibi, emekli olduktan sonra toprak, para ya da emekli ikramiyesi alıp almadıklarına dair net bir bilgi mevcut olmamakla birlikte⁹⁰, belirli bir ücret karşılığında hizmet ettikleri bilinmektedir. Roma vatandaşlığı hakkına sahip askerlerin yardımcı birliklerde görev almaları ile birlikte, lejyon askerleri ve *auxilia*larda görev yapan askerler arasındaki farklar ortadan kalkmıştır. Ayrıca M.S. 2. yüzyıldan itibaren, *auxilia* birliklerinden emekli olan askerler Roma vatandaşlık hakkıyla ödüllendirilmişlerdir⁹¹.

*Auxilia*ların varlığı kuşkusuz lejyonlar için çok önemliydi. Kendi anavatanlarında ya da bulundukları eyaletlerde görev yapan bu birlikler lejyonlara nazaran daha avantajlıydılar. Lejyonların yardımcı birlikler olmadan seferlere çıkmaları nadir görülen bir olaydı. Zira yardımcı birliklerin eyaletlerde, muhtemel tehlikelere karşı lejyonlardan daha tecrübeli ve dikkatli oldukları bilinen bir gerçektir. Özellikle doğuya sefere çıkan imparatorların ordularında bulunan askerlerin birçoğu *auxilia* birlikleri arasından seçilmekteydi. Örneğin, Josephus'a göre, Vespasianus'ın Iudaea'ya girdiği M.S. 67 yılında, çoğunluğu doğu eyaletlerinden toplanan yaklaşık 20.000 yardımcı birlik Roma ordusunda lejyonlarla birlikte görev yapmıştır⁹².

Lejyonların ve onlara eklenenen yardımcı birliklerin uzak yerlere yapılan seferler esnasında karşılaştıkları en büyük problemlerden biri barınma ihtiyaçları idi.

⁸⁸ Southern 2006: 121; Campbell 1994: 34.

⁸⁹ Campbell 1997: 365.

⁹⁰ Cheesman 1914: 34.

⁹¹ Campbell 1997: 365.

⁹² Ioseph. Bell. Iud. 3. 4. 66.

Principatus döneminin başlarına kadar henüz kalıcı kampları olmayan mobil birliklerin devlete olan maddi yükünün farkında olan Augustus askerlerin barınma ihtiyacını, yazlık ve kışlık kamplar inşa ettirerek, çözme yoluna gitmiştir. Söz konusu kamplar kalıcı ve geçici olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Kalıcı kamplar, geçici kamplara nazaran çok daha büyük ve taş yapı şeklinde inşa edilmekteydi. Geçici kamplar ise genellikle eyaletlerde bulunan kent ve kasabalara yakın yerlerde kurulmaktaydı.

Geçici lejyon kampları genellikle ahşaptan, kalıcı kışlık kamplar ise taştan yapılmaktaydı. Geniş araziler üzerine kurulan kamplar, bünyesinde birçok ordu karargâhı, komuta merkezleri, hamamlar, tahıl ambarları ve hastaneler bulundurmaktaydı. Bu kamplar lejyonlarda görevli, kazma ve kürek kullanabilme becerisine sahip askerler tarafından inşa edilmekteydi. Kamplar için tercih edilen yerler genellikle yüksek tepe dorukları idi⁹³. İmparatorluğun bütün eyaletlerinde bulunan lejyon kampları, aynı basit plan uygulanarak inşa edilmiştir⁹⁴. Lejyon kamplarında ortaya çıkabilecek olası bir tehlikeye karşı nöbetçi askerler görevlendirilmekteydi. Devriye görevi, süvari birliğine mensup askerlere verilmişti. Gece boyunca kamp etrafında nöbet tutacak 4 süvari erini seçme görevi ise lejyon süvari birliği subayları tarafından yapılmaktaydı. Gece devriye gezen bu erler daima hazır ve uyanık olmak zorundaydılar⁹⁵.

Kalıcı askeri üslerin kurulduğu M.S. 1. yüzyılın ilk çeyreğinde, bir karargâhta toplam iki lejyon ve birkaç yardımcı birlik konuşlandırılmıştır. Ancak M.S. 2. yüzyılda bir Roma askeri karargâhı bir lejyonu barındırabilecek şekilde tasarlanmıştır⁹⁶. Orduda bulunan generallerin de bir karargâhın sadece bir lejyonu barınmasından yana tavır aldıkları bilinmektedir. Zira Domitianus döneminde iki lejyonun aynı kampta konaklaması yasaklanmıştı⁹⁷. Bu yasağın temel sebebi, kamplarda bulunan lejyonerler arasında çıkabilecek bir isyan ya da imparatora karşı gerçekleştirilecek bir darbe girişimini engellemektir⁹⁸.

⁹³ Dando-Collins 2010: 65–66.

⁹⁴ Polyb. 6. 26. 10.

⁹⁵ Dando-Collins 2010: 68.

⁹⁶ Campbell 1994: 79.

⁹⁷ Suet. Dom. 7. 3.

⁹⁸ Le Bohec 1994: 161.

1.5 Roma Askeri Diplomalari

Roma lejyonlarında ve yardımcı birliklerde görev yapan askerler ordudaki 25 yıllık hizmetlerinden sonra emekliye ayrılmaktaydılar. Emekliye ayrılan askerlere kendi istekleri doğrultusunda imparator tarafından bir diploma verilmekteydi. Bütün Roma eyaletlerinde rastlanılan bu diplomalar, özellikle hangi dönemde, hangi eyalet ve kentten ne kadar asker kaydedildiği ve askerlerin katıldıkları seferlere ilişkin bilgiler içermeleri bakımından son derece önem arz etmektedirler. Yakın zamana kadar yaklaşık olarak 900 civarında⁹⁹ Roma askeri diplomasının ele geçtiği bilinmektedir.

İki bronz levhadan oluşan bu diplomaların iç kısımlarında yer alan metinler, genellikle levhanın dış yüzünde daha küçük harfler kullanılarak tekrarlanıyordu. Böylece diplomanın kopyalanarak kötü amaçlar doğrultusunda kullanılması engellenmekteydi. Diplomanın bir kopyası kontrol edildikten sonra, Roma'daki Augustus tapınağının arkasındaki duvara, Tanrıça Minerva heykelinin yanına konulmaktaydı¹⁰⁰.

Diplomayı alan emekli askerler aynı zamanda, Roma vatandaşlığını (=civitas Romana) ve yasal evlenme hakkını (=ius conubii) da elde etmiş oluyorlardı. Augustus döneminde askerlere diploma verilir verilmediği konusunda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Zira bugüne kadar tespit edilmiş en erken tarihli Roma askeri diploması İmparator Claudius (M.S. 41–54) dönemine aittir¹⁰¹.

Roma askeri diplomaları üzerinde genellikle şu bilgiler yer almaktaydı¹⁰²:

- İmparatorun adı (nom. –yalın halde) ve aldığı tüm unvanlar,
- Diplomaya hak kazanan askerin adı (dat. –e halinde),
- Askerin görev yaptığı birliğin tam adı,
- Askerin hizmet yıllarının toplamı (sayısal olarak),

⁹⁹ Şahin 2008: 102.

¹⁰⁰ Şahin 2008: 101–102.

¹⁰¹ M.S. 52 yılına tarihlenen diplomada adı geçen *Sparticus Dipscurtus*, donanma birliğinden emekli bir kürekçi. İmparator tarafından kendisine verilen bu diplomadan, veteranın Roma vatandaşlık hakkı ve yasal evlilik izni (*conubium*) ile ödüllendirildiği anlaşılmaktadır. Bk. *ILS* 1986; Holder 1980: 48; Campbell 1994: 195; Southern 2006: 165.

¹⁰² Şahin 2008: 101–102.

- Askerin hak etmiş olduğu imtiyazlar,
- Yıl ve günden oluşan tam tarih,
- Askerin görev yaptığı birliğin ve komutanının adı, varsa eşinin ve çocuklarının adı,
- Tasdik formülü (= diplomanın bir kopyasının Roma’da bulunduğunu bildiren cümle),
- şahitlerin isimleri (gen. –in halinde).

Roma’nın hemen her eyaletinden ele geçen, hangi eyaletten, hangi tarihte ve hangi amaçlar doğrultusunda asker kayıtları yapıldığına ilişkin oldukça önemli bilgiler içeren askeri diplomalar arasında, Küçük Asya kökenli *veteranlar* adına düzenlenen yaklaşık 25 adet Roma askeri diploması bulunmaktadır. M.S. 75–229 yılları arasında düzenlenmiş oldukları anlaşılan diplomalarda ismi geçen askerler, Asia, Pontos-Bithynia, Lykia-Pamphylia, Galatia, Kilikia ve Kappadokia eyaletlerinden toplanmıştır¹⁰³. Söz konusu diplomalar ve düzenlendikleri yıllardan, özellikle Nero döneminde (M.S. 54–69) Armenia Iudaea ve Parthia’’ya yapılan askeri seferler ve M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda imparatorluğun doğusunda gerçekleştirilen seferler nedeniyle, Roma ordusunda görevlendirilmek üzere Küçük Asya’nın birçok bölgesinden asker kayıtları yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁰³ Konuya ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Eck 2009: 137–42.

II. BÖLÜM

ROMA’NIN ANADOLU HÂKİMİYETİ: *PROVİNCİA ASİA*’NIN KURULMASI (M.Ö. 205–129) VE PRİNCİPATUS DÖNEMİ’NE KADAR ANADOLU’DA MEYDANA GELEN SİYASİ VE ASKERİ GELİŞMELER

2.1. Asia Eyaleti Kurulmadan Önce Anadolu-Roma İlişkileri ve Roma’nın Anadolu Hâkimiyetinin Temelleri

Makedonia Kralı Büyük İskender’in M.Ö. 10 Haziran 323 yılında aniden ölmesi üzerine imparatorluk parçalanarak İskender’in generalleri (=Diadokhlar) arasında paylaşılmıştır. Zira yeni kralı seçme yetkisi Makedonia ordu meclisinin elindeydi. Neticede, yapılan anlaşma gereği, İskender’in Roksana’dan doğma oğlu İskender’i IV. İskender ve yarım akıllı kardeşi Arrhidaios’u III. Philippos olarak kral ilan eden generaller, imparatorluğun yönetiminin kendi aralarında paylaşmışlardır. Böylece Makedonia’nın yönetimi Antipatros’a; Asya’daki toprakların yönetimi, imparatorluk naipliği ve başkomutanlık Perdikkas’a; krallığın vasiliği görevi ise Krateros’a verilmiştir¹⁰⁴.

Asia’daki toprakların paylaşımında imparatorluğun yerel yönetim sistemi olan satraplık statüsüne dokunulmamış ve ülke toprakları ordunun diğer komutanları arasında paylaştırılmıştır. Bu düzenlemeye göre, Leonnatos Hellespontos Phrygia’sının; Antigonos Monophtalmos, Lykia ve Pamphylia’yı kapsayan büyük Phrygia’nın; İskender’in sekreteri Eumenes, Kappadokia ve Paphlagonia ile komşu olan kıyıların; Lysimakhos, Pontos kıyıları ile Trakya’nın; Meandros, Lykia’nın; Philatos, Kilikia’nın; Philatos oğlu Asandros, Karia’nın; Ptolemaios ise, Mısır’ın satrabı olmuşlardı¹⁰⁵. Bu yeni siyasi yapılanmadan kuşkusuz en çok Anadolu coğrafyası etkilenmiştir. M.Ö. 323–133 yılları arasında, Roma’nın daha sonra kuracağı Asia eyaletinin kurulmasına kadar geçen sürede bölge, önce İskender’in ardılları arasında meydana gelen mücadelelere ve

¹⁰⁴ Arslan 1998: 17; Marek 2010: 240–242.

¹⁰⁵ Diod. 18. 59. 3; Plut. *Eum.* 3. 1, 4. 3; App. *Syr.* 52–53; Curt. 10. 10. 1–4; Arslan 1998: 17.

daha sonra da birer Hellenistik krallık olarak ortaya çıkan devletler arasında cereyan eden çetin savaşlara ve siyasi mücadelelere sahne olmuştur.

Roma'nın, Küçük Asya eyaleti kurulmadan önce, Anadolu coğrafyasında meydana gelen siyasi olaylara müdahil olması ve bölgeyi kontrolü altına alma süreci bir hayli zaman almıştır. M.Ö. 205 yılına kadar Roma'nın Anadolu coğrafyasında bulunan Hellenistik krallıklar ya da kentlerle ilişki kurabileceği herhangi bir siyasi gelişme söz konusu değildir. M.Ö. 205 yılında Roma ile Makedonia kralı V. Philippos arasında imzalanan Phoenike antlaşması¹⁰⁶ neticesinde Roma, Anadolu coğrafyasındaki siyasi mücadelelere müdahil olabilmenin ilk adımını atmıştır. Anadolu ve Roma arasındaki dostluk münasebetlerinin ilk adımının Pergamon krallığı tarafından atıldığı bilinmektedir. Bu münasebet bir dostluk (=amicitia) ilişkisi şeklinde gerçekleşmiştir¹⁰⁷. Zira M.Ö. 190 yılındaki Magnesia savaşından sonra Roma'ya çağırılan ve senatoda özel bir konuşma gerçekleştiren Pergamon kralı II Eumenes, burada babası I. Attalos ve Roma arasındaki dostluk ilişkilerinden bahsetmiştir¹⁰⁸.

Roma ile Anadolu'daki Hellenistik krallıklar arasındaki ilk ilişkilerin tamamı siyasi ya da askeri münasebetler sebebiyle gerçekleşmiş değildir. Taraflar arasında dinsel anlamda ilk ilişki, M.Ö. 205 yılında Pessinus'taki ana tanrıçanın sembolü olan siyah taşın Roma'ya götürülmesiyle gerçekleşmiştir¹⁰⁹.

Romalılar İtalya yarımadasını istila etmiş olan Kartacalı Hannibal'ın yaşattığı sıkıntılardan kurtulmak isterlerken aradıkları tanrısal yardımı Anadolu'da bir tapınak devleti olan Pessinus'ta bulacaklarına kehanetlerle inandırılmışlardı. Bu nedenle senatörlerden oluşturulan bir elçi heyeti Pergamon kralı I. Attalos'a gönderildi. Elçiler Attalos'un aracılığıyla Pessinus'taki ana tanrıçanın sembolü olan siyah taşı Roma'ya

¹⁰⁶ Antlaşma, Roma ile Makedonia krallığı arasında cereyan eden Birinci Makedonia Savaşı'nı sonlandırdığı gibi, Roma ve V. Philippos arasındaki düşmanlığı da bitirmiştir. Ayrıca antlaşma, Roma ile Anadolu coğrafyasında bulunan Hellenistik krallıklar ve bağımsız kentler arasında kurulan siyasi ilişkilerin başlangıcı olması açısından önemlidir. Antlaşmaya Roma ve Makedonia kralı V. Philippos 'un müttefikleri olarak imza atan Anadolu kentleri ve krallıkları şunlardır: Pergamon kralı ve Ilium kenti Roma'nın müttefikleri, Bithynia kralı I. Prusias ise, Makedonia kralının müttefikleri olarak antlaşmaya imza atmışlardır. Bk. Liv. 29. 12. 11–14; Errington 1992: 104–106; Magie 1950/II: 744–745; Kaya 1996: 211.

¹⁰⁷ Strab. 13. 4. 2; Kaya 1996: 211; Marek 2010: 281.

¹⁰⁸ M.Ö. 152 yılında Roma'ya giden II. Eumenes'in babası I. Attalos'un ziyareti ve özel görüşmesinin ayrıntılarına ilişkin olarak Bk. Polyb. 30. 2–3. II. Eumenes'in Roma senatosunda gerçekleştirdiği konuşmanın içeriğine ilişkin Bk. Liv. 36. 53. 1–28.

¹⁰⁹ Liv. 29. 10. 4–8; Magie 1950/I: 25; Eckstein 2008: 122; Marek 2010: 282; Ergin 2013: 51.

muhteşem bir seremoni ile götürüp aynı şekilde muhteşem bir törenle Capitoliu'm'a yerleştirdiler¹¹⁰.

M.Ö. 205 yılında imzalanan Phoenike antlaşmasından M.Ö. 200 yılına kadar Makedonia kralı V. Philippos'un Anadolu'da yapmış olduğu seferlere karşı Roma'nın hiçbir tepkisi olmamıştır. Ancak M.Ö. 201 yılında I. Attalos'un Roma'ya göndermiş olduğu elçilerin ki bu elçiler Anadolu'dan Roma'ya giden ilk elçilerdir, senato tarafından kabul edilmelerinin ardından senatörler, Anadolu'nun Roma dış politikasının dışında tutulamayacağı gerçeğini anlamışlardır. Pergoman elçilerinin amaçları, Anadolu'daki savaşlar ve siyasi gelişmelere sessiz kalan Roma'yı korkutarak harekete geçirmektir. Aynı amaç, Roma'ya Pergamon elçileriyle birlikte gelmiş olan Rodos elçileri tarafından da paylaşılmaktaydı. Senatoda dinlenen elçiler, Makedonia kralı V. Philippos ile Suriye kralı III. Antiokhos arasında gerçekleştirilen gizli antlaşmayı¹¹¹ ihbar etmişlerdir. Bu iddiaya göre, Mısır kralı V. Ptolemaios'un ölmesi üzerine yerine geçecek oğlunun küçük yaşta olmasını fırsat olarak değerlendiren III. Antiokhos ve V. Philippos Mısır krallığını aralarında paylaşacaklardı¹¹².

Asya şehirlerinin III. Antiokhos tarafından ele geçirilmek istendiğı telkini üzerine, tehlikenin Roma'ya da sıçrayabileceğı ihtimalini göz önünde bulunduran senato, M.Ö. 201 yılında Atina'ya V. Philippos'a Roma'nın taleplerini iletmek üzere üç elçi göndermiştir. Bu taleplerin bir diğeri muhatabı Suriye kralı III. Antiokhos idi. Fakat elçiler Roma'nın isteklerini krala henüz iletmemişken, V. Philippos'un Mısır'a bağılı bir Grek şehri olan Abydos'u kuşatmış olduğunu¹¹³ öğrenmişlerdir. Bunun üzerine harekete geçen Roma, V. Philippos'a karşı savaş ilan etmiştir¹¹⁴.

Yunan dünyasında kapsamlı bir etki yaratan II. Makedonia seferi, Ege'deki birçok şehri de içine alıyordu. Ancak savaşın asıl önemi, Roma'nın Yunanlıların

¹¹⁰ Strab. 12. 5. 3; Broughton 1951: 304; Eckstein 2008: 248–249; Kaya 2009: 196.

¹¹¹ Suriye kralı III. Antiokhos ve Makedonia kralı V. Philippos arasında gerçekleştirilen Mısır krallığını paylaşmaya yönelik gizli antlaşma için Bk. Polyb. 3. 2. 8; Liv. 31. 14. 5; App. Mac. 4. 1; McDonald-Walbank 1937: 183.

¹¹² Liv. 31. 2. 1; Polyb. 16. 24, 3; App. Mac. 4. 2; Magie 1950/II: 750; Eckstein 2008: 197–198; Kaya 1996: 211–212; Marek 2010: 284; Evans 2011: 25.

¹¹³ Kaya 1996: 214.

¹¹⁴ Roma'nın Makedonia krallığına gönderdiği ultimatoum ve taraflar arasındaki müzakerelerin ayrıntılarına ilişkin olarak Bk. McDonald-Walbank 1937: 196–197.

“kurtarıcılığına” soyunması ve bunu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya başlamasından ileri gelmektedir. Nihayet M.Ö. 197 yılında Tesalya’daki Kynoskephalai’de Philippos, Roma ordusu karşısında ilk yenilgisini almış ve senato, kralı Makedonia sınırları içinde tutan bir antlaşmayı kabul etmeye zorlamıştı¹¹⁵. Buna göre Philippos, Yunanistan’da ve Küçük Asya’da garnizon yerleştirdiği şehirlerden (Euromos, Bargylia, Iasos, Pedasa, Thasos, Abydos, Myrina ve Perinthos) çekilecek, donanmasına el konulacak ve elinde bulundurduğu kentlerde yaşayan vatandaşların kendi yasalarını uygulamalarına müsaade edecekti¹¹⁶.

II. Makedonia zaferinin kuşkusuz en önemli sonuçlarından biri, Greklerin Romalıları topraklarını fetheden yabancılar gibi görmekten vazgeçip onları, yardımsever ve koruyucu gibi görmeleri olmuştur. Savaşın bir diğer önemli sonucu, Roma’nın Anadolu’daki siyasi varlığını tehdit eden Suriye kralı III. Antiokhos’un müttetiksiz bırakılmasıydı. Zira kralın en büyük destekçisi V. Philippos bertaraf edilmişti. Bütün bu siyasi çekişmelerden en karlı çıkan Pergamon idi. Fakat Roma’nın Pergamon’a verdiği bu tavizlerin temel sebebi Suriye krallığına karşı tampon bir bölge oluşturmaktı. Bu da Roma’nın Anadolu’yu ele geçirmeden önce uyguladığı denge politikasından başka bir şey değildi.

II. Makedonia savaşı ile birlikte, hem Anadolu hem de Roma için bir tehdit unsuru olarak görülen V. Philippos’un mağlup edilmesinden sonra Roma karşısında bu defa Hellenistik krallıkların en büyüğü ve en güçlüsü olan Suriye krallığını bulmuştu. III. Antiokhos atalarının topraklarını yeniden ele geçirme arzusuyla harekete geçmiş ve Anadolu’daki birçok kenti tehdit etmişti.

M.Ö. 197 yılında iki cepheden Batı Anadolu’ya hareket eden kral, Ardys ve Mithridates adlarındaki iki komutanını ise emirlerine verilen bir ordu ile karadan Sardes’e göndermiştir. Donanmayla denizden yola koyulan Antiokhos, doğudan batıya Kilikyadaki Zephyrium, Soli, Aphrodisias, Korykos, Anemorium, Selinus ve Korakesium gibi kentleri ele geçirmiştir¹¹⁷. Kralın benzer şekilde Lykia’daki bazı şehirleri de ele geçirmesinden sonra, M.Ö. 197 yılında Lampsakos şehri, konsül ve

¹¹⁵ Ergin 2013: 51–52.

¹¹⁶ Polyb. 18. 44. 1–7; Liv. 33. 30, 3.

¹¹⁷ Liv. 33. 20. 4; Magie 1950/II: 1156; Kaya 1996: 217.

komutan Lucius Flamininus'a bir heyet göndermiş ve Romalılarla akraba olduklarını belirterek, yardım talebinde bulunmuştur¹¹⁸. Roma'nın müttefiki olmak arzusuyla iletilen bu talepler, senato tarafından sadece dinlenmiş ancak karşılık bulmamıştır.

Antiokhos'un M.Ö. 192 yılında Yunanistan'a bir ordu göndermesiyle birlikte Roma'nın krala karşı savaş ilan etmesi kaçınılmaz olmuştur. Başta Pergamon olmak üzere Anadolu'da bulunan birçok kent devletinin de desteğini alan Roma, M.Ö. 190 yılında Antiokhos'u bozguna uğratmış ve kral Anadolu'ya çekilmek zorunda kalmıştır. Antiokhos'a karşı kesin bir zafer elde etmek isteyen konsül Lucius Scipio ve ağabeyi Publius Scipio Africanus'un emrindeki Roma ordusu bu sayede ilk defa M.Ö. 190 yılında Anadolu'ya ayak basmıştır¹¹⁹.

Roma senatosunun konsül Scipio'ya tayin ettiği *Provincianın* adı *Asia* idi. Scipio'nun, Roma'nın savaş öncesi taleplerini ve savaş tazminatı ödemeyi kabul edip barış talebinde bulunan kralın elçilerine verdiği yanıt¹²⁰ aynı zamanda Küçük Asya coğrafyasının sınırlarını da içermektedir. Roma Antiokhos'a karşı kazandığı bu zaferle birlikte Anadolu'nun siyasi kaderini belirlemede söz sahibi olmuştur. Roma'ya bağlılıklarını bildiren kentler aynı zamanda onun Anadolu'daki egemenliğini de kabul etmiş oluyorlardı.

2.1.1 Manlius Vulso'nun Galat Seferi ve Apamea Barışı

M.Ö. 189 yılı konsülü olan ve Titus Livius tarafından paragöz bir konsül¹²¹ olarak adlandırılan Gnaeus Manlius Vulso, M.Ö. 189 yılının ilkbahar aylarında Ephesos'ta 190 yılı konsülü Publius Scipio Africanus'un kardeşi Lucius Scipio'dan Roma birliklerinin komutasını devralmıştır. Antiokhos'un ordusunu tek bir savaşta mağlup eden askerleri kutlayan Vulso¹²², Pergamon kralı II. Eumenes'in de kışkırtması

¹¹⁸ Magie 1950/I: 105, II: 745, dn. 35, 947, dn. 51; Kaya 1996: 218; Ergin 2013: 52.

¹¹⁹ Liv. 37. 33. 4; Magie 1950/I: 19; Kaya 2009: 198.

¹²⁰ "Kral, Ionia ve Aiolis'teki garnizonlarını geri çekecek, Anadolu'da bulunan tüm kent devletleri özgür kalacaktır. Kral ayrıca Toros Dağları'nın kuzeyindeki tüm Anadolu'yu boşaltacak". Bu ağır koşulların, krallığının sonunu getireceğini çok iyi bilen Antiokhos tarafından kabul edilmemesi üzerine M.Ö. 190 yılında yapılan Magnesia Savaşı'nda kral Toros Dağları'nın kuzeyindeki tüm Anadolu'yu Roma'ya bırakmak zorunda kalmıştır. Bk. Liv. 37. 35. 10; Polyb. 21. 13–14; Magie 1950/I: 107–108; Kaya 2009: 198.

¹²¹ Liv. 38. 45. 9.

¹²² Liv. 38. 12. 2–4.

üzerine, III. Antiokhos'un müttefiki ve Romalılara karşı Magnesia Muhaberebesi'nde savaşmış olan Galatlar'a karşı bir sefer düzenlemenin zorunluluğundan bahsetmiştir¹²³. Her ne kadar bu seferin asıl sebebinin III. Antiokhos'u destekleyen Küçük Asya'nın önemli kentleri ile anlaşmalar yaparak bir denge politikası oluşturmak olduğu bilinse de seferin asıl sebebinin, bir tür yağma seferi olduğu bilinmektedir¹²⁴.

Konsül ilk iş olarak bölgeyi ve insanlarını iyi tanıyan Pergamon kralı Eumenes'in yardımlarıyla, kardeşi Attalos'u kendisiyle birlikte savaşması için cesaretlendirdi. Bu yardıma olumlu yanıt veren Attalos birkaç gün sonra bin piyade ve beşyüz atlı ile birlikte konsül ile Manisa dolaylarında karşılaştı. Birlikler Meandros Irmağı (=Büyük Menderes) dolaylarında bir ordugâh kurdular ve ırmağın karşı tarafına geçmek için gemileri birleştirdiler. Meandros Irmağı'nı geçtikten sonra Hiera Kome kenti yakınlarına geldiler¹²⁵. Buradan Harpasus Irmağı dolaylarına gelen konsül, zor kullanarak ele geçirdiği Alabanda kenti kalesini Alabandalılara geri verdi. Daha sonra Pisidia sınırındaki Tabae kentine gelen¹²⁶ konsül, oradan Eriza kentini ele geçirdikten sonra, Kibyra üzerine yürümüştür¹²⁷.

Kibyra'dan hareket ederek, Sindalılarının¹²⁸ toprakları içinden geçip Kaulares Irmağı'nı aştıktan sonra ordugâh kuran Vulso'nun emrindeki ordu, geçtikleri Lagus kentini yakıp yıkmışlardır. Buradan Pamphylia'ya hareket eden konsül kentlerin barış isteklerini olumlu karşılamış ve daha sonra Sagalassos'a gelmiştir. Sagalassos'tan sonra Burdur Gölü üzerinden Metropolis'e ulaşmış, buradan Phrygia Bölgesi'ne gelerek, Synnada (=Şuhut), Beudos, Anabura ve Abbasium kentlerini ele geçirdikten sonra ordusunu Abbasium'da dinlendirmiştir. Birlikler artık Tolistobog¹²⁹,ların sınırına çok yaklaşmışlardı¹³⁰.

¹²³ Arslan 1998: 50.

¹²⁴ Grainger 1995: 23.

¹²⁵ Liv. 38. 12. 7–10; Magie 1950/II: 1156; Kaya 1995: 361–362.

¹²⁶ Liv. 38. 13. 2–8.

¹²⁷ Liv. 38, 14. 2–3; Arslan 1998: 50–51.

¹²⁸ Sinda (=Alanköy): Pisidia bölgesinde bir kent.

¹²⁹ Gordion ve Pessinus civarında yaşayan bir Galat boyu.

¹³⁰ Liv. 38. 15; Polyb. 21. 36. 3; Kaya 1995: 364; Arslan 1998: 51.

Konsül, bütün bu bölgelere¹³¹ (Hellespontos kıyıları, Aeolia bölgesi, Ionia Bölgesi ve Asia Bölgesi) korku salan bu düşman ile savaşılacağı için askerleri toplayıp onları şu ifadelerle cesaretlendirmiştir: *Askerler! Savaş şanıyla, Asia’da yaşayan bütün kavimler arasında Galatlar’ın başta gelmesi beni kaçtırmaz. Bu cesur kavim, savaşarak neredeyse dünyayı yurt edindi. Onların uzun boyları, kızılca saçları, devasa kalkanları ve uzun kılıçları vardır. Savaş esnasında şarkı söyler, bağırır, zıplar ve atalarının geleneklerine göre kalkanlarını çarpıştırırlar. Silahlarının çıkardığı ses ürkütücüdür. Bütün bunları düşmanlarını korkutmak için yapmışlardır. Romalılar onların boş gösterişlerini iyi bilirler. Bir zamanlar bizim atalarımızı bozguna uğratmışlardı. Aradan geçen iki yüz yıl boyunca hayvanlar gibi korktular, bozguna uğratıldılar ve katledildiler. Zaferlerin hemen hemen tamamı Galatlar üzerine kutlanmıştır. Biz sadece onların legionlarına karşı legionlarımızla savaşma konusunda tecrübe edinmedik. Aynı zamanda teke tek döğüşmede de tecrübeliyiz. Bizim atalarımızın savaşı gerçek Galatlarla yapılmıştı. Şimdi burada bulunanlar başka ırklarla karışarak soysuzlaşmışlardır. Bu nedenle buradaki Galatlar, Galat silahlarını donanmış Phryglerdir. Antiokhos ile yapılan savaşta onları nasıl kılıçtan geçirdiyseniz, yine onları önceden yenmiş galipler olarak, kılıçtan geçireceksiniz. Mars’ın askerleri olan sizlerin, Asia’nın çekiciliğinden uzak durmanız gerekir. Onların Grekler arasındaki şöhreti, eskiden olduğu gibi aynen devam etmektedir. Ve siz muzafferler, eskiden Galatların üstesinden nasıl geldiyseniz yine aynı şekilde galip gelip, müttefiklerimiz arasındaki ününüzü koruyacaksınız¹³².*

Manlius Vulso’nun askerlerine yaptığı bu konuşmadan da anlaşılacağı üzere, Romalılar, bir zamanlar kentlerini istila eden atalarından dolayı, muhteşem bir savaşma

¹³¹ Galatlar’ın Asia’ya M.Ö. 278 yılında göç ettiklerini ifade eden Titus Livius, onların göç macerasını ve hâkimiyet kurdukları bölgeleri şu şekilde ifade eder: İnsanları çok güçlü olan Galatlar topraklarının yetersizliği yüzünden veya ganimet umuduyla Brennus’un (M.Ö. 390 yılında Roma’yı istila eden Keltlerin lideri) komutasında Dardanosluların ülkesine geldiler. Orada aralarında bir anlaşmazlık çıktı. Brennus’tan ayrılan yaklaşık yirmi bin asker, diğer liderleri Lönorius ve Lutarius’un önderliğinde Trakya’ya döndüler. Oradan Marmara kıyılarını işgal ederek, bölgede bulunan kentlerden vergi aldılar. Komşularından edindikleri bilgilere göre Asia bölgesi çok verimliydi ve kendilerini bu bölgeye gelme arzusu sardı. Bithynia’dan, kral Nikomedes’in yardımları sayesinde nihayet Asia’ya doğru hareket eden Galatlar, bölge halklarına öylesine korku salmışlardı ki, kendilerine yardım edenler, etmeyenler, komşuları ya da daha uzak bölgelerdeki halklar onların egemenliğini tanıdılar. Neticede Galatlar, Tolistobog’lar, Trokmi’ler ve Tektosag’lar olmak üzere üç kabile halinde ayrıldılar. Asia’yı, bu kabilelere verilecek vergiye göre üç bölgeye ayırdılar; Trokmi’lere Hellespontos kıyıları, Tolistobog’lara Aeolia ve Ionia bölgesi, Tektosag’lara ise, Asia’nın iç kesimleri verildi. Liv. 38. 16. 1–11; Kaya 1995: 365–366.

¹³² Liv. 38. 17. 2–20; Kaya 1995: 366–368.

kabiliyetine sahip bu insanlardan nefret ediyorlardı. Bu nefret kuşkusuz tarihin tekrar Roma'nın aleyhine tekerrür edeceği ikinci bir istila endişesinden kaynaklanmaktaydı. Bununla birlikte konsül, Galatların nüfuzu altında bulunan bölgelerin verimliliğinin ve elde edeceği ganimetin ne derece büyük olacağının farkındaydı. Bütün bu hesaplar neticesinde elde edilecek kesin bir zafer konsüle aynı zamanda muazzam bir ün kazandıracaktı.

Vulso, Tolistobog sınırları içerisinde bulunmasına rağmen, rahiplerin aynı zamanda krallık görevini de üstlendikleri ve bölge halkı tarafından kutsal bir kent sayılan Pessinus'u solunda bırakarak, ordusunu ünlü dörtyol ağzı Gordion'a çevirmişti. Romalıları yaklaşan rahipler onlara tanrıça tarafından zaferle müjdelendiklerini bildirmişler ve bu olumlu kehanetin askerler üzerinde yarattığı yüksek moralin de etkisiyle konsül, rahipleri yanına çağırarak ve hemen orada kamp kurmaya karar vermişti. Ertesi gün Gordion'a doğru hareket eden birlikler buraya geldiklerinde kenti terkedilmiş ve erzaklarla dolu bir şekilde bulmuşlardır¹³³.

Konsül Gordion'da, Galatların köylerini ve çiftliklerini terk ederek, kadınlar, çocukları, taşıyabildikleri mülkleri ve sürüleri ile birlikte Olympos Dağı'na (=Çile Dağı) çıktıkları haberini aldı¹³⁴. Livius'a göre, kaçan Galatlar burada, silahları ve mevzilendikleri yerin doğal yapısı sayesinde kendilerini savunma niyetindeydiler¹³⁵. Daha sonra Oroanda kenti elçileri Galatlar'ın bulundukları yerlere ilişkin şu son derece güvenilir bilgileri getirdiler: Tolistobog boyu Olympos'u zaptetmiş; onlardan ayrılan Tektosaglar Magaba Dağı'na (=Elmadağ) doğru hareket etmişler; Trokmiler ise eşlerini ve çocuklarını Tektosaglar'a bırakıp, Tolistoboglar'a yardım etmeye karar vermişler¹³⁶.

Üç Galat boyunun şefleri, Ortigaton, Combolomarus ve Gaulotus adlarındaki kişilerdi. Onların savaş taktiği konusundaki fikirleri şu yöndeydi: Kendilerine uzun bir süre yetecek her şeyi tepelere taşıdıktan sonra yüksek tepeleri tutup, düşmanı yormak. Tuttukları tepelerin etrafına hendekler kazarak, birçok tahkimat oluşturdular. Fakat

¹³³ Arslan 1998: 53.

¹³⁴ Kaya 1995: 369.

¹³⁵ Polyb. 21. 37. 8; Liv. 38. 18. 14.

¹³⁶ Liv. 38. 19. 1–2; Arslan 1998: 53.

kayalık olan bu yerin kendilerine bol bol taş sağlayacağını düşünerek, düşmana atılacak silahların hazırlanmasına çok fazla önem vermediler¹³⁷.

Galatların mevzilendikleri Olympos Dağı'nın eteklerine gelen Manlius Vulso, dağdan 4 km uzağa kamp kurmuş ve ertesi gün yaptığı yüzey araştırması sonunda, dağın topografyası hakkında bilgi edinmiştir. Dağın kuzeyinde sarp ve geçit vermeyen kayaların oluşturduğu tırmanılması imkânsız kayalıklar vardı. Güney yönünde, dağın merkezine doğru art arda yükselen tepelerin oluşturduğu bir taraça hâkimdi. Konsül dağın teftişini bitirdikten sonra, dağ eteklerine kamp kurmuş, ertesi gün ordusunu üç kısma ayırmıştır. Kendisi birinci grubun başında dağın güney yamacından, kardeşi L. Manlius ikinci grubun başında dağın batısından ve Gaius Helvius'un kumandasındaki üçüncü grup ise dağın doğu yamacından aynı anda harekete geçmişlerdir. Attalos ve kardeşi Athenaeus'un birlikleri de, bu üç ana grubun içinde ilerlemişlerdir¹³⁸. Saldırıya geçen Roma ordusu karşısında neye uğradıklarını şaşırarak Galatlar bozguna uğrayarak karargâhlarına geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Kısa bir kuşatmadan sonra, Galatlar'ın karargâhlarından içeri giren Romalı askerler Galatlar'ın bir kısmını bozguna uğratmış ve sağa sola kaçışanlar arasından bazıları esir edilmiş, bazıları da öldürüldükten sonra karargâhları yağmalanmıştır¹³⁹. Neticede yaklaşık 40.000¹⁴⁰ Galatlı esir düşmüş ve bunların birçoğu, orduya gelir sağlamak amacıyla köle olarak satılmıştır¹⁴¹.

Galatlar'ın karargâhları ele geçirildikten sonra Vulso, askerlerini yağma ve talandan uzak tutmuş ve onlardan Galatlar'ı takip etmelerini istemişti. Aynı şekilde konsülün kardeşi L. Manlius da askerlerinin karargâha girmelerine izin vermemiş ve askerlerine, diğer askerler gibi, kaçan Galatlar'ı takip etmelerini emretmişti. Konsülün askerlerle birlikte, kaçanları takip etmesini fırsat bilen G. Helvius'un askerleri, komutanlarının uyarılarına aldırmaz etmeden karargâhı yağmalamaya başlamışlardı.¹⁴².

¹³⁷ Liv. 38. 19. 2-6; Kaya 1995: 369-370.

¹³⁸ Liv. 38. 20. 2-9; Arslan 1998: 53-54.

¹³⁹ Liv. 38. 21-24; Arslan 1998: 54.

¹⁴⁰ Liv. 38. 23. 9; Kaya 1995: 374.

¹⁴¹ Grainger 1995: 38.

¹⁴² Liv. 38. 23. 1-4.

Livius'a göre bu kaderin en adaletsiz hükmüydü, zira ganimet, savaşta yer almayan askerlerce yağma edilmişti¹⁴³.

Esir alınan ve kaçan Galatlar'dan kalan silahları bir yığın haline getirdikten sonra yaktıran konsül, askerlerine geriye kalan ganimeti getirmelerini emretmişti. Kendisine ait kısmını sattığı ganimetin geri kalanını da askerleri arasında, büyük bir titizlikle ve eşit bir şekilde paylaştırdıktan sonra, Pergamon kralı II. Eumenes'in kardeşi Attalos'u, yiğitliği, tehlikeler karşısındaki gayreti ve alçak gönüllülüğünden dolayı herkesin önünde övmüştü¹⁴⁴.

Orduyu Olympos Dağı'nda dinlendiren konsül, bölgenin önemli kenti Ancyra (= Ankara) yakınlarında kamp kurmuştur. Ancyra'nın yaklaşık 16 km. doğusundaki Magaba Dağı'nda (=Elmadağ) mevzilenen Tektosag'lar, Tolistobog'ları kısa bir sürede bertaraf eden Manlius Vulso ile barış görüşmelerine başlamışlardır. Elçilerini Manlius'un kampına gönderen, Galat prensleri ertesi gün iki kamp arasında kararlaştırılan bir yerde barış koşullarını görüşmek üzere buluşmak istediklerini bildirmişlerdir. Ertesi gün 500 atlı muhafız eşliğinde kararlaştırılan yere giden Vulso, prenslerin kararlaştırılan saatte orada bulunmayışlarından dolayı geri dönmüştür. Daha sonra Galat elçileri tekrar Roma kampına gelerek, konsülden özür dilemişler ve randevu yerine bir kez daha gelmesini istemişlerdir. Manlius ise Galatlar'la görüşmek üzere, Attalos'u birkaç askeri *tribunus* ve 300 atlı muhafız eşliğinde göndermiştir. Tektosag ve Tolistobog liderleri ile Attalos arasında gerçekleştirilen görüşmeler, konsülün orada bulunmayışı sebebiyle geçersiz sayılmıştır. Galatlar görüşmelerin kısa sürmesinden yana değillerdi. Bu nedenle görüşme süresince kazanacakları zaman sayesinde kadınlarını, çocuklarını ve değerli eşyalarını Halys (Kızılırmak) Irmağı'ndan geçirerek garanti altına almak ve görüşmeler esnasında fırsatını buldukları takdirde, konsülü de ortadan kaldırmak niyetindeydiler¹⁴⁵. Bu iş için, atlı birlikleri içinden gözü pek 1000 süvari seçilmiş ve uluslararası hukuk karşısında oluşabilecek muhtemel bir tepkiye karşı bunun bir saldırı değil, talihsiz bir olay olarak duyurulması planlanmıştı¹⁴⁶.

¹⁴³ Liv. 38. 23. 4.

¹⁴⁴ Liv. 38. 23. 10–11; Kaya 1995: 374.

¹⁴⁵ Liv. 38. 25. 1–7; Arslan 1998: 55.

¹⁴⁶ Liv. 38. 25. 8; Kaya 1995: 375.

Manlius Vulso, görüşme günü 600 kişilik kişisel muhafız taburu ile kararlaştırılan buluşma yerine doğru hareket ederken, aniden üzerlerine doğru gelen Galat atlılarını fark etmiş ve durumun ciddiyetini kavrayarak, askerlerine saldırı için hazır olmalarını emretmişti. Bir anda üstünlüğü ele geçiren Galatlar, karşılarında, aniden ortaya çıkan, Romalı atlı birliklerini buldular. Bozguna uğrayan Galatların bu teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlanmıştır¹⁴⁷. Konsül ertesi gün Magaba Dağı'na hareket etmiş ve iki gün boyunca yabancı olduğu bu dağın topografyasına ilişkin ayrıntılı bilgi toplamıştır. Üçüncü gün, tanrılara adadığı kurbanları kestikten sonra ordusunu dört gruba ayırarak, Galatlar'ın mevzilendikleri dağın doruklarına doğru harekete geçmiştir. Roma birlikleri burada tıpkı Olympos Dağı'nda uyguladıkları taktik gibi üç gruba ayrılmıştır¹⁴⁸.

Galatlar'ın ana birliklerini oluşturan Tektosag'lar ve Trokmiler elli bin kişi ile ana hattı tutmaktaydılar. Sarp kayalıklardan dolayı atlılarını kullanamayan Galatlar, on bin atlıyı yaya birliğine aktardılar. Kappadokia kralı Ariarathes (M.Ö. 220–163) ve Paphlagonia prensi Morzius'un yardımcı birlikleri ise dört bin kişiyle sol kanadı oluşturdular. Tıpkı Olympos Dağı'nda alınan düzen gibi ön cepheye hafif silahlı askerleri yerleştiren Vulso, askerlerine her türlü teçhizatı temin etmişti¹⁴⁹.

İki taraf arasındaki güç dengeleri hemen hemen eşitti. Fakat müttefiklerin daha önceki galibiyetlerini ve acımasızlıklarını iyi kavramış olan Galatları bir korku sarmıştı. Üzerlerine atılan hafif silahlardan dolayı vücutlarının her tarafı yaralanan bazı Galat askerleri, bu yaraların karşı tarafın askerleri tarafından görülmesini istememekteydiler. Zira müttefik askerleri ve Romalılar bundan dolayı cesaretlenip daha şiddetli bir şekilde saldırıya devam edebilirlerdi. Bu şekilde daha fazla dayanamayan Galat askerleri sıkışık oldukları yerlerden kalktıklarında, vücutlarındaki yaraların gelen ok ve sapanlardan dolayı daha da arttığını görmüş ve ordugâhlarına doğru kaçışmaya başlamışlardı. Müttefik birlikler tarafından takip edilen Galatlar ordugâhlarında kılıçtan geçirildiler¹⁵⁰.

¹⁴⁷ Liv. 38. 25. 9–16; Arslan 1998: 56.

¹⁴⁸ Arslan 1998: 56.

¹⁴⁹ Liv. 38. 26. 3–4; Kaya 1995: 376–377.

¹⁵⁰ Liv. 38. 26. 6–7, 26. 1–3; Kaya 1995: 377.

Ganimet arzusuyla ordugâhta kalan askerleri yağmadan alıkoyamayan konsül, kanatlarda bulunan askerleri Galatlar'ın peşinden göndermişti. Kaçanlardan yaklaşık sekiz bini öldürüldü. Geriye kalan Galatlar Halys Irmağı'nın karşı tarafına geçtiler. Ertesi gün esirleri ve ganimetleri kontrol eden konsül, muazzam bir ganimet¹⁵¹ ile karşılaşmıştı. Bu arada esir düşen Galatlar ki bunlar silahsız ve tamamen soyunmuş vaziyettedir, elçilerini barış görüşmeleri için konsüle gönderdiler. Konsül ise kendilerine Ephesos'a gelmelerini emretmişti. Vulso'nun elçileri Ephesos'a çağırmasının sebebi, Toros Dağları'na yakınlığı sebebiyle bu bölgenin kış aylarında bir hayli soğuk olmasıydı ve o bir önce ordusunu deniz kenarında bulunan kışlağa sevk etmek istiyordu¹⁵². Ayrıca elde edilen ganimetin bir an önce güvenilir bir yere taşınması gerekmektedir.

M.Ö. 189 yılı konsülleri olan M. Fulvius ve Gn. Manlius'un bulundukları bölgelerdeki *imperium* yetkileri uzatılmış olup, görevlerine 189 yılının *proconsulleri* olarak devam etmişlerdir. Küçük Asya'nın her tarafından gelen elçilerle barış görüşmelerine başlayan *proconsuller*den Manlius Vulso, Galatlar karşısındaki başarılarından dolayı, altından yapılmış taçlarla sunulan hediyelerle tebrik edilmiş ve Ephesos'a gelen Galat elçilerine, II. Eumenes'in bu konu hakkında belirteceği görüşleri beklediğini bildirmiştir¹⁵³.

M.Ö. 188 yılı baharında, Anadolu'daki düzenlemeleri yapmak üzere senato tarafından görevlendirilen on kişilik elçiler kurulu, Pergamon kralı II. Eumenes ile birlikte Ephesos'a gelmişler ve buradan Apamea'ya (=Dinar) geçerek¹⁵⁴ Manlius Vulso ile buluşmuşlardır. Burada imzalanan Apamea Antlaşması¹⁵⁵ ile birlikte Suriye kralı Anadolu üzerindeki tüm iddialarına son vermiş, Anadolu'daki Roma müttefiklerine karşı gerçekleştireceği muhtemel saldırılara karşı alınan önlemlere onay verdikten

¹⁵¹ Manlius Vulso'nun bu sefer neticesinde elde ettiği ganimetin toplam tutarının yaklaşık 18,5 milyon *denarii* olduğu tahmin edilmektedir. Konsül'ün ve askerlerinin Asia seferi neticesinde elde ettikleri ganimete ilişkin olarak Bk. Liv. 34. 37. 1–2; Grainger 1995: 41–42. Roma'ya dönen askerler beraberlerinde Asia'nın lüks mallarını götürmüş, bu sayede Romalılar ilk defa, tuncdan sedirler, kıymetli yatak örtüleri, duvar halıları, dokuma tezgahları, heykel kaideleri, lüks mobilyalar, büfeler ve kıymetli battaniyelerle tanışmışlardı. Bk. Liv. 34. 6. 6–7.

¹⁵² Liv. 38. 27. 5–9; Kaya 1995: 377.

¹⁵³ Liv. 38. 37. 4–6; Polyb. 21. 40. 1–6; Arslan 1998: 57.

¹⁵⁴ Polyb. 21. 41. 6.

¹⁵⁵ Antlaşmanın hükümlerine ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Polyb. 21. 42–45; Liv. 38. 38; Diod. 29. 10; App. Syr. 38–39.

sonra, Roma da Suriye kralına ve onun egemenliği altında bulunan yerlere saldırmayacağına dair söz vermiştir¹⁵⁶. Apamea Antlaşması neticesinde, Toros Dağları'nın kuzeyi ve Halys Irmağı'na kadar Anadolu'nun batısındaki tüm bölge III. Antiokhos'un nüfuz alanından çıkmış ve krallığının egemenlik alanı Kilikia'nın batısı ile sınırlandırılmıştır¹⁵⁷.

Yapılan siyasi düzenlemelerden kuşkusuz en büyük payı Roma'nın sadık müttefiki II. Eumenes almıştır. Her iki Phrygia (büyük ve küçük), Mysia, Lykaonia, Milyas, Lydia, Tralleis (=Aydın), Ephesos ve Telmessos (=Fethiye), Pamphylia'nın Toroslar'ın kuzeyinde kalan kesimi, Khersonesos (=Gelibolu), Lysimakheia (=Ekzamil) ve buradaki yerleşimler, kaleler Pergamon krallığına verilmiştir. Pergamon'dan sonra en büyük payı elde eden Rodos'a ise Telmessos dışında, Meander Irmağı kıyısına kadar olan tüm Lykia ve Karia bölgesi bırakılmıştır¹⁵⁸. Savaş sırasında Roma'ya sadakatle bağlı kalan Smyrna, Erythrai (=İldır/Çeçme), Klazomenai (=Urla) ve Miletoslular özgür ilan edilip, vergiden muaf tutulmuşlar ve ek topraklarla ödüllendirilmişlerdir. Ilium ve Dardanos kentleri de aynı şekilde ödüllendirilip, ek topraklar elde etmişlerdir. Halikarnassos, Myndos ve Knidos gibi Karia şehirleri de savaş esnasında Roma'ya yaptıkları yardımlardan dolayı özgür ilan edilmişlerdir¹⁵⁹.

Manlius Vulso'nun Galat seferi boyunca gerçekleştirdiği katliam ve uyguladığı cezalara bakılacak olursa, Roma'nın Apamea antlaşmasında Galatlar'a karşı gösterdiği tavır oldukça şaşırtıcı olmuştur. Konsül ve beraberindeki on komisyon üyesi, II. Eumenes'in yanında Ephesos'a gelen Galat elçilerini Hellespontos'a çağırarak, onları Lampsakos kentinde gayet iyi karşılamışlardır¹⁶⁰. Burada Galatlar, II. Eumenes ile yapılan barışa riayet etmeleri, silahlı bir şekilde istedikleri gibi dolaşmaktan vazgeçmeleri ve kendi sınırlarında kalmaları konusunda uyarılmışlardır¹⁶¹.

¹⁵⁶ Liv. 38. 38. 1–3; Kaya 1996: 227.

¹⁵⁷ App. *Mithr.* 62; Liv. 38. 38. 4; Magie 1950/I: 19, II: 757–758, dn. 55; McDonald-Walbank 1969: 30–31.

¹⁵⁸ Liv. 38. 39. 10–12; Kaya 1996: 227.

¹⁵⁹ Liv. 38. 39. 7–8; Magie, 1950/II: 758–764, dn. 56; Kaya 1996: 227–228.

¹⁶⁰ Arslan 1998: 57–58.

¹⁶¹ Liv. 38. 40. 1–2; Arslan 1998: 58.

Antlaşma neticesinde Roma, Küçük Asya'dan bir karış bile toprak almamıştır. Fakat bol miktarda altın, politik üstünlük ve Akdeniz'de elde ettiği egemenlik ona fazlasıyla yetmiştir. Pergamon ve Rodos'un kazanımlarına kıyasla, Bithynia kralı Prusias, Kappadokia kralı Ariarathes ve Paphlagonia prensi Morzius, bu antlaşmadan bir hayli zararlı çıkmışlardır. Zira bu devletler hiçbir şey elde edemedikleri gibi, Roma'ya yüklü miktarda savaş tazminatı ödemişlerdir¹⁶².

Magnesia zaferi ile Roma artık sadece Anadolu'nun değil, aynı zamanda Hellenistik Doğunun da efendisi olmuştu. Anadolu'da bulunan kent devletlerinin siyasi statülerini krallıklarla aynı seviyeye getiren¹⁶³ “Anadolu'nun yeni süper gücü”, artık *divide et impera* (=böl ve yönet) politikasını yavaş yavaş yürürlüğe koymaya başlamıştır. Anadolu'da bulunan kent devletleri ve krallıkların, kendi aralarında meydana gelebilecek herhangi bir anlaşmazlık durumunda sorunun, ancak senatoya danışılarak çözüme kavuşturulması siyasetini ortaya koyan Roma bu yeni siyaset sayesinde, Anadolu'da kendisine karşı oluşabilecek ittifakları derhal bertaraf edebilecekti. Netice itibarıyla Apamea Barışının kuşkusuz Roma açısından en önemli sonucu, Anadolu'nun artık Roma'nın “arka bahçesi”¹⁶⁴ haline dönüşmesiydi.

M.Ö. 188 yılından 133 yılına kadar Anadolu'da, Roma askeri varlığına ilişkin herhangi bir kayıt mevcut değildir. Roma, Anadolu'da bulunan krallıklar ve bağımsız kentler arasındaki sınır anlaşmazlıkları, saldırılar ya da ittifakları senato tarafından görevlendirilen özel temsilciler ya da elçiler vasıtasıyla çözüme kavuşturulması siyasetinden, M.Ö.129 yılına kadar vazgeçmedi. Özellikle Pergamon-Bithynia, Pergamon-Galatlar, Suriye krallığı ve Pergamon arasındaki anlaşmazlıklarda Roma senatosu tarafından görevlendirilen temsilciler çoğu zaman nezaketsiz ve açgözlü davranmışlardır. Senatonun da benzer şekilde M.Ö. 133 yılına kadar, Anadolu'daki Roma politikası konusunda çok ciddi bir bakış açısının olmadığı bilinmektedir¹⁶⁵. Söz konusu politikalardan anlaşıldığı üzere Roma, Anadolu'da gelişen olaylar karşısında, kendi çıkarları söz konusu olmadığı müddetçe, çoğu zaman sessiz kalmayı ve olayları çözüme kavuşturmamayı tercih etmiştir.

¹⁶² Arslan 1998: 57, dn. 369.

¹⁶³ Kaya 2009: 201.

¹⁶⁴ Ergin 2013: 54.

¹⁶⁵ Sherwin-White 1977: 66.

2.1.2 Attalos'un Vasiyeti ve Aristonikos İsyanı

Roma'nın sadık müttefiki Pergamon'un son kralı, II. Eumenes'in'in oğlu III. Attalos (M.Ö. 138–133) hiç beklenmedik bir şekilde henüz 33 yaşında iken ölmüş ve ölmeden önce hazırladığı bir vasiyetname ile krallığının varisi olarak Roma halkını göstermiştir¹⁶⁶. Böyle bir vasiyetin gerçekte var olup olmadığına ilişkin araştırmacılar arasında çeşitli spekülasyonlar¹⁶⁷ söz konusu iken, 1890 yılında Pergamon'dan ele geçen bir yazıt¹⁶⁸ vasiyetname ile ilgili şüpheleri ortadan kaldırmıştır¹⁶⁹.

Attalos'un böyle bir vasiyetname hazırlamasında kuşkusuz Pergamon'un içinde bulunduğu siyasi karışıklıklar önemli rol oynamıştır. Fakat kralın böyle bir karar almasının yegâne sebebinin Pergamonda yaşanan iç karışıklıklar olduğunu ileri sürmek akla uygun görünmemektedir. Zira Attalos, Roma'nın önlenemez gücünün farkında idi. Bu bakımdan kral, Roma'nın doğrudan denetimi olmaksızın, Asia'nın haris yerel krallarına karşı Anadolu'da barışı tesis etmenin mümkün olamayacağını tahmin etmekteydi¹⁷⁰.

Pergamon krallığı, çok büyük topraklar üzerine kurulmuş değildi. Fakat krallığın nüfuz alanına giren toprakların stratejik önemi, Suriye Krallığı'na karşı tampon bir bölge oluşturması, doğu-batı arasındaki önemli ticaret yolları üzerinde bulunması, arazilerinin verimliliği ve çok büyük kazançlar sağlayan vergileri sebebiyle Pergamon, yüzyıllar boyunca Roma'nın Anadolu'daki önemli müttefiklerinden biri olmayı başarmıştır. Muhtemeldir ki Attalos'un böyle bir vasiyete karar vermesinde Roma-Pergamon arasındaki dostluk ve güven ilişkilerinin de payı büyüktü. Vasiyete göre Attalos, Pergamon kenti dışında, kraliyete ait hazineyi, mülkleri, ormanları, atölyeleri ve çok sayıdaki köleyi,¹⁷¹ Roma'ya miras bırakmıştı. Ancak vasiyet, Pergamon kentini,

¹⁶⁶ App. *Mithr.* 62; Strab. 13. 4. 2; Liv. *perioch.* 58. 4; Plut. *Tib. Gracch.* 14. 1–2; Flor. *epit.* 1. 35. 2–4; Eutr. 4. 18; Magie 1950/I: 32, dn. 93, 33.

¹⁶⁷ Romalı tarihçi Sallustius, Pontos kralı VI. Mithridates'in M.Ö. 69 yılında Parth kralı Arsakes'e (XVI.) gönderdiği bir mektupta, vasiyetnamenin Romalılar tarafından taklit edildiğini ve düzmece olduğunu ileri sürdüğünü ifade eder. Bk. Sall. *hist.* 4. 69. 8; Malay 1987: 35.

¹⁶⁸ I.Pergamon, no. 249 (= *OGIS*, 338; *IGR* IV 289).

¹⁶⁹ Malay 1987: 34.

¹⁷⁰ Sherwin-White 1977: 66.

¹⁷¹ Malay 1987: 35.

tapınaklara ait arazileri ve kıyılarda bulunan özgür Yunan kentlerini içermemekteydi¹⁷². Anadolu'nun en zengin kent devleti olan Pergamon krallığı topraklarının Roma'ya miras bırakılması kuşkusuz Roma'nın Anadolu hâkimiyeti açısından önemli bir basamak idi.

III. Attalos'un ölümünün ardından, II. Eumenes'in oğlu olduğunu iddia eden ve kendisini III. Attalos adıyla kral ilan eden Aristonikos¹⁷³, Pergamon tahtında hak iddia etmiş¹⁷⁴, M.Ö. 133 yılında başlayan¹⁷⁵ ve kısa bir süre de olsa tüm Batı Anadolu'yu etkisi altına alan büyük ayaklanmanın lideri olmuştur. Aristonikos'un en büyük destekçileri, kendisiyle birlikte isyan hareketine katılmış olan ve efendilerinin zulümlerine karşı başkaldıran köleler idi. İsyan katılanlar arasında, Pergamon ordusunda ve donanmasında görevli birçok asker de bulunmaktaydı.

İsyan hareketi bilinenin aksine, Pergamon dışından başlatılmıştı. Çünkü Aristonikos'a göre isyanın başarıya ulaşması ve Pergamon tahtını ele geçirmenin yolu, Pergamon'dan uzak ve güvenilir müttefikler bulunabilecek bir yerden geçiyordu. İsyan hareketinin başlangıç yeri Trakya idi ve Aristonikos'un güvenebileceği en sağlam müttefikler Trakyalılardı¹⁷⁶. Ayrıca ordusunda birçok Trakyalı asker¹⁷⁷ bulunmaktaydı ve bunların birçoğu paralı askerlerdi¹⁷⁸.

Aristonikos'un öncelikli hedefi Batı Anadolu'daki sahil kentlerini ele geçirmektir. Nitekim Smyrna kentinin eteğinde bulunan Leukai, isyan hareketine destek veren ilk kent olmuştur. Aristonikos, isyanın fitilini burada ateşlemişti. Phokaia,

¹⁷² Magie 1950/I: 33.

¹⁷³ Aristonikos'un II. Eumenes'in oğlu olup olmadığı konusunda çeşitli spekülasyonlar söz konusudur. Ancak Strabon dışındaki (Strabon'a göre, Aristonikos kral ailesine mensuptu ve bu nedenle kendisine saygı duyulmaktaydı. Bk. Strab. 14. 1. 38) antik yazarların birçoğu onun, II. Eumenes'in, annesi Ephesoslu bir harpist olan metresinden olma gayri meşru çocuğu olduğu kanısında birleşmektedirler. Bk. Plut. *Flam.* 21. 6; Liv. *perioch.* 59. 3; Diod. 34. 2. 26; Iust. 36. 4. 6; Frontin. *strat.* 4. 5. 16.

¹⁷⁴ Iust. 36. 4. 6; Magie 1950/I: 148.

¹⁷⁵ Appianos'a göre isyan, M.Ö. 133 yılı yazının sonunda yani, Tiberius Gracchus'un öldüğü yıl başlamıştı. App. *civ.* 1. 18.

¹⁷⁶ Aristonikos'un burada destekçi bulabilmesinin nedeni, Trakyalılar'ın Makedonia krallığına ve özellikle de Pergamon'a karşı besledikleri tarihsel düşmanlıktır. Bu düşmanlığın temel sebebi, II. Attalos'un, Trakya'ya gerçekleştirilen bir seferde Roma'nın yanında yer almasıydı. Bu nedenle bölge Aristonikos için oldukça güvenliydi. Strab. 13. 4. 2; *FGrHist* 244 18; Hansen 1971: 139–140; Hassal *et al.* 1974: 213; Potter 1988: 294. Ayrıca konuya ilişkin olarak Sestos ve Kyzikos'ta ele geçen yazıtlar için Bk. *IGR* IV, 134, 9–11; *OGIS* 339, 16–23; Potter 1988: 293–294.

¹⁷⁷ Val. Max. 3. 2. 12.

¹⁷⁸ Potter 1988: 295.

Kolophon, Myndos kentleri ile Samos adasını ele geçirdikten sonra yönünü Ephesos ve Smyrna kentlerine çeviren isyan lideri, Pergamon donanması sayesinde Kyme¹⁷⁹ yakınlarında bozguna uğratılmıştır¹⁸⁰. Buradaki hareketin başarıya ulaşamamasındaki en büyük etken Ephesos ve Smyrnalıların gösterdikleri mukavemetti. Zira Roma'nın müttefikleri olan bu kentler kapılarını Aristonikos'a kapatmışlardı¹⁸¹.

Ephesos ve Smyrna kentlerinin gösterdiği mukavemet, Aristonikos'un topladığı askeri gücün yeterli olmadığını göstermiştir. Bu nedenle Pergamon topraklarının iç kesimlerine yönelen Aristonikos, çok sayıda köle ve işçiyi, onların bağımsızlık duygularını harekete geçirerek, etrafında toplamıştır. O, askerlerine gereken umut ve morali, isyan hareketini felsefi bir tabana oturtmak suretiyle vermişti. Topladığı isyancılara; *Heliopolitai* (=güneş ülkesinin vatandaşları) adını uygun gören¹⁸² Aristonikos, askerlerine vadettiği bu *Güneş Ülkesinde* kölelik olmayacak ve herkes mal mülk sahibi olacaktı¹⁸³.

O tarihte Cumae'li filozof Gaius Blossius da Asia'daki isyana destek verenler arasındaydı. Ancak İsyanın başarıya ulaşmaması ve Aristonikos'un yakalanması sebebiyle Blossius intihar etmiştir¹⁸⁴. İsyan hareketinin söz konusu felsefi tabana oturtulması kuşkusuz Aristonikos'un birçok destekçi ve asker bulabilmesine olanak sağlamıştır. Çünkü o dönemde Küçük Asya'da yaşanan ekonomik kriz ve sınıflar arasındaki sosyal adaletsizlikler, Asia halkının Aristonikos'u bir kurtarıcı olarak görmesine neden olmuş ve isyan kısa bir süre de olsa başarıya ulaşmıştır.

Etrafına topladığı çok sayıda köle ve mevcut ekonomik istikrarsızlıktan muzdarip birçok fakir insanla yeniden harekete geçen Aristonikos'un hedefinde bu kez kıyılardaki Yunan kentleri vardı. Thyateira (=Akhisar) kentine saldıran isyancılar daha sonra Apollonis ve Mysia'da bulunan Stratonikeia kentlerini ele geçirmişlerdir. Küçük Asya'da bulunan birçok Yunan kenti, Bithynia kralı II. Nikomedes ve Kapaadokia kralı

¹⁷⁹ Aiolis bölgesinde bir liman kenti.

¹⁸⁰ Strab. 14. 1. 38.

¹⁸¹ Malay 1987: 38.

¹⁸² Strab.14. 1. 38; Marek 2010: 322.

¹⁸³ Malay 1987: 39.

¹⁸⁴ Plut. *Tib. Gracch.* 20. 4.

V. Ariarathes ile birlikte Aristonikos'a karşı Roma'nın yanında yer almış ve isyanın bastırılmasına yönelik girişimlerde bulunmuşlardır¹⁸⁵.

Attalos'un vasiyeti M.Ö. 133 yılı yazının başında Eudemos adında bir Pergamonlu tarafından Roma'ya iletilmiş ve siyasi karışıklıklar sebebiyle vasiyet M.Ö. 132 yılında kabul edilebilmiştir¹⁸⁶. Vasiyetin Roma tarafından memnuniyetle kabul edilmiş olması hiç şaşırtıcı olmamıştır. Zira vasiyetname Roma halkının sosyo-ekonomik bakımdan farklı statülere sahip üç sınıfının yani *Optimates* (=senatörler sınıfı), *Equites* (=atlı sınıfı) ve *Popularesin* (=halk) senatodaki temsilcileri için çok cazipti. En önemlisi, *Populares* denilen yoksul halkın, Tiberius Sempronius Gracchus'un toprak yasası ile (=lex agraria) sahip olduğu arazileri işleyebilmesi için gerekli olan nakit para vasiyetname sayesinde kralın hazinesinden karşılanabilecekti¹⁸⁷. Gracchus'un bu isteği senato tarafından hoş karşılanmamış ve istek Roma'da anayasal bir krizin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Senatodaki muhalefete rağmen yasayı halk meclisinden geçiren Gracchus, senatörlerce öldürülmüş ve yasa amacına ulaşmamıştır¹⁸⁸.

Roma senatosu, M.Ö. 132 yılında P. Cornelius Scipio Nasica önderliğinde dört senato üyesini vasiyeti yerine getirmek üzere Anadolu'ya göndermiştir. Bu görev için Nasica'nın seçilmesinin nedeni, onun Tiberius Gracchus'un katili olmasıydı. Çünkü senato, hakkında adli takibat olan ve halkın nefretini kazanmış birisinin güvenliğini sağlamanın çok zor olduğunu düşünmekteydi. Bu nedenle senato Nasica'yı, Anadolu için kendisine ihtiyaç duyulmamasına rağmen İtalya'dan derhal uzaklaştırma kararı almıştır. Pergamon'a gelen Nasica, kısa bir süre sonra burada ölmüştür¹⁸⁹.

Nasica'nın ölümünden sonra dört kişi kalan elçiler, Roma senatosunun Attalos'un vasiyetini onayladığını duyurduktan sonra diplomatik destek arayışına girmişlerdir. Pergamon'da Yunan kentlerinden gelen elçilerle görüşen senatörler daha sonra Roma'ya dönmüşlerdir. Pergamon'un durumu ve isyana ilişkin hazırlanan rapor

¹⁸⁵ Strab. 14. 1. 38.

¹⁸⁶ Liv. *perioch.* 58; Plut. *Tib. Gracch.* 14; Magie 1950/I: 33.

¹⁸⁷ Marek 2010: 320.

¹⁸⁸ Plut. *Tib. Gracch.* 14–17; Liv. *perioch.* 58; Magie 1950/I: 33, 147–148; Kaya 2009: 206.

¹⁸⁹ Plut. *Tib. Gracch.* 21.

senatoya sunulmuş ve rapor doğrultusunda, Attalos'un mirasına sahip olmak için tek çıkar yolun savaşmak olduğunu anlayan Roma, M.Ö. 131 yılı konsülü ve aynı zamanda *pontifex maximus*¹⁹⁰ P. Licinius Crassus'u Anadolu'ya göndermeye karar verir¹⁹¹. Crassus'un gönderilmesi pek hoş karşılanmamıştır. Zira daha önce *pontifex maximus* görevini yürüten kişilerin hiçbiri Roma dışına çıkmamıştır. Ayrıca bu görevi yürüten kişinin kent dışına çıkması hem halk açısından hem de devlet açısından alışık olmadık bir durumdu¹⁹².

Güçlü bir ordu ile Anadolu'ya gelen konsül, Bithynia kralı Nikomedes, Pontos kralı Mithridates, Kappadokia kralı Ariarathes ve Paphlagonia kralı Pylaemenes'ten sınırsız destek görmüştür¹⁹³. Derhal harekete geçen Crassus ve emrindeki ordu, Leukai kentini kuşattıktan sonra, Aristonikos'un donanması tarafından gerçekleştirilen ani bir baskın sonucunda kuzeye çekilmek zorunda kalmıştır. Daha sonra Pergamona'a doğru hareket eden konsül, Myriana (=Kalabaksaray) ve Elaia (=Reşadiye) arasında bir yerde isyancı Trakyalılara esir dümüştür ve başı kesilerek öldürülmüştür¹⁹⁴. Konsülün kesilen başı Aristonikos'a götürüldükten sonra, cesedi Smyrna'da gömülmüştür¹⁹⁵.

Crassus'un ölüm haberi Roma'ya ulaştıktan sonra, M.Ö. 130 yılı konsülü M. Perperna, güçlü bir ordu ve yüksek dereceli on memur ile birlikte Anadolu'ya gönderilmiştir. Bu esnada Aristonikos ve emrindeki isyancılar elde etikleri zaferi kutlamaktaydılar. Perperna hiç vakit kaybetmeden ani bir hücum ile Aristonikos'un kuvvetlerini bozguna uğratmıştır. Bu arada Mysia Abbaitis'e kaçan Aristonikos, Kaikos (Bakırçay) üzerindeki Stratonikeia kentine sığınmış, kenti kuşatan Perperna, isyancıları açlığa mahkûm etmiş ve hepsi kısa bir süre sonra teslim olmak zorunda kalmışlardır. Esir düşen Aristonikos Pergamon hazinesi ile birlikte Roma'ya gönderilmiştir. İsyan hareketinin lideri burada senatonun emriyle bir zindanda boğdurularak öldürülmüştür.

¹⁹⁰ Roma'daki en yüksek din görevlisi.

¹⁹¹ Eutr. 4. 20; Liv. *perioch.* 59. 4.

¹⁹² Liv. *perioch.* 59. 4; Malay 1987: 40–41.

¹⁹³ Eutr. 4. 20.

¹⁹⁴ Liv. *perioch.* 59. 4; Flor. *epit.* 1. 35. 5; Frontin. *strat.* 4. 5. 16; Val. Max. 3. 2. 12.

¹⁹⁵ Eutr. 4. 20.

Aristonikos’a karşı kazanılan bu zafer, Perperna’nın Pergamon’da hastalanarak ölmesi nedeniyle kutlanamamıştır¹⁹⁶.

2.2 Roma’nın Asia Eyaleti (= *Provincia Asia*)

Aristonikos’un yakalanıp öldürülmesine rağmen isyan hareketi henüz bitmiş değildi. İsyancılar, küçük çapta da olsa saldırılarına devam etmekteydiler. Bu nedenle Roma için isyanın tamamen bastırılması ve vasiyetin gereklerini yerine getirmek büyük önem arz etmekteydi. Nihayet senato, M.Ö. 129 yılı konsülü Manius Aquillius’u isyanı tamamen sona erdirmek ve yeni eyalet için gerekli düzenlemeleri yapmak üzere on kişilik bir heyet ile (=decem legati) Anadolu’ya göndermiştir¹⁹⁷. Anadolu’ya, elde edeceği Pergamon hazineleri ve itibar arzusuyla gelen Aquillius’un ilk hedefi Aristonikos’u Perperna’nın elinden alarak Roma’ya büyük bir şöhret ile gitmekti. Fakat Perperna’nın ölümü, hem iki konsül arasındaki olası rekabetin yaşanmamasını sağlamış hem de Aquillius’un arzuladığı zafer alayını (=triumph) gerçekleştirememesine neden olmuştur¹⁹⁸.

Yeni konsül isyancılara son darbeyi indirmek üzere, emri altına giren Karia kentlerinden toplanan birliklerle Mysia’daki Abbaitis bölgesine doğru harekete geçtikten sonra, *Legatus* Gn. Domitius’u da kıyı güvenliğini sağlamak üzere, emrine verdiği Romalı ve yerel birlikler ile kıyı bölgesine göndermiştir. Bu arada bazı kentlerden mukavemet gören Aquillius, elde edeceği zafere gölge düşüren ve kendisine olan güveni bir anda sarsacak bir harekete imza atmıştır. Konsül, ele geçirmeye çalıştığı kentlerin su şebekelerine zehirli ilaç atarak¹⁹⁹ kentleri teslim olmak zorunda bırakmıştır²⁰⁰. Neticede, isyan hareketi bastırılmış ve Aquillius’un görev süresi, yeni eyaletin henüz tanzim edilmemiş olması sebebiyle üç yıl daha uzatılmıştır. Görev süresi M.Ö. 126 yılında biten konsül, Roma’ya dönmüş ve gecikmeli de olsa arzuladığı zafer alayını (= triumph) gerçekleştirebilmiştir.

¹⁹⁶ Eutr. 4. 20; Iust. 36. 4. 9–11; Malay 1987: 44.

¹⁹⁷ Strab. 14. 1. 38; Magie 1950/I: 153.

¹⁹⁸ Iust. 36. 4. 10–11; Magie 1950/I: 153; Gray 1978: 968–969.

¹⁹⁹ Romalı tarihçi Florus’a göre, elde edeceği zafer için aceleci davranarak böyle bir yola başvuran Aquilius, daha önce hiçbir şekilde görülmemiş bu rezillik ile Roma ordusunun itibarını büyük ölçüde zedelemişti. Ona göre Aquilius’un bu hareketi, tanrıların kanunlarıyla uyumlamakla birlikte, atalarının yaptıklarıyla da bağdaşmamaktaydı. Flor. *epit.* 1. 35. 7.

²⁰⁰ Gray 1978: 969; Magie 1950/I: 153.

Her ne kadar, isyanın bastırılması konusunda M. Aquillius'a çok fazla iş düşmemiş olsa bile, şimdi ikinci ve en önemli görev kendisini bekliyordu. Bu önemli görev, oluşturulacak yeni eyaletin yapısı ve sınırları idi. Konsül, yeni eyaletin sınırlarına Pergamon topraklarının tamamını, vasiyetin gereği olarak, dâhil etmemiştir. Ayrıca Aristonikos isyanında Roma'ya destek veren yerel krallar ve kentler de unutulmayıp, kendilerine mükâfat olarak bazı haklar ve topraklar verilmiştir.

Yeni eyaletin sınırları henüz belirlenmeden, Roma tarafından Pontos kralı V. Mithridates'e büyük Phrygia'nın tamamı, isyan sırasında hayatını kaybeden Kappadokia kralı V. Ariarathes'in oğullarına ise Lykaonia ve Kilikia bölgesi²⁰¹ bahşedilmişti²⁰². Troas, Mysia, Aiolis, Lydia, İonia, Karia ve Phrygia'nın güneybatısı yeni eyaletin sınırlarına dâhil edilmiştir. Bu toprakların yönetimi, senato tarafından tayin edilen Roma valilerinin (=proconsul) *imperiumuna* tabi kılınmıştır. Aristonikos'a mukavemet gösteren kentler özgür kent, *civitas libera*, statülerini korumuşlardır. Ayrıca bu kentler vergiden muaf tutulmuşlardır. İsyanı destek veren kentler ise özgürlükleri ellerinden alınarak, eyalet valilerinin yönetim alanına dâhil edilmiş ve vergiye tabi tutulmuşlardır. Phokaia kenti, özgürlükleri ellerinden alınan Stratonikeia ve Tralleis'e nazaran daha şanslı idi. Kentin eski kolonisi olan Massilia'nın (=Marsilya) ricası üzerine Roma, Phokaia'ya özgürlüğünü geri bahşetmiştir. Vasiyetin gereği olarak krallık arazileri Roma halkının mülkü (=ager publicus) haline getirilmiştir. Ayrıca krallık toprakları sınırları içerisinde yer alan tuzlalar, maden ve taş ocakları, ormanlar, imalathaneler ve halkın Pergamon krallarına ödedikleri vergiler Roma yönetimine geçmiştir²⁰³.

Roma'nın Anadolu'da kurmuş olduğu ilk eyalet olan *Provincia Asia*, sınırlarına dâhil edilen bölgelerin doğal kaynakları, ticari önemi ve vergi gelirleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Zira yukarıda adı geçen ve yeni eyaletin sınırlarına dâhil edilen topraklar, yalnızca medeniyet açısından en zengin bölgeler olmayıp, aynı zamanda doğal kaynaklar ve ticari önem açısından da Pergamon krallığının en değerli bölgeleriydi. Yeni eyaletin sınırları, kuzeyde Marmara Denizi'nden, güneyde Marmaris

²⁰¹ Burada bahsi geçen Kilikia, muhtemelen Kappadokia bölgesinin en güney ucunu ifade etmek için kullanılmış olmalıdır. Zira Kilikia bölgesi hiçbir zaman Pergamon topraklarının bir parçası olmamıştır. Bk. Magie 1950/II: 1044.

²⁰² Iust. 37. 1. 2; Magie 1950/I: 154–155.

²⁰³ Magie 1950/I: 155; Gray 1978: 972–976; Kaya 2009: 209.

Körfezi'ne kadar uzanmaktaydı. Bölge aynı zamanda, anakara ile yakın ekonomik ilişkiler içerisinde bulunan kıyılara yakın adaları da kapsamaktaydı²⁰⁴. Roma'nın *Provincia Asia*'nın yönetimi için tayin ettiği görevlilerin sayıca fazla olması, senatonun yeni eyalet konusunda çok hassas davrandığını göstermektedir. Eyaletin en tepedeki Roma yöneticileri *Proconsul* adı verilen valilerdi. Valilerin *Legatus* denilen üç yardımcısı bulunmaktaydı. Bu görevliler, valilere, askeri ve adli işlerde yardımcı olmak üzere senato tarafından tayin edilmekteydiler. Eyaletin mali işleriyle *Quaestor* ilgilenmekteydi. Söz konusu görevlilerin tamamının görev süreleri bir yıl olarak belirlenmişti. *Provincia Asia*'nın vergileri M.Ö. 123 yılına kadar *Quaestorlar* tarafından toplanmıştır. Aynı yıl Halk *tribunu* Gaius Sempronius Gracchus tarafından çıkarılan bir yasa ile (=lex Sempronia), eyaletlerden toplanacak vergiler konusu yeniden düzenlenmiştir. Çıkarılan yasa gereği, vergiler artık atlı sınıfına mensup kişilerin sahip olduğu şirketlerin temsilcileri olan *Publicanuslar* (=vergi mültezimleri) tarafından toplanacaktı. Atlı sınıfı bu vergileri toplama yetkisini, Roma'daki *Censorlar*²⁰⁵ tarafından beş yılda bir düzenlenen açık arttırmada satın alırdı²⁰⁶.

Provincia Asia'nın kurulmasıyla birlikte Anadolu'da Roma hâkimiyeti resmen başlamıştır. M.Ö. 129 yılından itibaren artık bölgede meydana gelebilecek her türlü olaya doğrudan müdahale hakkını kendinde bulan Roma, bölgede gelişen siyasi ve askeri olaylar karşısında gerçekleştirdiği dolaylı ittifaklar, tarafsızlık politikası ve dostluk ilişkilerinin ilk meyvesini yeni eyaleti oluşturarak elde etmiştir. Başka bir ifade ile Anadolu ile kurmuş olduğu ilk ilişkileri Pergamon üzerinden yürütmüş olan Roma'nın kuşkusuz bu dostluk ilişkisinden elde ettiği en önemli kazancı, aynı kentin topraklarının kendisine miras bırakılmış olmasıydı.

²⁰⁴ Magie 1950/I: 155.

²⁰⁵ Senato üyesi *Censorlar* 5 yıllığına seçilmekteydiler. Roma'da, vatandaşların mali ve askeri gücünü belirleyen nüfus sayımı (=census), eğitim ve ahlak gibi konular, devlet hazinesinin yönetimi, bina ve yol yapımı gibi işlerden *Censorlar* sorumluydu. Gizewski 1997: 1056–1057.

²⁰⁶ Magie 1950/I: 163–165; Kaya 2009: 210.

2.3 M.Ö. 129–27 Yılları Arasında Anadolu’da Meydana Gelen Siyasi ve Askeri Gelişmeler

M.Ö. 205 yılında başlayan Roma’nın Anadolu hâkimiyeti serüveni, Asia eyaletinin kurulduğu M.Ö. 129 yılına kadar bir dizi savaş, katliam, ittifak ve isyanla devam etmiştir. Bu tarihe kadar Roma, Galatlar, III. Antiokhos ve Aristonikos gibi güçlü direnişleri, çoğu zaman hezimete uğramasına rağmen, bertaraf etmiştir. Bununla birlikte Anadolu’da karşısına çıkabilecek muhtemel düşmanlara karşı da sürekli tetikte duran Roma, hâkimiyet alanını sürekli olarak genişletme politikasından asla vazgeçmemiştir.

Pontos kralı V. Mithridates Euergetes’in M.Ö. 120 yılında yakın arkadaşları tarafından öldürülmesinden sonra henüz 11 yaşında olan VI. Mithridates (Eupator), Pontos krallığı tahtına oturmuştur²⁰⁷. Romalılar’ın M.Ö. 119/116 tarihleri arasında, Aristonikos isyanında kendilerine yardım eden Pontos kralı V. Mithridates’e verdikleri büyük Phrygia’yı geri alarak topraklarını Asia eyaletine dâhil etmeleri²⁰⁸, yeni kralın Roma’dan nefret etmesine ve krallığının sınırlarını genişletme politikası izlemesine sebebiyet vermiştir²⁰⁹. Başka bir ifade ile yeni kral, bütün Asia’yı içine alacak yeni imparatorluğunun hayalini kurmaktaydı²¹⁰. Nihayet kralın, küçük imparatorluğunu Halys Irmağı’nın (=Kızılırmak) batısına doğru genişletme politikası²¹¹, Roma’nın Mithridates’e karşı yavaş yavaş harekete geçmesine neden olmuştur. Bütün bu gelişmeler M.Ö. 89 yılında başlayan ve M.Ö. 63 yılına kadar sürecek olan Roma-Mithridates savaşlarına giden sürece zemin hazırlamıştır.

2.3.1 Birinci Mithridates-Roma Savaşı (M.Ö. 89–85)

VI. Mithridates krallığının ilk yıllarında, bağlaşıklık ve istila yoluyla Doğu ve Kuzey Karadeniz havzasındaki birçok kavmi egemenliği altına almıştır. Bu esnada bir

²⁰⁷ Strab. 10. 4. 10; Iust. 37. 1. 6; Arslan 2007: 73.

²⁰⁸ Apameia’nın (Dinar) kuzeydoğusunda yer alan Arızlı Köyü’nde bulunmuş iki fragment kopyasından anlaşıldığı üzere, Phrygia bölgesi M.Ö. 119/116 yılları arasında Asia eyaletine dâhil edilmiştir. *OGIS* 436; *IGR* IV 752. Konuya ilişkin ayrıntılı olarak Bk. App. *Mithr.* 11–13; Iust. 38. 5. 3; Mitchell 1999: 20, dn. 12; Sherk 1984: 53, no. 49.

²⁰⁹ Iust. 37. 3. 1; Arslan 2007: 80.

²¹⁰ Magie 1950/I: 195, II: 1092, dn. 52.

²¹¹ Pontos Krallığı’nın nüfuz alanı ve genişleme politikasına ilişkin olarak Bk. Sherwin-White 1977: 70–71.

hayli güçlenmiş bulunan Mithridates, tüm Küçük Asya'yı ele geçirecek planlarını yavaş yavaş yürürlüğe koymaya başlamıştır. Arkadaşlarıyla birlikte gizlice tüm Küçük Asya'yı, herhangi bir ön hazırlık yapmadan ve bilgi toplamadan, dolaşarak ülkenin coğrafyası ve kentlerin durumunu öğrenen kral²¹², bu esnada Roma yönetiminin Batı Anadolu'daki sömürü politikalarına bizzat şahit olma fırsatı bulmuştur. Zira Romalı tüccarlar Batı Anadolu'ya ticari yatırım ve gelir gözüyle bakarlarırken vergi mültezimleri de topladıkları adaletsiz vergilerle halkı canından bezdirmişlerdi. Bu nedenle Asia eyaletinde yaşayan vatandaşlar, Roma zulmünden bıkmışlardı. Bütün bu gelişmeler, Mithridates'e genişleme politikası için müthiş bir cesaret vermişti.

Anadolu'da bulunan krallıkları hâkimiyeti altına alma girişimlerine başlayan kral, M.Ö. 109/108 yılında Bithynia kralı III. Nikomedes ile yaptığı ittifak neticesinde, Paphlagonia bölgesini istila etmiş ve bölgeyi Nikomedes ile paylaşmıştır. Roma senatosunun gönderdiği elçilerin uyarılarına rağmen kral, Paphlagonia bölgesinin kendisine babasından miras kaldığını dile getirmiş ve daha sonra Galatia bölgesini hâkimiyeti altına almıştır²¹³.

M.Ö. 1. yüzyıla gelindiğinde Roma'nın Anadolu'daki varlığını tehdit edebilecek kadar güçlenen Mithridates'e karşı alınabilecek önlemleri öğrenmek isteyen Roma, M.Ö. 99 yılında general Marius'u Asia'ya göndermiştir. Kappadokia'da Mithridates ile bir görüşme gerçekleştiren Marius krala, ya savaş ya da itaat et şeklinde kışkırtmak maksatlı bir konuşma yapmış fakat amacına ulaşamadan Roma'ya dönmüştür²¹⁴. Mithridates, Roma'nın gelişen olaylar karşısında henüz net bir tavır takınmamasından aldığı cesaretle, M.Ö. 91 yılında Bithynia kralı IV. Nikomedes ve Kappadokia kralı I. Ariobarzanes'i tahtlarından indirmiş ve Nikomedes Roma'dan yardım istemek zorunda kalmıştır. Senato, Nikomedes ve Ariobarzanes'i yeniden tahtlarına oturtmak ve Mithridates ile görüşmek üzere, M.Ö. 101 yılı konsüllerinden ve Asia eyaletinin kurucusu Manius Aquillius ile aynı adı taşıyan oğlu başkanlığında bir elçi heyetini Anadolu'ya göndermiştir²¹⁵.

²¹² Iust. 37. 3. 4.

²¹³ Iust. 37. 4. 3–6; Arslan 2007: 92–93.

²¹⁴ Plut. Mar. 31; Arslan 2007: 99.

²¹⁵ Arslan 2007: 108.

Anadolu'ya gelen elçiler, Mithridates'in Bithynia ve Kappadiokia'dan uzaklaşmasını sağlamışlardır. Aquillius önderliğindeki Romalı elçilerin esas amaçları para ve şöhretti. İstediklerini elde edemedikleri için Mithridates'ten Asia seferinin masraflarını karşılamasını istemişlerdir. Aldıkları olumsuz cevap üzerine Nikomedes ve Ariobarzanes'i, Roma'nın güvencesi altında, Pontos krallığına saldırımları konusunda kışkırtmışlardır. Nitekim IV. Nikomedes'in Pontos kentlerine saldırarak yüklü miktarda ganimet elde etmesi ve şikâyetlerinin hiçbir şekilde dikkate alınmaması üzerine savaşın kaçınılmaz olduğunu anlayan Mithridates, Roma'ya karşı savaş hazırlıklarına başlamıştır²¹⁶. Böylece tarihe Birinci Mithridates-Roma Savaşı (M.Ö. 89–85) olarak geçecek savaş resmen başlamıştı.

M.Ö. 89 yılında başlayan savaşta²¹⁷ Mithridates, kendisine kurtarıcı gözüyle bakan birçok Asia kentinden aldığı destek ve güçlü ordusu sayesinde ilk galibiyetini, Bithynia ordusunu kılıçtan geçirerek ve M. Aquillius komutasındaki Roma ordusunu ağır bir yenilgiye uğratarak elde etmiştir. Kral, esir aldığı açgözlü M. Aquillius'u, kent kent gezdirip kendisine adını söylettirdikten sonra Pergamon'da boğazına eritilmiş altın akıtmak suretiyle öldürmüştür²¹⁸. Mithridates'in Aquillius'a böyle bir cezayı uygun görmesinin nedeni, rüşvette sınır tanımayan Romalıların bu ölümden ibret almaları ve onların açgözlü olduklarını tüm Asia'ya göstermekti.

Mithridates M.Ö. 88 yılında Ephesos'a geldiğinde burada halkın Hellen duygularını Roma zulmüne karşı kışkırtarak, başta tüccarlar (=negotiator), vergi mültezimleri (=publicanus), emekli askerler (=veteranus) ve çiftçiler (=colonus) olmak üzere Küçük Asya'nın her yerinde yaklaşık 80.000–150.000 civarında Romalının katledilmesine sebep olmuştur²¹⁹. Mithridates'in bu başarısı Asia'daki kentlerin kendisine karşı muazzam bir sempati duymasını sağlamıştır. Kendisini tebrik ve

²¹⁶ Magie 1950/I: 209–210; Arslan 2007: 106–111; Evans 2011: 54–55.

²¹⁷ Birinci Mithridates-Roma Savaşına ilişkin ayrıntılı olarak Bk. App. *Mithr.* 17–30; Magie 1950/I: 210–219; Harris 1979: 73; Sherk 1984: 66–67, no. 56; Arslan 2007: 127–143; Evans 2011: 54–70.

²¹⁸ Plin. *nat.* 33. 14. 48; App. *Mithr.* 21; Arslan 2007: 153.

²¹⁹ Plut. *Sull.* 24. 4; Flor. *epit.* 1. 40. 6–7; Tac. *ann.* 4. 14; App. *Mithr.* 22; Cass. Dio 31. 101. 1; Eutr. 5. 5; Liv. *perioch.* 78.

ziyarete gelen elçiler tarafından “kurtarıcı” ve “tanrı” olarak selamlanan kral²²⁰, bütün kentlerin özel ve kamusal borçlarını silmiş ve beş yıllık vergi muafiyeti getirmiştir²²¹.

Roma’ya karşı gerçekleştirilecek kesin zaferin, Asia kentlerini yanına çekerek daha da kolaylaşacağını düşünen kral, gösterdiği tevazu ve merhamet sayesinde birçok kenti yanına çekmeyi başarabilmiştir. Zira kralın Asia’da kendine yüklediği misyon; Anadolu’da ikamet eden bütün etnik grupların Roma’ya karşı özgürlüklerinin ve bağımsızlıklarının yegane savunucusu olmaktı. Bu misyon için örnek aldığı kişi Büyük İskender idi. Kendisini İskender gibi gören kral, ordusunu onun konakladığı yerlerde dinlendirmekteydi²²².

M.Ö. 91–88 yılları arasında Roma ve İtalya’daki şehirler arasında cereyan eden Müttefikler Savaşı’nda Roma, gerek ekonomik ve gerekse askeri anlamda bir hayli zayıflamıştı. Bu arada Mithridates Atina’ya girmiş ve kentin desteğini arkasına almıştı. Müttefikler Savaşı’nın bitmesi Roma’yı bir nebze olsun rahatlatmış ve artık Roma yönünü tamamen Anadolu’ya çevirmiştir. Senatoda Mithridates’e karşı güçlü bir ordu kurma kararı çıktıktan sonra, Asia’ya kimin gönderileceği konusunda görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Neticede Sulla ve Marius arasında Mithridates’e karşı gerçekleştirilecek savaşın komutanlığı konusunda bir çekişme yaşanmış ve Sulla bu çekişmeden galip çıkarak²²³ M.Ö. 87/86 yılında emrindeki altı *legio* ile Yunanistan’a doğru hareket etmiştir²²⁴.

Sulla M.Ö. 87 yılında ordusu ile birlikte Epeiros’ta karaya çıkmış ve ordusunu güçlendirmek için ihtiyaç duyduğu erzak ve parayı kentlerden baskı yoluyla temin etmişti. Çünkü Roma ordusu Mithridates’in ordusuna göre sayı ve teçhizat bakımından bir hayli zayıftı²²⁵. Sulla ordusunun eksiklerini giderdikten sonra Hellas kentlerinde

²²⁰ Diod. 37. 26.

²²¹ Arslan 2007: 147.

²²² App. *Mithr.* 20; Arslan 2007: 150.

²²³ Plut. *Sull.* 7–11.

²²⁴ Plut. *Sull.* 10. 4; Arslan 2007: 187.

²²⁵ App. *Mithr.* 30.

acımasız bir şekilde ilerlemiş ve M.Ö. 86 kışında Mithridates'in Hellas'taki üssü Atina önlerine kadar gelip burada bulunan kent limanını kuşatmıştır²²⁶.

Bir süre sonra yönünü Atina'ya çeviren Sulla, kenti koruyan Mithridates'in generali Arkhelaos'un mukavemeti ve kent surlarının çok güçlü olması nedeniyle bir süre başarısız olmuştur²²⁷. Romalılar, kenti dört bir yandan kuşatma altına alarak, içeriye erzak ve hayvan sevkiyatı yapılmasını engellemektedirler. Bu nedenle kentte kıtlık baş göstermiş ve salgın hastalıklar nedeniyle birçok insan ölmüştü. Kuşatmaya ara vermeden devam Sulla, bütün gücüyle kent surlarına saldırmaktaydı²²⁸. Nihayet artık dayanamayan kent M.Ö. 86 yılının bahar aylarında teslim olmuş²²⁹ ve Arkhelaos önderliğindeki Mithridates ordusu ağır bir yenilgi almıştı. Atina'yı yakıp yıkan Roma ordusu, kentin kutsal tapınaklarına ait hazineleri de yağmalamayı ihmal etmemişti²³⁰.

Pontos ordusuna karşı henüz net bir zafer elde edememiş olan Roma ordusu, yakıp yıktığı Atina'dan Attika bölgesine doğru hareket etmişti. Burada Hellas ve Makedonia kentlerinden gelen takviye birliklerle sayıları yaklaşık 40.000'i bulan Roma ordusunun mevcudiyeti Sulla'yı düşündürmüştü. Çünkü karşısında Trakya, Pontos, Skythia, Bithynia, Phrygia ve Galat kabilelerinden meydana gelen yaklaşık 120.000 civarında bir Pontos ordusu²³¹ bulunmaktaydı. Fakat Sulla'nın *legioları* gerek disiplin gerekse taktiksel açıdan Pontos birliklerinden daha tecrübeliydiler. İçerisinde farklı etnik grupları ve savaş tecrübesi olmayan birçok askeri barındıran Pontos ordusu ise disiplinden tamamen uzaktı. Neticede M.Ö. 86 yılında gerçekleşen Khaironeia Muharebesi'nde, Sulla komutasındaki Roma ordusu Arkhelaos komutasındaki Pontos kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğratmıştı²³².

Zafer haberi Küçük Asya'daki Roma taraftarlarını oldukça sevindirmiş, Mithridates taraftarlarını ise bir hayli düşündürmüştü. Çünkü hezimet, savaşta Mithridates'in tarafını tutan birçok Asia kentinin Pontos güçlerine duydukları güveni

²²⁶ Liv. *perioch.* 81; App. *Mithr.* 30; Plut. *Sull.* 12. 1; Arslan 2007: 194–196.

²²⁷ Arslan 2007: 196–200.

²²⁸ Arslan 2007: 200–201.

²²⁹ Plut. *Sull.* 13. 2–3; App. *Mithr.* 38; Flor. *epit.* 1. 40.

²³⁰ App. *Mithr.* 39; Arslan 2007: 202.

²³¹ Plut. *Sull.* 15. 1; App. *Mithr.* 41; Eutr. 5. 6.

²³² Arslan 2007: 203–216.

ortadan kaldırmıştı. Küçük Asya kentlerinin kendisini destekleme konusunda temkinli davrandıklarının ve Pontos güçlerinin hâkimiyetine karşı memnuniyetsizliklerinin farkına varan Mithridates, kentler üzerindeki baskısını arttırmıştır. Halkın tepkisini ölçmek adına Anadolu'nun dört bir tarafına birçok ajan gönderen kral, ajanlarından gelen raporlar doğrultusunda, kendisine karşı Roma'yı destekleyen yaklaşık 1600 civarındaki Asia vatandaşını infaz ettirmiştir²³³. Kralın izlediği zorba ve kuşkucu politika, en önemli müttefiki Galatları kendisinden uzaklaştırmıştır²³⁴. Ayrıca Khaironia hezimetini kralı, mağlubiyetin nedenlerini araştırmaya itmiş ve Galatların kendisine ihanet edebileceklerinden şüphelenmiştir. Bu nedenle onları bertaraf etmek için kurnaz ve acımasız bir plana başvurmuştur.

Kral, altmış Galat beyini (=tetrarkhes), aralarında bulunan tatsızlığı gidermek ve ülkeleri hakkında görüşmek bahanesiyle, kadınları ve çocuklarıyla birlikte Pergamon'daki kraliyet sarayında vereceği şölene davet etmiştir. Şölen esnasında çağırdığı askerlere, üç Galat beyi dışındaki bütün Galat beylerini eşleri ve çocuklarıyla birlikte öldürtmüştür²³⁵. Daha sonra mülklerine el koyduğu Galatların kentlerinde garnizonlar kuran kral, bölgeye komutanı Eumakhos'u satrap²³⁶ olarak atamıştır. Fakat Eumakhos'un satraplığı çok uzun sürmemiş ve hayatta kalan üç Galat beyi ki bunların arasında daha sonra Galatia kralı olacak Deiotaros da bulunmaktaydı, bölgeyi Eumakhos'a karşı kışkırtarak onu Galatia'dan sürmüşlerdir. Böylece elinde Galatia bölgesinden topladığı paralar dışında hiçbir kazanım kalmayan kral, Galatlar gibi önemli ve güçlü bir müttefiki de kaybetmişti²³⁷.

Küçük Asya'daki gücünü, komutanlarının halka karşı takındıkları acımasız tutumları ve kentleri yağmalamaları sebebiyle, yavaş yavaş yitirmeye başlayan Mithridates, yayınladığı bir bildiri ile küçük Asya'daki Hellen kentlerini tekrar kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. Yayınladığı bildiriye göre; şimdiye kadar kendisine sadık kalan bütün kentleri özgür ilan ettiğini, daha önceki bütün borçlarını sildiğini, kentlerde

²³³ Magie 1950/I: 225.

²³⁴ Arslan 2007: 216.

²³⁵ App. *Mithr.* 46, 58.

²³⁶ Pers İmparatorluğu'na bağlı eyaletler ya da bölgelerde kurulan bir yönetim sistemi olan satraplıkların valilerine verilen isim.

²³⁷ App. *Mithr.* 46; Magie 1950/I: 223; Mitchell 1993: 31; Arslan 2007: 218–219.

ikamet eden yabancılara vatandaşlık hakkı, kölelere de özgürlük bahsettiğini ilan etmiştir. Kentlere çok cazip gelen bu bildiri, birçok kent tarafından memnuniyetle karşılanmış ve Hellen kentleri bir süre de olsa Mithridates'e bağlı kalmayı sürdürmüşlerdir²³⁸.

Pontos ordusunun Khaironeia'da bertaraf edilmesi haberi Mithridates'i oldukça korkutmuştu. Bu nedenle kral, elinde bulundurduğu topraklarda yaşayan uluslardan büyük bir ordu topladı. Yaklaşık olarak 65–80.000 civarındaki ordu Dorylaos komutasında Hellas'a gönderilmişti. Ordu burada Arkhelaos'un Khaironeia Muharebesi'nden kalan 10.000 kişilik ordusuyla birleşmişti²³⁹. Savaş Pontos ordusunun Roma birliklerini püskürtmesiyle başlamış ancak Sulla'nın askerlerine yaptığı konuşma²⁴⁰ sayesinde moralleri düzelen ve galeyana gelen Roma askerleri Pontos ordusunu Orkhomenos'ta ağır bir yenilgiye uğratmışlardı²⁴¹. Daha sonra, M.Ö. 86 yılı konsülü Lucius Valerius Flaccus'un *legati* olarak Asia'ya gönderilen G. Flavius Fimbria'nın ordusu tarafından da bozguna uğratılan Pontos birlikleri Birinci Mithridates Savaşı'nın sonunda 25.000 esir ve yaklaşık olarak 50.000 kayıp vermişlerdir²⁴².

Savaş neticesinde Küçük Asya'daki itibarı önemli ölçüde azalan Mithridates'in Roma ile anlaşma dışında hiçbir şansı kalmamıştı. M.Ö. 85 yılında Troas'ın Dardanos kentinde Sulla ve Mithridates arasında gerçekleştirilen Dardanos Antlaşması şu hükümleri içermektedir²⁴³:

- Mithridates, Bithynia kralı IV. Nikomedes ve Kappadokia kralı I. Ariobarzanes ile barışacak, onlara krallıklarını iade edecektir. Kral ayrıca Küçük Asya ve Paphlagonia topraklarından geri çekilecektir.

²³⁸ App. *Mithr.* 48, 54, 58, 61–62; Magie 1950/I: 224–225; Arslan 2007: 219–222.

²³⁹ Plut. Sull. 20. 1–2; App. *Mithr.* 46, 49; Eutr. 5. 6; Arslan 2007: 224, dn. 984; Evans 2011: 61.

²⁴⁰ M.Ö. 85 yılında Boiotia'daki Orkhomenos ovasında gerçekleşen savaşta, Arkhelaos ve Dorylaos komutasındaki Pontos ordusu ani bir hücumla Roma ordusunu geri püskürterek askerlerin karargâhlarına doğru kaçmalarını sağlamışlardır. Bu durum üzerine savaş meydanında bulunan Sulla atından inerek eline aldığı bir bayrakla Pontos güçlerine doğru yönelmiş, bir yandan da kaçan askerlerine ağlayarak şöyle bağırmıştır: *Ey Romalılar, Benim için burada ölmek bir şereftir; fakat size, komutanınıza nerede ihanet ettiniz diye sorulduğunda, onlara Orkhomenos'ta demeyi unutmayın.* Plut. Sull. 21. 2; App. *Mithr.* 49; Frontin. *strat.* 2. 8. 12; Amm. Marc. 16. 12. 41; Arslan 2007: 227; Evans 2011: 62.

²⁴¹ App. *Mithr.* 49, 50; Plut. Sull. 21–22; Magie 1950/I: 222; Arslan 2007: 227–229.

²⁴² Arslan 2007: 228.

²⁴³ App. *Mithr.* 55, *civ.* 1. 76; Plut. Sull. 22. 5; Diod. 38/39. 6; Magie 1950/I: 229–231; Sherwin-White 1984: 143, dn. 48, 144, dn. 49; Arslan 2007: 244–245.

- Kral, kentlere kurduğu bütün garnizonları kaldıracak, Galatia bölgesinden çekilecek ve Pontoslular savaştan önceki sınırlarına çekileceklerdir.
- Savaş sırasında esir düşen askerler ve firari köleler karşılıklı olarak teslim edilecektir.
- Sulla Romalılar adına, savaş sırasında Pontos saflarına katılan, Yunanistan ve Küçük Asya kentleri için genel af ilan edecektir.
- Roma, Mithridates' e kalan yerlerin hâkimiyetini onaylayacak, kralı dost ve müttefik addedecektir.
- Mithridates Roma'ya 2.000 talanton savaş tazminatı ödeyecek ve donanmasının önemli bir bölümünü de Romalılara teslim edecektir.

Mithridates bu ağır şartlardan sonra M.Ö. 85 yazında Pontos'a dönmüştür²⁴⁴. Sulla ise, ordusu ile birlikte M.Ö. 85 yılının sonbaharında Küçük Asya'da gerekli gördüğü düzenlemeleri yapmak üzere Ephesos'a geçmiştir²⁴⁵.

2.3.2 Sulla'nın Küçük Asya Politikası

M.Ö. 85 yılında Asia'ya gelen Sulla'nın yaptığı ilk icraat, Dardanos Antlaşması hükümleri arasında da yer alan, Mithridates tarafından tahtlarından olan Bithyina kralı IV. Nikomedes ve Kappadokia kralı I. Ariobarzanes'i Pontos kralıyla barıştırmak onları tekrar tahtlarına oturtmak olmuştur²⁴⁶. Daha sonra Mithridates'e karşı yapılan savaşta Roma'ya destek veren Ilion ve Khios kentleri, Rodos adaları ve Magnesia bölgesindeki kentlerde yaşayan vatandaşlara özgürlükleri bahşedilmiş olup, bu kentler Roma'nın dostluğu ve müttefikliğiyle ödüllendirilmişlerdir²⁴⁷.

M.Ö. 82 yılında, bir Karia kenti olan Kibyra'daki Moagetes hanedanlığının Sulla'nın komutanı Murena tarafından ortadan kaldırılmasından sonra, dörtlü konfederasyon (=tetrapolis) teşkil etmiş olan Balboursa, Bubon ve Oinoanda kentlerini

²⁴⁴ Arslan 2007: 245.

²⁴⁵ App. *Mithr.* 60; Flor. *epit.* 1. 40; Arslan 2007: 247; Evans 2011: 63.

²⁴⁶ App. *Mithr.* 60; Plut. *Sull.* 22; Magie 1950/I: 233, dn. 2; Arslan 2000: 33.

²⁴⁷ App. *Mithr.* 61.

Lykia birliğine dâhil eden ve Kibyra kentini *Provincia Asia* topraklarına katan Sulla, söz konusu kentleri özgür ilan etmiştir²⁴⁸.

Kilikia eyaleti, Pamphylia kıyılarından itibaren Pisidia bölgesini de içine alacak şekilde Phrygia ve Lykaonia yönünde kuzeye doğru genişletilmiştir. Bununla birlikte Mithridates'in Galatia'dan çekilmesini sağlayan Sulla, Küçük Asya ve Pontos Krallığı arasında bir tampon bölge oluşturmuş ve kralı savaştan önceki sınırlarına geri çekilmek zorunda bırakmıştır²⁴⁹.

Troas bölgesinde bulunan Abydos, Dardanos, Skepsis, Alexandria Troas ve Assos kentleri, Mithridates-Roma savaşında izledikleri tarafsız politika nedeniyle olumlu ya da olumsuz herhangi bir politikaya maruz kalmamış ve bu kentlerin özgürlüklerine dokunulmamıştır. Smyrna kenti, savaşta Pontos birliklerine karşı üstün bir cesaret örneğiyle, Mithridates'in garnizonunu kentten kovmuş, kapılarını onlara kapatmış ve kent sakinleri Romalı askerlere kendi elbiselerini çıkarıp vermişlerdi. Bu nedenle Smyrna kentinin de özgürlüğünün tanındığı düşünülmektedir²⁵⁰. Karia bölgesindeki Aphrodisias, Tabai ve Stratonikeia kentleri Mithridates'e karşı savaşan kentler arasındaydı. Savaştan sonra Roma'ya bağlılıklarını sürdüren bu kentler özgür ilan edilmiş ve Roma'nın dostu ve müttefiki kentler arasında yer almışlardır²⁵¹.

Provincia Asia'nın en önemli kentleri arasında yer alan başta Ephesos ve Pergamon kentleri olmak üzere, Tralleis, Kolophon, Miletos, Phokaia ve Klazomenai gibi kentler, M.Ö. 86 yılında yaşanan ve yaklaşık 80.000 Romalının katledildiği yerlerdi. Bu nedenle Roma söz konusu kentlere gereken cezayı, özgürlüklerini ellerinden alarak vermiştir. Ephesos krala karşı, geç kalmış bir mukavemet göstermiştir. Pergamon kenti Mithridates'i onurlandırmakla kalmamış, savaş esnasında Adramytteion kentine kaçan İtalyanları katletmiştir. Tralleis ve Kolophon kentleri, Mithridates'in atadığı tiranlar tarafından yönetilmekteydiler. Bu kentler, kralın gücü azaldıktan sonra Pontos garnizonunu kentlerinden kovmuş ve kapılarını kapatmışlardır. Mithridates'i onurlandıran Miletos, Klazomenai ve muhtemelen Phokaia gibi kentler savaştan sonra,

²⁴⁸ Strab. 13. 4. 17; Arslan 2007: 248–249; Arslan 2000: 33.

²⁴⁹ Arslan 2000: 34.

²⁵⁰ Magie 1950/I: 234, dn. 7.

²⁵¹ Arslan 2000: 34, 2007: 252–253, dn. 1120.

yukarıda adı geçen kentlerle birlikte özgürlükleri ellerinden alınmış ve özerk statülerini kaybetmişlerdir²⁵².

Romalıları katleden kentlerin özgürlüklerini ellerinden alan Sulla için intikam henüz bitmemişti. Kışı geçirmek için geldiği Ephesos'ta kent halkına hitaben bir konuşma²⁵³ yaptıktan sonra Roma'ya karşı isyan eden ve Mithridates'e yardım eden elebaşlarıyla birlikte birçok masum insanı ölüme mahkûm etmiştir. Beş yıldır vergi ödemeyen Ephesos'lulardan savaş tazminatı olarak yaklaşık 2.000 *talanton* talep etmiştir. Ayrıca askerlerinin her türlü masrafının da kent halkı tarafından ödenmesini emretmiştir²⁵⁴. Bölgede yaşayan zenginlerin sempatisini kazanmak ve Küçük Asya'nın ekonomisini canlandırmak adına, Mithridates tarafından özgürlüğüne kavuşturulan önemli sayıdaki kölenin sahiplerine geri dönmelerini sağlamıştır. Tekrar boyunduruk altına girmek istemeyen kölelerin bu duruma verdiği tepki üzerine, birçok köle ve vatandaş ölümle cezalandırılmıştır²⁵⁵.

Netice itibarıyla Sulla'nın Küçük Asya'da gerçekleştirdiği siyasi, ekonomik ve askeri düzenlemelerin tamamı ihanet, intikam, müttefiklik, dostluk ve maddi kazanç temeline dayanmaktaydı. Mithridates ile gerçekleştirilen savaşta Roma'ya karşı kralın tarafını tutan ve Romalıları öldürmekle suçlanan kentler, Roma'nın dostu ve müttefiki statüsünden çıkarılmakla birlikte, Romalı vergi mültezimlerine (=publicani) düzenli bir şekilde vergi vermeye mecbur bırakılmışlardır²⁵⁶. Üzerlerine yüklenen ağır vergiler nedeniyle halk son çare olarak, kutsal alanlarda ve tapınaklarda bulunan tanrılara adanmış değerli madenleri eritmek ve tefecilerden yüksek faizle borç almak zorunda kalmıştır. Aldıkları bu borçları da ödeyemez duruma düşen insanlar, kendilerine ait

²⁵² Magie 1950/I: 237, dn. 13, 14; Arslan 2000: 35, 2007: 256–257.

²⁵³ Ephesos kenti tiyatrosundan halka hitaben gerçekleştirdiği konuşmada Sulla, Asia'ya ilk kez bir ordu ile, III. Antiokhos'un Asia kentlerini yağmaladığı sırada geldiklerini ifade etmiştir. Daha sonra M.Ö. 188 yılında yapılan Apamea Antlaşması'nda Antiokhos'un hâkimiyet alanını Halys Irmağı (=Kızılırmak) ve Torosların ötesiyle sınırlandırdıklarını dile getiren Sulla, Romalıların gerçekleştirdikleri ittifaklar, Aristonikos isyanı, Attalos'un vasiyeti ve Mithridates'in Asia'daki faaliyetlerini anlatarak devam ettiği konuşmasında Ephesoslular'a, Mithridates'e yaptıkları yardımlar ve katlettikleri Romalılarından dolayı meydan okumayı da ihmal etmemiştir. Onlara vereceği cezaları bu konuşmada yüzlerine karşı dile getirmiştir. Sulla'nın konuşmasının tamamı için Bk. App. *Mithr.* 61–62.

²⁵⁴ Arslan 2000: 35, 2007: 258–259.

²⁵⁵ Magie 1950/I: 235, 237; Arslan 2000: 35.

²⁵⁶ Magie 1950/I: 236.

binaları, caddeleri, limanları, değerli eşyalarını ve hatta kızlarını satmaya mecbur bırakılmışlardır²⁵⁷.

Sulla'nın Küçük Asya kentlerinde yürürlüğe koyduğu bu acımasız politikalar sonucunda yaşanan ekonomik çöküş, Ephesos dışında birçok kentin uzun süre gümüş sikke basamamasına neden olmuştur. Ayrıca kentlerin ve her yıl düzenli olarak gerçekleştirdikleri festivaller de, konulan ağır vergiler ve yağmalar nedeniyle düzenlenememiştir²⁵⁸. Bazı Küçük Asya kentleri, Sulla'nın acımasız ve korkunç politikalarına maruz kalmamak ve Mithridates'e karşı Roma'nın yanında olduklarını ispat etmek amacıyla, istemeyerek bile olsa, Sulla'nın heykellerini dikmiş ve onu onurlandırmışlardır²⁵⁹.

Küçük Asya'da yaşanan bu gelişmeler, kuşkusuz en fazla Ege, Doğu Akdeniz ve Kilikia'nın kayalık kıyılarında konuşlanmış ve bu bölgelerdeki deniz ticaretinin neredeyse yok olmasına neden olan korsanların işine yaramıştır. Doğu Akdeniz ticaretini önemli ölçüde sarsan korsanlar, Samothrake Adası'nda (=Semadirek) bulunan tapınağın 1.000 *talanton*luk hazinesine el koymuşlardır. Bununla birlikte Samos Adası (=Sisam), Klazomenai, Iasos ve Knidos kentleri de korsanların gerçekleştirdiği yağma ve talandan nasiplerini almışlardır²⁶⁰.

Sulla'nın, Mithridates ile gerçekleştirilen savaşlar sırasında Küçük Asya kentlerinin Roma'ya karşı tutumlarını değerlendirerek yapmış olduğu düzenlemelerin birçoğu Dardanos Antlaşması hükümleri ve Senato kararları (= *Senatus consultum*) çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle Sulla'nın Küçük Asya politikası, Romalı herhangi bir generalin yapmış olduğu düzenlemelerden farklı olup, Roma senatosu tarafından da onaylanmıştır. Netice itibarıyla, yapılan bu düzenlemelerin tamamı büyük ölçüde kabul görmüş ve olduğu gibi devam ettirilmiştir²⁶¹.

²⁵⁷ App. *Mithr.* 63; Plut. *Luc.* 7. 6. 20; Arslan 2007: 261.

²⁵⁸ Magie 1950/I: 238–239.

²⁵⁹ Magie 1950/I: 238.

²⁶⁰ App. *Mithr.* 63; Magie 1950/I: 239–240; Arslan 2000: 36, 2007: 268–269.

²⁶¹ Arslan 2000: 37.

2.3.3 İkinci Mithridates-Roma Savaşı (M.Ö. 83–81)

M.Ö. 85–84 yılları arasında Küçük Asya’da bulunan Sulla, burada yaptığı düzenlemelerden sonra M.Ö. 84 yılı yazında, Ephesos’tan Yunanistan’a, oradan da Roma’daki muhaliflerinden intikam almak üzere²⁶² İtalya’ya geçmiştir²⁶³. Küçük Asya’daki görevini, temsilcisi ve komutanı Lucius Lucullus’a devretmiş²⁶⁴, diğer bir komutanı Lucius Licinius Murena’yı ise Fimbria’nın iki *legiosu*yla birlikte, Küçük Asya’da, meydana gelebilecek muhtemel isyan ve saldırılara karşı *proconsul* sıfatıyla hazır bulundurmuştur²⁶⁵.

M.Ö. 84 yılında ilk iş olarak küçük bir filo meydana getiren Murena, geçici de olsa, Torosların kuzeyinden saldıran korsanları Lykia kıyılarından ve Ege Denizi’nden²⁶⁶ uzaklaştırmıştır²⁶⁷. Yeni komutanın amacı, önemsiz bir devletin ilhaki ya da Küçük Asya’yı kontrolü altına almak değildi. Onun en büyük arzusu, daha büyük bir zafer ve muhteşem bir başarı olacağını düşündüğü Mithridates’e karşı kazanacağı galibiyet idi. Bu esnada Mithridates’in nüfuzu altındaki kentlerde, Birinci Mithridates-Roma Savaşı’nda alınan mağlubiyet nedeniyle huzursuzluklar ve isyanlar baş göstermiş ve krala duyulan güven sarsılmıştır²⁶⁸.

Mithridates, Pontos ordusunun Romalılar karşısında aldığı mağlubiyetin sebebini komutanı Arkhelaos’un savaş meydanından kaçmasına ve Sulla ile gerçekleştirdiği müzakerelere bağlamaktaydı. Mithridates’in kendisine karşı olan güvenin bittiğini öğrenen Arkhelaos, Küçük Asya’da bulunan Murena’ya sığınmıştır. Daha sonra Murena’yı, Mithridates ile savaşıması gerektiği konusunda uyarmış ve aksi takdirde kralın Küçük Asya’yı zapt edeceğini ileri sürerek, Murena’yı krala karşı

²⁶² Sulla’nın Küçük Asya’da bulunduğu sırada, Marius ve *consuller*den Cornelius Cinna, İtalya’daki iktidar savaşını alevlendirmiş ve Roma’ya girip *senatustan* ve *consul* sınıfından en soylu kişileri öldürmüş ve birçoklarının vatandaşlık haklarını ellerinden almışlardır. Hatta Sulla’nın evini yakıp, çocukları ve karısını kaçmaya zorlamışlardır. Bunun üzerine *senatustan* sağ kalanlar Yunanistan’a kaçarak burada bulunan Sulla’ya ülkesine yardım etmesi için yalvarmışlardır (Eutr. 5. 7.). Bu nedenle Sulla, bir an önce Roma’ya dönerek hem Küçük Asya’daki kazanımlarını elinde tutmak, hem de muhaliflerden intikam almak için Anadolu’dan ayrılmak zorunda kalmıştır.

²⁶³ App. *Mithr.* 63; Plut. *Sull.* 46, 47. 5, *Mar.* 45. 1; Liv. *perioch.* 85; Eutr. 5. 7; Arslan 2007: 267.

²⁶⁴ Magie 1950/I: 238.

²⁶⁵ App. *Mithr.* 64; Liv. *perioch.* 86; Arslan 2007: 267–268.

²⁶⁶ Arslan 2007: 269.

²⁶⁷ App. *Mithr.* 93; Magie 1950/I: 241–242, dn. 31.

²⁶⁸ Arslan 2007: 272.

harekete geçmeye zorlamıştır. Başka bir ifade ile Arkhelaos'un Murena'ya, kralın bir ordu hazırladığını ve yeni bir donanma meydana getirdiğini telkin etmesi üzerine Murena, M.Ö. 83 yılında iki *legio* ve bazı yerel birliklerle Pontos topraklarına girmiştir²⁶⁹. Comana (=Gümenek) kenti tapınağını yağmaladıktan sonra burada bulunan atlı birliğini ve tapınağın muhafızlarını öldürmüştür. Bunun üzerine Mithridates Murena'ya Yunan filozoflardan oluşan bir elçi heyetini göndermiş ve yapılan saldırıların Dardanos Antlaşması hükümlerine aykırı olduğunu beyan edilmiştir. Fakat Murena, antlaşmanın yazılı belgelere dayanmadığını ve böyle bir antlaşmayı görmediğini ifade ettikten sonra, saldırılarına devam etmiş ve daha sonra kışı geçirmek üzere, karargâhının bulunduğu Kappadokia'ya hareket etmiştir²⁷⁰.

M.Ö. 82 baharında tekrar Pontos topraklarına giren Murena, bir önceki saldırısına nazaran bu defa kralın ülkesinin her tarafında kapsamlı bir yağma ve talan hareketine girişmiştir. Mithridates'e ait dört yüz köyü ele geçirdikten sonra, elde ettiği ganimetlerle birlikte Phrygia ve Galatia'ya çekilmiştir. Apamea'da²⁷¹, Roma tarafından Mithridates'in şikayetini Murena'ya iletmek için gönderilen Q. Calidius ile görüşmüştür. Calidius, senato kararını Calidius'a göstermemiştir. Kendisine senatonun, yapılan antlaşma gereği Mithridates'e karşı gerçekleştirdiği saldırılardan vazgeçmesini iletmekle yetinen Calidius'a aldırış etmeyen Murena saldırılarına devam etmiş ve kralın topraklarını istila etmiştir²⁷². Calidius'un Murena'ya senato kararını göstermemesinin sebebi, onun Mithridates'a karşı saldırılarından vazgeçmemesini istemesidir²⁷³.

Murena'nın saldırgan ve kabul edilemez tavırlarına dayanamayan Mithridates, Roma eyaletlerine misilleme yapmak üzere komutanı Gordios'u harekete geçirmiştir. Phrygia, Galatia ve Kappadokia'daki köylere saldıran Gordios elde ettiği önemli miktarda ganimet, esir ve hayvanla kendisine verilen bu görevi başarıyla yerine getirmiştir. Kısa bir süre sonra Murena ve Gordios'un birlikleri Halys Irmağı civarında karşı karşıya gelmişlerdir. Mithridates'in büyük bir ordu ile savaş meydanına

²⁶⁹ Murena'nın Mithridates'e, tamamen Roma çıkarları doğrultusunda saldırmadığı bilinmekle birlikte onun, takdir edilme ya da ganimet hırsı doğrultusunda hareket ettiği düşünülmektedir. Bk. Schwertheim 2009: 77.

²⁷⁰ App. *Mithr.* 64; Magie 1950/I: 243–244; Arslan 2007: 273–276; Evans 2011: 67–68.

²⁷¹ Arslan 2007: 277.

²⁷² App. *Mithr.* 65; Magie 1950/I: 244; Evans 2011: 68.

²⁷³ Sherwin-White 1984: 150, dn. 5; Arslan 277, dn. 1236.

gelmesiyle birlikte, yaşanan kanlı çarpışmalar sonucunda Roma birlikleri dağılmış ve Murena Phrygia bölgesinin dağlık kesimlerine doğru kaçmıştır. Zaferin verdiği cesaretle Mithridates, Kappadokia’da bulunan Roma garnizonuna saldırmış ve burayı etkisiz hale getirmiştir. Pontos birliklerinin bu başarısı kısa sürede bütün Anadolu’ya yayılmış ve kral büyük bir prestij kazanmıştır. Daha sonra elde ettiği zaferin şerefine Amaseia’da bir zafer alayı tertip eden kral, yüksek bir tepe üzerine Zeus Stratios (=orduların tanrısı) onuruna, özenle hazırlanmış kurbanlar kesip muazzam bir ziyafet verdikten sonra, üzerine kokulu tütsülerin yerleştirildiği ve alevlerin yaklaşık 200 km. mesafedeki denizden dahi görülebildiği büyük bir ateş yakmıştır²⁷⁴.

Mithridates’in Roma güçlerini mağlup ettiği haberi Roma’ya ulaştıktan sonra, rakipleriyle giriştiği savaştan zaferle çıkan ve M.Ö. 81 yılında kendisini sınırsız süre ile *dictator* ilan eden Sulla²⁷⁵, komutanlarından Aulus Gabinius’u, Mithridates-Roma savaşını sona erdirmek ve kralın Kappadokia kralı I. Ariobarzanes ile arasını bulmak amacıyla Küçük Asya’ya elçi olarak göndermiştir. Burada Mithridates ile görüşen Gabinius kral ile Ariobarzanes’i uzlaştırmış ve Mithridates-Roma Savaşı’nı sona erdirmiştir. Murena ise olası bir savaşa sebebiyet vermemesi için Sulla tarafından Roma’ya çağırılmıştır. Onun gibi bir komutanın tekrar kendi topraklarına saldırmasından endişe duyan Mithridates, Dardanos antlaşması hükümlerinin senato tarafından onaylanması için elçilerini Roma’ya göndermiştir. Fakat Sulla’nın M.Ö. 78 yılında ölmesi ve senatonun Mithridates’in elçilerini dikkate almaması üzerine antlaşma, Mithridates’in Kappadokia topraklarından çekilmesine rağmen bir türlü onaylanmamıştır²⁷⁶.

Sulla’nın M.Ö. 78 yılında ölmesi, Roma’da yeni bir iç savaşın çıkmasına neden olmuştur. Roma’daki bu iç savaşı yeniden toparlanma fırsatına dönüştürmek isteyen Mithridates, ilk iş olarak Romalı vergi mültezimlerinin zulmüne uğrayan Küçük Asya kentlerinde destek arayışına girmiştir. Daha sonra kendi desteğiyle Doğu Akdeniz’de önemli bir güç haline gelen korsanlarla Roma aleyhinde işbirliğine girişen kral, bölgede bulunan bütün korsan ve haydutların desteğini almıştır.

²⁷⁴ App. *Mithr.* 65–66; Magie 1950/I: 244–245; Arslan 2007: 278–280; Evans 2011: 68–69.

²⁷⁵ Plut. *Sull.* 33. 1; Diod. 38/39. 15. 1; Liv. *perioch.* 89; App. *civ.* 1. 3.

²⁷⁶ App. *Mithr.* 66; Magie 1950/I: 245; Arslan 2007: 280–286.

Bu arada Roma'ya karşı İspanya'da ayaklanan Q. Sertorius ile Mithridates arasında Roma aleyhinde bir antlaşma yapılmış ve bu antlaşma gereği, Mithridates Sertorius'a 3.000 talanton ve yaklaşık 40 gemi göndermiştir. Bununla birlikte Sertorius Mithridates'e Bithynia, Paphlagonia, Kappadokia ve Galatia bölgelerini vadetmekteydi. Bunun üzerine harekete geçen Roma, M.Ö. 74 yılı başlarında doğuda Mithridates ile yapılacak savaşın komutanlığı için L. Lucius Lucullus'u tayin etmiştir²⁷⁷.

Roma Mithridates savaşlarıyla ilgilenirken, Doğu Akdeniz'de kümelenen ve hem Akdeniz hem de Asia ticaretinin sekteye uğramasına neden olan korsanlar ve haydutlar, Asia kentlerinin hemen her tarafından kendilerine katılan insanlarla daha da güçlenmişlerdir. Zira Roma'nın yıllardır uyguladığı acımasız politikalar ve topladığı haksız vergiler nedeniyle sefaletе düşen halk, çareyi korsanların yanına sığınmakta bulmuştur. Bu nedenle Roma, özellikle Doğu Akdeniz'de etkili olan bu korsanları ortadan kaldırmak ve Asia ticareti için son derece önemli limanları kurtarmak adına harekete geçmiştir.

İlk iş olarak M.Ö. 80 yılında Kilikia'da görev yapan Gn. Cornelius Dolabella ve onun *legatusu* Gaius Verres, M.Ö. 80–78 yılları arasında Kilikia Trakheia (=Dağlık Kilikia), Lykia ve Pamphylia sahillerinde konuşlanmış korsanlarla mücadele bahanesiyle birçok kent ve kutsal alanı yağmalayarak bölge halkının nefretini kazanmışlardır. Neticede, bölge sakinlerinin önemli bir bölümü Dolabella ve Verres gibi çapulcuların ve vergi mültezimlerinin zulümlerinden kaçarak korsanlara ve haydutlara sığınmak zorunda bırakılmışlardır. Bu arada yaşanan olaylardan istifade eden Zeniketes adlı bir korsan, Doğu Lykia'da bulunan ve korsan merkezi haline gelmiş olan Olympos kentinde kendini kral ilan etmiştir²⁷⁸.

Korsanlığın büyük bir huzursuzluk kaynağı olduğunu gören Roma Senatosu, M.Ö. 79 yılı konsüllerinden Publius Servilius Vatia'yı, Doğu Lykia, Pamphylia, Pisidia ve Lykaonia bölgelerini Roma kontrolü altına almak ve Doğu Akdeniz'de önemli bir

²⁷⁷ App. *Mithr.* 68; Arslan 2007: 289–291; Evans 2011: 72–73.

²⁷⁸ Magie 1950/I: 285–288; Arslan 2007: 292–293, 294, dn. 1318.

güç haline gelen korsanların faaliyetlerine son vermesi için Kilikia *proconsullüğüne* tayin etmiştir²⁷⁹.

Romalı tarihçi Eutropius'a göre Kilikia'da beş yıl kalan Vatia, burada konuşlanan korsanlara boyun eğdirmiştir. Lykia'nın ünlü kentleri Phaselis ve Olympos'u korsanlardan temizlemiş ve bu kentleri ele geçirmiştir. Daha sonra Kilikia Trakheia'da'da bulunan Korykos kenti ve Lykaonia'da bulunan Isauria bölgesini zapt etmiştir. Özellikle Isauria bölgesinde gerçekleştirdiği saldırılarda bütün korsan yuvalarını temizleyen Vatia'ya daha sonra *Isauricus* (=Isauria Fatih) ünvanı verilmiştir²⁸⁰.

2.3.4 IV. Nikomedes'in Vasiyeti ve Üçüncü Mithridates-Roma Savaşı (M.Ö. 74–63)

Bithynia kralı IV. Nikomedes, M.Ö. 74 yılında ölmüş ve tıpkı III. Attalos gibi krallığının topraklarını Roma halkına miras olarak bırakmıştır²⁸¹. Bu sırada Nikomedes'in ikinci karısı Nysa'dan doğma meşru oğlu, Bithynia tahtında hak iddia etmiştir. Fakat bu kişi Aristonikos'un aksine, babasının mirasını savaş yoluyla değil, meşru gerekçelerle elde etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda senatoya başvurmuş, fakat senato bu isteği, Bithynia'lı vatandaşların oğlunun meşruluğu konusunda aleyhte tanıklık etmeleri nedeniyle, dikkate almasına rağmen daha sonra reddetmiştir. Bunun üzerine senato vakit kaybetmeden Asia valisi Marcus Iunius Iuncus'u, mirası devralmak ve gerekli düzenlemeleri yaparak Bithynia'yı bir Roma eyaletine dönüştürmek üzere görevlendirmiştir²⁸².

Iuncus, Asia'da meydana gelebilecek olası bir isyan ya da savaş durumunu göz önünde bulundurarak, *quaestoru* Q. Pompeius'u Bithynia'ya göndermiş ve kralın hazinelerini ve değerli sanat eserlerini derhal Roma'ya yollatmıştır. Böylece M.Ö. 74

²⁷⁹ Liv. *perioch.* 90, 93; Vell. 2. 33. 1; Magie 1950/I: 287; Arslan 2007: 294.

²⁸⁰ Eutr. 6. 3. Konuya ilişkin olarak ayrıca Bk. Strab. 14. 5. 7; Liv. *perioch.* 93; Flor. *epit.* 1. 41. 5; Frontin. *strat.* 3. 7. 1; Arslan 2007: 294–300.

²⁸¹ Liv. *perioch.* 93. 2; App. *Mithr.* 71; Sall. *hist.* 4. 69. 9; Vell. 2. 4. 1; Eutr. 6. 6; Magie 1950/I: 320, dn. 49; Arslan 2007: 305.

²⁸² Vell. 2. 42. 3; Magie 1950/I: 320, dn. 51.

yılında Bithynia bir Roma eyaleti haline getirilmiştir²⁸³. Yeni eyaletin kaderi, Romalı tüccarların ve vergi mültezimlerinin akınına uğraması ve bütün zenginliklerinin yağma edilmesi bakımından Asia eyaleti ile büyük oranda benzeşmektedir.

Kurulan yeni eyalet ile Roma Pontos krallığı ile komşu olmuş ve muhtemel tehlikelere karşı Asia ve Kilikia gibi eyaletlerinde kalıcı ordular bulundurmıştır. Roma'nın krallığı için artık kesin bir tehdit oluşturduğunu anlayan Mithridates bir yandan ordusunu güçlendirirken diğer yandan ordusunun olası bir savaşta her türlü iaşesinin karşılanması için sikke bastırmaktaydı. M.Ö. 74 yılına gelindiğinde ordusunu Roma *legioları* gibi özenle eğiten kral, bu süre zarfında birçok yeni gemi yaptırtmıştı²⁸⁴.

Kral, M.Ö. 73 yılında simgesel bir davranışla Roma'ya resmen savaş ilan etmiştir. Donanma üssü olan Sinope'de, Zeus Stratios'a (=orduların tanrısı) kurbanlar kestikten sonra, beyaz atların çektiği bir savaş arabasını deniz tanrısı Poseidon'a adamak üzere denize atmıştır. Daha sonra ordusunu üç kısma ayırarak; komutanlarından Diophantos'u Kappadokia'ya, Eumakhos'u Galatia'ya göndermiştir. Kendisi de diğer komutanları Taksiles ve Hermokrates ile birlikte Paphlagonia üzerinden Bithynia'ya doğru harekete geçmiştir²⁸⁵.

M.Ö. 75 yılı konsülleri Marcus Aurelis Cotta ve Lucius Licinius Lucullus Mithridates ile savaşmak üzere Asia'ya gönderilmişlerdir. Mithridates ve komutanları Paphlagonia, Bithynia, Galatia ve Asia'yı istila ederek, yüzlerce kenti ele geçirmiş ve binlerce Romalıyı kılıçtan geçirmişlerdir. Bunun üzerine Bithynia'da Mithridates ile çarpışmaya giren Bithynia valisi Cotta, Khalkedon'da (=Kadıköy) bozguna uğramış ve kente kaçarak Mithridates tarafından ablukaya alınmıştır. Bunun üzerine Asia valisi Lucullus beş *legiodan* oluşan ordusuyla, Cotta'ya yardım etmek üzere Bithynia'ya doğru hareket etmiştir. Bu arada Kyzikos'u ele geçiren kral, Asia'yı istila etmek düşüncesiyle Khalkedon'dan Kyzikos'a geçtiğinde Lucullus ile karşılaşmıştır. Kralı arkadan ablukaya alan Lucullus, kıtlık yaratmak suretiyle, kralın gücünü zayıflatmış ve yapılan diğer savaşlarda Mithridates karşısında önemli zaferler elde etmiştir. Daha sonra kralın komutanlarıyla giriştiği deniz savaşlarından da galibiyetle ayrılan Lucullus, bir

²⁸³ Magie 1950/ 320.

²⁸⁴ Arslan 2007: 309–311.

²⁸⁵ App. *Mithr.* 70; Magie 1950/I: 324, dn. 6; Arslan 2007: 312–313.

kış ve bir yaz mevsimi boyunca süren savaşlarda kralın ordusuna yaklaşık olarak yüz bin kayıp verdirmiştir²⁸⁶. Böylece Lucullus, Bithynia'yı yeniden Roma hâkimiyeti altına almıştır.

Yaklaşık olarak beş yıl boyunca Bithynia, Pontos ve Armenia'da gerçekleştirilen seferler ve kanlı çarpışmalar sonucunda Lucullus, Mithridates savaşlarından hiçbir şekilde etkilenmemiş olan Pontos topraklarını işgal etmiştir. Mithridates'in eski damadı ve dostu Armenia kralı II. Tigranes'in yanına sığınmasından sonra Lucullus, özellikle Galat *tetrarkhesi* Deiotaros'un da yardımıyla Armenia topraklarına bir sefer²⁸⁷ düzenlemiştir. Fakat gerek uzun süren savaşlar gerekse Armenia ve Pontos ordularının vur-kaç taktiği ve ani hücumlarla Roma askerlerini yormaları neticesinde daha fazla dayanamayan birçok Romalı asker hayatını kaybetmiş ve orduda yiyecek sıkıntısı baş göstermiştir²⁸⁸.

Romalıların Armenia seferinde istedikleri sonucu alamamaları ve kralın her defasında ağır bir yenilgiden kurtulması, Lucullus'un senatodaki desteğini tamamen yitirmesine ve Mithridates'i takipten alıkonulması neden olmuştur²⁸⁹. Lucullus'un görevden alınması kral için yeniden organize olmak anlamına gelmekteydi. Bu nedenle M.Ö. 68 yılında tekrar kendi topraklarına dönen kral, burada bulunan Roma birliklerini ülkesinden çıkarmayı başarmış ve kısa bir süre içinde yeni bir ordu meydana getirmekle birlikte halkının desteğini de arkasına almayı başarmıştır.

Mithridates-Roma savaşı bu şekilde devam ederken Roma'da, Akdeniz'de gitgide büyük bir bela haline gelen korsanlarla mücadele konusunda önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. Akdeniz ticaretini ellerinde bulunduran korsanlar, sadece bu bölge ile yetinmeyip, Sicilia, Sardunya, Afrika ve Mısır kıyıları için de büyük bir tehdit oluşturmaya başlamışlardı. Çünkü korsanlar söz konusu kıyılarda Roma'ya gıda vb. gibi maddeleri taşıyan gemilere saldırarak, yüklerin Roma'ya gitmesine engel

²⁸⁶ M.Ö. 73–72 yılları arasında Marcus Aurelis Cotta ve Lucius Licinius Lucullus komutasındaki Roma orduları ile Pontos birlikleri arasında cereyan eden kara ve deniz savaşlarına ilişkin ayrıntılı olarak Bk. App. *Mithr.* 71–77; Plut. *Luc.* 7–11, 12. 1; Eutr. 6. 6; Flor. *epit.* 1. 40. 15–16; Sall. *hist.* 4. 69. 10; Liv. *perioch.* 94–95; Strab. 12. 8. 11; Magie 1950/I: 323–332; Arslan 2007: 310–340; Evans 2011: 73–79.

²⁸⁷ Lucullus'un Armenia seferi hakkında ayrıntılı olarak Bk. App. *Mithr.* 84–87; Plut. *Luc.* 35–36; Cass. Dio 36. 43. 1–2; Eutr. 6. 8–9; Magie 1950/I: 342–345; Arslan 2007: 388–418; Evans 2011: 85–93.

²⁸⁸ Arslan 2007: 413.

²⁸⁹ Magie 1950/I: 345, dn. 51.

olmaktaydılar²⁹⁰. Mithridates ile süren savaşlarda zafere çok yakın olan Roma'nın, hem Akdeniz ticaretini kontrol altına almak hem de kralın en önemli müttefiklerinden korsanları bertaraf etmesi gerekmekteydi.

Nihayet, M.Ö. 67 yılında halk *tribunusu* Aulus Gabinius Capito, denizleri ve Akdeniz limanlarını korsanlardan temizlemek adına bir yasa hazırlamıştır. *Lex Gabinia de piratis persequendis* olarak adlandırılan kanun senato tarafından onaylanmış ve Gn. Pompeius'a (M.Ö. 106–48), bütün Akdeniz'i korsanlardan temizlemesi için sınırsız yetki verilmiştir²⁹¹. Pompeius'un yetki alanına giren sınırlar neredeyse Roma topraklarının tamamına eşitti²⁹².

Senato Pompeius'a her türlü yardımı temin etmeleri için birçok kent, ada devleti ve krala mektuplar göndermiştir. Neticede Pompeius'un emri altında, 120.000 piyadeden ve 4.000 atlıdan oluşan bir kara ordusunun yanında, yaklaşık 270 adet gemi hazırlamıştır²⁹³. Pompeius Akdeniz'i on üç parçaya ayırmış ve komutanlarının tümünü bu bölgelere dağıtmıştır²⁹⁴.

Pompeius'ün üstün komuta becerisi sayesinde yaklaşık üç ay süren ve Roma birliklerinin hemen hemen hiç zorlanmadığı²⁹⁵ bu seferler neticesinde bütün Akdeniz ve Kilikia bölgesini korsanlardan temizlenmiştir²⁹⁶. Korsanların tekrar Roma'nın başına bela olmasını istemeyen Pompeius, Kilikia seferi sonucunda esir alınan birçok korsanı iç kısımlara yerleştirmiştir. Onları, kent yaşamına dâhil etmek ve tarıma alıştırmak²⁹⁷ maksadıyla kendilerine toprak verdikten sonra²⁹⁸, Soli (=Mersin yakınlarında), Pompeiopolis (=Taşköprü), Mallos (=Karataş yakınlarında), Adana ve Epiphaneia (=Gözeneler/Erzin) gibi dağlık Kilikia kentlerine yerleştirmiştir²⁹⁹.

²⁹⁰ App. *Mithr.* 93; Liv. *perioch.* 93; Cic. *Leg. Manil.* 22. 34–35; Arslan 2007: 435–436.

²⁹¹ Liv. *perioch.* 99; Vell. 2. 31. 2–3; Val. Max. 8. 15. 9; Plut. *Pomp.* 25. 2; Flor. *epit.* 1. 41. 7; App. *Mithr.* 94; Arslan 2007: 438.

²⁹² Plut. *Pomp.* 25. 2.

²⁹³ Plut. *Pomp.* 25. 3; App. *Mithr.* 94; Cass. Dio. 36. 37. 1; Arslan 2007: 439.

²⁹⁴ App. *Mithr.* 95; Flor. *epit.* 1. 41. 9–10; Vell. 2. 32. 4; Arslan: 439–440.

²⁹⁵ Arslan 2007: 442.

²⁹⁶ Eutr. 6. 12; App. *Mithr.* 95–96; Liv. *perioch.* 99; Plut. *Pomp.* 26. 4.

²⁹⁷ Ergin 2013: 250.

²⁹⁸ Liv. *perioch.* 99; Plut. *Pomp.* 28. 2–4.

²⁹⁹ Strab. 8. 7. 5; Arslan 2007: 444.

Roma'nın yıllardır çözemediği korsan sorununu üç ay gibi oldukça kısa bir sürede çözen Pompeius, M.Ö. 66 yılında Roma halk *tribunusu* Gaius Manilius'un senatoya sunduğu yeni bir yasa tasarısıyla³⁰⁰ neredeyse Roma'nın egemenliği altındaki bütün topraklarda tek söz sahibi konumuna gelmiştir.

Senato kararının kendisine bildirilmesinden hemen sonra emri altına girecek orduları hazırlamaya başlayan Pompeius, müttefik krallara ve kentlere haber salarak toplanacak ordu için asker talebinde bulunmuştur. Kısa zamanda kurduğu büyük ordu; Anadolu'da bulunan yaklaşık 50. 000 civarındaki Roma lejyoneri, yerel hanedanlıklardan toplanan askerler, müttefik kentlere bağlı birlikler³⁰¹ ve Galat *tetrarkheslerinin* ordularından oluşmaktaydı. Mithridates'in ordusu ise 30.000 civarında piyade ve yaklaşık olarak 2.000/3.000 atlıdan ibaretti³⁰².

M.Ö. 66 yılında Pontos-Kappadokia sınırında başlayan çarpışmalarda, Roma ordusunun iase ve ikmal yollarını kesmeyi amaçlayan Mithridates, başarılı olamamış ve karşılıklı kayıpların verildiği çarpışmalarda, Pompeius'un müthiş askeri zekası sayesinde Pontos birlikleri ablukaya alınmış ve karargahları dağıtılarak ağır kayıplar vermişlerdir. Bu yenilgiden sonra emrindeki birliklerle Armenia'ya kaçan kralı takip eden Pompeius, kralı burada bir gece baskınıyla bozguna uğratmış ve karargahını yerle bir etmiştir. Kralın yaklaşık 40.000 askeri bu savaşlarda yaşamını yitirmiş, Roma ordusunda ise yaklaşık yirmi asker ve iki centurio öldürülmüştür. Kral, alınan bu kesin yenilgi üzerine bazı dostları ve eşiyle birlikçe kaçarak Bosporus Krallığı'na³⁰³ sığınmıştır³⁰⁴. Roma ve müttefik ordularının kazandığı bu zaferlere rağmen Pompeius henüz amacına ulaşmamıştı. Zira onun için asıl zafer, kralın yakalanarak gerçekleştirilecek zafer alayı'nda (=triumph) teşhir edilmesiydi.

³⁰⁰ *lex Manilia* yasası, bir önceki *lex Gabinia* yasasına nazaran daha kapsamlıydı. Zira bu yasa, daha önce Pompeius'un yetki alanına giren tüm Akdeniz ile birlikte, Phrygia, Lykaonia, Galatia, Kappadokia, Kilikia, Kolkhis ve Armenia bölgelerini de kapsamaktaydı. Mithridates ve Armenia kralı Tigranes'e karşı gerçekleştirilecek savaşın genel komutanlığının da Pompeius'a verildiği yasa, M.Ö. 66 yılında senatoya sunulmuş ve ardından oy birliği ile kabul edilmiştir. Konuya ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Cic. *Leg. Manil.* 24. 69; Liv. *perioch.* 100; App. *Mithr.* 97; Plut. *Pomp.* 30. 1–3; Cass. Dio 36. 42. 1–4; Vell. 2. 33. 1–2; Arslan 2007: 446–447.

³⁰¹ Magie 1950/I: 353, dn. 5; Sherwin-White 1984: 192, dn. 19; Arslan 2007: 452.

³⁰² Plut. *Pomp.* 32. 1; App. *Mithr.* 97; Magie 1950/I: 353.

³⁰³ Kırım yarımadasında kurulmuş bir krallık.

³⁰⁴ Pompeius'un Mithridates'e son darbeyi indirdiği Pontos ve Armenia seferlerine ilişkin ayrıntılı olarak Bk. App. *Mithr.* 97–105; Plut. *Pomp.* 32–35; Cass. Dio 36. 46–52, 37. 3; Strab. 12. 3. 28; Liv. *perioch.* 99–101; Eutr. 6. 12–13; Vell. 2. 37; Magie 1950/I: 352–360; Evans: 99–105; Arslan 2007: 446–493.

Roma'ya karşı son kozlarını oynayan Mithridates, askerlerinin, dostlarının ve oğullarının ihaneti³⁰⁵ karşısında intihar dışında hiçbir çıkar yolun kalmadığını anlamıştır. Etrafındakilerin ona ihanet etmelerinin temel sebebi, galip ve güçlü Roma'yı karşılarına almaya cesaret edememeleri ve kral ile aynı akıbeti uğramak istememeleridir. Nihayet her şeyin bitmiş olduğunu anlayan büyük kral, Pontos tahtının varisi oğlu Pharnakes'in kendisine karşı isyan eden askerlerin başına geçtiğini ve onun kral olarak selamlandığını duyduktan sonra, Roma'nın zafer alayında teşhir edilmektense onuruyla ölmeyi tercih etmiş ve yüksek dozda zehir alarak yaşamına son vermiştir³⁰⁶.

Mithridates'in yaşamına son vermesi Roma için Anadolu'daki en büyük düşmanından kurtulması anlamına gelmekteydi. Çünkü Mithridates savaşlarına kadar Roma, Anadolu'da böylesine güçlü ve zeki bir rakip ile karşılaşmamıştı. Sonuç itibariyle, M.Ö. 205 yılında başlayan Roma'nın Anadolu hâkimiyeti Mithridates savaşları sonunda bir daha sarsılmamak üzere kesinleşmişti. Bununla birlikte Roma *Provincia Asia* ile başlayan kalıcı eyaletler tesis etme sürecine bölgede yeni eyaletler oluşturarak devam edecekti.

2.3.5 Pompeius'un Anadolu Politikası

Roma, egemenlik politikası gereği olarak işgal ettiği topraklar üzerinde hemen yeni bir eyalet kurma süreci başlatır. Senatonun onayına sunulan bir yasa teklifi oy birliğiyle değerlendirilir ve kabul edildiği takdirde senato yeni eyaletin tanzimi için görevlendirdiği elçiler vasıtasıyla yeni eyaletin kurulması için gerekli düzenlemeler yapılır. Fakat Pompeius'un Mithridates'i bertaraf ettikten ve Armenia'yı kontrolü altına aldıktan sonra Roma için pek alışık olmadık bir durum ortaya çıkmıştır. Pompeius, herhangi bir yasa ve senatonun direktifleri olmaksızın³⁰⁷ M.Ö. 63 yılında Amisos'ta gerçekleştirilen toplantıda aldığı kararla Küçük Asya'da birtakım düzenlemelere

³⁰⁵ Arslan 2007: 502.

³⁰⁶ App. *Mithr.* 110–111; Magie 1950/I: 364; Arslan 2007: 505–506.

³⁰⁷ Arslan 2007: 484.

girişmiştir. Pompeius tarafından yapılan bu düzenlemeler, M.Ö. 59 yılında çıkarılan *lex Vatinia* adlı yasa ile Roma senatosu tarafından tescillenmiştir³⁰⁸.

İlk iş olarak Pontos Krallığı topraklarını, Armenia sınırı ve Kolkhis dolayları hariç, 11 bölgeye ayırdıktan sonra³⁰⁹ Bithynia eyaletine dâhil eden Pompeius, *provincia Pontos et Bithynia* adıyla yeni bir eyalet oluşturmuştur³¹⁰. Böylece Roma, Kilikia, Asia ve Bithynia-Pontos eyaletlerinin kurulmasıyla birlikte Anadolu'nun batı, güney ve kuzey bölgelerini hâkimiyeti altına almıştır.

Pompeius Mithridates Savaşları'nda Romalılara yardım eden yerel kralları, kendilerine bazı toprakla vermek suretiyle ödüllendirmiştir³¹¹. Böylece; II. Tigranes'e Armenia bölgesini, Mithridates'in oğlu Phanrnakes'e Bosporus bölgesini, I. Ariobarzanes'e Kappadokia bölgesini, Pylaimenes soyundan gelenlere Paphlagonia bölgesini bahşetmiştir. Savaşlar boyunca yardımlarını esirgemeyen Galat *tetrarkhes*lerine Galatia bölgesini veren Pompeius, Roma dostu Deiotaros'a da kral ünvanı vermiştir³¹².

Pontos zaferini sonsuza dek yaşatmaya hevesli görünen Pompeius, Pontos ve Armenia bölgelerinde bazı yeni kentler kurmuştur. Pontos bölgesinde Mithridates'in adına izafeten kurulan Eupatoria kentinin adını Magnopolis (=Kaleköy) olarak değiştirmiş ve kenti yeniden organize etmiştir. Daha sonra sırasıyla, Nikopolis (=zafer kenti/Bayrmaköy/Şebinkarahisar) Diospolis (=Niksar), Megalopolis (=Sivas), Zela (=Zile), Neapolis (=Vezirköprü) ve kendi adına izafeten Pompeiopolis (=Taşköprü) kentlerini kurmuştur³¹³.

Anadolu'da kendisine karşı ortaya çıkabilecek her türlü ittifak ve tehlikelere artık daha temkinli yaklaşan Roma için bundan sonra doğu sınırının güvenliği hayati önem arz etmekteydi. Bu nedenle, etkisi yavaş yavaş görülmeye başlanan doğudaki Parth tehlikesine karşı Pompeius, Anadolu'nun doğusunda da birtakım önlemler

³⁰⁸ Mitchell 1999: 31.

³⁰⁹ Strab. 12. 3. 1; Magie 1950/I: 369–370, dn. 35.

³¹⁰ Strab. 12. 3. 1; Liv. *perioch.* 102. 1; App. *civ.* 2. 1; Marek 2010: 367.

³¹¹ Plut. *Pomp.* 38. 2–3.

³¹² Strab. 12. 3. 1, 13; App. *Mithr.* 114; Eutr. 6. 14.

³¹³ App. *Mithr.* 105; Magie 1950/I: 370–371; Marek 2010: 366.

almıştır. Özellikle doğuda bulunan bağımlı hanedanlıkların başına Roma'nın her zaman sadakatini kazanmış kralları getirmeye özen göstermiştir. İlk olarak, Anadolu'nun kuzeydoğusunda bulunan Kolchhis krallığının başına Aristarkhos adında bir kralı tayin eden Pompeius, Osrhaene ve Kommagene (=Samsat) gibi bağımlı krallıkların başına yine Roma dostu krallar atamıştır³¹⁴.

Pompeius'un Küçük Asya'da kurmuş olduğu kentler, gerek isimleri ve gerekse yönetim yapıları bakımından Hellen tipi kentler şeklinde organize edilmişlerdir. Özellikle Nikopolis kentini kurması ve senatonun onayı olmaksızın gerçekleştirdiği düzenlemeler onun Büyük İskender'e özenme ve Asia'nın yeni İskenderi olma hayalini düşündürmektedir. Bununla birlikte Hazar Denizi kıyılarına bazı ceza seferleri düzenlemesi ve Hindistan'a giden yol hakkında bilgi toplaması³¹⁵ bu kanıyı destekler niteliktedir. Bu konuya ilişkin en belirgin örneği ise Romalı tarihçi Appianos sayesinde öğrenmekteyiz. Zira Appianos'a göre Pompeius, Roma'da gerçekleştirdiği zafer alayı'nda (=triumph) İskendere'e ait olduğu düşünülen pelerini giymişti³¹⁶.

2.3.6 Caesar ve Marcus Antonius Dönemlerinde Anadolu'da Meydana Gelen Siyasi ve Askeri Gelişmeler

Pompeius'un Anadolu'da gerçekleştirdiği düzenlemeler senato tarafından bir süre onaylanmamıştır. Zira onun yeni Anadolu politikası, Roma çıkarlarından ziyade, kendi siyasi geleceğine hizmet etmekteydi. Bu nedenle yapılan düzenlemeler Roma'da ciddi bir destek bulmamıştır. Fakat çok geçmeden, Roma'da siyasi ve askeri bir figür olarak adından sıkça söz ettirecek Gaius Iulius Caesarın da desteğiyle, Pompeius'un yaptığı düzenlemeler M.Ö. 59 yılında senato tarafından onaylanmıştır³¹⁷.

Caesar'ın giderek güç kazanması, bir yandan senatoyu bir yandan da kendi siyasi geleceğini garanti altına almak isteyen Pompeius'u rahatsız etmekteydi. Caesar ve Pompeius dışında diğer bir önemli figür Marcus Licinius Crassus idi. Bu üç güçlü isim Caesar'ın gayretleri neticesinde M.Ö. 60 yılında devleti birlikte yönetmek adına I.

³¹⁴ App. *Mithr.* 114; Eutr. 6. 14.

³¹⁵ Schwertheim 2009: 78.

³¹⁶ App. *Mithr.* 117; Arslan 2007: 525, dn. 2227.

³¹⁷ Konuya ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Magie 1950/I: 367–368; Arslan 2007: 485, dn. 2050.

Triumvirliği kurmuşlardır³¹⁸. Fakat Crassus'un M.Ö. 53 yılında, Parth Seferi³¹⁹ sırasında hayatını kaybetmesi üzerine Triumvirlik dağılmıştır. Böylece hem Roma hem de Anadolu'nun kaderini geriye kalan iki önemli isim belirleyecekti.

Caesar'ın Gallia, İspanya, Germania ve Britannia seferleri kendisine muazzam bir ün kazandırmış ve kısa sürede büyük ve sadık bir ordu kurmuştu. Gallia seferi sonunda M.Ö. 48 yılı konsüllüğüne talip olan Caesar'ın bu isteği senato tarafından reddedilmekle birlikte emrindeki orduyu da terhis etmesi istenmiştir. Bu isteği, Pompeius'un da ordusunu terhis etmesi şartıyla kabul edeceğini bildiren Caesar, senatonun olumsuz cevabı üzerine harekete geçmiş ve böylece Roma'da iç savaş başlamıştır.

Roma'da bu gelişmeler yaşanırken Anadolu'da da bir tedirginlik söz konusuydu. Çünkü Anadolu'daki yerel krallıklar ve kentler açısından Caesar ve Pompeius arasındaki rekabette taraflardan birinin desteklenmesi dışında başka bir seçenek bulunmamaktaydı. Tahtlarını Pompeius'a borçlu olan yerel krallar ve özgürlüklerini Pompeius sayesinde kazanan birçok Asia kenti bu savaşta Pompeius'un tarafını tutmuşlardır³²⁰. Fakat Caesar'ın M.Ö. 48 yılında Thessalia'daki Pharsalos'ta Pompeius'u ağır bir yenilgiye uğratması³²¹ hem Roma'da hem de Anadolu'daki güçler dengesinin bir anda değişmesine neden olmuştur.

Pharsalos galibiyetinden kısa bir süre sonra Ephesos'a geçen Caesar, düşünülenin aksine Sulla ve diğer Romalıların yaptığı gibi Anadolu'da herhangi bir yağma veya ceza seferi düzenlememiştir. Kentlerin ödeyeceği vergiler konusunda bir düzenleme yapmıştır. Bundan böyle kentlerin vergilerini toplama yetkisi, dolaylı vergiler hariç, mültezimlerden (=publicani) alınmış ve her kent ödeyeceği vergiyi eyalet *Quaestor*üne teslim edecekti. Düzenlemelerine, kentlerin statüleri ve vergi konularında devam eden Caesar, Pergamon, Ilion (=Hisarlıktepe), Knidos (=Fethiye), Aigai (=Yumurtalık), Amisos (=Samsun), Kos ve Khios gibi kent ve adaların sahip

³¹⁸ Suet. *Caes.* 19. 2; Liv. *perioch.* 103. 5; Plut. *Caes.* 21, *Crass.* 14. 2.

³¹⁹ Crassus'un Parth Seferi'ne ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Plut. *Crass.* 17–29; Cass. Dio 12–27; Liv. *perioch.* 106. 5; Magie 1950/I: 396.

³²⁰ Kaya 2009: 223–224.

³²¹ Plut. *Caes.* 38–46, *Pomp.* 72–73; Suet. *Caes.* 35. 1; *Caes. civ.* 3. 82–99; Liv. *perioch.* 111; Cass. Dio 52–63; Vell. 2. 52–53; App. *civ.* 2. 81–82; Magie 1950/I: 404, dn. 81.

oldukları özgür statülerine dokunmamıştır. Ayrıca Asia kentlerinin vergilerinde üçte iki oranında indirim yapmakla birlikte birçok kente ek topraklar bahşetmiştir³²².

Caesar, Pompeius ile giriştiği savaşlarda yaptığı harcamalar ve Anadolu'ya getirdiği askerlerin ihtiyaçları nedeniyle zor duruma düşmüştü. Bu nedenle ileride gerçekleştirmeyi düşündüğü Parth seferi³²³ ve diğer seferler için ihtiyacı olan parayı, kral Deiotaros'u cezalandırmak suretiyle kendisinden tahsil etmiştir³²⁴. Daha sonra Mısır'a geçen *dictator*, burada VI. Mithridates Eupator'un oğlu Pharnakes'in, Batı Anadolu'da bulunan *legatus* Gn Domitius'u mağlup ettiği ve Romalı askerlerin Pontos'tan kaçtığı haberini almıştır. Bunun üzerine Caesar derhal harekete geçerek, emrindeki üç *legio* ile Filistin üzerinden, Anadolu'ya gelmiştir. Bu arada Pharnakes, Pontos, Kappadokia ve Bithynia'yı ele geçirmiş ve Anadolu'da bulunan yerel krallar ve valileri ayaklandırmıştı³²⁵.

Pharnakes'in saldırıları Caesar'ı, yeni bir Mithridates belası endişesiyle, oldukça düşündürmektaydı. Emrindeki 3 *legio* ile Pontos'a geçen Caesar, buraya varışının beşinci gününde, Pharnakes ile karşılaşmalarından sonraki dört saat içinde tek bir cephede cereyan eden savaşta Pharnakes'i hiç zorlanmadan bozguna uğratmıştır³²⁶. Oldukça kısa süren bu savaştan sonra Caesar, Roma'da bulunan dostu Amantius'a yazdığı mektupta, tarihe geçen şu sözleri dile getirmekteydi: *veni, vidi, vici*³²⁷ (=geldim, gördüm, yendim). Caesar'ın bu sözleri sarf etmesinin nedeni, savaşın, kimsenin beklemediği bir şekilde ve oldukça kısa bir zaman zarfında neticelenmiş olmasıdır.

Caesar'ın bu galibiyeti ona, hem muazzam bir ün hem de Anadolu'da arzuladığı düzenlemeler konusunda cesaret vermişti. O Pompeius'un aksine, Anadolu'da Hellen kültüründen esinlenen kentler yerine, Roma kolonileri kurmuştur. Bu koloniler sırasıyla; Çanakkale Boğazı'nda Lampsakos (=Lapseki), Propontis'te Apameia (=Mudanya), Karadeniz'de Sinope (=Sinop) ve Herakleia Pontike'dir. Bilindiği üzere Caesar Iulia

³²² Plut. *Caes.* 48. 1; Magie 1950/I: 406–410; Kaya 2009: 224.

³²³ Suet. *Caes.* 44. 3.

³²⁴ Magie 1950/I: 406.

³²⁵ Plut. *Caes.* 50. 1.

³²⁶ Suet. *Caes.* 35. 2; Plut. *Caes.* 50. 1; Strab. 12. 3. 11; Magie 1950/I: 411–412.

³²⁷ Plut. *Caes.* 50. 2; Suet. *Caes.* 37. 2; App. *civ.* 2. 91; Magie 1950/I: 412, dn. 27.

soyundan gelmekteydi ve bu nedenle bu koloniler *Colonia Iulia* adıyla anılmışlardır³²⁸. Kurulan bu kolonilere birçok Romalının yerleştirilmiş olduğu bilinmektedir. Zira Suetonius'a göre Caesar, denizaşırı topraklarda kurduğu kolonilere yaklaşık olarak 80.000 Romalı yurttaş yerleştirmiştir³²⁹.

Anadolu'da yaptığı düzenlemelerden sonra, Pompeius taraftarlarıyla mücadele etmeyi sürdüren Caesar, M.Ö. 44 yılının Mart ayında, Cumhuriyet rejiminin tehlikede olduğunu düşünen ve kendisinin gitgide güçlenerek Roma için bir tehdit oluşturacağını iddia eden birkaç senatör tarafından öldürülmüştür³³⁰. Onun ölümünden sonra Roma bir kez daha iç savaflara maruz kalacak ve antik dünya bir süreliğine, Marcus Antionius ve Octavianus (=Augustus) arasında gerçekleşecek çekişmelere ve savaflara sahne olacaktır. Her iki güçlü figürün mücadelesinde, tarafsız kalamayan Anadolu'da bulunan krallar ve kentler, güç dengelerinin iyi hesaplayamamışlardır. Neticede Anadolu bölgesi, savaflarda Antionius'un tarafını tutmakla, onun güç merkezi konumuna gelmiştir.

Caesar'ın ölümünden sonra, Anadolu'da görev yapan Roma *proconsulleri*, Anadolu'yu bir ganimet yuvası olarak görmüş ve topladıkları haksız vergilerle, bölge halklarını canlarından bezdirmişlerdir. Bu konuda verilebilecek en iyi örnek M.Ö. 44 yılı konsülü ve Suriye *proconsullüğü* yapmış olan Publius Cornelius Dolabella'dır. Zira O, M.Ö. 43 yılında emrindeki bir *legio* ile Asia'ya gelmiş³³¹ ve Asia valisi G. Trebonius'u öldürdükten sonra, Smyrna kentini yağmalamıştır. Amacı, güçlü bir donanma oluşturup Caesar'ın katillerinden Cassius'a karşı Suriye'de savaşmak olan Dolabella, bir süre sonra yaptıklarından dolayı senato tarafından vatan haini ilan edilmiş³³² ve amacına ulaşamamıştır³³³.

Anadolu'da durum böyle iken, Roma'da Caesar'ın katillerinin yakalanması ve Cumhuriyeti içinde bulunduğu bunalımdan kurtarma senaryoları hazırlanmaktaydı. Bu nedenle Caesar'ın en yakın adamlarından biri olan M. Antionius, yeğeni Octavianus ve

³²⁸ Magie 1950/I: 414, dn. 33, 415, dn. 34; Schwertheim 2009: 80–81.

³²⁹ Suet. *Caes.* 42. 1.

³³⁰ Plut. *Caes.* 60. 1; Suet. *Caes.* 82; Liv. *perioch.* 116. 3; Magie 1950/I: 418.

³³¹ Magie 1950/I: 419, dn. 48.

³³² Liv. *perioch.* 119. 1.

³³³ Magie 1950/I: 419–421.

Aemilius Lepidus'tan oluşan üçlü, Caesar'ın katillerini yakalamak ve devlet otoritesini yeniden tesis etmek üzere Roma'da II. Triumvirliği kurmuşlardır³³⁴. Caesar'ın katillerinin bozguna uğratıldığı M.Ö. 42 yılındaki Philippi Savaşı'ndan sonra Roma toprakları yönetim bakımından Antonius ve Octavianus arasında pay edilmiştir.

Philippi Savaşı'ndan sonra yapılan anlaşmaya göre Roma'nın doğu eyaletlerinin yönetimi Antonius'a bırakılmış ve Antonius, Caesar'ın katillerinin elinde bulunan Anadolu'da siyasi otoriteyi yeniden tesis etmek ve birtakım düzenlemeler yapmak üzere, M.Ö. 41 yılında Asia'ya geçmiştir³³⁵. Asia'da bir imparator gibi karşılanan Antonius'un ilk icraati, ihtiyacı olan parayı toplamak ve kentlerin yaklaşık on yılda vermeleri gereken vergiyi bir yılda tahsil etmelerini talep etmek olmuştur. Kentlerin kendisinden merhamet dilemeleri üzerine Triumvir, vergilerin iki yılda ödenmesini kabul etmiştir³³⁶. Antonius'un kentleri bu şekilde cezalandırmasının temel sebebi kuşkusuz Philippi Savaşı'nda Cumhuriyetçilerin tarafını tutmuş olmalarıydı. Bu nedenle Roma'nın Asia'da uyguladığı ve artık gelenek haline gelen ödül-ceza politikası Antonius tarafından da devam ettirilmiştir.

Anadolu'da bulunan bağımlı krallar ile ilgili de birtakım düzenlemeler yapan M. Antonius, geleneksel Roma politikası dışına çıkmamış ve bölgede bulunan müttefiklerini gerek toprak ve gerekse krallıklar bahşetmek suretiyle ödüllendirmiştir. M.Ö. 40/39 yılında yapmış olduğu ilk siyasi düzenlemelere göre; Deiotaros'un torunu Kastor'u Galatia kralı, II. Pharnakes'in oğlu Dareiosu'u Pontos'un bir bölümünün kralı ve Laodikeialı Zenon'un oğlu Polemo'yu da başkenti Iconium (=Konya) olmak üzere Lykaonia ovasını, Toros Dağlarını aşan geçitleri ve Kilikia'nın kapılarını kapsayan bölgenin kralı olarak tayin etmiştir. Antonius'un düzenlemelerinden aslan payını, Philippi Savaşı'nda Triumvirlere verdiği askeri destekten dolayı Deiotaros'un ünlü komutanı ve geleceğin Galatia kralı Amyntas almıştı. Antonius onu, Phrygia Paroreia, Pisidia bölgesi ve Kilikia'nın bir bölümünü kapsayan bölgenin krallığını bahşederek ödüllendirmiştir³³⁷.

³³⁴ Plut. *Ant.* 19. 1; Vell. 2. 65. 1; Liv. *perioch.* 120. 3; Magie 1950/I: 423.

³³⁵ Plut. *Ant.* 24. 1; App. *civ.* 5. 4. 1; Magie 1950/I: 427, dn. 1.

³³⁶ Magie 1950/I: 427–428.

³³⁷ Magie 1950/I: 433–434; Kaya 2009: 227.

M. Antonius'un M.Ö. 40/39 yılında Akdeniz'de atadığı bağımlı krallardan birisi de Tarkondimotos'tu. Ona bahşedilen krallık toprakları, Ovalık Kilikia ile Dağlık Kilikia arasında kalan bölge idi. Antonius'un bu şekilde bir otonom krallık oluşturmasının nedeni, Roma için hayati önem taşıyan Anadolu-Suriye bağlantısını kesmek istememesiydi. Ayrıca doğuda her geçen gün hissedilen Parth tehlikesine karşı Roma'nın sadık krallara olan ihtiyacı günden güne artmaktaydı³³⁸.

Nihayet M.Ö. 40 yılında, Antonius'un Anadolu'da bulunmadığı yıllarda, Eski bir Romalı senatör Q. Labienus komutasındaki Parth ordusu Asia topraklarını istilaya girişmiş ve Karia içlerine kadar gelmiştir. Aphrodisias ve Stratonikeia kentleri dışında hiçbir mukavemetle karşılaşmayan Labienus ve ordusu, *proconsul* P. Ventidius Bassus komutasındaki Roma ordusu tarafından Kilikia'da durdurulmuş ve Labienus yakalanarak öldürülmüştür. Bassus bu başarısından dolayı Antonius tarafından Suriye eyaleti valiliği göreviyle ödüllendirilmiştir³³⁹. Ayrıca Parth ordusu karşısında göstermiş oldukları direnişten dolayı Aphrodisias ve Stratonikeia kentlerinin özgürlükleri garanti altına alınmıştır³⁴⁰.

M.Ö. 37/36 yılında Anadolu'daki yerel krallıklara ilişkin yeniden bir düzenleme yapan Antonius, Amyntas'ı Galatia kralı olarak tayin etmiş ve Kilikia Eyaleti'nin batısını, Pamphylia'nın Side kıyılarını ve Lykaonia bölgesini onun krallık sınırlarına dâhil etmiştir. Ayrıca kral adına Side ve Kremna kentlerinde sikke basılmıştır. Antonius'un bu düzenlemelerinden nasibini alan bir diğer kişi Kastor'un oğlu Deiotaros Philadelphos'tu. Antonius ona, Paphlagonia'nın iç kesimini bahşetmiştir³⁴¹.

Mısır kraliçesi Kleopatra da Anadolu'da gerçekleştirilen ikinci düzenlemelerden pay alanlar arasındaydı. Antonius ona, Dağlık Kilikia (=Kilikia Trakheia) bölgesinin, Olba Tapınak Krallığı hariç, geri kalan kısımlarını hediye etmiştir. Onun Kleopatra'ya olan ilgisi ve hediye ettiği topraklar, rakibi Octavianus tarafından bir koz olarak

³³⁸ Taşdöner 2012: 221.

³³⁹ Cass. Dio 48. 39–41; Liv. *perioch.* 127. 1–4; Magie 1950/I: 430–432; Taşdöner 2012: 215–218.

³⁴⁰ Magie 1950/I: 432.

³⁴¹ Magie 1950/I: 433–435; Mitchell 1993: 37–38; Taşdöner 2012: 223–224.

kullanılmasına ve Antonius'a karşı Roma'da bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştur³⁴².

Anadolu'da gerçekleştirdiği düzenlemelerden sonra Antonius, M.Ö. 36 yılında Parth seferine çıkmak üzere doğuya gelmiştir. Yaklaşık 100.000 lejyonere, Armenia kralı Artavasdes'in telkinleri neticesinde Media Atropatane'den Parthia'ya gelen talihsiz Triumvir, Armenia kralının savaş alanını terk etmesi sonucu, burada ağır bir yenilgi almış ve Mısır'a dönmek zorunda kalmıştır³⁴³.

Doğuda bu gelişmeler yaşanırken Roma'da Antonius'a karşı muhalif hareketler artmış ve en güçlü rakibi Octavianus, Antonius'un Parth seferinde aldığı mağlubiyet ve Kleopatra'ya verdiği tavizleri kendi lehine çevirmeyi başarmış ve M.Ö. 36 yılında Lepidus'un Triumvirlikten çekilmesi üzerine Roma tekrar bir iç savaş ve istikrarsız bir dönem ile karşı karşıya kalmıştır. İki güçlü rakip arasında devam eden çekişmeler M.Ö. 31 yılında meydana gelen Aktium Deniz Savaşı'nda son bulmuş ve Roma Cumhuriyet rejimini sonlandıran iç savaşların sonuncusu Octavianus'un galibiyetiyle neticelenmiş, Antonius ve Kleopatra bu yenilgiden sonra intihar etmişlerdir.

Aktium zaferinden kısa bir süre sonra Asia eyaletine gelen Octavianus, burada geleneksel Roma politikasının gereği olarak, birtakım düzenlemeler yapmıştır. Buna göre Aktium Savaşı'nda Antonius'un tarafını tutan yerel krallar ve kentler cezalandırılmış, Galatlar gibi son anda Octavianus'un tarafına geçen müttefikler ise ödüllendirilmişlerdir. Octavianus M.Ö. 29 yılında Roma'ya dönmüş ve ilk iş olarak Roma senatosunu revize ederek, kendisini Princeps (=birinci adam) ilan etmiştir. Bu tarihten itibaren Roma'da M.S. 284 yılında kadar sürecek Principatus dönemi resmen başlamıştır.

Augustus dönemi ile birlikte, eyalet sisteminde, orduda ve birçok alanda önemli yenilikler yapılmıştır. Bu yeniliklerin kuşkusuz en önemlisi Augustus'un Roma eyaletlerini senato ve imparatorluk eyaletleri olarak ayırmasıdır. Yapılan değişikliklerden Anadolu da nasibini almış ve böylece, Bithynia-Pontos eyaleti senato

³⁴² Magie 1950/I: 436–437; Taşdöner 2012: 228–229.

³⁴³ Antonius'un Parth seferine ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Plut. *Ant.* 37–52; Liv. *perioch.* 130; Magie 1950/I: 437.

eyaleti haline getirilirken, Kilikia imparator eyaleti yapılmıştır. Bu tarihten itibaren Anadolu'da Roma eyaletlerinin sayısı giderek artmıştır. M.Ö. 25 yılında Galatia³⁴⁴ ve M.S. 17 yılında Kappadokia Roma eyaleti yapılmıştır. Netice itibariyle, Augustus dönemi Anadolu açısından bir kurtuluş dönemi olarak addedilmiş ve acımasız Roma politikalarından vazgeçilerek, bölge açgözlü *proconsul* ve diğer görevlilerin yağma ve ganimet merkezi olmaktan çıkmıştır. Ordu alanında yapılan köklü yenilikler neticesinde Roma lejyonları ve onlara eklenen yardımcı birlikler (=auxilia) imparatorluğun dört bir tarafındaki eyaletlere, bazıları kalıcı olmak suretiyle gönderilmiş ve bundan böyle tüm Roma eyaletlerinde devlet otoritesinin tam anlamıyla hissedildiği bir döneme girilmiştir.

³⁴⁴ Cass. Dio 55. 26. 3.

III. BÖLÜM

ANADOLU'DA GÖREV YAPMIŞ ROMA LEJYONLARI

Roma ordusunun profesyonelleşme süreci M.Ö. 1. yüzyıla rastlar. Bu tarihe kadar, sadece devlet adına savaşan düzen ve disiplinden yoksun Roma vatandaş ordusu, özellikle Geç Cumhuriyet Dönemi ile birlikte, emri altına girdikleri komutanlar ve geçimlerini sağlamak için ihtiyaç duydukları para ve ganimet adına savaşmışlardır. Bununla birlikte M.Ö. 1. yüzyıl, Roma'da siyasi ve askeri açıdan güçlenen komutanların denizaşırı seferlerden elde ettikleri zenginlikleri, asker toplama ve kendi adlarına yeni ordular meydana getirmek için kullandıkları bir dönem olup, aynı zamanda İmparatorluk Dönemi Roma lejyonlarının temellerinin de atıldığı bir yüzyıl ifade etmektedir.

Roma Cumhuriyet Dönemi'nde oluşturulan birçok lejyon imparatorluk döneminde terhis edilmeksizin ya sayıları azaltılmış ya da diğer lejyonlara eklenmiştir. Augustus, sayıları azaltılan bu lejyonların önemli bir kısmını Roma dışında yani denizaşırı topraklarda kullanmış ve birçoğunu eyaletlerde, kalıcı olmak suretiyle konuşlandırmıştır. Augustus döneminde meydana getirilen ve Romalı olmayan askerlerden oluşturulan yaya ve atlı yardımcı birlikler (=auxilia) özellikle eyaletlerde bulunan Roma lejyonlarını yükünü önemli ölçüde azaltmışlardır. Sayıları lejyonlardan az olan bu yardımcı birlikler, Roma'nın hemen hemen her eyaletinden toplanan askerlerden oluşturulmuşlardır. Bu nedenle Roma, çoğu zaman lejyonlara nazaran daha tecrübeli olan bu birlikler sayesinde stratejik zaferler elde etmiş ve Geç İmparatorluk Dönemi'ne kadar bu birliklerden önemli ölçüde istifade etmiştir.

Geç Cumhuriyet Dönemi'nde başlayan ve Principatus Dönemi'nin başlarına kadar devam eden denizaşırı genişleme politikasının neticesinde Roma, M.Ö. 1. yüzyılın sonunda bütün Akdeniz'i hâkimiyeti altına almıştır. Ayrıca bölge güvenliği açısından meydana gelebilecek muhtemel tehlikelere karşı-özellikle Parth-Anadolu'nun doğusuna önemli seferler düzenleyen Roma, genişleme siyasetinin sonucu olarak artan güvenlik kaygıları nedeniyle, hem doğu sınırına hem de yeni eyaletlere kalıcı lejyonlar ve sürekli hareket halinde olan yardımcı birlikler yerleştirme ihtiyacı duymuştur. Bu nedenle Anadolu'nun sürekli güvende olması açısından Roma'nın doğu sınırında

bulunan lejyonların sürekli yenilenmeleri ve ek yardımcı birlikler takviye edilmesi büyük önem arz etmekteydi. Zira daha önce Roma'nın Asia eyaleti, Karia bölgesine kadar gelen Parth tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı.

M.S. 1. yüzyılın ilk çeyreğine kadar, Anadolu'da çeşitli sebeplerden dolayı birçok operasyona katılan Roma lejyonlarının isimleri, hizmet süreleri ya da görev süreleri bittikten sonra görevlendirdikleri bölgelere ilişkin elimizde sistematik bir biçimde herhangi bir sözlü ya da somut veri mevcut değildir. Başka bir ifade ile bu tarihe kadar eyaletlerde görev yapmış Roma lejyonlarına ilişkin, sadece emri altına girdikleri komutanların isimleri ve sayılarına ilişkin bilgiler mevcuttur. Ancak M.S. 1. yüzyıldan itibaren gerek Anadolu'da ve gerekse Roma hâkimiyetindeki diğer bölgelerde bulunan eyaletlerde görev yapmış Roma lejyonları ve yardımcı birliklere ilişkin elimizde başta antik kaynaklar olmak üzere birçok epigrafik, nümismatik ve arkeolojik veri bulunmaktadır. Ayrıca lejyonlarda kayıtlı askerler, bulundukları, görev aldıkları ve kaydedildikleri eyaletler, katıldıkları savaşlar, elde ettikleri zaferler, mağlubiyetler, hizmet süreleri ve görev bitimi sonrasında sevk edildikleri eyaletler hakkındaki bilgilerimizin kaynağı yine söz konusu verilerdir.

Roma imparatorluğunun doğu sınırı, batıda bulunan eyaletlere kıyasla askeri hareketliliğin daha fazla hissedildiği bir bölge olmakla birlikte, Roma'nın Küçük Asya'daki hâkimiyeti ve varlığı açısından oldukça önemliydi. Doğu sınırına, özellikle sürekli bir şekilde hissedilen Parth tehlikesi ve bölgede bulunan bağımlı krallıkların kontrol altında tutulması açısından, Geç Antik Dönem'e kadar birçok lejyon ve yardımcı birlik konuşlandırılmıştır. Her ne kadar bölgede bulunan lejyonlar sürekli hareket halinde olup, kazandıkları zaferler ve başarısızlık durumlarına göre imparatorluğun diğer eyaletlerinde bulunan lejyonlarla sürekli yer değiştirmiş olsalar dahi, doğuda görev yapan lejyonlara ilişkin yeterince somut veri bulunmaktadır.

Anadolu'nun batısında, kalıcı lejyon karargâhlarının varlığına ilişkin bilgiler, şu ana kadar tahminden öteye gitmemektedir. İmparatorluğun doğu sınırı ile kıyaslandığında Küçük Asya'nın batısında, gerek senato eyaletlerinde lejyon bulundurulmamasından ve gerekse Mithridates savaşlarından sonra Roma'nın bölgede büyük bir düşmanla karşılaşmaması nedeniyle kalıcı lejyonlara ihtiyaç duyulmamıştır. Söz konusu bölgede kalıcı lejyon ya da karargâh bulundurulmamış olması, bölgede

askeri birliklere ihtiyaç duyulmadığı anlamına gelmemektedir. Zira Lejyonlara eklemlenen yardımcı birliklerin kullanıldığı Anadolu'nun batı eyaletlerinde şu ana kadar yardımcı birliklere bağlı önemli sayıdaki *cohort*³⁴⁵ ve *ala*³⁴⁶,ya ilişkin pek çok epigrafik ve arkeolojik veri elde edilmiştir. Küçük Asya'nın birçok stratejik noktasında, yerel güvenlikten sorumlu, geçici karargâhları bulunan ve görev sürelerinin her an değişebildiği bu yardımcı birlikler, ihtiyaç halinde görevlendirilmişlerdir. Ayrıca bu birliklere mensup askerlerin, görev süreleri bitiminde Roma vatandaşlığı (kısmen Augustus döneminde ve Caracalla Döneminden sonra tamamen) ve hayatlarını idame ettirecek kadar para ve toprakla ödüllendirildikleri bilinmektedir. Anadolu'da görev yapmış bu yardımcı birliklerin önemli bir kısmı yine Küçük Asya kentlerinden kaydedilen askerlerden oluşmaktaydı.

Anadolu'da cereyan eden askeri operasyonlara katılmak üzere bölgeye nakledilen lejyonlar ve yardımcı birlikler için kuşkusuz en önemli problem, güvenli yolculuk idi. Bu nedenle imparatorluğun batı eyaletlerinden en kısa sürede Küçük Asya'daki operasyon bölgelerine nakledilebilecekleri güvenli yolların ve stratejik geçiş güzergâhlarının varlığı lejyonlar için hayati önem arz etmekteydi. Asia eyaletinin kurulmasından sonra, tüm Batı Anadolu kentlerini birbirine bağlayan yeni yolların inşası, Augustus döneminde tüm Pisidia kentlerine ulaşımı sağlayan *via Sebaste* yol ağının tamamlanması ve Flaviuslar döneminde tüm Küçük Asya'yı saran askeri yolların inşa edilmesiyle birlikte Roma birliklerinin doğu eyaletlerine kara yolu vasıtasıyla nakledilmeleri mümkün hale gelmiştir.

3.1 Roma'nın Anadolu'da Kalıcı Karargâhları Bulunan Doğu Lejyonları

M.Ö. 1. yüzyılın ikinci yarısına kadar, bağımlı krallıklarla olan münasebetler dışında, Roma'nın doğu politikasına yönelik ciddi bir girişiminin olmadığı bilinmektedir. Ancak, M.Ö. 53 yılında Crassus komutasındaki Roma ordusunun Carrahe yakınlarında Parth ordusu tarafından bozguna uğratılması ve sonrasında M.Ö. 40 yılında

³⁴⁵ Bk. s. 32–33, 40–41.

³⁴⁶ Yardımcı birliklere mensup atlı lejyonlar tarafından oluşan *alalar* (çoğulu: *alae*) Cumhuriyet döneminde İtalya'daki müttefiklerden (=socii) seçilmekteydiler. Ancak Principatus döneminden sonra *auxilia* arasından seçilen seçkin atlılardan oluşturulmuşlardır. *Auxilia* içindeki en tecrübeli birlik olan *alalar*ın asker sayısı imparatorluk döneminde 500–1000 arasında değişmekteydi. Bk. Le Bohec 1996: 426.

Labienus önderliğindeki Parth ordusunun Asia eyaletine saldırması sonucunda durumun ciddiyetini anlayan Roma, Küçük Asya'nın güvenliği açısından doğuda Parthlara karşı birçok sefer düzenlemek zorunda kalmıştır. Nitekim M. Antonius'un M.Ö. 36 yılındaki Parth seferinde de istenilen sonuç elde edilememiş ve Roma, doğudaki Parth tehlikesine karşı kalıcı çözümler aramaya başlamıştır.

İmparatorluk sınırlarının Euphrates Nehri'ne kadar genişlemesiyle birlikte, M.S. 1. yüzyıldan itibaren, hem Parth tehlikesine karşı hem de doğu sınırının güvenliğinin sağlanması amacıyla Roma, birtakım askeri önlemler almaya başlamıştır. Sınır politikasının tam anlamıyla netlik kazandığı Vespasianus döneminde, imparatorluğun doğu sınırları, Karadeniz'den Euphrates Nehri'ne, Toroslardan Suriye ve Arabistan çöllerine kadar uzanmaktaydı³⁴⁷. Bu muazzam büyüklükteki sınırların güvenliğinin sağlanması amacıyla Tiberius dönemi ile birlikte başta Suriye olmak üzere, Kappadokia, Aegyptus, Iudaea ve Arabia bölgelerine bazı lejyonlar konuşlandırılmıştır.

Lejyonların bir eyaletten başka bir eyalete nakledilmeleri sırasında ikmal ve iâşe masrafları göz önünde bulundurularak, tehlikeli bir durum söz konusu olmadığı müddetçe, eyaletlere çok sık lejyon nakli yapılmamıştır. Küçük çaplı isyanların bastırılmasında ve yerel güvenliğin sağlanması amacıyla çoğu zaman, lejyonlardan ve yardımcı birliklerden seçilen geçici özel görev birlikleri (=vexillationes) kullanılmıştır³⁴⁸. Genellikle atlı birliklere mensup askerlerden oluşturulan bu özel birlikler, askeri görevleri dışında, birçok alanda etkin rol oynamışlardır. Bölge ticaretinin güvenliğinin sağlanmasında ve yol, köprü vb. gibi imar faaliyetlerinde bu birliklerde görevli lejyonerlerden oldukça istifade edilmiştir. .

Roma Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemlerinde Doğu'da ve kısmen Anadolu'nun batısında görev yapmış lejyonlar ve konuşlandıkları karargâhların varlığı, gerek antik kaynaklar ve gerekse epigrafik belgeler yoluyla kanıtlanmıştır. Söz konusu lejyonlardan dördü doğuda kalıcı karargâhlara sahip iken, geri kalan lejyonlara ait şu ana kadar herhangi bir kalıcı karargâh tespit edilmemiştir. İmparatorluk döneminde doğuda görevlendirilen lejyonların tamamı sadece buradaki askeri operasyonlara

³⁴⁷ Mitchell 1993: 118.

³⁴⁸ Saxer 1967: 119.

katılmamışlardır. Söz konusu lejyonların hemen hemen tamamı Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemlerinde Küçük Asya'nın batısında gerçekleştirilen savaşlarda ve yerel güvenliğin sağlanmasında da etkin rol oynamışlardır.

3.1.1 *Legio IIII Scythica*

Lejyona bağlı birlikler, ilk kez M.Ö. 49 yılında Pompeius'un Güney İspanya'da Caesar'a karşı giriştiği ve mağlup olduğu savaşta mücadele etmişlerdir. Bu nedenle lejyonun kökeni Geç Cumhuriyet Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Augustus ve M. Antonius arasındaki iç savaşta etkin rol oynayan³⁴⁹ lejyon, M.Ö. 32 yılından önce M. Antonius tarafından yeniden organize edilmiştir³⁵⁰. Lejyonun isminin geçtiği en erken yazıt Augustus dönemine tarihlendirilmektedir³⁵¹.

Lejyonun *Scythica cognomeni* (=bilinen adı, takma ad), M.Ö. 29–27 yılları arasında konsül M. Licinius Crassus'un Aşağı Tuna Bölgesi'nde İskit ve Bastarnae kavimlerine karşı elde ettiği zafere³⁵² ithafen verilmiştir³⁵³. Principatus dönemi'nin ilk çeyreğine kadar Balkanlarda birçok operasyona katılan lejyon, M.Ö. 33 yılında Pannonia'da, 30 yılında Makedonia'da ve M.S. 9 yılında Moesia'da konuşlandırılmıştır. Lejyonun bu tarihten itibaren M. Antonius tarafından- muhtemelen Parth seferi için- Suriye'ye gönderildiği düşünülmektedir³⁵⁴. Ancak lejyonun söz konusu seferde nasıl bir rol oynadığına ilişkin-henüz -somut bir veri mevcut değildir. Nero döneminde (muhtemelen M.S. 55 yılında), Parthların Armenia'yı istila etmeleri üzerine, *IIII Scythica* lejyonu Kappadokia'ya gönderilmiştir³⁵⁵. Lejyon ilk olarak, Nero tarafından doğuya gönderilen Gn. Domitius Corbulo³⁵⁶'nun Armenia seferinde ve daha sonra M.S. 62–63 yılları arasında Kappadokia valisi L. Iunius Caesennius Paetus'un komutasında *XII Fulminata* ve *V Macedonica* lejyonları ile birlikte³⁵⁷ Armenia'da Parth kralı

³⁴⁹ Dando-Collins 2010: 131.

³⁵⁰ Farnum 2005: 18, tablo A.

³⁵¹ Ritterling 1925: 1556; *CIL* X 680.

³⁵² Crassus'un (Triumvir Crassus'un oğlu) seferine ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Cass. Dio 51. 23–24; Tac. *ann.* 2. 65; Dando-Collins 2010: 212–213.

³⁵³ Ritterling 1925: 1557; Parker 1992: 266; Pollard-Berry 2012: 138.

³⁵⁴ Campbell 1999a: 16.

³⁵⁵ Farnum 2005: 7, dn. 52.

³⁵⁶ M.S. 52–53 yılları arasında Asia valiliği yapan Corbulo, daha sonra Nero tarafından Armenia Seferi için Doğu'ya gönderilmiştir.

³⁵⁷ Tac. *ann.* 15. 6. 5; Keppie 2000: 187.

Vologaeses ve Armenia ordularına karşı gerçekleştirilen savaşa katılmıştır³⁵⁸. Bu savaşta, gerek ağır kış şartları gerekse Roma ordusunun sayıca üstün olmaması nedeniyle ağır bir mağlubiyet alan Paetus önderliğindeki lejyonlar geri çekilmiş ve III. Lejyon Corbulo tarafından Suriye'ye gönderilmiştir.

Lejyonun, Paetus'un Parthlar karşısında aldığı mağlubiyet sonrasında mı, M.S. 66 yılında çıkan Birinci Yahudi İsyanı'ndan sonra mı Suriye'ye gönderildiği konusunda çeşitli tartışmalar söz konusudur. Ancak, lejyonun Birinci Yahudi İsyanı'nda, ne Suriye valisi Cestius Gallus'un ne de Nero tarafından isyanı bastırmakla görevlendirilen Vespasianus ve oğlu Titus'un ordusunda- yaklaşık 1000 *vexillatio* dışında³⁵⁹- yer almadığı bilinmektedir. Gallus'un ordusunda ise lejyona bağlı yardımcı birliklerden yaklaşık 2.000 asker bulunmaktaydı³⁶⁰. Vespasianus'un ordusunda sadece V. ve X. lejyonlar ile bazı yardımcı birliklerin bulunduğu bilinmektedir³⁶¹. Bu nedenle *Scythica* lejyonunun, büyük olasılıkla Parth mağlubiyeti nedeniyle cezalandırılmış olabileceği düşünülebilir.

Vespasianus'un Yahudi isyanında kullandığı *X Fretensis* lejyonu M.S. 18 yılından³⁶² 62 yılına kadar Zeugma³⁶³,da kalmıştır³⁶⁴. M.S. 62 yılında *Scythica* lejyonu *Fretensis* ile yer değiştirmiş ve bu tarihten sonra yani M.S. 62 yılından itibaren Zeugma, M.S. 3. yüzyılın ortalarına kadar *III Scythica* lejyonunun karargâh merkezi olmuştur³⁶⁵. Lejyonun Zeugma'daki varlığına ilişkin uzun yıllar süren tartışmalar neticesinde, yapılan kazılar ve yüzey araştırmalarında ele geçen birçok yazıt ve mühürlü kiremit

³⁵⁸ Corbulo'nun Parth seferi ve Paetus'un Armenia'daki hezimetinin ayrıntıları konusunda Bk. Tac. *ann.* 15. 1–30; Magie 1950/I: 558–560; Gilmartin 1973: 583–626; Dando-Collins 2010: 313–315; Pollard-Berry 2012: 138–139.

³⁵⁹ Keppie 2000: 192.

³⁶⁰ M'Elderry 1909: 48; Ritterling 1925: 1560; Pollard-Berry 2012: 139.

³⁶¹ Joseph. *Bell. Iud.* 3. 1. 3.

³⁶² Tac. *ann.* 2. 57. 2; Farnum 2005: 35, tablo D.

³⁶³ M.S. 1. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Roma'nın Suriye eyaletine dâhil edilen kent, Gaziantep ili Nizip ilçesinde bulunan Belkis köyü eteklerinde kurulmuştur. Stratejik açıdan oldukça önemli bir sınır kenti olan Zeugma M.S. 4. yüzyıla kadar Roma lejyonlarının karargâh merkezi olarak kullanılmıştır.

³⁶⁴ Hardy 1887: 631–636; Le Bohec 1994: 172; Farnum 2005: 22, tablo A, 26, tablo B.

³⁶⁵ Ritterling 1925: 1560; Wagner 1976: 135–146; Speidel 1983: 9; Mitchell 1993: 119; Pollard-Berry: 139; Keppie 2000: 220–224.

parçaları³⁶⁶, *Scythica* lejyonun uzun yıllar Zeugma'da kaldığını ve M.S. 1. yüzyılın ikinci yarısından itibaren³⁶⁷ burada kalıcı bir karargâhının olduğunu³⁶⁸ kanıtlamıştır.

Zeugma Roma ve Parthlar arasında stratejik bir sınır kenti olduğu için *III Scythica* lejyonu, iki taraf arasında cereyan eden savaşların³⁶⁹ birçoğuna katılmıştır. Bununla birlikte M.S. 132–135 yılları arasındaki ikinci yahudi isyanında, *III Scythica* lejyonuna bağlı yardımcı birliklerden istifade edilmiştir³⁷⁰. *III Scythica* lejyonunun, Septimius Severus döneminde gerçekleştirilen Parth seferlerine (M.S. 194, 197–198) katılıp katılmadığı konusunda net bir bilgi mevcut değildir. Ancak, Severus'un M.S. 194 yılında Pescennius Niger'e karşı giriştiği savaşlarda *III Scythica* lejyonunun Pescennius Niger'in safında savaştığı bilinmektedir³⁷¹.

M.S. 3. yüzyılın ortalarına kadar Zeugma'da konuşlandığı bilinen *III Scythica* lejyonu, Euphrates bölgesinde bulunan birçok yol, kanal ve köprünün inşasına önemli katkılarda bulunmuştur³⁷². Bununla birlikte lejyon, M.S. 75 yılında Suriye valisi M. Ulpius Traianus'un (İmparator Traianus'un babası) emriyle, Suriye Eyaleti'nde bulunan Antiokheia ve Zeugma kentleri arasındaki nehir ulaşımını kolaylaştırmak amacıyla Zeugma'nın hemen doğusunda üç mil uzunluğundaki bir kanal ve üzerindeki köprülerin

³⁶⁶ *III Scythica* lejyonuna ilişkin Zeugma'dan ele geçen yazıtlar için Bk. Cumont 1917: 324–330, no. 24, 27, 29; Wagner 1976: 132–137, no. 1, 3–4; *AE* 1977, 819, 821, 822; 1994: 1770; Speidel 1983: 9; Hartmann-Speidel 2003: 111–121, no. 1–12; Uzunoğlu 2012: 100, dn. 21. Lejyonun adının geçtiği mühürlü kiremit parçalarına ilişkin olarak Bk. Wagner 1976: 137–141, no. 1–7, Fig. 14; Speidel 1998: 176–197.

³⁶⁷ Pollard-Berry: 140.

³⁶⁸ Zeugma ve çevresinde 1999 yılından 2006 yılına kadar M. Hartmann ve M. A. Speidel tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında, *Scythica* lejyonuna ilişkin birçok yazıt, mühürlü kiremit parçaları tespit edilmiştir. Bununla birlikte Belkis Tepe'nin kuzeybatısında bulunan At Meydanı'nda yapılan çalışmalar neticesinde karargâh yapısı olabileceği tahmin edilen noktada birçok ok başlığı, zincirden yapılmış zırh parçaları, miğfer, mancınık parçaları, mızrak uçları, lejyonun simgesi olan oğlak tasvirli sikkeler, birçok yazıt, yazıt fragmentleri ve lejyonerlere ait olduğu düşünülen bazı mezar stelleri tespit edilmiştir. Uydu fotoğraflarının da kullanılmış olduğu bu çalışmalarda, adı geçen bilim adamları, lejyon karargâhının büyük olasılıkla At Meydanı'nda olabileceğini düşünmektedirler. Araştırmalara ilişkin olarak Bk. Wagner 1976: 143–146; Wagner 1977: 461–485; Hartmann *et al.* 1999: 417–423; Hartmann *et al.* 2000: 337–340; Hartmann *et al.* 2001: 255–258; Hartmann-Speidel 2003: 105–111, Fig. 5–11; Hartmann *et al.* 2005: 217–226; Wheeler 2007: 249; Uzunoğlu 2012: 102.

³⁶⁹ Traianus'un M.S. 113–117 yıllarındaki Parth seferine doğuda bulunan 8 lejyon ve birçok yardımcı birlik katılmıştır. Bu lejyonlardan biri de Zeugma'da konuşlandırılmış olan *III Scythica* lejyonu idi. M'Elderry 1909: 49. Ayrıca Lucius Verus'un M.S. 162–166 yılları arasındaki Parth seferinde ve general Gaius Avidius Cassius'un M.S. 162–165 yılları arasında Euphrates Nehri hattını Parthlardan geri aldığı savaşlarda *III Scythica* lejyonu etkin bir rol oynamıştır. Bk. Farnum 2005: 9, dn. 102, 103.

³⁷⁰ Dando-Collins 2010: 132; Pollard-Berry 2012: 139.

³⁷¹ Farnum 2005: 10, dn. 114; 104; Speidel 1998: 173.

³⁷² Wagner 1976: 143, dn. 116.

inşasında yer almıştır³⁷³. Birden fazla lejyon tarafından gerçekleştirilen bu imar faaliyetlerinin anısına düzenlenmiş olduğu anlaşılan ve M.S. 75 yılında tarihlendirilen bir miltaşında³⁷⁴ *III Scythica* lejyonunun da adı geçmektedir.

III Scythica lejyonu, Zeugma’da konuşlandırıldığı süre içerisinde, sadece Parth savaşları ya da Yahudi isyanlarında görev almamıştır. Yerel güvenliği sağlama noktasında, Fırat hattı için son derece önemli faaliyetlerde bulunan lejyon, aynı zamanda sınır ticaretinin ve tüccarların can ve mal güvenliğinin sağlanmasında da etkili olmuştur. M.S. 198 yılından sonra lejyon, Zeugma’dan, bugünkü İsrail sınırları içinde bulunan Tayibe’ye (=Oresa) nakledilmiş³⁷⁵ ve M.S. 400 yılına kadar bu bölgede kalmıştır³⁷⁶.

3.1.2 *Legio XII Fulminata*

Caesar döneminde oluşturulan XII. lejyon için ilk asker kayıtları M.Ö. 58 yılında, Caesar’ın Gallia Savaşları kapsamında Kelt kabilesi Helvetler’e karşı gerçekleştirdiği sefer öncesinde yapılmıştır³⁷⁷. Caesar’ın Pompeius’a karşı elde ettiği zaferden sonra *victrix* (=galip, zafer kazanmış), M. Antonius döneminde *antiqua* (=eski, önceki), Augustus döneminde *paterna* (muhtemelen Caesar’ın-*pater patriae*- vatanın babası ünvanından dolayı) gibi *cognomen*lerle anılan lejyon, M.Ö. 1. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren³⁷⁸ *XII Fulminata* (=şimşek taşıyan) olarak adlandırılmıştır.

Caesar’ın öldürülmesinden sonra M. Antonius’un emri altına giren lejyon, M.Ö. 42 yılındaki Philippi Savaşı’nda Caesar’ın katilleri Brutus ve Casius’a karşı savaşmıştır. Lejyon doğudaki ilk görevini M. Antonius’un komutası altında M.Ö. 41–31 yılları arasında Parth ve Armenia seferlerinde gerçekleştirmiştir³⁷⁹. Aktium Savaşı’ndan sonra

³⁷³ M’Elderry 1909: 49; Pollard-Berry 2012: 139.

³⁷⁴ *III Scythica* dışında miltaşında adı geçen lejyonlar, *III Gallica*, *VI Ferrata* ve *XVI Flavia Firma* lejyonlarıdır. Bk. *AE* 1983, 927; Isaac 1990: 36.

³⁷⁵ M’Elderry 1909: 53; Wheeler 2007: 253; Dando-Collins 2010: 32; Pollard-Berry 2012: 142.

³⁷⁶ *Not. Dign. Or.* 33. 23; Farnum 2005: 19, tablo A.

³⁷⁷ Campbell 1999a: 19; Farnum 2005: 22, tablo A; Dando-Collins 2010: 165; Pollard-Berry 2012: 162.

³⁷⁸ *Fulminata cognomen*ine ilk kez, Patras’tan (Yunanistan) ele geçen ve üzerinde *XII Fulminata* lejyonunda görev yapmış veteranların isimlerinin yer aldığı yazıtlarda rastlanmıştır. Bk. *CIL* III 504, 507, 509. Yazıtların, M.Ö. 16 yılında Augustus’un Patras’ta kurmuş olduğu askeri koloniye yerleştirdiği veteranların anısına düzenlenmiş oldukları düşünülmektedir. Ritterling 1925: 1705–1706; Pollard-Berry 2012: 162.

³⁷⁹ Farnum 2005: 22, tablo A.

Augustus tarafından Mısır'a gönderilen lejyon³⁸⁰, M.S. 1. yüzyılın ilk çeyreğinde Suriye'ye gönderilmiş ve M. S. 72 yılına burada konuşlandırılmıştır³⁸¹.

Lejyon, M.S. 58–60 yılları arasında Corbulo'nun Armenia seferinde başarıyla savaşmıştır³⁸². Paetus'un M.S. 62 yılındaki Parth seferinde³⁸³ *III Scythica* lejyonu ile Rhandaia'da ağır bir yenilgi alan *Fulminata* lejyonu Corbulo tarafından Raphanea'da (Suriye) bulunan karargâha gönderilmiştir³⁸⁴. M.Ö. 66 yılında çıkan Yahudi isyanında, Suriye valisi Cestius Gallus'un orduları arasında bulunan *XII Fulminata* lejyonu³⁸⁵, Roma ordusunun aldığı mağlubiyetten sonra³⁸⁶ geri çekilirken sancağını kaybetmiştir³⁸⁷.

Yahudi isyanının büyümesi ve kontrolden çıkması üzerine daha fazla askere ihtiyaç duyulması *XII Fulminata* lejyonu için şans anlamına gelmekteydi. Zira Titus'un M.S. 70 yılındaki Kudüs seferinde³⁸⁸ lejyon tekrar görevlendirilmiştir³⁸⁹. Ancak lejyon bir önceki seferde olduğu gibi hiçbir varlık gösterememiş ve-kaybedilen sancağın telafisi adına- kendisinden beklenen performansı sergileyememiştir. Lejyonun ikinci defa hayal kırıklığı yaratması, Titus tarafından affedilmemiş ve *Fulminata* lejyonu, M.S. 70 yılında Melitene³⁹⁰'ye sürülmüştür³⁹¹. Lejyonun Melitene'de kalıcı bir

³⁸⁰ Strabon'a göre Augustus döneminde Mısır'da 3 lejyon bulunmaktaydı (Strab. 17. 1. 12). Bu lejyonlardan biri, Augustus döneminde M.Ö. 25 yılına kadar Nikopolis'te (Mısır) konuşlandırılan *XII Fulminata* lejyonuydu. Bk. Farnum 2005: 22, tablo A; Campbell 1999a: 19.

³⁸¹ Campbell 1999a: 19; Farnum 2005: 22, tablo A, 96, tablo G.

³⁸² Tac. ann. 15. 3–8; Uzunoğlu 2012: 104.

³⁸³ Paetus'un Parth seferine ilişkin olarak Bk. Tac. ann. 15. 8–16.

³⁸⁴ Tac. ann. 15. 26. 1; Ritterling 1925: 1706; Pollard-Berry 2012: 163.

³⁸⁵ Ritterling 1925: 1706; Campbell 1999a: 19; Keppie 2000: 188; Farnum 2005: 22, tablo A, 116; Pollard-Berry 2012: 163.

³⁸⁶ M.S. 66 yılındaki Yahudi isyanı ve Gallus komutasındaki Roma ordularının aldığı mağlubiyete ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Ioseph. Bell. Iud. 2. 16–19.

³⁸⁷ Suet. Vesp. 4. 5; Farnum 2005: 116; Dando-Collins 2010: 166; Pollard-Berry 2012: 163. Roma lejyonlarının savaşlarda sancaklarını kaybetmeleri, mağlubiyetten daha ağır bir kayıp ve onur kırıcı bir davranış olarak algılanmaktaydı. Bu nedenle sancağını kaybeden lejyonlar genellikle, terhis edilme, sürülme ya da uzun süre başka savaşlarda görev almama gibi cezalarla karşı karşıya kalmışlardır.

³⁸⁸ Titus'un Kudüs seferine ilişkin olarak Bk. Ioseph. Bell. Iud. 7. 1–2; Cass. Dio 65. 4–6; Tac. hist. 5. 1, 11–13; Suet. Tit. 4.

³⁸⁹ Tac. hist. 5. 1; Keppie 2000: 191.

³⁹⁰ Armenia Minor'un en önemli kenti Melitene (Eski Malatya olarak bilinmektedir), Anadolu ve Güney Armenia ile Kuzey Mesopotamia arasındaki doğu-batı güzergâhı üzerinde yer almaktadır. Bu açıdan kent, hem Anadolu hem de Roma'nın doğu sınırı açısından oldukça önemli bir bölgede bulunmaktadır. Yüzyıllar boyunca Roma lejyonları tarafından karargâh merkezi olarak kullanılan kent, stratejik önemini Geç antik döneme kadar korumuştur.

³⁹¹ Iosephus'a göre, Kudüs'ü ele geçiren Titus, emri altındaki lejyonlarla ilgili birtakım düzenlemeler yapmıştı. Buna göre Titus, X. lejyonu Kudüs'ün savunması için burada bıraktıktan sonra, *XII Fulminata* lejyonunun, Cestius Gallus'un komutası altında Yahudilere nasıl boyun eğdiğini hatırlamış ve lejyonu

karargâhının olduğu bilinmektedir. Zira bölgede yapılan küçük çaplı araştırmalar³⁹², bazı yazıtlar ve antik kaynaklardan elde edilen bilgiler³⁹³ bu kanıyı destekler niteliktedir.

M.S. 135 yılında, Kazakistan steplerinde göçebe olarak yaşayan bir sarmat kabilesi olan Alanlar, Iberia kralı II. Pharasmanes'in kışkırtmasıyla Kappadokia bölgesi için bir tehdit oluşturmaktaydılar. Bunun üzerine Kappadokia valisi ve aynı zamanda Roma lejyonlarının Armenia bölgesi komutanı Flavius Arrianos, hemen harekete geçmiş ve kısa sürede topladığı ordu ve savaşta uyguladığı taktik sayesinde Alanlar'ı bertaraf etmiştir. Kappadokia lejyonlarının-XV *Apollinaris* ve XII *Fulminata*-kullanıldığı bu savaşta Roma birlikleri, uzun zamandan beri alışık olmadık bir şekilde, *phalanx* düzeninde savaşmışlardır³⁹⁴.

M.S. 175 yılında meydana gelen olaylar, XII *Fulminata* lejyonuna, geçmişte edindiği kötü imajı ortadan kaldırması adına, önemli bir fırsat sağlamıştır. Söz konusu tarihte, Suriye valisi Gaius Cassius Avidius arkasına doğu lejyonlarının desteğini alarak M. Aurelius'a karşı bir isyan girişiminde bulunmuştur³⁹⁵. Ancak Kappadokia *legatusu* Martius Verus'un M. Aurelius'a sadık kalarak emrindeki ordularla kendisine destek vermesi neticesinde Avidius amacına ulaşamamıştır. Martius Verus'un emrindeki

bütün askerleriyle birlikte Euphrates Nehri yakınlarında, Armenia ve Kappadokia sınırında bulunan Melitene'ye göndermiştir. Ioseph. *Bell. Iud.* 7. 1. 3. Lejyonun Melitene'ye gönderildiğine ilişkin olarak ayrıca Bk. Cass. Dio 55. 23. 5; *CIL* III 13639; M'Elderry 1909: 45; Ritterling 1925: 1706–1707; Magie 1950/II: 1436, 1464; Isaac 1990: 38; Mitchell 1993: 118; Campbell 1999a: 19; Speidel 1983: 8; Parker 1992: 148; Mitchell 1993: 118; Le Bohec 1994: 172; Keppie 2000: 192; Farnum 2005: 116; Dando-Collins 2010: 166; Pollard-Berry 2012: 163.

³⁹² Bölgede şu ana kadar bazı küçük çaplı çalışmalar dışında kapsamlı araştırmalar yapılmadığı için *Fulminata* lejyonunun karargâhına ilişkin bilgiler tahminden öteye gitmemektedir. Araştırmacılar, karargâhın Malatya'nın yaklaşık 8 km doğusunda yer alan Orduzu Beldesi civarındaki Karamıldan Tepesi'nde olabileceğini düşünmektedirler. Zira bu civarda gözle görülebilen ve karargâh yapısına ait olduğu tahmin edilen bazı yapı kalıntılarına rastlanmıştır. M.Ö. 6. yüzyıla tarihlendirilen bu yapı kalıntılarının anlaşıldığı kadarıyla söz konusu karargâh, Roma döneminden sonra da kullanılmıştır. Bölgede yapılan araştırmalara ilişkin olarak Bk. Gabriel 1940: 264–268; Sevin-Derin 1989: 437–460; Gregory 1996: 49–53; Uzunoğlu 2012: 108.

³⁹³ Bizans dönemi tarihçilerinden Procopius, *De Aedificiis* (=yapılar) adlı eserinde, Romalıların Armenia Minor eyaletinde bulunan ve Euphrates Nehri'ne pek de uzak olmayan Melitene'de konuşlandırıdıkları lejyonlar için, düz bir arazi üzerine askeri bir kışla için gerekli olan rüstahkem bir kale ve güçlü surlar inşa ettiklerini aktarmaktadır. Tarihçi ayrıca Melitene'nin, İmparator Traianus'un emriyle kent statüsüne kavuştuğunu ve bu tarihten itibaren nüfusu artan kentin, eyaletin *metropolisi* haline geldiğini ifade etmektedir. Bk. Proc. *Aed.* 3. 4. 15–18.

³⁹⁴ *Arr. Alan.* 6. 15. 24; Cass. Dio 69. 15. 1; Bosworth 1977: 217–255; Wheeler 1978: 351–365; Isaac 1990: 46–50; Farnum 2005: 103, tablo H; Uzunoğlu 2012: 105.

³⁹⁵ İsyana ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Birley 1987: 183–189.

ordular arasında *XII Fulminata* lejyonu da bulunmaktaydı. Lejyonun isyan hareketinde taraf değiştirmemesi karşılıksız kalmamış ve imparatora olan sadakatinden dolayı *Certa Constans* (=sürekli sadık) ünvanı ile ödüllendirilmiştir³⁹⁶.

Roma'nın doğuda görev yapan ve kalıcı üsleri bulunan lejyonlara bağlı müfrezelerin (=vexillationes), gerek bulundukları bölgede gerekse yüzlerce kilometre uzaklıktaki eyalet ve kentlerde, ihtiyaç duyulması halinde asayiş ve imar faaliyetleri nedeniyle görevlendirildikleri bilinmektedir. Özellikle Küçük Asya'nın iç bölgelerinden ele geçen birçok yazıt ve miltaşı, *XII Fulminata* lejyonuna bağlı birliklerin söz konusu bölgelerde geçici olarak görevlendirildiklerine ilişkin önemli bilgiler içermektedir³⁹⁷.

M.S. 3. yüzyıldan itibaren *XII Fulminata* lejyonunun durumuna ilişkin, katıldığı bazı savaşlar dışında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Lejyon, M.S. 114–116 yılları arasında imparator Traianus'un Armenia ve Mesopotamia seferlerinde, M.S. 132–135 yılları arasında cereyan eden ikinci Yahudi isyanında (Bar Kokhba) görev yapmıştır. Yine, M.S. 155 yılında Parth kralı IV. Volagaeses'in Armenia'yı işgal teşebbüsüne karşı *XV Apollinaris* lejyonu ile birlikte bu bölgeyi savunmuştur³⁹⁸. Bu tarihten itibaren pek

³⁹⁶ Ritterling 1925: 1708; Wheeler 2007: 247; Birley 2007: 386; Farnum 2005: 104, tablo H; Pollard-Berry 2012: 165; Uzunoğlu 2012: 106, dn. 38.

³⁹⁷ Phrygia'daki Eumeneia'da (=Işık/Çivril) bulunan bir miltaşı (Mitford 1980: 1183–1184; Drew-Bear-Eck 1976: 294, no. 5; AE 1976, 658; CIL III 353, 6745), *XII Fulminata* lejyonuna bağlı müfrezelerin (=vexillationes) Eumeneia-Apamea (=Dinar) arasındaki yolun yapım çalışmasında görevlendirilmiş olduklarını göstermektedir. Yine Phrygia'daki Amorium'dan (=Hisarköy/Emirdağ) ele geçen bir yazıttan (CIL III 353), *XII Fulminata* lejyonuna bağlı bir *vexillatio*'da hizmet etmiş lejyoner Gaius Salvius Calpurnianus'un, aynı birlikten bir arkadaşı tarafından Amorium'a gömüldüğü anlaşılmaktadır. Smyrna'dan ele geçen başka bir yazıttan (CIL III 414) anlaşıldığı üzere, *XII Fulminata* lejyonunda hizmet etmiş bir lejyoner, aynı birlikte görev yaptığı *signifer* (=sancak taşıyıcı) arkadaşı tarafından Smyrna'da gömülmüştür. M.S. 110–111 yılları arasında Bithynia-Pontos eyaleti valiliği yapmış olan Genç Plinius'un, imparator Traianus'a gönderdiği mektupların birinden (Plin. *epist.* 10. 106), emrinde birden fazla *cohort* bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu *cohort*lardan ismi bilinen sadece *Cohors VI Equestris* idi. Bölgede bulunan ve M.S. 2. ve 3. yüzyıla tarihlendirilen yazıtlardan (IGR III 1396; SEG II 666), söz konusu *cohorsun* bölgede görevlendirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu yazıtlarda ismi geçen lejyonerlerden bazılarının, *XII Fulminata* lejyonuna bağlı birliklerde hizmet etmiş oldukları bilinmektedir. Ayrıca söz konusu yazıtlardan anlaşıldığı üzere, Plinius'un valilik yaptığı dönemde Bithynia-Pontos eyaleti yardımcı birlikler için oluşturulmuş bir garnizona sahip idi. Konuya ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Cheesman 1914: 161; Magie 1950/I: 603, II: 1459; Sherck 1955: 403, dn. 10; Mitchell 1993: 121; Kaya 2003: 85–87; Pollard-Berry 2012: 164. Bütün bu bilgilerden hareketle, *XII Fulminata* lejyonuna bağlı birliklerin görev yerlerinin sadece konuşlandırıldıkları bölge ile sınırlandırılmadığı ve ihtiyaç halinde bu birliklerin bulundukları bölgeden kilometrelerce uzaklıktaki başka eyaletlerde de görevlendirildikleri anlaşılmaktadır.

³⁹⁸ Farnum 2005: 103, tablo H.

fazla etkili olmadığı anlaşılan *XII Fulminata* lejyonu, M.S. 4. yüzyılın sonlarına kadar Melitene’de konuşlandırılmıştır³⁹⁹.

3.1.3 *Legio XV Apollinaris*

M.Ö. 31 yılındaki Aktium Savaşı’ndan sonra Augustus tarafından lejyonların sayısı 18’e indirilmiştir. Geriye kalan lejyonlardan biri de *XV Apollinaris* lejyonu idi⁴⁰⁰. Ancak lejyon Augustus tarafından kurulmuş değildi. Köken itibarıyla Geç Cumhuriyet-Triumvirlik dönemleri lejyonlarından üçüncü ve dördüncü lejyonlardan birinin devamı olan XV. lejyon, M.Ö. 53 yılında Caesar tarafından Gallia Cisalpina’dan asker kaydı yapılmak suretiyle revize edilmiştir⁴⁰¹. Caesar’ın ölümünden sonra M. Lepidus tarafından yeniden organize edilen lejyon daha sonra M. Antonius’un emri altına girmiştir⁴⁰². M.Ö. 41/40 yılında Augustus tarafından tekrar revize edilen lejyon⁴⁰³, *Apollinaris cognomenini* muhtemelen M.Ö. 31 yılındaki Aktium savaşı’ndan sonra almıştır⁴⁰⁴.

XV Apollinaris lejyonu Aktium Savaşı’ndan sonra bir süre Illyria bölgesinde konuşlandırılmıştır⁴⁰⁵. M.Ö. 14–9 yılları arasındaki Pannonia Savaşı’nda ve M.S. 6–9 yılları arasında yine Pannonia bölgesinde çıkan isyanlarda görev alan *Apollinaris* lejyonu, M.S. 14 yılında Tuna Nehri üzerinde önemli bir geçiş noktası olan Carnuntum’a (Patronell/Avusturya) gönderilmiştir. Burada kalıcı bir karargâha sahip olduğu bilinen lejyon, M.S. 62 yılına kadar burada konuşlandırılmıştır⁴⁰⁶.

³⁹⁹ *Not. Dign. Or.* 38. 14.

⁴⁰⁰ Cass. Dio 55. 23. 5.

⁴⁰¹ Wheeler 2000: 260–261.

⁴⁰² Wheeler 2000: 262.

⁴⁰³ Campbell 1999a: 20; Wheeler 2000: 263.

⁴⁰⁴ Lejyona, *XV Apollinaris* (=Apollon’un 15. lejyonu) *cognomeninin*, Augustus’un Apollon’a koruyucu tanrı olarak duyduğu saygıya izafeten verilmiş olabileceği düşünülmektedir. Ancak, bu *cognomenin* lejyona hangi tarihte verildiği konusunda çeşitli tartışmalar söz konusudur. Cremona’dan (İtalya) ele geçen ve *XV Apollinaris* lejyonundan emekli Naevius adlı bir veteranın anısına düzenlenmiş olduğu anlaşılan bir yazıt (*AE* 1975, 442), *Apollinaris cognomeninin* lejyona Aktium Savaşı’ndan önce verilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Zira Cremona, M. Antonius’un Philippi Savaşı’ndan sonra M.Ö. 41 yılında veteranlar için kurduğu askeri bir koloni idi. Konuya ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Ritterling 1925: 1747; Parker 1992: 270; Wheeler 2000: 263–268; Keppie 2005: 182; Pollard-Berry 2012: 166; Uzunoğlu 2012: 109, dn. 44.

⁴⁰⁵ Wheeler 2000: 270; Pollard-Berry 2012: 166.

⁴⁰⁶ Campbell 1999a: 20; Wheeler 2000: 270–274; Farnum 2005: 23, tablo A.

Lejyonun doğuda ilk kez görevlendirildiği tarih M.S. 62 yılıdır. Bu tarihte Paetus'un gerçekleştirdiği ve büyük bir hezimet yaşadığı Armenia seferi için Pannonia'dan çağırılan lejyon, Corbulo'nun M.S. 63 yılındaki Parth seferi için Melitene'de hazır bulundurulmuştur⁴⁰⁷. Tuna bölgesinden nakledilen yardımcı birlikler ve XV *Apollinaris* lejyonu, Corbulo'nun Parth seferindeki en önemli askeri gücünü oluşturmuşlardır⁴⁰⁸. M.S. 66–64 yıllarında Melitene'de konuşlandırıldığı düşünülen lejyon⁴⁰⁹, M.S. 66 yılında Titus komutasında İskenderiye'de gerçekleştirilen savaşta, V *Macedonica*, X *Fretensis* ve Germania bölgesinden nakledilen yardımcı birlikler ile birlikte önemli başarılar elde etmiştir⁴¹⁰. Aynı tarihte ortaya çıkan birinci Yahudi savaşında da etkili olan lejyon⁴¹¹, Titus'un Kudüs'ü işgal etmesinden sonra bir süre İskenderiye'de kalmış ve daha sonra buradan Carnuntum'daki karargâhına geri gönderilmiştir⁴¹².

XV *Apollinaris* lejyonu, M.S. 86–88 yılları arasında Domitianus döneminde ve M.S. 101–106 yılları arasında Traianus döneminde meydana gelen Dacia Savaşları'nda yer almıştır⁴¹³. Dacia Savaşları sonunda lejyonun doğu görevinin başladığı bilinmektedir. Ancak lejyonun Traianus'un Parth Seferi'ne (M.S. 113–117) ne şekilde katıldığına ilişkin net bir bilgi mevcut değildir⁴¹⁴. Söz konusu sefere, doğudan, Tuna bölgesinden ve Moesia'dan nakledilen yaklaşık 7 lejyon ve bazı yardımcı birlikler katılmıştır⁴¹⁵. Ayrıca XV *Apollinaris* lejyonunun, Traianus'un Parth seferinden önce Carnuntum'da konuşlandırıldığı dikkate alındığında, lejyonun söz konusu sefere, tüm

⁴⁰⁷ Tac. *ann.* 15. 25. 3, 26. 2; Ritterling 1925: 1750; Farnum 2005: 7, dn. 53; Wheeler 2000: 275, dn. 90, 276; Keppie 2000: 187; Pollard-Berry 2012: 166.

⁴⁰⁸ Wheeler 2000: 274–275.

⁴⁰⁹ Heil 1997: 192.

⁴¹⁰ Joseph. *Bell. Iud.* 3. 1. 3, 3. 4. 2; Wheeler 2000: 276–278; Farnum 2005: 7, dn 55; Pollard-Berry 2012: 166.

⁴¹¹ Tac. *hist.* 5. 1. 2.

⁴¹² Joseph. *Bell. Iud.* 7. 5. 3; Ritterling 1925: 1750–1751; Wheeler 2000: 278–279; Farnum 2005: 8, dn. 71; Pollard-Berry 2012: 167.

⁴¹³ Wheeler 2000: 281–283; Farnum 2005: 9, dn. 102, 102, tablo H; Uzunoğlu 2012: 110.

⁴¹⁴ Kennedy'e göre (Kennedy 1980: 302–303) XV *Apollinaris* lejyonu, Traianus'un Parth seferine bütün birlikleriyle katılmıştır. Bazı araştırmacılara göre ise bu sefere doğuda bulunan III *Gallica*, IV *Scythica*, VI *Ferrata*, X *Fretensis*, XII *Fulminata*, III *Cyrenaica* lejyonları ve Tuna bölgesinden II *Traiana* lejyonu, Moesia'dan ise, I ve II *Adiutrix*, XIII *Gemina* ve XV *Apollinaris*'e bağlı bazı yardımcı birlikler katılmıştır. Konuya ilişkin tartışmalar için Bk. Mitford 1980: 1197–1198; Strobel 1984: 97, no. 73; Parker 1992: 159, dn. 6; Wheeler 2000: 283–293; Urloiu 2010: 91–98.

⁴¹⁵ Farnum 2005: 9, dn. 102.

birlikleriyle olmasa da en azından bazı yardımcı birliklerle katılmış olabileceği düşünülebilir.

Hadrianus'un imparator olmasıyla birlikte Roma'nın doğu sınırı yeniden düzenlenmiş ve burada bulunan lejyonlara ilişkin de birtakım düzenlemeler yapılmıştır⁴¹⁶. *XV Apollinaris* lejyonu yapılan bu düzenlemeler neticesinde, Satala'da⁴¹⁷ (Sadak Köyü/Kelkit/Gümüşhane) bulunan *XVI Flavia Firma* lejyonu ile yer değiştirmiştir. Lejyonun Satala'ya hangi tarihte nakledildiğine ilişkin araştırmacılar arasında henüz bir fikir birliği sağlanamamıştır⁴¹⁸. Lejyon, daha önce bahsedildiği gibi, *XII Fulminata* lejyonu ile birlikte M.S. 135 yılında Arrianus'un Alanlar'a karşı Kappadokia'da gerçekleştirdiği sefere katılmıştır. Bu nedenle, lejyonun M.S. 135 yılında Satala'da konuşlandırılmış olduğuna ilişkin hiçbir şüphe bulunmamaktadır.

Anadolu'nun kuzeydoğusunda bulunan ve Roma'nın özellikle Armenia, Persia ve Kafkasya bölgelerine gerçekleştirdiği askeri operasyonlar açısından oldukça stratejik bir askeri karargâhı içinde bulunduran Satala antik yerleşimine ilişkin ilk araştırmalar, 19. yüzyılın sonunda yapılmıştır. Yapılan araştırmaların birçoğu kapsamlı araştırmalardan ziyade gezi amaçlı yapılmıştır⁴¹⁹. Ancak bu araştırmalar, Satala'da

⁴¹⁶ Parker 1992: 160.

⁴¹⁷ Antik Satala yerleşimi, Gümüşhane ilinin Kelkit ilçesinin 25 km güneydoğusunda yer almaktadır. Anadolu'nun kuzeydoğusunda içinde bir Roma lejyon karargâhı barındıran Satala, Roma'nın doğu sınırının Anadolu, Karadeniz, Armenia ve Kafkasya ile bağlantısı açısından oldukça stratejik bir bölgede bulunmaktadır. Bu nedenle yerleşim, Roma için önemini M.S. 4. yüzyılın sonlarına kadar korumuştur.

⁴¹⁸ Ritterling'e göre (Ritterling 1925: 1754), lejyon M.S. 117 ya da 123 yılında Satala'ya gönderilmiştir. Kennedy (Kennedy 1980: 302–303) ise lejyonun, Traianus'un Parth seferinden sonra Carnuntum'a döndüğünü ve M.S. 122 yılına kadar burada konuşlandırıldığını iddia etmektedir. Ritterling ve Kennedy'nin aksine Wheeler (Wheeler 2000: 287–295), M.S. 106 yılından itibaren Pannonia bölgesinde lejyonun varlığına ilişkin herhangi bir veri bulunmadığını, lejyonun M.S. 106–119 yılları arasında Mısır'da konuşlandırıldığını ve lejyonun Satala'ya M.S. 119 yılından sonraki bir tarihte gönderilmiş olabileceğini ifade etmektedir. Söz konusu bilgilerden hareketle, mevcut verilerin kısıtlı olmasına rağmen lejyona bağlı bazı yardımcı birliklerin Traianus'un Parth seferine katılmış oldukları, lejyonun bütün birlikleriyle M.S. 116 yılında Mısır'da ortaya çıkan Yahudi isyanının bastırılmasında kullanılmış olabileceği ve Satala'nın Hadrianus döneminde *XV Apollinaris* lejyonunun kalıcı karargâhı haline geldiği düşünülebilir. Konuya ilişkin tartışmalar, öneriler ve ayrıntılı literatür için Bk. Hardy 1887: 649–652; M'Elderry 1909: 45–47; Ritterling 1925: 1284–1285, 1754; Mitford 1974b; 168; Campbell 1999a: 20; Keppie 2000: 221, 1973: 861; Kennedy 1980: 302–303; Mitford 1980: 1197; Parker 1992: 159; Wheeler 2000: 282–295; Urloiu 2010: 90–107; Pollard-Berry 2012: 167; Uzunoğlu 2012: 110, dn, 53, 111.

⁴¹⁹ İlk olarak 1866 yılında İngiliz Konsolos J. G. Taylor tarafından bölgeye bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Çok kapsamlı bir araştırma gerçekleştiremeyen Taylor, bu ziyareti sırasında Satala'dan bazı yazıtları kayıt altına almıştır. Bölgeye ikinci ziyaret, 1874 yılında Trabzonda görevli İngiliz Başkonsolos vekili A. Biliotti tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu ziyareti sırasında Biliotti, kentin geç ve Roma dönemlerine ilişkin önemli buluntular tespit etmiştir. Bunlar arasında en dikkati çekenler kuşkusuz *Legio XV Apollinaris* mühürlü kiremit parçası ve bölge epigrafisi açısından oldukça önemli bazı yazıtlı mimari

bulunan lejyon karargâhı ve *XV Apollinaris* lejyonuna ilişkin bölgedeki ilk çalışmalar olması açısından oldukça önemlidir.

XV Apollinaris lejyonunun Satala'daki varlığını kanıtlayan en erken belgeler, M.S. 114–131 yılları arasına tarihlendirilen ve lejyonda görev yapmış askerlere ait oldukları anlaşılan iki adet mezar stelidir⁴²⁰. Son yıllarda bölgede gerçekleştirilen araştırmalarda⁴²¹, gerek lejyon karargâhı gerekse bölgede kalıcı olarak konuşlandırılan *XV Apollinaris* lejyonuna ilişkin önemli bulgular elde edilmiştir. Ancak bu araştırmalar ve elde edilen bulgular-Roma'nın özellikle Tuna bölgesinde bulunan lejyon karargâhlarıyla kıyaslandığında-Satala antik yerleşimine ilişkin beklentilerin çok az bir kısmını karşılamaktadır.

Roma'nın doğuda konuşlandırılmış ve özellikle kalıcı karargâhları bulunan lejyonlara bağlı müfrezelerin (=vexillationes), gerek bulundukları bölgede gerekse Anadolu'da bulunan başka eyaletlerde yerel güvenliği sağlamakla görevlendirildikleri

bloklar ve diğer fragmentlerdir. Bölge daha sonra 1882 yılında Erzurum'da bulunan İngiliz başkonsolos vekili W. Everett tarafından ziyaret edilmiştir. 1894 yılında V. W. Yorke ve D. G. Hogarth tarafından yapılan araştırmalarda, Kappadokia ve Armenia bölgelerinden *XV Apollinaris* lejyonuna ilişkin birçok mühürlü kiremit parçası ve bazı yazıtlar kayıt altına alınmıştır. Söz konusu yazıtlar ve mühürlü kiremit parçaları V. W. Yorke tarafından 1898 yılında yayınlanmıştır. Son olarak 1900 yılında Franz ve Eugene Cumont, bölge epigrafisine ilişkin önemli araştırmalar gerçekleştirmişlerdir. Satala antik yerleşimi ve territoriumunda yapılan ilk çalışmalar, elde edilen bulgular ve yazıtlara ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Yorke 1898: 306–327. Özellikle 321, no. 36, 1–5; Mitford 1974a: 221–244; Mitford 1997: 137, dn. 1–5, 142, no. 6, 1–10, 143, no. 7, 144, no. 8, 145, no. 9, 146, no. 11.

⁴²⁰ Uzunoğlu 2012: 111, dn. 54.

⁴²¹ Bölgede gerçekleştirilen ilk araştırmalardan sonra 1989 ve 1990 yıllarında C. S. Lightfoot başkanlığında Satala'da gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında, lejyon kalesine ilişkin önemli bulgular elde edilmiş ve burada bulunan lejyon kalesinin Roma'nın diğer eyaletlerinde bulunan lejyon kalelerine oranla daha küçük olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte Satala antik yerleşiminde tespit edilen birçok askeri kule ve savunma yapısına ait olduğu düşünülen duvar kalıntıları, bölgenin uzun yıllar Roma lejyonları tarafından aktif bir şekilde kullanıldığına işaret etmektedir. Bölgede yapılan diğer bir yüzey araştırması 2004 yılında M. Hartmann başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Yapılan kapsamlı çalışmalar neticesinde, Lightfoot'un daha önce belirttiği gibi, lejyon karargâhının normal bir karargâha oranla çok küçük olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacılar bunun sebebini, M.S. 256 yılında Sasani kralı I. Shapur'un Satala'yı ele geçirmesi ve bölgede bulunan birçok yapıyı yok etmesine ve karargâhın M.S. 6. yüzyılda tekrar bir onarım geçirmesine bağlamaktadırlar. Hartmann başkanlığında gerçekleştirilen araştırmalarda ayrıca *XV Apollinaris* damgalı çok sayıda kiremit parçası tespit edilmiştir. Bölgede son yıllarda gerçekleştirilen araştırmalara ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Mitford 1977: 506–507; Lightfoot 1991: 299–309, 1992: 289–301; Gregory 1996: 39–42; Hartmann *et al.* 2006: 197–204; Lightfoot 1998: 273–284; Uzunoğlu 2012: 112–113. *XV Apollinaris* lejyonun Satala'daki varlığı hakkında önemli bilgiler içeren yazıtlara ilişkin olarak Bk. Mitford 142, no. 6, 1–10, 143, no. 7, 144, no. 8, 145, no. 9, 146, no. 11. krş. Yorke 1898: 321, no. 36, 1–5; French—Summerly 1987: 17–22.

bilinmektedir. *XV Apollinaris* lejyonuna bağlı yardımcı birlikler de⁴²², lejyonun Satala'da bulunduğu süre içerisinde-yerel güvenlik gerekçeleri nedeniyle- Anadolu'da geçici karargâhlara sahip birçok stratejik bölgede görevlendirilmişlerdir.

Satala'da konuşlandırıldığı süre içerisinde *XV Apollinaris* lejyonu, Roma'nın doğuda gerçekleştirdiği birçok savaşa, bazen tüm birlikleriyle, çoğu zaman da yardımcı birlikleriyle katılmıştır. M.S. 143 yılında Alanlar'ın Armenia'yı işgal teşebbüslerinin Antonius Pius tarafından sert bir şekilde engellendiği⁴²³ seferde ve M.S. 155 yılında Parthların Armenia'yı işgal girişimlerinde *XV Apollinaris* lejyonundan istifade edilmiş⁴²⁴ ve lejyon bir süre Armenia bölgesinde konuşlandırılmıştır.

M.S. 155 yılında Armenia'da durdurulan Parthlar, M.S. 161 yılında bölgeyi tekrar işgal etmişlerdir. Bunun üzerine Kappadokia valisi M. Sedatius Severianus, içinde *XV Apollinaris* lejyonunun da bulunduğu ordusunu Satala'da topladıktan sonra⁴²⁵ Armenia'ya doğru harekete geçmiştir. Elegeia'da cereyan eden savaşta, M. Sedatius Severianus hayatını kaybetmiş bir Roma lejyonu yok edilmiştir⁴²⁶. Bu lejyonun *XV Apollinaris* olmadığı bilinmektedir⁴²⁷. Zira *XV Apollinaris* lejyonu, Lucius Verus'un M.S. 162–166 yılları arasındaki Parth seferine⁴²⁸ katılmıştır⁴²⁹. M.S. 175 yılında Suriye

⁴²² Ancyra'da bulunan ve *XV Apollinaris* lejyonunda görevli 3 *centurio* ve 1 *tribunus* ait oldukları bilinen 4 adet mezar yazıtından (Bosch 1967: 237, no. 178 [= *CIL* III 342], 251, no. 187 [= *CIL* III 6761], 411, no. 365 [= *CIL* III 6752], 412, no. 366 [= *CIL* III 268]) anlaşıldığı üzere, lejyona bağlı yardımcı birlikler, bölgedeki güvenlik ihtiyacı nedeniyle Galatia bölgesinde görevlendirilmişlerdir. Yardımcı birliklerin bu bölgedeki temel görevi büyük olasılıkla, M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda meydana gelen Roma-Parth savaşları nedeniyle doğuya nakledilen lejyonların ve bölgeye gerçekleştirilen imparatorluk ziyaretleri sırasında geçiş güzergâhlarının güvenliğini sağlamaktır. Satala'dan Galatia bölgesine görevlendirilen yardımcı birlikler aynı zamanda iç bölgelerdeki yerel güvenliğin sağlanmasından da sorumluydular. Bk. Ritterling 1925: 1754; Wheeler 2000: 296, dn. 216; Pollard-Berry 2012: 168. *XV Apollinaris* lejyonun bağlı yardımcı birliklerin görevlendirildiği bir diğer bölge, Karadeniz'in önemli bir limanı ve Roma'nın bölgedeki donanma üssü olan Trapezus (=Trabzon) idi. Zira Trapezus, Roma lejyonlarının Kappadokia ve Yukarı Ephrates bölgesinde gerçekleştirdikleri askeri operasyonlarda, gerekli ikmal malzemelerinin tedarik edildiği stratejik bir bölgeydi. Trapezus'ta bulunan ve *XV Apollinaris* lejyonunda görev yapmış bir lejyonere ait olduğu anlaşılan bir yazıttan (*AE* 1993, 1562), lejyona bağlı bir *vexillation*un-muhtemelen güvenlik gerekçesiyle-burada görevlendirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. *XV Apollinaris* lejyonuna bağlı yardımcı birliklerin görevlendirildikleri bölgelere ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Wheeler 2000: 295–305; Pollard-Berry 2012: 169; Uzunoğlu 2012: 111, dn. 55.

⁴²³ Hist. Aug. Ant. Pius 5. 5.

⁴²⁴ Farnum 2005: 103, tablo H.

⁴²⁵ Wheeler 2000: 297.

⁴²⁶ Cass. Dio 71. 2. 1; Lukian. Alex. 27; Hist. Aug. Ver. 6. 9; Wheeler 2000: 297; Farnum 2005: 103, tablo H.

⁴²⁷ Wheeler 2000: 297, dn. 221.

⁴²⁸ Cass. Dio 71. 2. 2–4; Hist. Aug. Ver. 7. 1–2; Birley 2000: 160–165.

⁴²⁹ Uzunoğlu 2012: 111.

valisi Cassius Avidius'un M. Aurelius'a karşı başlattığı isyanda, *XII Fulminata lejyonu* ile birlikte imperatora sadık kalan *XV Apollinaris, pia fidelis* (=dindar-sadık) *cognomeni*yle ödüllendirilmiştir⁴³⁰. Septimius Severus'un M.S. 197 yılındaki Parth seferine katılan *XV Apollinaris* lejyonunun durumuna ilişkin M.S. 3. yüzyıldan itibaren pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak *Notitia Dignitatum*'a göre lejyon, M.S. 4. yüzyılın sonunda hâlâ Satala'da görünmektedir⁴³¹.

3.1.4 *Legio XVI Flavia Firma*

M.S. 69–70 yılları arasında Roma'nın *Germania Inferior* eyaletinde ortaya çıkan Batavi İsyanı'nda⁴³², *XVI Gallica* ve *III Macedonica* lejyonları isyan hareketine dâhil olmuş ve Vespasianus'a karşı Vitellus'un (M.S. 15–69) ordusuna katılmışlardır⁴³³. Vespasianus, M.S. 69 yılında imparator olduktan sonra, söz konusu isyanda kendisine ihanet eden her iki lejyonu da lağvederek yerlerine başka *cognomen*lerle yeni iki lejyon oluşturmuştur. Bu lejyonlardan biri M.S. 70 yılında *XVI Gallica* lejyonunun yerine oluşturulan *XVI Flavia Firma* (=sadık, değişmez Flavius lejyonu) lejyonudur⁴³⁴.

Lejyon, M.S. 70 yılında doğuya gönderilmiştir⁴³⁵. Cassius Dio'nun, Roma lejyonlarının bulundukları coğrafyalara ilişkin verdiği bilgilere göre lejyonun ilk görev yeri Suriye'dir⁴³⁶. M.S. 72 yılından sonra, Roma'nın doğu sınırını korumakla görevlendirilen lejyon, Kappadokia bölgesinde bulunan Satala'ya gönderilmiştir⁴³⁷.

XVI Flavia Firma, doğuda görevlendirildiği süre içerisinde, M.S. 2. ve 3. yüzyıllardaki Roma-Parth savaşları ve doğuda meydana gelen iç savaşların hemen

⁴³⁰ *CIL* XIII 1860; Ritterling 1925: 1754–1755; Holder 1999: 239; Pollard-Berry 2012: 169; Uzunoğlu 2012: 11.

⁴³¹ *Not. Dign. Or.* 38. 13; Ritterling 1925: 1755; Pollard-Berry 2012: 169; Uzunoğlu 2012: 112.

⁴³² İsyanın neden ve sonuçlarının ayrıntılarına ilişkin olarak Bk. *Tac. hist.* 4. 54–79, 5. 14–26.

⁴³³ *Tac. hist.* 2. 99, 4. 57–62; Campbell 1999a: 20–21; Pollard-Berry 2012: 64–66.

⁴³⁴ Hardy 1887: 644; M'Elderry 1909: 45; Ritterling 1925: 1765; Parker 1992: 145; Campbell 1999a: 21; Farnum 2005: 23, tablo A; Pollard-Berry 2012: 143.

⁴³⁵ Lejyonun bu tarihten sonra doğuda görevlendirilmiş olduğunu kanıtlayan en önemli bulgu, Suriye eyaletinin başkenti Antiokheia'da bulunan ve M.S. 75 yılına tarihlendirilen bir miltaşdır. Bk. s. 104, dn. 374.

⁴³⁶ Cass. Dio 55. 24. 3.

⁴³⁷ *Suet. Vesp.* 8. 4; M'Elderry 1909: 47; Magie 1950/II: 1436; Sherk 1980: 996, dn. 114; Farnum 2005: 37, tablo D; Wheeler 2007: 243; Dando-Collins 2010: 176; Pollard-Berry 2012: 143. Uzunoğlu 2012: 113. Lejyonun Satala'daki varlığı bazı yazıtlar yoluyla da kanıtlanmıştır. Bk. Mitford 1974b: 164–167, no. 3, 1997: 140–141, no. 4, 141–142, no. 5.

hemen hepsine-bazen tüm birlikleriyle, bazen de yardımcı birlikleriyle- katılmıştır⁴³⁸. M.S. 72 yılında Alanlar'ın Armenia'ya saldırımları üzerine *XVI Flavia Firma* lejyonu bölgede hazır bulundurulmuştur⁴³⁹. Traianus'un M.S. 113–117 yılları arasındaki Parth seferine de katılan lejyon, kuşkusuz en önemli askeri başarılarını, bu sefer esnasında sergilemiştir⁴⁴⁰.

Roma'nın doğuda bulunan lejyonlarının, ihtiyaç duyulması halinde, Küçük Asya'nın diğer bölgelerine yerel güvenliğin sağlanması amacıyla gönderildikleri bilinmektedir. Ancyra'da bulunan ve *XVI Flavia* lejyonunda görev yapmış üç *centuriona* ait oldukları anlaşılan mezar yazıtları, lejyona bağlı bir *vexillation*un Galatia'nın başkenti Ancyra'da görevlendirildiğine işaret etmektedir⁴⁴¹. Ancyra özellikle M.S. 2. yüzyıldan itibaren, imparatorluğun batısından doğuya nakledilen Roma lejyonları için oldukça önemli stratejik bir geçiş güzergâhı haline gelmiştir. Ayrıca bölgeye gerçekleştirilen imparatorluk ziyaretleri⁴⁴² ile birlikte kent, M.S. 2. yüzyılda iç Küçük Asya'nın en büyük kenti konumuna yükselmiş ve doğudaki Roma sınırının gerisinde oldukça önemli lojistik bir üs haline gelmiştir⁴⁴³.

Roma'nın doğu sınırlarının yeniden düzenlendiği Hadrianus döneminde, *XVI Flavia Firma* lejyonu Samosata'ya nakledilmiştir⁴⁴⁴. Lejyonun Samosata'daki varlığı,

⁴³⁸ Pollard-Berry 2012: 143.

⁴³⁹ Farnum 101, tablo H.

⁴⁴⁰ Abella'da (İtalya) bulunan ve M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilen bir yazıttan (=ILS 2660 = CIL X 1202) anlaşıldığı üzere, *XVI Flavia Firma* lejyonunda görev yapmış M. Marcius Plaetorius Celer isimli bir *centurion*, Traianus'ın M.S. 113–117 yılları arasındaki Parth seferlerinde göstermiş olduğu başarılarından dolayı imparator tarafından *corona muralis* (=kent suru ya da kale tasvirli altından yapılmış tac) ile ödüllendirilmiştir. Ritterling 1925: 1765; Speidel 1986: 658; Pollard-Berry 2012: 143. Romalı askerlerin savaşlarda göstermiş oldukları başarılarının ne şekilde ödüllendirildiğine ilişkin olarak Bk. Polyb. 6. 39.

⁴⁴¹ Bosch 1967: 110–112; Mitchell 1993: 118, dn. 8; Pollard-Berry 2012: 145.

⁴⁴² Ancyra'dan geçtiği bilinen ilk imparator, M.S. 113 yılında Parth seferi için Küçük Asya'ya gelen Traianus'tur. Onu M.S. 117 yılında kente uğrayan halefi Hadrianus takip etmiştir. M.S. 195 yılında Septimius Severus ve birlikleri batıya doğru ilerlediklerinde Ancyra'dan geçmişlerdir. Son olarak M.S. 215 yılında imparator Caracalla tarafından kente bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Söz konusu ziyaretlerin en dikkat çeken kuşkusuz Caracalla'nın yapmış olduğu ziyarettir. Zira kentte büyük bir övgü ve sevinç dalgasıyla karşılanan imparator adına muazzam miktarda sikke bastırıldığı ve onuruna festivaller düzenlendiği nümismatik veriler yoluyla kanıtlanmıştır. Ayrıca Kente gerçekleştirilen imparatorluk ziyaretleri, kenti M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda önemli bir ticaret merkezi haline getirmiştir. Konuya ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Kadioğlu *et al.* 2011: 73–76.

⁴⁴³ Kadioğlu *et al.* 2011: 59.

⁴⁴⁴ M.S. 72 yılında Vespasianus'ın Kommagene Krallığı'nı Suriye eyaletine dâhil ettiği tarihe kadar, krallığın başkenti olan (Ioseph. *Bell. Iud.* 7. 1. 1) Samosata (=Samsat/Adıyaman), Hadrianus döneminden itibaren *XVI Flavia Firma* lejyonunun ana karargâhı olmuştur. Ptol. *geogr.* 5. 14. 8; M'Elderry 1909: 51–

bölgede gerçekleştirilen kazılar ve araştırmalar yoluyla kanıtlanmıştır⁴⁴⁵. Lejyonun Severus Alexander zamanında (M.S. 222–235) hâlâ Samosata’da olduğu bilinmektedir⁴⁴⁶. M.S. 3. yüzyıldan itibaren *XVI Flavia Firma* lejyonu hakkında, bölgede gerçekleştirdiği bazı imar faaliyetleri⁴⁴⁷ dışında herhangi bir bilgi mevcut değildir. *Notitia Dignitatum*’ göre lejyon M.S. 395 yıllarında Suriye eyaletinde bulunan Sura’da konuşlandırılmıştır⁴⁴⁸.

3.2 Anadolu’da Görev Yapmış Diğer Roma Lejyonları

3.2.1 *Legio III Gallica*

*Cognomen*inden anlaşıldığı üzere *III Gallica* lejyonuna ilk asker kayıtları Caesar’ın Gallia savaşları esnasında yapılmış olup⁴⁴⁹, lejyon muhtemelen M.Ö. 48 yılında oluşturulmuştur⁴⁵⁰. Caesar’ın öldürülmesinden sonra lejyon M. Antonius’un emri altına girmiş ve M.Ö. 42 yılındaki Philippi Savaşı’ndan sonra yeniden revize edilmiştir⁴⁵¹.

M.Ö. 40–39 yılları arasında Parth ordusunun, Prens Pacorus ve Romalı müttefiki Quintus Labienus komutasında Asia eyaletine saldırarak Karia içlerine kadar geldiği

52; Ritterling 1925: 1765; Mitford 1974b: 167; Keppie 1973: 861, Isaac 1990: 40; Keppie 2000: 221; Pollard 2000: 266; Wheeler 2007: 250; Pollard-Berry 2012: 143–144; Uzunoğlu 2012: 113.

⁴⁴⁵ Euphrates Nehri’nin batı kıyısında yer alan antik yerleşim, özellikle M.S. 2. yüzyıldan itibaren Roma’nın bölgedeki en önemli askeri üslerinden biri haline gelmiştir. 1967 ve 1970 yıllarında bölgede yapılan kazılar ve araştırmalar neticesinde, *XVI Flavia Firma* lejyonu mühürlü birçok kiremit parçası ve lejyon karargâhına ait olduğu düşünülen yapı kalıntılarına rastlanmıştır. Ancak bölgede 1980 yılından sonra inşa edilen Atatürk Barajı’nın suları nedeniyle antik yerleşim üzerinde araştırma yapmak imkânsız hale gelmiştir. Bölgede yapılan araştırmalara ilişkin olarak Bk. Blömer 2012: 99, dn. 17, 18; Pollard 2000: 266–268; Pollard-Berry 2012: 144. Lejyonun Samosata’daki varlığını kanıtlayan yazıtlar ve mühürlü kiremit parçaları için Bk. *IGLS* I 53, 57 (= *CIL* III 6048); *CIL* III 13615, 14165, VI, 1409; Pollard 2000: 266.

⁴⁴⁶ Mitford 1974b: 167; Uzunoğlu 2012: 113.

⁴⁴⁷ Septimius Severus döneminde inşa edilen ve muhtemelen M.S. 204 yılında tamamlanan (*CIL* III 6710) Cendere Köprüsü, *XVI Flavia Firma* lejyonunun Anadolu’ya bıraktığı en önemli eserdir. Adıyaman iline 55 km uzaklıkta bulunan Cendere Çayı üzerine inşa edilen köprünün her iki başında, üzerlerinde Septimius Severus, eşi Iulia Domna, çocukları Caracalla ve Geta’ya ait heykellerin yer aldığı toplam dört sütun bulunmaktadır. Ancak Geta’ya ait olan sütun, onu öldüren ve kardeşine ait herşeyi yok etmek isteyen Caracalla tarafından yıktırılmış ve ismi yazıtlardan sildirilmiştir. Uzunoğlu 2012: 114; Pollard-Berry 2012: 144.

⁴⁴⁸ *Not. Dign. Or.* 33. 28; Pollard 2000: 295, 2012: 145.

⁴⁴⁹ Ritterling 1925: 1518–1519.

⁴⁵⁰ Parker 1992: 264–265; Campbell 1999a: 15; Keppie 2000: 71; Farnum 2005: 17, tablo A; Pollard-Berry 2012: 133; Dando-Collins 2010: 122–123.

⁴⁵¹ Campbell 1999a: 15; Pollard-Berry 2012: 133.

savaşta, Asia *proconsulu* P. Ventidius Bassus'un ordusunda *III Gallica* lejyonu da bulunmaktaydı⁴⁵². Lejyon, Parth ordusunun Kilikia'da durdurulduğu ve geri püskürtüldüğü bu savaşta oldukça başarılı olmuş ve komutanı Bassus'un M. Antonius tarafından Suriye eyaleti valiliğiyle ödüllendirilmesini sağlamıştır⁴⁵³.

Asia eyaletine yapılan saldırının intikamını almak üzere M. Antonius, M.Ö. 36 yılında Parthlara karşı bir sefer düzenlemiştir. 16 lejyon, bazı yardımcı birlikler ve müttefik askerlerinden oluşan bu muaazam ordu içerisinde *III Gallica* lejyonu da görev almıştır⁴⁵⁴. Roma ordusu bu savaşta, müttefik Armenia ordusunun savaş alanını terketmesi ve ikmal maddelerinin tükenmesi nedeniyle geri çekilmiş ve yok olmaktan son anda kurtulmuştur⁴⁵⁵. M.Ö. 31 yılındaki Aktium Savaşı'nda sonra Augustus'un emri altına giren *III Gallica* lejyonu, Principatus döneminden itibaren imparatorluğun doğuda görevlendirilen kalıcı orduları arasında yer almış ve revize edilerek Suriye'ye gönderilmiştir⁴⁵⁶.

M.Ö. 30 yılından M.S. 62 yılına kadar⁴⁵⁷ Suriyede konuşlandığı bilinen⁴⁵⁸ lejyon, bu tarihler arasında bölgede meydana gelen savaşların hemen hemen hepsinde önemli görevler üstlenmiştir. Corbulo'nun Armenia seferi için M.Ö. 55/54 yılında Kappadokia'da hazırladığı lejyonlar arasında *III Gallica* lejyonu da bulunmaktaydı⁴⁵⁹. Lejyon, Corbulo'nun M.S. 58–59 yıllarında Armenia'daki Artaxata ve Tigranocerta kentlerini ele geçirdiği savaşlarda ve M.S. 62 yılında Rhandeia'da ağır bir mağlubiyet alan Caesennius Paetus emrindeki orduyu yok olmaktan kurtardığı seferde oldukça başarılı olmuştur⁴⁶⁰. Ayrıca Corbulo'nun M.S. 65 yılında, Parthlarla ittifak yapan ve Armenia tahtına geçirilen Tridates'e karşı kazandığı zafer onuruna düzenlenen bir

⁴⁵² Pollard-Berry 2012: 133.

⁴⁵³ Bk. s. 94, dn. 339.

⁴⁵⁴ Plut. *Ant.* 42. 4; Ritterling 1925: 1517; Pollard-Berry 2012: 133.

⁴⁵⁵ M. Antonius'un M.Ö. 36 yılındaki Parth seferine ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Plut. *Ant.* 37–52.

⁴⁵⁶ Cass. Dio 55. 23. 2; Hardy 1887: 630; M'Elderry 1909: 47; Ritterling 1925: 1519; Dando-Collins 2010: 123; Pollard-Berry 2012: 133.

⁴⁵⁷ Farnum 2005: 81

⁴⁵⁸ Farnum 2005: 17, tablo A.

⁴⁵⁹ Armenia seferi öncesinde Roma'nın doğuda bulunan lejyonları, Suriye valisi Ummidius Quadratus ve Corbulo komutasında Suriye ve Kappadokia'da konuşlandırılmışlardır. *Legio IV Scythica* ve *XII Fulminata* lejyonları Quadratus'un komutasında Suriye'de, *III Gallica*, *V Macedonia*, *VI Ferrata* ve *XV Apollinaris* lejyonları ise Corbulo'nun komutasında Kappadokia'da konuşlandırılmışlardır. Bk. Tac. *ann.* 13. 8.

⁴⁶⁰ Tac. *ann.* 15. 26; Ritterling 1925: 1520; Dando-Collins 2010: 123; Pollard-Berry 2012: 134.

yazıtta⁴⁶¹ *III Gallica* adının geçmesi, lejyonun Corbulo'nun Armenia seferlerinde göstermiş olduğu başarılarının karşılıksız kalmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

M.S. 66 yılında, Iudaea'da ortaya çıkan birinci Yahudi isyanını bastırma girişimi başarısızlıkla sonuçlanan Cestius Gallus'un ordusunda, *III Gallica* lejyonuna bağlı bir *vexillatio* (yaklaşık olarak 2.000 lejyoner) bulunmaktaydı⁴⁶². Bu olaydan kısa bir süre sonra (muhtemelen M.S. 67/68 yılında) Moesia'ya gönderilen *III Gallica* lejyonu, M.S. 68–69 yılları arasında Roma'da meydana gelen iç savaşlarda Vespasianus'a bağlılığını bildirmiştir. Söz konusu savaşlarda Vitellius ve müttefiklerine karşı başarılı bir şekilde savaşan⁴⁶³ lejyon, Vespasianus'un M.S. 69 yılında imparator olmasından sonra tekrar doğuya gönderilmiş ve M.S. 72 yılından 106 yılına kadar Samosata'da konuşlandırılmıştır⁴⁶⁴.

M.S. 106 yılından sonra Raphanaea'da bulunan kalıcı karargâhına nakledilen⁴⁶⁵ *III Gallica* lejyonu, Traianus'un Parth seferinde (M.S. 113–117) ve M.S. 132–135 yılları arasındaki ikinci Yahudi isyanında görev almıştır⁴⁶⁶. M.S. 3. yüzyıldan itibaren lejyonun doğudaki faaliyetlerine ilişkin pek fazla bilgi bulunmamaktadır. *Notitia Dignitatum*'a göre lejyon M.S. 4. yüzyılın sonlarında Suriye'de bulunan Danaba'da konuşlandırılmıştır⁴⁶⁷.

3.2.2 *Legio V Macedonica*

Lejyonun erken tarihine ilişkin bilgiler oldukça kısıtlıdır. Ancak kartal ve boğa simgeleri, lejyonun kökeninin Caesar dönemine dayandığını⁴⁶⁸ göstermekle birlikte

⁴⁶¹ Harput'ta (Elazığ) bulunan ve 8 satırdan oluşan Latince yazıt, Nero dönemine tarihlendirilmektedir. *ILS* 232 (=CIL III 6741). *III Gallica* lejyonu Armenia'da bulunduğu süre içerisinde (M.S. 62–66), Harput civarında yer alan Ziata kalesinde konuşlandırılmıştır. Zira Ziata civarında ele geçen bazı yazıtlar (*CIL* III 6742, 6742a), lejyonun Armenia seferleri boyunca bu müstahkem mevkiyi aktif bir şekilde kullanmış ve burada bir kale inşa etmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bk. Amm. Marc. 19. 6. 1; Ritterling 1925: 1520; Mommsen 1996: 287, dn. 722; Pollard-Berry 2012: 134.

⁴⁶² Ritterling 1925: 1520–1521; Pollard-Berry 2012: 134.

⁴⁶³ Ritterling 1925: 1521–1522; Pollard-Berry 2012: 135.

⁴⁶⁴ Millar 1993: 82–83, dn. 10; Farnum 2005: 81; Wheeler 2007: 250.

⁴⁶⁵ Keppie 1973: 860–861, 2000: 220–221; Wheeler 2000: 250; Farnum 2005: 17, tablo A, 81.

⁴⁶⁶ Pollard-Berry 2012: 137.

⁴⁶⁷ *Not. Dign. Or.* 32. 31.

⁴⁶⁸ Ritterling 1925: 1572; Parker 1992: 266.

lejyon, büyük olasılıkla Caesar'ın M.Ö. 44 yılında planladığı Parth seferi için kurulmuş olmalıdır⁴⁶⁹. Lejyonun varlığını kanıtlayan en erken bilgiler M.Ö. 15 yılına aittir⁴⁷⁰. M.Ö. 43 yılı konsülleri Gaius Vibius Pansa Caetronianus ve Aulus Hirtius ve daha sonra Octavianus'un hizmetine girdiği bilinen lejyon, M.Ö. 30-M.S. 6 yılları arasında Makodonia'da görevlendirilmiş ve *Macedonica cognomeninini* muhtemelen burada yapılan asker kayıtları neticesinde elde etmiştir⁴⁷¹.

Gaius Caesar'ın (=Gaius Vipsanius Agrippa) M.Ö. 1-M.S. 4 yılları arasındaki Parth ve Armenia seferlerine⁴⁷² katılan *V Macedonica* lejyonu⁴⁷³, M.S. 6 yılında Moesia'da bulunan Oescus'a (=Gigen/Bulgaristan) nakledilmiştir. İmparator Claudius'un M.S. 46 yılında Trakya'yı ilhak edip burayı bir Roma eyaleti haline getirdiği sefer için kullandığı ordu içinde *V Macedonica* lejyonu da bulunmaktaydı. Ancak lejyonun bu operasyonlardaki rolüne ilişkin herhangi bir bilgi mevcut değildir⁴⁷⁴.

V Macedonica lejyonu M.S. 62 yılında Paetus'un Armenia seferine katılmak üzere Kappadokia'ya gönderilmiştir⁴⁷⁵. Paetus'un Armenia'daki hezimetinden sonra lejyon, Corbulo' tarafından Armenia seferi için Kappadokia'da hazırlanan orduya dâhil edilmiştir⁴⁷⁶. Sefer öncesinde Corbulo'nun damadı Annius Vinicianus'un komutası

⁴⁶⁹ Parker 1992: 267.

⁴⁷⁰ Strabon'a göre Agrippa M.Ö. 15 yılında Berytus'u, *Colonia Iulia Augusta Felix Berytus* (=Beyrut) adıyla bir Roma kolonisi haline getirmiş ve buraya iki lejyondan (*V Macedonica* ve *VIII Augusta*) emekli olmuş askerleri yerleştirmiştir. Bk. Strab. 16. 2. 9; Ritterling 1925: 1573; Parker 1992: 266.

⁴⁷¹ Pollard-Berry 2012: 200.

⁴⁷² Cass. Dio 55. 10. 17.

⁴⁷³ Ritterling'e göre (Ritterling 1925: 1573) lejyon, M.Ö. 1 yılında Gaius Caesar ile doğuya gönderilmiştir. Bununla birlikte Syme (Syme 1933: 30, dn. 125), aynı tarihlerde *V Scythica* lejyonunun Armeni'da olduğunu kanıtlayan bir yazıttan (*CIL IX 3427, Legio V Scythica in Ar[menia ?]*) yola çıkarak, yazıtta adı geçen lejyonun *V Macedonica* olabileceğini iddia etmektedir.

⁴⁷⁴ Ritterling 1925: 1573–1574.

⁴⁷⁵ Lejyon doğuya, Roma'nın Karadeniz donanmasıyla, Tuna Nehri ve Karadeniz üzerinden ulaşmıştır. Kappadokia'ya nakledilmeden önce de bütün birlikleriyle bir süre Pontos'da bulunmuştur. Bk. Tac. *ann.* 15. 26, 15. 9; Dando-Collins 2010: 137. Lejyonun Pontos'ta bulunduğu süre içerisinde, bölgeden birçok asker kaydı yapmış olabileceği düşünülmektedir. Zira Amaseia ve Zela'dan ele geçen ve *V Macedonica* lejyonunda görev yapmış bir *centurion*, bir *strator* (=at tedarikçisi, seyis) ve bazı emekli askerler (=veteran) adına düzenlenmiş oldukları anlaşılan bazı yazıtlar, lejyonun Pontos bölgesinden asker kayıtları yaptığını ve bir süre burada konuşlandırılmış olduğunu kanıtlamaktadır. Konuya ilişkin ayıntılı olarak Bk. French 1990: 555–561.

⁴⁷⁶ Tac. *ann.* 13. 8.

altına giren lejyon⁴⁷⁷, M.S. 62–65 yılları arasında cereyan eden Armenia seferleri boyunca bölgede görev yapmıştır⁴⁷⁸.

M.S. 66–67 yılları arasında Vespasianus'un, birinci Yahudi isyanını bastırmak için Ptolemais'te topladığı ordu içinde bulunan lejyon⁴⁷⁹, Celile'de (İsrail) gerçekleşen savaşa bütün birlikleriyle katılmıştır⁴⁸⁰. Titus'un M.S. 70 yılındaki Kudüs kuşatmasına da katılan lejyon, bu savaşta oldukça başarılı olmuştur⁴⁸¹. Kudüs'teki isyanın bastırılmasının ardından bir süre İskenderiye'de konuşlandırılan lejyon M.S. 71 yılında deniz yoluyla Moesia'ya nakledilmiştir⁴⁸².

Moesia'da bulunduğu süre içerisinde Domitianus ve Traianus'un Dacia seferlerine katılan lejyon, daha sonra Karadeniz'in kuzeybatı kıyıları ve Kırım'da bulunan Yunan kentlerinin güvenliği nedeniyle bir süre Tuna Nehri kıyısında yer alan Troesmis'te (Romanya) konuşlandırılmıştır⁴⁸³. Troesmis'te konuşlandırıldığı süre boyunca lejyona bağlı bazı yardımcı birlikler, doğuda meydana gelen isyanlar ve Parth seferlerinde görev almışlardır. M.S. 132–135 yılları arasındaki ikinci Yahudi isyanını bastırmakla görevlendirilen ordular arasında, Hadrianus tarafından Iudaea'ya gönderilen *V Macedonica* lejyonuna bağlı bir *vexillatio* bulunmaktaydı. Aynı *vexillatio*, Lucius Verus'un M.S. 162–166 yılları arasındaki Parth seferine de katılmıştır⁴⁸⁴. M.S. 2. yüzyılın sonlarında M. Aurelius'un Marcomanni savaşlarına katılan lejyon, M.S. 193–194 yılları arasındaki iç savaşta Pescennius Niger'e karşı Septimius Severus'a bağlılığını bildirmiş ve Severus'un M.S. 194–195 yıllarında Mesopotamia'da Parthlara karşı gerçekleştirdiği seferde görev almıştır⁴⁸⁵. M.S. 3. yüzyıl boyunca Dacia'da

⁴⁷⁷ Tac. *ann.* 15. 28.

⁴⁷⁸ Tac. *ann.* 15. 26; Ritterling 1925: 1574; Dando-Collins 2010: 137.

⁴⁷⁹ Ioseph. *Bell. Iud.* 3. 4. 2.

⁴⁸⁰ Ritterling 1925: 1575.

⁴⁸¹ Iosephus'a göre Titus'un Kudüs kuşatması sırasında *V Macedonica* lejyonu, burada bulunan ve savaşın kazanılması için hayati öneme sahip Antonia garnizonunu ele geçirmiştir. Ioseph. *Bell. Iud.* 5. 11. 4.

⁴⁸² Ritterling 1925: 1575.

⁴⁸³ Lejyonun Troesmis'teki faaliyetlerine ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Adam 2013: 115–131.

⁴⁸⁴ Hadrianus'un Iudaea'ya gönderdiği *vexillatio*ya ilişkin olarak Bk. CIL III 13586. Lucius Verus'un Parth seferinde görev alan aynı *vexillatio*'ya ilişkin olarak da Bk. CIL III 7505(=ILS 2311).

⁴⁸⁵ Farnum 2005: 104, tablo H.

meydana savaşlarda görev aldığı bilinen lejyon⁴⁸⁶ *Notitia Dignitatum*'a göre M.S. 5. yüzyılda Moesia'da bulunan Oescus'ta konuşlandırılmıştır⁴⁸⁷.

3.2.3 *Legio VI Ferrata*

Caesar'ın Gallia Cisalpina'dan ilk asker kayıtlarını gerçekleştirdiği M.Ö. 52 yılında oluşturulan lejyon⁴⁸⁸, Caesar'ın, Gallia savaşlarında oldukça etkin bir rol oynamıştır. İç savaşlar sırasında Pompeius'a karşı Caesar'ın safında savaşan lejyon, M.Ö. 48 yılında Caesar'ın komutasında Pompeius'a karşı gerçekleştirilen Dyrrhacium Savaşı'nda oldukça etkili olmuş ve destansı bir mukavemet örneği sergilemiştir⁴⁸⁹. Pompeius'un öldüğü Pharsalos Savaşı'nda etkili olan lejyon, Caesar'ın M.Ö. 48–47 yıllarında İskenderiye'de gerçekleştirdiği savaşların (=De bello Alexandrino) tamamına katılmış ve bu savaşların sonunda Suriye'ye nakledilmiştir⁴⁹⁰.

Lejyon Anadolu'daki ilk askeri operasyonunu, Caesar'ın M.Ö. 47 yılında Pontos kralı II. Pharnakes'i mağlup ettiği Zela Savaşı'nda⁴⁹¹ gerçekleştirmiştir⁴⁹². Bu savaşta VI. lejyonda görevli yaklaşık 1.000 lejyoner görev yapmıştır⁴⁹³. Zela Savaşı'ndan sonra lejyon, Caesar tarafından İtalya'ya gönderilmiştir. Caesar'ın öldürülmesinden sonra VI. lejyon, M. Antonius'un komutası altına girmiştir. M.Ö. 42 yılındaki Philippi Savaşı'nda, Caesar'ın katillerine karşı Triumvirlerin safında savaşan lejyon, *Ferrata* (=demirle kaplanmış, zırhlı) *cognomenini* muhtemelen bu savaştan sonra elde etmiştir⁴⁹⁴.

VI *Ferrata* lejyonu M.Ö. 38–34 yılları arasında, M. Antonius'un Parth seferinde ve M.Ö. 31 yılındaki Aktium Savaşı'nda görev almıştır. Aktium Savaşı'ndan sonra doğuda bırakılan lejyon, M.Ö. 41 yılından M.S. 69 yılına kadar Suriye'de konuşlandırılmıştır⁴⁹⁵. Corbulo'nun M.S. 58–59 yılları arasındaki Armenia seferi ve

⁴⁸⁶ Pollard-Berry 2012: 201.

⁴⁸⁷ *Not. Dign. Or.* 42. 33.

⁴⁸⁸ Campbell 1999a: 19; Dando-Collins 2010: 138.

⁴⁸⁹ Suet. *Caes.* 68; Liv. *perioch.* 111. 5; Pollard-Berry 2012: 151.

⁴⁹⁰ *Caes. Bell. Alex.* 33. 3; Parker 1992: 267; Pollard-Berry 2012: 151.

⁴⁹¹ Plut. *Caes.* 50; Liv. *perioch.* 113. 4; Eutr. 6. 22.

⁴⁹² *Caes. Bell. Alex.* 34–41; Magie 1950/I: 412.

⁴⁹³ Parker 1992: 65–66; Pollard-Berry 2012: 151.

⁴⁹⁴ Parker 1992: 267; Farnum 2005: 20, tablo A; Pollard-Berry 2012: 152.

⁴⁹⁵ Campbell 1999a: 17; Farnum 2005: 20, tablo A; Dando-Collins 2010: 139; Pollard-Berry 2012: 152.

M.S. 62–63 yılları arasında cereyan eden Parth seferi için Kappadokia’da hazırladığı ordu içerisinde bulunan *VI Ferrata* lejyonu⁴⁹⁶, söz konusu seferlere tüm birlikleriyle katılmış⁴⁹⁷ ve oldukça başarılı olmuştur⁴⁹⁸. Cestius Gallus’un büyük bir hezimet yaşadığı M.S. 66 yılındaki birinci Yahudi isyanında⁴⁹⁹, *VI Ferrata* lejyonuna bağlı yardımcı birliklerden yaklaşık 2. 000 lejyonerden (4 *cohortes*) istifade edilmiştir⁵⁰⁰.

M.S. 69 yılında İtalya’ya gönderilen lejyon⁵⁰¹, doğuya tekrar gönderildiği tarih olan M.S. 72 yılına kadar burada konuşlandırılmıştır. İtalya’da bulunduğu süre içerisinde özellikle M.S. 69 yılındaki iç savaşta Vitellius’a karşı Vespasianus’un tarafında başarılı bir şekilde savaşmış ve onun imparator olmasında oldukça etkili olmuştur⁵⁰².

Kommagene kralı IV. Antiokhos’un Parthlarla işbirliği yaparak bölgede bir isyan girişiminde bulunması üzerine M.S. 72 yılında Suriye valisi Caesennius Paetus, emrinde bulunan *VI Ferrata* lejyonu, bazı yardımcı ve müttefik birliklerle Kommagene Krallığı’nı ilhak etmiş ve krallığı Suriye eyaletine bağlamıştır. *VI Ferrata* lejyonu bu tarihten sonra muhtemelen Krallığın başkenti Samosata’ya gönderilmiş ve bir müddet burada konuşlandırılmıştır⁵⁰³.

M.S. 73–106 yılları arasında Suriye’de bulunan Raphanae’daki karargâhında konuşlandırılan⁵⁰⁴ lejyon, Traianus’un M.S. 113–117 yılları arasındaki Parth seferine tüm birlikleriyle katılmıştır⁵⁰⁵. M.S. 193–194 yılları arasında Septimius Severus ve

⁴⁹⁶ Tac. *ann.* 13. 8.

⁴⁹⁷ Lejyonun Corbulo’nun Armenia seferine katıldığını kanıtlayan yazıt için Bk. *ILS* 9108. Tacitus’a göre Corbulo’nun Armenia seferine doğuda bulunan 6 lejyon, İlyria ve Mısır’dan takviye edilen yaya ve atlı birliklerden oluşan bazı yardımcı birlikler katılmıştır. Bu lejyonlar arasında *VI Ferrata* lejyonu da bulunmaktaydı. Konuya ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Tac. *ann.* 15. 26. Keppie 2000: 186–188. Frontinus’a göre Corbulo’nun Parth seferine ise iki lejyon ve birkaç yardımcı birlik katılmıştır. Frontin. *strat.* 4. 2. 3.

⁴⁹⁸ Pollard-Berry 2012: 152; Dando-Collins 2010: 296–298, 313–315.

⁴⁹⁹ Ioseph. *Bell. Iud.* 2. 19. 16.

⁵⁰⁰ Ioseph. *Bell. Iud.* 2. 19. 7; Tully 1998: 226; Pollard-Berry 2012: 152; Dando-Collins 2010: 139.

⁵⁰¹ Farnum 2005: 20, tablo A; Dando-Collins 2010: 139–140.

⁵⁰² Levick 1999: 43–64; Pollard-Berry 2012: 152.

⁵⁰³ Ioseph. *Bell. Iud.* 7. 7. 1; Isaac 1990: 39–40; Parker 1992: 149, dn. 6; Keppie 1973: 860, 2000: 194, 220; Pollard-Berry 2012: 152–153.

⁵⁰⁴ Farnum 2005: 20, tablo A; Pollard-Berry 2012: 153.

⁵⁰⁵ Lejyon *legatusunun*, Traianus tarafından ödüllendirilmiş olduğunu gösteren bir yazıttan (*AE* 1950, 66), lejyonun söz konusu sefere tüm birlikleriyle katılmış olduğu ve başarı kazandığı anlaşılmaktadır. Lejyonun *legatusu* ile birlikte, lejyonda görev yapmış bir *tribunus* (*CIL* X 5829) ve bir *centurion* (*CIL* V 955) da, başarılarından dolayı imparator Traianus tarafından ödüllendirilmişlerdir.

Pescennius Niger arasındaki iç savaşta Severus’a sadık kalan lejyon, *fidelis constans* (=sadık ve değişmez) *cognomeni*yle ödüllendirilmiştir⁵⁰⁶. Lejyon daha sonra 132–135 yılları arasında ortaya çıkan ikinci Yahudi isyanı’nda ve Lucius Verus’un 162–166 yılları arasındaki Parth seferinde görev almıştır⁵⁰⁷. M.S. 3. yüzyıl ve 4. yüzyılın başlarında Roma’nın doğu sınırında meydana gelen savaşların hemen hemen hepsine katılan⁵⁰⁸ lejyonun varlığına ilişkin M.S. 260 yılından itibaren herhangi bir bilgi bulunmamaktadır⁵⁰⁹.

3.2.4 Legio I Minervia

Lejyon, M.S. 83 yılında imparator Domitianus’un Germen kabilesi Chatti’lere karşı gerçekleştirdiği sefer için oluşturulmuştur⁵¹⁰. Lejyona *Minervia cognomeni*, Domitianus’un tanrıça Minerva’ya duyduğu saygı nedeniyle verilmiştir⁵¹¹. Lejyonun bu tarihteki *cognomeni* Domitianus’un geldiği soy olan Flaviuslara ithafen *Legio I Flavia Minerva* idi. Oluşturulduğu tarihten itibaren ana karargâhı olan Bonna’da (=Bonn) konuşlandırılan⁵¹² lejyonun doğuda görevlendirildiği ilk operasyon, Lucius Verus’un M.S. 162–166 yıllarındaki Parth seferidir. Traianus Forumu’nda bulunan ve M. Claudius Fronto onuruna düzenlenen bir yazıttan⁵¹³ anlaşıldığı üzere, *Legio I Minervia*, Fronto komutasında Lucius Verus’un söz konusu seferine tüm birlikleriyle katılmıştır⁵¹⁴. Lejyonun doğuda görevlendirildiği bir diğer sefer, Septimius Severus’un M.S. 197 yılındaki ikinci Parth seferidir. Ancak lejyon bu sefere tüm birlikleriyle değil, sadece bir *vexillatio* ile katılmıştır⁵¹⁵.

⁵⁰⁶ Farnum 2005: 20, tablo A; Pollard-Berry 2012: 154. Lejyonun söz konusu *cognomen* ile ödüllendirildiğini gösteren yazıt için ayrıca Bk. AE 1948, 145.

⁵⁰⁷ Farnum 2005: 103, tablo H; Pollard-Berry 2012: 154–155.

⁵⁰⁸ Pollard-Berry 2012: 155.

⁵⁰⁹ Farnum’a göre (Farnum 2005: 20, tablo A) lejyon, M.S. 259 yılında imparator Valerianus’un (M.S. 200–260) Edessa yakınlarında (=Şanlıurfa) Parth kralı I. Shapur tarafından esir alınmasından sonra Parthlar tarafından yok edilmiştir. Lejyonun adının *Notitia Digniatum*’da da geçmemesi Farnum’un bu kanısını doğrular niteliktedir.

⁵¹⁰ Cass. Dio 55. 24. 3; Ritterling 1925:1420–1421; Parker 1992: 108–109.

⁵¹¹ Suet. *Dom* 15. 4.

⁵¹² Ritterling 1925: 1420–1421; Pollard-Berry 2012: 66.

⁵¹³ *CIL* VI 41142.

⁵¹⁴ Birley 2000: 164; Farnum 2005: 15, tablo A; Pollard-Berry 2012: 68.

⁵¹⁵ Pollard-Berry 2012: 68.

3.2.5 *Legio I ve II Adiutrix*

Legio I Adiutrix'in kuruluş tarihine ilişkin iki ihtimal söz konusudur. Bunlardan birincisi, lejyonun M.S. 68/69 yılında Nero tarafından İtalya'da bulunan Misenum ve Ravenna donanmalarında görevli denizcilerden oluşturulmuş olduğu⁵¹⁶, ikincisi ise Cassius Dio'nun, lejyonun Galba tarafından oluşturulduğu⁵¹⁷ ifadesidir. Her iki ihtimal de göz önünde bulundurularak, lejyonun Nero döneminde oluşturulmuş olabileceği kuvvetle muhtemeldir. İlk olarak Germania'da bulunan Moguntiacum'da (=Mainz) konuşlandırılan lejyon, Hadrianus döneminden sonra ana karargâhı olan Brigetio'da (Szöny/Macaristan) konuşlandırılmıştır⁵¹⁸.

Legio II Adiutrix M.S. 70 yılında Vespasianus tarafından⁵¹⁹, Vitellius'a karşı savaşan⁵²⁰ Ravenna donanmasında görevli denizcilerden oluşturulmuştur⁵²¹. Lejyon ilk olarak Germania Inferior'da konuşlandırılmıştır. Daha sonra Deva (=Chester/İngiltere) ve Lindum'da (=Lincoln/İngiltere) bir süre konuşlandırıldıktan sonra M.S. 106 yılından itibaren ana karargâhı olan Aquincum'a (=Budapeşte) nakledilmiştir⁵²².

Her iki lejyon da M.S. 2. ve 3. yüzyılda doğuda meydana gelen savaşlarda aktif bir şekilde görev almışlardır. *Legio I Adiutrix*, Traianus döneminden III. Gordianus dönemine kadar doğuda meydana gelen savaşların hemen hemen hepsinde görev almıştır⁵²³. Traianus'un M.S. 113–117 yılları arasındaki Parth seferine tüm birlikleriyle katılan lejyon, Septimius Severus'un M.S. 195–197 yılları arasındaki her iki Parth

⁵¹⁶ Suetonius'a göre Galba, Nero'nun kürekçilikten alarak resmen asker yaptığı kimi denizcileri, eski durumlarına dönmeleri konusunda zorlamıştır. Ancak askerler, buyruğa boyun eğmemiş, sancaklara ve birliğe ısrarlı bir biçimde bağlı kalmayı sürdürmüşlerdir. Bunun üzerine Galba bu askerlerin üzerine yalnız atlı birliğini göndermekle kalmamış aynı zamanda onluk ceza sistemini (= askerleri onluk gruplara ayırdıktan sonra gruptan kura ile belirlenen bir kişiyi öldürmek. Bk. Suet. *Aug.* 24; *Cal.* 48.) uygulamıştır. Bu bilgilerden hareketle lejyonun Nero tarafından oluşturulduğu düşünülmektedir. Konuya ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Ritterling 1925: 1381–1382; Parker 1992: 100; Pollard-Berry 2012: 192; Dando-Collins 2010: 84.

⁵¹⁷ Cass. Dio 55. 24. 2.

⁵¹⁸ Ritterling 1925: 1388–1392; Parker 1992: 161; Pollard-Berry 2012: 192–193.

⁵¹⁹ Cass. Dio 55. 24. 3.

⁵²⁰ Tac. *hist.* 3. 55.

⁵²¹ Ritterling 1925: 1438–1440; Parker 1992: 100–101; Pollard-Berry 2012: 194.

⁵²² Ritterling 1925: 1445; Pollard-Berry 2012: 194–195.

⁵²³ Wagner 1977: 533.

seferine bir *vexillatio* ile katılmıştır⁵²⁴. *Legio II Adiutrix* ise Traianus, Lucius Verus ve Septimius Severus'un Parth seferlerine tüm birlikleriyle katılmıştır⁵²⁵.

3.2.6 *Legio III Cyrenaica*

Lejyonun erken tarihine ilişkin bilgiler oldukça kısıtlıdır. Lejyon büyük olasılıkla-*cognomen*inden de anlaşıldığı üzere- ikinci Triumvirlik üyeleri M. Lepidus ya da M. Antonius tarafından Kuzey Afrika'da bulunan Cyrenaica'dan asker kaydı yapılmak suretiyle kurulmuş olmalıdır⁵²⁶. Aktium Savaşı'ndan sonra Augustus'un emri altına giren *III Cyrenaica* lejyonu, bu tarihten sonra Mısır'a gönderilmiştir. İlk olarak İskenderiye'de bulunan Nikopolis'te konuşlandırılan ve M.S. 135 yılından itibaren *Provincia Arabia*'da bulunan Bostra'daki kalıcı karargâhına nakledilen⁵²⁷ lejyon, M.S. 63 yılında Corbulo'nun⁵²⁸, M.S. 113–117 yıllarında Traianus'un ve M.S. 162–166 yıllarında Lucius Verus'un Parth seferlerinde görev almıştır⁵²⁹. Septimius Severus ve Pescennius Niger arasındaki iç savaşta Pescennius Niger'e bağlılığını bildiren *III Cyrenaica* lejyonu, M.S. 3. yüzyılda doğuda meydana gelen savaşların tamamına katılmıştır⁵³⁰.

3.2.7 *Legio IIII Flavia Felix*

IIII Macedonica lejyonunun Batavi İsyanı'ndaki başarısızlığından dolayı terhis edilmesiyle birlikte, M.S. 70 yılında Vespasianus tarafından söz konusu lejyonun askerlerinden *IIII Flavia Felix cognomeni*yle yeni bir lejyon kurulmuştur⁵³¹. Lejyon, kurulduktan 1 yıl sonra Burnum'da (=Kistanje/Hırvatistan) konuşlandırılmıştır. M.S. 86

⁵²⁴ Lörincz 2000a: 150–58; Farnum 2005: 15, tablo A, 103, tablo H; Pollard-Berry 2012: 192. Lejyonun ve ona bağlı yardımcı birliklerin söz konusu seferlere katılmış oldukları, Zeugma'dan (Wagner 1977: 533–534, no. 1 = AE 2003 1791b), Ancyra'dan (Bosch 1967, 235, no. 175; Şenocak 2014: 161–162, Yazıt no. 10) ve Perinthos-Herakleia'dan (Şenocak 162–163, Yazıt no. 10–11) ele geçen ve lejyonda görev yapmış emekli askerlere ait oldukları anlaşılan bazı mezar yazıtları yoluyla kanıtlanmıştır. Ayrıca yazıtların M.S. 2. yüzyılın ikinci yarısı ve 3. yüzyıla tarihlendirilmiş olmaları da bu kanıyı büyük ölçüde desteklemektedir.

⁵²⁵ Wagner 1977: 534, no. 2; Lörincz 2000b: 159–168; Farnum 2005: 103, tablo H; Pollard-Berry 2012: 194–196.

⁵²⁶ Ritterling 1925: 1506; Dando-Collins 2010: 120.

⁵²⁷ Ritterling 1925: 1506–1513; Keppie 2000: 195, 220; Dando-Collins 2010: 120–121; Pollard-Berry 2012: 156–161.

⁵²⁸ Tac. *ann.* 15. 26.

⁵²⁹ Pollard-Berry 2012: 156–161.

⁵³⁰ Farnum 2005: 18, tablo A, 104, tablo H.

⁵³¹ Ritterling 1925: 1540; Parker 1992: 107; Campbell 1999a: 16.

yılında Domitianus'un Tuna sınırını yeniden düzenlemesiyle birlikte *III Flavia Felix* lejyonu Dalmaçya'dan, Moesia'daki ana karargâhı Singidunum'a (=Belgrad) nakledilmiştir⁵³².

M.S. 3 yüzyıla kadar Moeasia'da konuşlandırılan lejyon, M.S. 193–194 yılları arasındaki iç savaşta Pescennius Niger'e karşı Septimius Severus'a bağlılığını bildirmiştir⁵³³. İki rakip arasında cereyan eden mücadelelerde Tuna lejyonlarının Septimius Severus'a bağlılıklarını bildirdikleri ve birçoğunun doğuda meydana gelen iç savaşta mücadele ettikleri bilinmektedir. Bu nedenle *III Flavia Felix* lejyonu da büyük olasılıkla Septimius Severus ile birlikte doğuya gitmiş olmalıdır. Zira Alexandria Troas'tan ele geçen ve *Flavia* lejyonunda görev yapmış bir askere ait olduğu anlaşılan mezar yazıtından⁵³⁴, lejyonun bir bölümünün doğuda meydana gelen iç savaşlarda ve Septimius Severus'un M.S. 195–197 yıllarındaki Parth seferine katılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte lejyonun bu tarihte, Septimius Severus'un Suriyeli kayınbiraderi Gaius Iulius Avitus Alexianus tarafından komuta edilmesi de, lejyonun doğuda ve özellikle de Suriye'de görev yaptığının en belirgin kanıtıdır⁵³⁵.

3.2.8 *Legio VII Claudia* (= *Paterna, Macedonica*)

Lejyon M.Ö. 59 yılından önce kurulmuştur. M.Ö. 58 yılında Caesar'ın Gallia savaşları sırasında görev alan lejyona⁵³⁶ *Paterna cognomeni* muhtemelen bu tarihte verilmiştir⁵³⁷. Octavianus, Caesar'ın ölümünden sonra *VII Claudia* lejyonunu yeniden organize etmiş ve kendi politik çıkarları doğrultusunda, Mutina ve Philippi savaşlarında bu lejyondan oldukça istifade etmiştir⁵³⁸.

Aktium Savaşı'ndan sonra yeniden revize edilen lejyon *V Gallica* lejyonu ile birlikte M.Ö. 25 yılında kurulan Galatia eyaletine⁵³⁹ nakledilmiştir⁵⁴⁰. Galatia eyaletinin kurulmasıyla birlikte Augustus, V. ve VII. lejyonlardan emekli askerleri Pisidia

⁵³² Cass. Dio 55. 24. 3; Ritterling 1925: 1542–1543; Campbell 1999a: 16; Pollard-Berry 2012: 184.

⁵³³ Farnum 2005: 104, tablo H.

⁵³⁴ *CIL* III 387.

⁵³⁵ Konuya ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Ritterling 1925: 1545–1546; Pollard-Berry 2012: 186.

⁵³⁶ Ritterling 1925: 1614.

⁵³⁷ Farnum 2005: 20, tablo A; Pollard-Berry 2012: 175.

⁵³⁸ Ritterling 1925: 1614.

⁵³⁹ Cass. Dio 55. 26. 3.

⁵⁴⁰ Syme 1933: 29–31; Mitchell 1976: 301, 303, 307–308.

Antiocheia'ya yerleştirmiştir⁵⁴¹. Antiocheia'dan ele geçen ve her iki lejyonda görev yapmış veteranlara ait yazıtlar⁵⁴², lejyonların kentteki varlığını kanıtlaması açısından oldukça önemlidir. Kentten ele geçen-özellikle VII. lejyona ait olanlar- yazıtlardan ve kentte bulunan bir yapıdan hareketle bazı araştırmacılar, Antiocheia kentinde daimi bir Roma karargâhının olabileceğini iddia etmektedirler. Mitchell'e göre VII. lejyon, Augustus döneminde, Balkanlara gönderilmeden önce (yaklaşık olarak M.S. 7 yılında) bir süre Antiocheia civarında bulunan bir karargâhta konuşlandırılmış olabilir⁵⁴³.

Lejyon, M.Ö. 13 yılına kadar Galatia eyaletinde konuşlandırılmıştır. Pamphylia valisi L. Calpurnius Piso'nun M.Ö. 13–11 yılları arasında Trakya seferine katılmak üzere⁵⁴⁴ bölgeden ayrılan lejyon, *Macedonica cognomenini* muhtemelen bu tarihte almıştır⁵⁴⁵. Lejyon M.S. 1. yüzyılın ilk çeyreğinde, Pisidia'da bulunan Homanad⁵⁴⁶ kabilesine karşı gerçekleştirilen askeri operasyon⁵⁴⁷ ve M.S. 6 yılında Isauria'da ortaya

⁵⁴¹ Augustus dönemi ile birlikte imparatorluğun birçok eyaletinde askeri koloniler kurulmuştur. Bu kolonilerden biri de Pisidia'da bulunan Antiocheia (=Colonia Caesarea Antiochia) askeri kolonisidir. İtalya'dan-özellikle Campania bölgesi- getirilen yaklaşık 3. 000 veteranın (V. ve VII. lejyonlardan emekli) yerleştirildiği kent, Galatia ve Phrygia bölgelerine olan coğrafi yakınlığı nedeniyle oldukça stratejik bir mevkiide bulunmaktadır. Bununla birlikte kent, yerli kabileler arasında Roma dili ve kültürünün yaygınlaşmasında etkili olmuş ve özellikle M.S. 1. yüzyılın ilk çeyreğinde bölgedeki Isauria ve Homanad kabilelerine karşı gerçekleştirilen askeri operasyonlarda lejyonların ikmal ve iase merkezi haline gelmiştir. Bk. Aug. res. Gest. 28; Ritterling 1925: 1572, 1615; Ramsay 1916: 83–134; Levick 1967: 33–35, 58, 200; Mitchel 1976: 302, 1993: 73; Drew-Bear 1997: 73; Mitchell-Waelkens 1998: 8.

⁵⁴² Antiocheia'dan ele geçen *V Gallica* ve VII. lejyona ilişkin yazıtlar için Bk. *CIL* III 6824–6828; Ramsay 1916: 90; Drew-Bear 1997: 73–78, Christol-Drew-Bear 1998: 303–332.

⁵⁴³ Mitchell-Waelkens 1998: 8. Antiocheia kentinin kuzeybatısında bulunan ve daha önce hamam olduğu düşünülen bir yapının, Mitchell'in bahsettiği söz konusu karargâh olma ihtimali oldukça yüksektir. Zira söz konusu yapının kalın ve oldukça sağlam olan duvarları, geniş odaları ve bazı mimari özelliklerinin tipik Roma karargâhlarıyla benzerlikler göstermesi bu kanıyı destekler niteliktedir. Bu nedenle söz konusu yapının uzun yıllar, bölgede gerçekleştirilen askeri operasyonlar için stratejik bir üs ve askeri birliklerin konuşlandırıldığı bir merkez olarak kullanılmış olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Konuya ilişkin tartışmalar ve söz konusu yapıya ilişkin ayrıntılı olarak bk. Şen 2012.

⁵⁴⁴ Ritterling 1925: 1616.

⁵⁴⁵ Ritterling 1925: 1616; Mitchell 1976: 303; Pollard-Berry 2012: 175.

⁵⁴⁶ Pisidia bölgesi'nde bulunan Trogitis (=Suğla gölü) gölü çevresinde yaşayan yerli bir kabile. Homanadlar ve yaşadıkları coğrafyaya ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Plin. nat. 5. 27; Strab. 14. 5. 1, 14. 5. 24; Ramsay 1917: 252–263; Broughton 1933: 134–137.

⁵⁴⁷ Operasyonun merkez noktasını Pisidia'nın en önemli kenti Antiocheia oluşturmuş ve operasyon için kentte bulunan tecrübeli veteranlardan ve Suriye'den Antiocheia'ya nakledilen VII. lejyondan istifade edilmiştir. Roma lejyonları bu savaşta Suriye valisi P. Sulpicius Quirinius'un komutasında savaşmışlardır. Zira Roma'nın bu savaş için kullanabileceği en uygun ordu Suriye'de konuşlandırılan VII. Lejyon idi. Operasyonun hangi tarihte gerçekleştirildiğine ilişkin net bir bilgi mevcut değildir. Ramsay'e göre (Ramsay 1917: 239) operasyon, M.Ö. 12–6 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu tarihi biraz daha ileri alan Mitchell'e göre (Mitchell 1993: 77) operasyon M.S. 6–4 yılları arasında cereyan etmiştir. Her iki araştırmacının aksine Farnum (Farnum 2005: 99, tablo H), savaşın M.Ö. 4–3 yılları arasında gerçekleştiğini ifade etmektedir. Kente yerleştirilmiş önemli sayıdaki tecrübeli veteran ve lejyonerin kullanıldığı bu savaş neticesinde, disiplinli ve profesyonel Roma lejyonları karşısında hiçbir varlık

çıkan isyanı⁵⁴⁸ bastırmak üzere tekrar Galatia eyaletine nakledilmiştir⁵⁴⁹. Lejyonun M.S. 1. yüzyılın ikinci çeyreğindeki faaliyetlerine ilişkin bilgiler oldukça kısıtlıdır. Ancak lejyonun M.S. 56/57 yılından itibaren Viminacium'da (Sırbistan) bulunan ana karargâhına nakledildiği ve M.S. 400 yılına kadar burada konuşlandırılmış olduğu⁵⁵⁰ bilinmektedir. VII *Claudia* lejyonu, Viminacium'da bulunduğu süre içerisinde doğuda meydana gelen savaşların hiçbirine-Septimius Severus ve Pescennius Niger arasındaki savaşlar dışında- bütün birlikleriyle katılmamıştır. Traianus'un Parth seferine bir *vexillatio* ile katılan⁵⁵¹ lejyon aynı şekilde Lucius Verus'un M.S. 161–166 yılları arasındaki Parth seferine de bir *vexillatio* ile katılmıştır⁵⁵².

3.2.9 Legio X Fretensis

Lejyon M.Ö. 41/40 yılında Octavianus (=Augustus) tarafından kurulmuştur⁵⁵³. Ancak bazı araştırmacılara göre *X Fretensis* lejyonu, Caesar'ın, Gallia savaşlarında ve M.Ö. 49–45 yılları arasındaki iç savaşta oldukça etkili olan, meşhur X. lejyonudur. Zira lejyonun boğa amblemi, Caesar tarafından kurulan lejyonların sıklıkla kullandıkları bir

gösteremeyen Homanad kabilesinin yaşadığı merkezler abluka altına alınmış ve isyancı gruplar teslim olmaya zorlanmıştır. Ayrıca bu savaşta yaklaşık 4000 homanad erkeği esir alınmış ve muhtemel bir isyana sebebiyet vermemeleri için komşu kentlere yerleştirilmişlerdir. Savaşın Roma açısından kuşkusuz en önemli sonucu, bölgede yeni kurulan diğer Roma kolonilerinde [Cremna (Girme), Comama (=Şerefözü), Olbasa (=Belenli/Asarkale) ve Parlais (=Kocapınar/Barla)] yaşayan yerli halka Homanad örneğiyle gözdağı verilmiş olması ve bölgedeki Roma hâkimiyetinin ve Romanizasyonun sağlam bir temele oturtulması olmuştur. Bununla birlikte bölgede bulunan diğer yerli kabilelerin, Homanadların bertaraf edilmesiyle, bölgede Roma'ya karşı ittifak oluşturabilecekleri herhangi bir güç kalmamıştır. Savaşın şekli, sebep, sonuç ve tarihine ilişkin ayrıntılı literatür için Bk. Bk. Ramsay 1917: 229–283; Broughton 1933: 134–144; Syme 1933: 24; Magie 1950/I: 460–461; Levick 1967: 203–214; Mitchell 1976: 298–303, 1993: 77–78.

⁵⁴⁸ Isaurialıların bitmek bilmeyen yağma seferleri bölge güvenliğini açısından tehdit oluşturmaktaydı. Bu nedenle Roma ordusu, M.S. 6 yılında Galatia valisi M. Plautius Silvanus'un (aynı zamanda *legatus*) komutasında bir savaş sezonu boyunca devam eden çatışmalarda isyancı Isaurialılara boyun eğdirmiş ve isyan Roma'nın kesin zaferiyle bertaraf edilmiştir. Bk. Cass. Dio 55. 28. 2–3; Syme 1934: 140–143; Magie 1950/I: 461–462, II: 1323; Mitchell 1976: 298–300, 1993: 78. İsyanı bastırmak için kullanılan lejyonlardan biri de V. Lejyondur. Zira lejyon aynı tarihte VII. Lejyon ile birlikte Galatia bölgesinde bulunmaktadır ve henüz başka bir bölgeye nakledilmemiştir.

⁵⁴⁹ Mitchell 1976: 303.

⁵⁵⁰ Ritterling 1925: 1624; Campbell 1999a: 17; Farnum 2005: 20, tablo A; Pollard-Berry 2012: 175.

⁵⁵¹ Lejyonda görev yapmış bir *centurion*un Traianus tarafından Parth seferinde gösterdiği başarılarından dolayı ödüllendirilmiş olduğunu kanıtlayan bir yazıttan (*CIL* X 3733), lejyona bağlı en az bir birliğin bu seferde görev aldığı anlaşılmaktadır. Bk. Pollard-Berry 2012: 177.

⁵⁵² Ritterling 1925: 1622.

⁵⁵³ Campbell 1999a: 18; Farnum 2005: 22, tablo A; Pollard-Berry 2012: 146.

amblem idi⁵⁵⁴. M.Ö. 27 yılına kadar İtalya ve Makedonia’da konuşlandırılan lejyon⁵⁵⁵, bu tarihten sonra, Euphrates sınırının güvenliği nedeniyle Suriye’de bulunan kışlık karargâhı Cyrrhus’a gönderilmiştir⁵⁵⁶.

Bölgede hissedilmeye başlanan Parth tehlikesine karşı lejyon, M.S. 18 yılında Roma’nın doğu sınırı açısından oldukça stratejik bir merkez olan Zeugma’ya nakledilmiştir⁵⁵⁷. M.S. 62 yılına kadar burada konuşlandırılan⁵⁵⁸ *X Fretensis* lejyonu, bölgede bulunduğu süre içerisinde Corbulo’nun Suriye’de ve Armenia’da gerçekleştirdiği askeri operasyonların tamamında aktif bir şekilde görev almıştır⁵⁵⁹. Lejyonun kuşkusuz en önemli askeri başarısı, M.S. 55–60 yılları arasında Parthlara karşı Suriye’nin savunulmasında göstermiş oldukları başarılarıdır⁵⁶⁰. Lejyonun Corbulo’nun komutasında görev aldığı bir diğer operasyon, M.S.59 yılında Armenia’da bulunan Artaxata kentinin ele geçirilip yağmalandığı savaştır. Bu operasyonda lejyona bağlı bir *vexillatio* görev almıştır⁵⁶¹. Aynı şekilde, Cestius Gallus’un M.S. 66 yılında Judae’da büyük bir hezimet yaşadığı savaşta, ordusunda *X Fretensis* lejyonuna bağlı yaklaşık 2.000 lejyonerden oluşan bir *vexillatio* bulunmaktaydı⁵⁶².

Her iki Yahudi isyanında görev alan *X Fretensis* lejyonu, M.S. 66 yılından sonra Kudüs’te bulunan ana karargâhına nakledilmiştir⁵⁶³. M.S. 135 yılına kadar Kudüs’te konuşlandırılan⁵⁶⁴ lejyon, Traianus’un M.S. 113–117 yılları arasındaki Parth seferine⁵⁶⁵

⁵⁵⁴ Ritterling 1925: 1671; Parker 1992: 268; Keppie 2005: 120. Lejyonun kökenine ilişkin tartışmalar için ayrıntılı olarak Bk. Dando-Collins 2010: 152–159.

⁵⁵⁵ Farnum 2005: 22, tablo A; Pollard-Berry 2012: 146.

⁵⁵⁶ Tac. ann. 2. 57. 2; M’Elderry 1909: 47; Ritterling 1925: 1672; Syme 1933: 31; Dabrowa 1993: 12; Farnum 2005: 81; Dando-Collins 2010: 159; Pollard-Berry 2012: 146.

⁵⁵⁷ Ioseph. Bell. Iud. 7. 1. 3; Hardy 1887: 631–636; Isaac 1990: 38; Dabrowa 1993: 12; Le Bohec 1994: 172.

⁵⁵⁸ Farnum 2005: 22, tablo A, 26, tablo B.

⁵⁵⁹ Tac. ann. 13. 35; Ritterling 1925: 1672; Parker 1992: 135; Dabrowa 1993: 12; Dando-Collins 2010: 159.

⁵⁶⁰ Tac. ann. 15. 6. 5; Pollard-Berry 2012: 146.

⁵⁶¹ Tac. ann. 13. 40; Pollard-Berry 2012: 146.

⁵⁶² Ioseph. Bell. Iud. 2. 18. 9; Ritterling 1925: 1672; Dabrowa 1993: 13; Pollard-Berry 2012: 146.

⁵⁶³ Ritterling 1925: 1673–1674; Keppie 1973: 860, 2000: 220.

⁵⁶⁴ Keppie 1973: 864, 2000: 224.

⁵⁶⁵ *X Fretensis* lejyonunda görev yapmış Aulus Atinius Paternus isimli bir *tribunus*un imparator Traianus tarafından, savaşlarda göstermiş olduğu başarılarından dolayı ödüllendirilmiş olduğunu gösteren bir yazıttan (*CIL* VI 1838 = *ILS* 2727), lejyonun söz konusu sefere tüm birlikleriyle katılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bk. Ritterling 1925: 1674; Parker 1992: 159; Dabrowa 1993: 15; Pollard-Berry 2012: 151.

kadar herhangi bir büyük savaşta görev almamıştır⁵⁶⁶. Lejyonun, Traianus'un Parth seferinden sonra görev aldığı en önemli operasyon, M.S. 132–135 yılları arasında ortaya çıkan ikinci Yahudi isyanıdır⁵⁶⁷. M.S. 3. yüzyılda doğuda meydana gelen birçok savaşa katılan ve bu tarihten itibaren eski ihtişamlarını kaybeden lejyon, *Notitia Dignitatum*'a göre M.S. 360 yılına kadar Ürdünde bulunan Aelia'da (=Aqaba/Ürdün) konuşlandırılmıştır⁵⁶⁸.

3.2.10 *Legio X Gemina*

M.Ö. 59 yılından önce oluşturulan lejyonun⁵⁶⁹ kökeni, Caesar'ın meşhur lejyonu *legio decima*'ya kadar uzanmaktadır⁵⁷⁰. X. lejyon M.Ö. 58 yılında Caesar'ın Gallia seferinde ve iç savaşta Pompeius'a karşı gerçekleştirilen savaşların tamamında görev almıştır⁵⁷¹. M.Ö. 44 yılında Caesar'ın öldürülmesinden sonra, Lepidus tarafından revize edilen lejyon⁵⁷², M.Ö. 42 yılındaki Philippi Savaşı'nda M. Antonius komutasında Caesar'ın katillerine karşı kullanılmıştır⁵⁷³. Bu savaş neticesinde lejyondan emekli birçok asker Kuzey İtalya'da bulunan Cremona'ya yerleştirilmiş ve geri kalan lejyonerler büyük olasılıkla M. Antonius'un M.Ö. 40–33 yılları arasındaki Parth seferine katılmak üzere doğuya gönderilmişlerdir⁵⁷⁴.

M.Ö. 31 yılındaki Aktium Savaşı'ndan sonra, Augustus, gözden düşen ve emirlerine küstahça itaat eden X. lejyonu, bütün askerleriyle birlikte terhis etmiş⁵⁷⁵ ve lejyon, yeni asker kayıtları yapılmak suretiyle *X Gemina cognomeni*yle yeniden organize edilmiştir⁵⁷⁶. M.Ö. 23 yılında İspanya'ya gönderilen⁵⁷⁷ *X Gemina* lejyonu M.S. 63 yılında Pannonia'da bulunan Carnuntum'a nakledilmiştir⁵⁷⁸. Traianus'un Dacia

⁵⁶⁶ Dabrowa 1993: 15.

⁵⁶⁷ Ritterling 1925: 1674; Dabrowa 1993: 16; Pollard-Berry 2012: 149.

⁵⁶⁸ *Not. Dign. Or.* 34. 30.

⁵⁶⁹ Campbell 1999a: 18; Farnum 2005: 21, tablo A.

⁵⁷⁰ Ritterling 1925: 1678.

⁵⁷¹ Gómez-Pantoja 2000: 170; Pollard-Berry 2012: 187.

⁵⁷² Campbell 1999a: 18.

⁵⁷³ Farnum 2005: 21, tablo A.

⁵⁷⁴ Farnum 2005: 21, tablo A; Pollard-Berry 2012: 187.

⁵⁷⁵ Suet. *Aug.* 24; Syme 1933: 14.

⁵⁷⁶ Ritterling 1925: 1678; Gómez-Pantoja 2000: 170–171; Pollard-Berry 2012: 187.

⁵⁷⁷ Hardy 1887: 630–634; Ritterling 1925: 1680–1681; Syme 1933: 22–23, 33; Gómez-Pantoja 2000: 172–174.

⁵⁷⁸ Cass. Dio 55. 23. 4.

seferine katıldığı bilinen lejyon⁵⁷⁹, büyük olasılıkla M.S. 2. yüzyıldaki Parth seferine de katılmış olmalıdır. Zira Yunanistan, Küçük Asya ve Suriye’den ele geçen bazı yazıtlar, lejyonun doğudaki varlığını kanıtlar niteliktedir⁵⁸⁰. Bununla birlikte lejyonun M.S. 2 yüzyılda Küçük Asya’dan yapmış olduğu asker kayıtları⁵⁸¹, Traianus’un Parth seferi öncesi bölgenin asker kaynağı olarak kullanılmış olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Lejyonun doğuda görev yaptığı diğer operasyonlar ise ikinci Yahudi isyanı⁵⁸², bir *vexillatio* ile katılmış olduğu Lucius Verus’un Parth seferi⁵⁸³ ve iç savaşta desteklediği Septimius Severus’un M.S. 195–197 yılları arasındaki Parth seferleridir⁵⁸⁴. M.S. 3. yüzyıldan itibaren batıda meydana gelen savaşlarda görevlendirilen lejyon⁵⁸⁵-bazı *vexillatiolar* dışında- doğuda görevlendirilmemiştir⁵⁸⁶. Lejyon Traianus’un Dacia seferi sonunda, M.S. 5. yüzyıla kadar konuşlandırıldığı ana karargâhı Vindobona’ya (=Viyana) gönderilmiştir⁵⁸⁷.

3.2.11 *Legio XIV Gemina*

Lejyona ilk asker kayıtları M.Ö. 57 yılında, Caesar’ın Gallia savaşları esnasında yapılmıştır⁵⁸⁸. Dolayısıyla lejyon bu tarihte oluşturulmuş olmalıdır. Lejyonda görevli askerler M.Ö. 54 yılında bir Galya kabilesi olan Eburonlar tarafından ani bir baskınla bozguna uğramış ve lejyon yok edilmiştir⁵⁸⁹. Caesar’ın M.Ö. 53 yılında asker kaydı yaparak düzenlediği lejyon⁵⁹⁰, onun ölümünden sonra, M.Ö. 41/40 yılında Octavianus’un komutası altında, asker kayıtları yapılmak suretiyle yeniden revize edilmiştir⁵⁹¹. Aktium Savaşı’ndan sonra Illyria’ya nakledilen⁵⁹² lejyon, daha sonra sırasıyla Pannonia, Germania ve Britannia’da konuşlandırılmış, M.S. 120 yılından

⁵⁷⁹ Ritterling 1925: 1685.

⁵⁸⁰ *AE* 1941, 166; Pollard-Berry 2012: 188.

⁵⁸¹ *Legio X Gemina* için Küçük Asya’dan yapılan asker kayıtları ve lejyona ilişkin yazıtlar için ayrıntılı olarak Bk. Wagner 1977: 535–536, no. 3; Speidel 1980: 732–743, özellikle 739–740; Mitchell 1993: 74, dn. 55, 133; Kaya 2005: 94–95.

⁵⁸² *CIL* VI 3505; Ritterling 1925: 1685.

⁵⁸³ *CIL* VIII 7050; Ritterling 1925: 1686.

⁵⁸⁴ Farnum 2005: 104, tablo H; Pollard-Berry 2012: 188.

⁵⁸⁵ Pollard-Berry 2012: 188.

⁵⁸⁶ Farnum 2005: 22, tablo A.

⁵⁸⁷ Ritterling 1925: 1686–1687.

⁵⁸⁸ Pollard-Berry 2012: 190.

⁵⁸⁹ Pollard-Berry 2012: 190.

⁵⁹⁰ Farnum 2005: 23, tablo A.

⁵⁹¹ Ritterling 1925: 1728; Campbell 1999a: 20.

⁵⁹² Syme 1933: 29, dn. 112, 31.

itibaren ise ana karargâhı Carnuntum'a nakledilmiştir⁵⁹³. *XIV Gemina* lejyonu, Roma'nın doğuda görevlendirilen diğer lejyonlarına kıyasla, bölgede en az görev yapan lejyon olarak nitelendirilebilir. Zira lejyon, doğuda sadece Lucius Verus'un Parth seferine-muhtemelen bir *vexillatio* ile- katılmıştır⁵⁹⁴. Lejyonun Küçük Asya'daki varlığı bazı yazıtlar yoluyla da kanıtlanmıştır. Küçük Asya'dan ele geçen ve *XIV Gemina* lejyonuna yapılan asker kayıtları ve lejyonda görev yapmış veteranlara ilişkin yazıtlar⁵⁹⁵, lejyonun ya da ona bağlı birliklerin, özellikle M.S.2. ve 3. yüzyıldaki Parth seferlerine katılmış olduklarını kanıtlaması açısından önemlidir.

3.2.12 *Legio XVIII Cornelei Spinteri*

Küçük Asya kökenli ilk Roma lejyonu olan *XVIII Cornelei Spinteri* lejyonu, M.Ö. 56–53 yılları arasında⁵⁹⁶ Kilikia valiliği yapmış P. Cornelius Lentulus Spinther tarafından Kilikia'lı askerlerden oluşturulmuş ve kurucusunun ismiyle anılmıştır⁵⁹⁷. Roma'da Caesar ve Pompeius arasında meydana gelen iç savaşta, lejyonun kurucusu vali Spinther, Pompeius'a bağlılığını bildirmiş ve lejyon büyük olasılıkla bölgede Pompeius'a karşı ortaya çıkabilecek ittifaklara ve yerel güvenliğin sağlanması amacıyla Kilikia'da hazır bulundurulmuştur⁵⁹⁸.

Lejyonun varlığını kanıtlayan en erken belge, Atina yakınlarında ele geçen ve M.Ö. 49–48 yıllarına tarihlenen bir yazıttır⁵⁹⁹. Lejyonun Anadolu'daki faaliyetleri ya da görev aldığı askeri operasyonlara ilişkin herhangi bir bilgi ve buluntu mevcut değildir. Ancak lejyonun, M.Ö. 56 yılından, 53 yılına kadar Anadolu'da kaldığı bilinmektedir. Lejyonun hangi tarihte ortadan kalktığı konusunda net bir bilgi mevcut değildir.

⁵⁹³ Farnum 2005: 23, tablo A.

⁵⁹⁴ Ritterling 1625: 1741; Pollard-Berry 2012: 190.

⁵⁹⁵ Lejyonda görev yapmış veteranlar, komuta kademesine mensup görevliler ve lejyona yapılan asker kayıtlarına ilişkin Küçük Asya'dan ele geçen yazıtlar için Bk. Mitchell 1977: 65–66, no. 3 (= *AE* 1977, 811); Speidel 1980: 732–743; Mitchell 1993: 133, dn. 96.

⁵⁹⁶ Marek 2010: 370.

⁵⁹⁷ Şenocak 2014: 83, 85.

⁵⁹⁸ Şenocak 2014: 83.

⁵⁹⁹ CIL III 6541a. Yazıtta adı geçen N. Granonius, *XVIII Cornelei Spinteri* ve Pompeius'un ikinci lejyonunda *centurio* olarak hizmet etmiştir. Yazıtta Granonius'un ölümüne ilişkin herhangi bir bilginin yer almaması, askerin hayatta olduğunu ve muhtemelen yazıtın kendisini onurlandırmak için hazırlandığını düşündürmektedir. Ayrıca yazıtta lejyonun bulunduğu bölgeye ilişkin de herhangi bir bilgi mevcut değildir. Söz konusu yazıt ve konuya ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Şenocak 2014: 84, 175, Yazıt no. 45.

Şenocak’a göre lejyon, M.Ö. 49 yılında Caesar ve Pompeius arasında İspanya’da meydana gelen iç savaşta önemli kayıplar vermiş ve kısa bir süre sonra lağvedilmiştir⁶⁰⁰.

3.2.13 *Legio XXII Deiotariana*

Roma lejyonları arasında köken itibariyle Romalı olmayan ikinci lejyon *XXII Deiotariana* lejyonudur. Zira lejyonun kökeni, Galatların Tolistobog boyu lideri kral Deiotaros’un kurduğu Galat ordusuna dayanmaktadır⁶⁰¹. M.Ö. 1. yüzyılda kurulduğu düşünülen lejyon hakkında bilgi veren Cicero’ya göre Deiotaros her biri yaklaşık 400 askerden oluşan 30 *cohort*tan ibaret ordusunu, eğitim ve kullandıkları teçhizatlar bakımından Roma lejyonları tarzında organize etmişti⁶⁰².

M.Ö. 47 yılında Gnaeus Domitius Calvinus komutasındaki Roma ordusunun Armenia Minor’da bulunan Nikopolis’te II. Pharnakes tarafından bozguna uğratıldığı savaşta, Deiotaros’un iki lejyonundan istifade edilmiştir. Söz konusu lejyonların bu savaşta performanslarına ilişkin bilgi veren Caesar’a göre, lejyonlar Roma tarzında organize edilmiş ancak oldukça kötü savaşarak ağır zaiyat vermişlerdir⁶⁰³. Lejyonun, Roma ordusuna eklemelendiği ve görev aldığı bir diğer askeri operasyon, Caesar’ın M.Ö. 47 yılında Pontos kralı Pharnakes’i mağlup ettiği Zela Savaşı’dır⁶⁰⁴.

Galatia’nın M.Ö. 25 yılında bir Roma eyaletine dönüştürüldüğü tarihe kadar varlığını sürdüren lejyon⁶⁰⁵, aynı tarihte öldürülen Amyntas’ın krallığını Roma’ya miras bırakması ile birlikte, Augustus tarafından devralınmış ve imparatorluk ordusunun bir parçası haline getirilmiştir. M.Ö. 15–8 yılları arasında Augustus tarafından oluşturulan Roma’nın XII. lejyonunun tamamına yakını, Amyntas tarafından devralınan Galatia ordusunda görev yapmış askerlerden oluşmaktaydı⁶⁰⁶. Bu nedenle lejyon, ordusu

⁶⁰⁰ Şenocak 2014: 85.

⁶⁰¹ Ritterling 1925: 1791–1792.

⁶⁰² Cic. Att. 6. 1. 14.

⁶⁰³ Caes. Bell. Alex. 34. 39–40, 68–69, 77.

⁶⁰⁴ Plut. Caes. 50; Caes. Bell. Alex. 69; Liv. perioch. 113. 4; Eutr. 6. 22; Keppie 1990: 55, 2000: 226; Pollard-Berry 2012: 123.

⁶⁰⁵ Keppie 1990: 55, 2000: 226.

⁶⁰⁶ Campbell 1999a: 21.

yıllarca Romalılar adına savaşan Deiotaros'un ismine izafeten *Deiotariana cognomeni*yle adlandırılmıştır⁶⁰⁷.

M.Ö. 8 yılından itibaren İskenderiye'de bulunan Nikopolis'teki ana karargâhına nakledildiği bilinen *XXII Deiotariana* lejyonu⁶⁰⁸, ikinci Yahudi isyanına kadar burada konuşlandırılmıştır⁶⁰⁹. Bölgede bulunduğu süre içerisinde birçok savaşta görev alan lejyon, aynı zamanda bölgedeki yerel güvenliğin sağlanmasında ve bölgede gerçekleştirilen imar faaliyetlerinde etkin rol oynamıştır⁶¹⁰. Lejyona bağlı bir *vexillatio*, Corbulo'nun M.S. 63 yılındaki Parth seferinde görev almak üzere Suriye'ye gönderilmiştir⁶¹¹. Lejyonun bölgede görev aldığı bir diğer operasyon, M.S. 66–70 yılları arasında meydana gelen birinci Yahudi isyanıdır. Özellikle Titus'un M.S. 70 yılında Kudüs'ün ele geçirildiği seferde, *XXII Deiotariana* lejyonu oldukça etkili olmuştur⁶¹².

Lejyonun, kesin olmamakla birlikte Traianus'un Parth seferinde de görev aldığı düşünülmektedir⁶¹³. Mısır'da konuşlandırıldığı süre içerisinde, *XXII Deiotariana* lejyonuna gerek Küçük Asya'dan⁶¹⁴ ve gerekse doğuda bulunan diğer Roma eyaletlerinden birçok asker kaydı yapılmıştır. M.S. 119 yılında Nikopolis'te konuşlandırılmış olduğu bilinen lejyonun varlığına ilişkin bu tarihten itibaren herhangi bir bilgi bulunmamaktadır⁶¹⁵. Günümüzde hala gizemini koruyan *XXII Deiotariana* lejyonunun hangi tarihte lağvedilmiş olabileceği problemi, araştırmacılar arasında yıllarca tartışılmış ancak bir fikir birliğine varılamamıştır. Bazı araştırmacılar, M.S. 119 yılından sonra lejyonun varlığına kanıt oluşturacak herhangi bir veri olmadığını iddia

⁶⁰⁷ Hardy 1887: 627–628; Syme 1933: 19; Keppie 1990: 55, 2000: 226; Parker 1992: 271; Mitchell 1993: 136; Pollard-Berry 2012: 123.

⁶⁰⁸ Strabon'a göre Augustus döneminden sonra Mısır'da 3 lejyon bulunmaktaydı. Strab. 17. 1. 12. Bu lejyonlardan biri de *XII Deiotariana* lejyonuydu. Bk. Ritterling 1925: 1793; Keppie 1990: 55, 2000: 226; Pollard-Berry 2012: 123–124.

⁶⁰⁹ Hardy 1887: 634–652; Farnum 2005: 24–25, tablo A.

⁶¹⁰ Pollard-Berry 2012: 124.

⁶¹¹ Tacitus'un, Corbulo'nun Parth seferine Mısır'da bulunan lejyonlara bağlı bir *vexillatio* görev almıştır (Tac. ann. 15. 26) ifadesinden, Mısır'da konuşlandırılan *XXII Deiotariana* ve *III Cyrenaica* lejyonlarının söz konusu sefere yardımcı birlikleriyle katılmış oldukları anlaşılmaktadır. Konuya ilişkin olarak ayrıca Bk. Ritterling 1925: 1794; Keppie 1990: 56, 2000: 227; Pollard-Berry 2012: 124.

⁶¹² Joseph. Bell. Iud. 5. 1. 6; Tac. hist. 5. 1; Ritterling 1925: 1794; Keppie 1990: 56, 2000: 227.

⁶¹³ Keppie 1990: 57, 2000: 228.

⁶¹⁴ Lejyona Küçük Asya'dan asker kayıtları, Galatia eyaletinin kurulduğu M.Ö. 25 yılından itibaren yapılmaya başlanmıştır. Galatia kökenli olduğu bilinen lejyona en fazla asker kaydı da aynı eyaletten yapılmıştır. Lejyona yapılan asker kayıtlarına ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Speidel 1980: 744; Mitchell 1993: 136–137; Kaya 2005: 90–92.

⁶¹⁵ Keppie 1973: 861, 1990: 59, 2000: 221, 230; Mor 1986: 269; Pollard-Berry 2012: 126.

ederken, bazı araştırmacılar ise lejyonun, M.S. 132 yılında henüz ortadan kaybolmadığını ve bütün birlikleriyle ikinci Yahudi isyanında görev aldığını ileri sürmektedirler⁶¹⁶.

3.2.14 *Legio XXII Primigenia*

Lejyon, M.S. 39 yılında imparator Caligula tarafından, Germania⁶¹⁷ ve Britannia'ya yapılacak seferler için ek kuvvetlere ihtiyaç duyulması nedeniyle kurulmuştur⁶¹⁸. Ancak imparatorun Britannia seferi hiçbir zaman gerçekleşmemiştir⁶¹⁹. *XXII Primigenia* lejyonu, kariyeri boyunca sadece iki karargâhta konuşlandırılmıştır. İlk olarak Germania'da bulunan ana karargâhı Moguntiacum'a (=Mainz) nakledilen lejyon⁶²⁰, kısa bir süre Carnuntum'da konuşlandırılmış⁶²¹, Vespasianus döneminde ise Germania Inferior'da bulunan Vetera'ya (=Xanten) gönderilmiştir⁶²². M.S. 102 yılında ana karargâhına geri dönen lejyon, M.S. 355 yılına kadar burada konuşlandırılmıştır⁶²³.

Lejyon Mainz'de konuşlandırıldığı süre içerisinde imparatorluğun batı ve doğu eyaletlerinde meydana gelen savaşlara genellikle yardımcı birlikleriyle katılmıştır. Lejyona bağlı bir *vexillatio* Traianus'un Parth seferleri kapsamında, Armenia'da ve Parthia'da cereyan eden savaşlarda görev almıştır⁶²⁴. Lejyonun doğuda görevlendirildiği

⁶¹⁶ M.S. 119 yılından sonra, doğuda gerçekleştirilen ilk askeri operasyon ikinci Yahudi isyanıdır. Lejyona ilişkin son bilgilerin M.S. 119–132 yılları arasına ait olduğu düşünüldüğünde, lejyonun Yahudi isyanında yok edilmiş olabileceği, kuvvetli bir ihtimal olarak göze çarpmaktadır. Ancak şu ana kadar lejyona ilişkin elde edilen mevcut bilgilerin yetersiz olması-en azından şimdilik- bu tartışmanın araştırmacılar arasında bir süre daha devam edeceğini göstermektedir. Konuya ilişkin tartışmalar ve ihtimallere ilişkin olarak Bk. Ritterling 1925: 1794–1795; Mor 1986: 267–278; Keppie 1990: 57–61, 2000: 228–232; Pollard-Berry 2012: 126.

⁶¹⁷ Suet. *Cal.* 43–46.

⁶¹⁸ Hardy 1887: 632, dn. 54; Ritterling 1925: 1797–1798; Mann 1963: 483; Parker 1992: 98, 129; Farnum 2005: 25, tablo A; Pollard-Berry 2012: 76.

⁶¹⁹ Dando-Collins 2010: 188.

⁶²⁰ Ritterling 1925: 1798–1801; Parker 1992: 31.

⁶²¹ Campbell 1999a: 22; Farnum 2005: 25, tablo A.

⁶²² Hardy 1887: 643; Ritterling 1925: 1802; Pollard-Berry 2012: 76.

⁶²³ Farnum 2005: 25, tablo A.

⁶²⁴ Lejyonda görevli Marcus Iulius Maximus isimli bir *primus pilus*un (=Roma lejyonlarının en kıdemli *centurionu*, birinci *cohort*un birinci *centuriası*nın komutanı ve aynı zamanda *legatus*un danışmanı. Bk. Campbell 2001: 326–327) imparator Traianus tarafından Armenia ve Parthia'daki savaşlarda göstermiş olduğu başarılarından dolayı ödüllendirildiğini gösteren bir yazıttan (*AE* 1962, 311) anlaşıldığı üzere, *XXII Primigenia* lejyonuna bağlı bir *vexillatio*, M.S. 113–117 yılları arasındaki Parth seferlerinde görev yapmıştır. Konuya ilişkin olarak ayrıca Bk. Mitford 1980: 116; Summerly 1992: 109, dn. 4; Pollard-Berry 2012: 77.

diğer askeri operasyonlar, Lucius Verus'un M.S. 162–166⁶²⁵ ve Septimius Severus'un M.S. 197 yılındaki ikinci Parth seferleridir⁶²⁶. M.S. 4. yüzyıla kadar Batı ve doğu eyaletlerinde birçok savaşa katılan lejyona ilişkin M.S. 4. yüzyıldan itibaren herhangi bir bilgi bulunmamaktadır⁶²⁷.

3.2.15 *Legio XXX Ulpia Victrix*

M.S. 99/105⁶²⁸ yılında imparator Traianus tarafından⁶²⁹, Dacia seferleri için oluşturulan⁶³⁰ lejyon, *Ulpia cognomenini* Traianus'un mensubu olduğu *Ulpia gensine* izafeten⁶³¹, *Victrix* (=zafer kazanmış) *cognomeni* ise lejyona, ikinci Dacia savaşında elde ettiği başarılarından dolayı verilmiştir⁶³². Lejyon ilk olarak, M.S. 106 yılında Pannonia'da bulunan Brigetio'ya (Szöny/Macaristan) nakledilmiştir⁶³³. M.S. 122 yılından sonra Germania Inferior'da bulunan kalıcı karargâhı Vetere'ya (=Xanten) gönderilen lejyon⁶³⁴, M.S. 4. yüzyıla kadar burada konuşlandırılmıştır⁶³⁵.

XXX Ulpia Victrix lejyonu, doğuya yapılan seferlere sadece yardımcı birlikleriyle katılmıştır. Lejyonun doğuda görev aldığı ilk askeri operasyon Traianus'un Parth seferidir⁶³⁶. Lucius Verus'un M.S. 162–166 yılları arasındaki Parth seferinde de

⁶²⁵ Lejyonun Lucius Verus'un Parth seferine katılmış olduğu, Ancyra'dan ele geçen ve lejyonun *eques singularis*ine (=atlı sınıfına mensup bu görevliler sefer boyunca imparator ya da *legatus*un muhafızlığını yapmaktaydılar) ait olduğu anlaşılan bir mezar yazıtından anlaşılmaktadır. Bk. Bosch 1967: 175–177; Mitchell 1993: 133; Pollard-Berry 2012: 77.

⁶²⁶ AE 1957, 123; Pollard-Berry 2012: 77.

⁶²⁷ Ritterling 1925: 1805–1815; Farnum 2005: 25, tablo A; Dando-Collins 2010: 189; Pollard-Berry 2012: 77.

⁶²⁸ Farnum'a göre (Farnum 2005: 25, tablo A) lejyon M.S. 99 yılında imparator Traianus tarafından birinci Dacia Savaşı için oluşturulmuştur. Dando-Collins'e göre (Dando-Collins 2010: 190) ise lejyon M.S. 103 yılında kurulmuştur. Ancak lejyonun birinci Dacia seferine (M.S. 101–102) katıldığı bilinmemektedir. Dolayısıyla lejyon büyük olasılıkla M.S. 101 yılından önce kurulmuş olmalıdır.

⁶²⁹ Cass. Dio 55. 24. 3; Hardy 1887: 650.

⁶³⁰ Ritterling 1925: 1821–1822; Parker 1992: 115; Pollard-Berry 2012: 69.

⁶³¹ Farnum 2005: 25, tablo A; Dando-Collins 2010: 190.

⁶³² Ritterling 1925: 1822; Pollard-Berry 2012: 69.

⁶³³ Ritterling 1925: 1822; Campbell 1999a: 22; Farnum 2005: 25, tablo A.

⁶³⁴ Hardy 1887: 652; Parker 1992: 161, dn. 3.

⁶³⁵ Ritterling 1925: 1827; Campbell 1999a: 22; Pollard-Berry 2012: 69–70.

⁶³⁶ Ancyra'dan ele geçen ve M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilen bazı yazıtlardan yola çıkan Mitchell'e göre (Mitchell 1993: 132, dn. 89) M.S.113/114 kışında Ancyra'dan azımsanmayacak sayıda askeri birlik geçmiştir. Söz konusu yazıtlardan biri de *XXX Ulpia Victrix* lejyonunda görev yapmış bir *signifere* (=sancak taşıyıcı, *cohort* veya *centuria*'ya ait sancağı taşıyan asker) ait olan bir mezar yazıtıdır. Lejyona bağlı bir yardımcı birliğin bölgedeki varlığını kanıtlaması açısından oldukça önemli olan bu yazıttan, *XXX Ulpia* lejyonuna bağlı bir *cohort* veya *centurianın* Traianus'un Parth seferinde görev almak için doğuya Ancyra üzerinden nakledildiği anlaşılmaktadır. Yazıt için Bk. Bosch 1967: 141, no. 117 (=IGR III 208).

görev aldığı bilinen lejyon, bu sefere *Legio I Minervia* ile birlikte, bir *vexillatio* ile katılmıştır⁶³⁷. Doğuda görev yapmış diğer Roma lejyonları gibi *XXX Ulpia Victrix* lejyonunun da Küçük Asya'daki varlığı bazı yazıtlar yoluyla kantlanmıştır. Pontos bölgesinden ele geçen ve lejyonda görev yapmış emekli bir *centurio*ya ait olan mezar yazıtından⁶³⁸ anlaşıldığı kadarıyla, *XXX Ulpia Victrix* lejyonuna Küçük Asya'dan asker kayıtları yapılmıştır.

Roma'nın doğuda görev yapmış lejyon ve yardımcı birlikleri (*ala*, *cohors* ve *equites*) için özellikle M.S. 1. yüzyıldan itibaren Küçük Asya'dan önemli sayıda asker kayıtları yapılmıştır. Asia, Bithynia, Pontos, Phrygia, Lykia, Pamphylia, Galatia, Pisidia, Lycaonia, Isauria, Paphlagonia, Pontos ve Kilikia bölgelerinden ele geçen ve Roma ordusunun Küçük Asya'daki varlığına ilişkin oldukça önemli ipuçları sağlayan yazıtlardan⁶³⁹ anlaşıldığı üzere, Principatus döneminin başından M.S. 3. yüzyıla kadar Küçük Asya'nın her bölgesinden Roma lejyonlarına asker kayıtları yapılmıştır.

3.3 Roma Döneminde Küçük Asya'daki Askeri Yollar ve Stratejik Geçiş Güzergâhları

Roma için yol ağları, egmenliğin en önemli simgelerinden ve iktidar araçlarından biriydi. Augustus döneminde kurulan ve idareye eyaletlerden uçarcasına haber taşıyan kurye teşkilatı (=cursus publicus⁶⁴⁰), bütün imparatorluğu Roma'dan yönetebilme imkânı sağlamaktaydı. Bununla birlikte imparatorluk sınırlarında savaş tehdidi altındaki bölgelerle haberleşme genel kural olarak kara yoluyla yapılmaktaydı⁶⁴¹. Bu nedenle özellikle M.S. 1. yüzyılın sonlarından itibaren askeri operasyonların hemen hemen tamamının karada gerçekleştiği Küçük Asya'da, Roma

⁶³⁷ Pollard-Berry 2012: 71.

⁶³⁸ Zela'dan ele geçen ve M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilen yazıt, çift dilde (Latince-Yunanca) düzenlenmiştir. Bk. Anderson *et al.* 1910: III, 269; Olshausen 1987: 91–93; Mitchell 1993: 136.

⁶³⁹ Söz konusu bölgelerden Roma lejyonlarına yapılan asker kayıtlarına ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Speidel 1980: 730–746; French 1983: 47–59; Mitchell 1993: 136–142; Kaya 2005: 87–98.

⁶⁴⁰ Suetonius'un aktardığı bilgilere göre Augustus, eyalette olup bitenler daha çabuk ve el altından bildirilip öğrenilsin diye, askeri yollar boyunca uygun aralıklarla önce gençleri (askerler) sonra da arabaları dizdi. Bu düzenleme, bir yerden mektup getiren aynı kişiler, gerektiğinde sorguya çekilebilsinler diye daha uygun bulunmuştur. Suet. *Aug.* 49. *Cursus publicus* dâhilinde görevli herkesin ücreti imparator tarafından ödenmekteydi. Konuya ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Ergin 2013: 308.

⁶⁴¹ Takmer-Tüner Önen 2007: 7.

lejyonlarının geçiş güzergâhı olarak kullandıkları yolların bakım, onarım ve güvenliği büyük önem arz etmekteydi.

Küçük Asya'nın ilk eyaleti *Provincia Asia*'nın kurulmasıyla birlikte M.Ö. 129–126 yılları arasında eyaletin ilk valisi M. Aquillius tarafından yaptırılan Anadolu'daki ilk Roma kapsamlı yol sistemi, bölgede Roma hâkimiyetinin pekişmesi adına gerçekleştirilen en önemli faaliyetlerden biridir. Tüm Batı Anadolu kentlerini birbirine bağlayan bu kapsamlı yol ağının başlangıç noktası (=caput viae) Pergamon olup, Pisidia bölgesi üzerinden devam eden güzergâhın bitiş noktası Pamphylia bölgesinde bulunan Side kentidir. Ayrıca Asia eyaletinden ele geçen önemli sayıdaki miltaşları söz konusu yol hakkında oldukça önemli ipuçları sağlamaktadır⁶⁴².

Cumhuriyet döneminden sonra Anadolu'da yapılan önemli yollardan biri de Augustus döneminde yaptırılan ve Pisidia bölgesinde kurulan askeri kolonileri birbirine bağlayan *via Sebaste* yoludur. M.Ö. 6 yılında Augustus'un emriyle Galatia valisi C. Arruntius Aquila'nın aracılığıyla⁶⁴³, yaptırılan yolun iki ana güzergâhının başlangıç noktaları Pisidia Antiocheia kentidir. Pisidia bölgesini güney-batı ve güney-doğu istikametlerinde kat eden *via Sebaste* yolunun ilk güzergâhı, Antiocheia'dan başlayıp, Eğirdir Gölü'nün kuzey ucundan Apollonia'ya doğru devam eder ve oradan diğer bir Pisidia kolonisi Comama'ya (=Şerefönü) kadar uzanır. Comama'dan devam eden güzergâh buradan Döşeme Boğazı'ndan itibaren güneydoğu istikametinden Perge'ye kadar uzanır⁶⁴⁴. Yolun diğer güzergâhı ise yine Antiocheia'dan başlayıp birtakım kollarla Lykaonia, Isauria, Pamphylia ve Phrygia yol şebekelerine bağlandıktan sonra Lystra'ya (=Hatunsaray/Konya) kadar devam eder⁶⁴⁵.

⁶⁴² Magie 1950/I: 157-158; Mitchell 1999: 23; French 2012: 11. Anadolu'da bulunan Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemi Roma yollarına ilişkin önemli araştırmalara imza atan D. French, ilk defa taş döşeme tekniğiyle yaptırılan söz konusu yolun Bergama'dan Side'ye toplam uzunluğunun 495 km., Ephesos'tan Side'ye toplam uzunluğunun ise 422 km. olduğunu tespit etmiştir. Yolun geçtiği Asia kentleri, bölgeden ele geçen miltaşları ve Cumhuriyet dönemi yollarına ilişkin ayrıntılı olarak Bk. Mitchell 1999: 18–24; French 2012, vol. 3, Fasc. 3.1. Republican.

⁶⁴³ M.Ö. 6 yılına tarihlendirilen ve *via Sebaste* Yolu'nun Augustus'un emriyle Galatia valisi Aquila'nın denetiminde yaptırıldığını gösteren mil taşları için Bk. CIL III 14185, 14401b; French-Mitchell 1977: 214; Sherk 1980: 966, dn. 45; Takmer-Tüner Önen 2007: 9; French 2014: 26–30.

⁶⁴⁴ Takmer-Tüner Önen 2007: 10.

⁶⁴⁵ Magie 1950/I: 163; Levick 1967: 38–40; French-Mitchell 1977: 214–215.

Via Sebaste yolunun, Augustus tarafından öncelikle askeri gerekçeler dikkate alınarak yaptırılmış olduğu bilinmektedir. Pisidia'nın iç kesimlerinin kıyı ile bağlantısı açısından hayati öneme sahip bu yolun yapımında, Suriye'den bölgeye nakledilen VII. lejyonda görevli askerlerin çalıştırılmış olabileceği kuvvetle muhtemeldir⁶⁴⁶. Çünkü Pisidia kolonilerini birbirine bağlayan ve Pamphylia kıyılarına kadar uzanan bu mükemmel yol sisteminin yapım çalışması muazzam bir iş gücü gerektirmiş olmalıdır. Augustus döneminde Suriye ve Mısır'dan nakledilen lejyonların dağlık bir bölge olan Pisidia'da Homanad kabilesine ve Isaurialılara karşı gerçekleştirilen askeri operasyonlarda başarılı olmalarında kuşkusuz *via Sebaste* yolunun büyük katkısı olmuştur. Zira dağlık bir arazide bulunan Homanad ve Isauria yerleşimlerinin, lojistik destek olmadan düz arazi şartlarına alışmış lejyonlar tarafından kontrol altına alınmış olması mümkün değildir.

Antiocheia'nın operasyonların ana merkezi olması, diğer kolonilerden bölgeye ulaşımın, asker sevkiyatının ve iâşe ikmalinin rahat bir şekilde yapılabilmesine olanak sağlamıştır. *Via Sebaste* yol ekseninin merkezi konumundaki Antiocheia aynı zamanda M.Ö. 1. yüzyılın son çeyreğinde Pisidia Bölgesi'nin en önemli ticaret merkezi haline gelmiştir. Bununla birlikte kentin aynı dönemde Roma lejyonları için önemli bir üs konumuna gelmiş olabileceği de kuvvetle muhtemeldir. Özellikle Augustus ve Tiberius dönemlerinde Suriye ve Mısır'a nakledilen lejyonların, Thrakia, Bithynia ve Ancyra üzerinden doğu sınırına nakledilmiş oldukları göz önünde bulundurularak, bir veteran kenti olan Antiokheia'nın da söz konusu lejyonlara bir süre ev sahipliği yapmış olabileceği akla uygun görünmektedir.

Augustus döneminden sonra özellikle yeni kurulan eyaletlerde, Asia örneğinde olduğu gibi kentler arasındaki iletişimi kolaylaştırmak, orduya yeni geçiş güzergâhları oluşturmak, yerel güvenliğin sağlanması ve ticari faaliyetlerin aksamadan yürütülebilmesi için Küçük Asya'da yeni yollar inşa etme geleneği devam etmiştir. M.S. 43 yılında bir Roma eyaletine dönüştürülen Lykia'da, imparator Claudius'un emriyle eyaletin ilk valisi Quintus Veranius'un aracılığıyla Lykia kentlerini birbirine

⁶⁴⁶ Levick 1967: 40.

bağlayan 67 güzergâh inşa edilmiş ve bu güzergâhların mesafeleri yine aynı vali tarafından tek tek ölçtürülmüştür⁶⁴⁷.

Principatus döneminde Küçük Asya'daki yol yapım faaliyetlerinin diğer bir safhası Nero dönemine rastlar. Bu bu dönemde yapımı tamamlanan *via militaris* (=askeri yol), Roma'nın Balkan eyaletlerini Asia kentlerine bağlaması açısından oldukça önemlidir⁶⁴⁸. İtalya-Küçük Asya bağlantısı açısından da hayati öneme sahip bu yol, Singidunum'dan (=Belgrad) başlar, Tuna Nehri kıyısından Serdica'ya (=Sofya) doğru devam eder, buradan Adrianapolis'e (=Edirne) ulaşır ve Byzantium'da son bulur.⁶⁴⁹ Roma ordusunun Balkanlardan kara yoluyla Thrakia bölgesine ve buradan Asia'ya rahat bir şekilde ulaşılabilmesini sağlayan bu stratejik güzergâh önemini Geç Antik Dönemin sonlarına kadar kormuştur. Yine Nero döneminde, Bithynia'da gerçekleştirilen yol yapım faaliyetleri⁶⁵⁰ neticesinde, *via militaris* yolu, Nikomedia (=İzmit) üzerinden Küçük Asya'nın iç kesimlerine kadar uzanmış ve böylelikle batı eyaletlerinden doğu sınırına kara yoluyla ulaşımın ilk ve önemli aşaması tamamlanmıştır.

Flaviuslar dönemine gelindiğinde Küçük Asya'da-özellikle askeri amaçlar doğrultusunda- yeni yolların inşası ve mevcut yolların bakımı konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. İlk olarak Vespasianus döneminde, imparatorluğun doğu sınır hattında bulunan askeri bölgeler (Samosata-Melitene, Melitene-Satala, Nikopolis-Satala) yapılan taş döşemeli yollarla birbirine bağlanmıştır⁶⁵¹. Ayrıca adı geçen müstahkem mevkiiler ve Karadeniz kıyısında bulunan Trapezus kenti arasında yapılan yeni bir yol⁶⁵² ile imparatorluğun kuzey hattı, meydana gelebilecek muhtemel saldırılara karşı doğu sınırından askeri birliklerin kolaylıkla sevkedilebileceği güvenli bir bölge haline gelmiştir. M.S. 2. yüzyılda yerel güvenlik nedeniyle *XII Fulminata* ve *XV*

⁶⁴⁷ İmparator Claudius'un askeri eyalet valisi Quintus Veranius'un aracılığıyla yaptırmış olduğu bu yola ilişkin Patara'dan ele geçen yazıtlı anıt için Bk. Şahin 1996: 163–164. Konuya ilişkin olarak ayrıca Bk. Mitchell 1999: 18; Takmer-Tüner Önen: 7.

⁶⁴⁸ Mitchell 1999: 18.

⁶⁴⁹ Singleton 1989: 12.

⁶⁵⁰ Nero dönemine tarihlendirilen ve Bithynia'daki yol yapım faaliyetleri hakkında bilgi veren yazıt için Bk. *IGR* III 15; Doğancı 2007: 13, dn. 82.

⁶⁵¹ Mitchell 1993: 124.

⁶⁵² Trapezus'tan başlayan bu yol, Satala-Melitene-Samosata kentleri üzerinden Suriye yol şebekesi ile birleşmektedir. Bk. Wheeler 2007: 246. Bu güzergâh aynı zamanda Tuna havzasından Karadeniz'e sevk edilen birliklerin, buradan doğu sınırına nakilleri sırasında kullandıkları önemli bir güzergâh idi.

Apollinaris lejyonlarına bağlı *vexillatioların* Trapezus'ta görevlendirilmiş oldukları bilinmektedir. Bu birlikler, büyük olasılıkla Euphrates bölgesinde bulunan garnizonlardan Trapezus'a nakilleri sırasında yukarıda bahsi geçen yolu kullanmış olmalıdırlar.

Yine Flaviuslar döneminde yapımı tamamlanan Nicaea (=İznik)-Ancyra, Iconium-Güney Kıyısı ve Ancyra-Sebasteia (=Sivas) arasındaki yolların inşası ile birlikte, Küçük Asya'nın orta, kuzey ve güney kesimleri arasında önemli bir geçiş güzergâhı oluşturulmuştur⁶⁵³. Bu güzergâhın, özellikle M.S. 2. ve 3. yüzyılda doğuya nakledilen lejyon ve yardımcı birliklerin nakilleri sırasında kullanılmış olduğu adı geçen kentlerden ele geçen önemli sayıdaki epigrafik veri yoluyla da kanıtlanmıştır. Söz konusu dönemde gerçekleştirilen önemli faaliyetlerden biri de, Titus ve Domitianus dönemlerinde Galatia ve Kappadokia valiliği yapmış A. Caesennius Gallus'un aracılığıyla Galatia, Kappadokia, Pontos, Bithynia, Pisidia, Paphlagonia, Lykaonia ve Armenia eyaletlerinde bulunan tüm Roma yollarının bakım ve onarımlarının yapılarak bu bölgelerde ek yeni yollar inşa edilmesidir⁶⁵⁴.

Flaviuslar döneminde yapılan yeni yollar ve mevcut yolların bakım ve onarımına ilişkin, Küçük Asya'dan ele geçen önemli sayıda miltaşı bulunmaktadır. Bu miltaşları, Dorylaeum (=Şarhöyük/Eskişehir), Caesarea (=Kayseri), Iconium, Ephesos, Pergamon, Apamea(=Dinar) Sebasteia, Melitene ve Samosata antik yerleşimlerinden ele geçmiştir⁶⁵⁵. Bu verilerden hareketle, Flaviuslar döneminde Küçük Asya'nın tamamında oldukça kapsamlı bir yol yapım faaliyeti yürütülmüş olduğu ve imparatorluğun doğu sınırına kara yoluyla ulaşımın bir problem olmaktan çıktığı düşünülebilir. Ayrıca bu yolların inşa edilmesindeki temel amacın, askeri gereksinimler olduğu ve sivil yerleşimlerin söz konusu politikalarda ikinci plana itildiği⁶⁵⁶ bilinen bir gerçektir.

Flaviuslar döneminden sonra da Küçük Asya'da yeni yollar inşa edildiği ve mevcut yolların bakım ve onarımlarının devam ettiği bilinmektedir. Ancak bu çalışmaların, Flaviuslar döneminde gerçekleştirilen yol yapım ve onarım faaliyetleri

⁶⁵³ French 1980: 711.

⁶⁵⁴ French 1980: 711; Mitchell 1993: 124.

⁶⁵⁵ French 1980: 710, harita 3.

⁶⁵⁶ French 1980: 709.

kadar kapsamlı olmadığını söylemek mümkündür. Zira yukarıda da belirtildiği gibi, Küçük Asya’da bulunan eyaletlerin hemen hemen tamamında, Flaviuslar döneminde düzenlenmiş oldukları anlaşılan önemli sayıdaki mil taşı bu kanıyı destekler niteliktedir.

Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemleri boyunca Küçük Asya’da kullanılan yol ağı, toplam dört ana güzergâhtan oluşmaktaydı. Bu güzergâhlardan üçünün merkez noktası Galatia eyaletinin başkenti Ancyra idi. Söz konusu ana yolların ilki, Byzantium ve Nikomedia üzerinden, Paphlagonia ve Pontos vadileri boyunca, Pompeiopolis (Taşköprü), Neoclaudiopolis (Vezirköprü), Neocaesarea (=Niksar) ve Nikopolis (=Bayramköy/Şebinkarahisar) kentlerinden geçerek, Satala’ya ulaşır. Bu güzergâh, M.Ö. 1. yüzyılda Pontos kralı VI. Mithridates ve Romalı komutanlar Lucullus ve Pompeius’un orduları tarafından sıklıkla kullanılan ve oldukça önemli bir güzergâh idi⁶⁵⁷. İkinci ana yol, Asia eyaletinde bulunan Dorylaeum kentinin doğusundan başlar, Ancyra üzerinden doğu yönünde Tavium (=Büyüknefes/Yozgat), Sebastopolis (=Sulusaray/Tokat), Sebasteia (=Sivas) ve Nikopolis kentlerinden geçerek Melitene’ye kadar devam eder. Üçüncü ana yol, yine Ancyra’dan, güneydoğu istikametinde Caesarea (=Kayseri) kenti üzerinden geçer ve Uzun Yayla’ya (Sivas) kadar devam eder. Buradan Göksun’a (Kahramanmaraş) inen yol, Melitene’de sonlanır. Dördüncü ana yol ise Anadolu’yu kuzey-batı ve güney-doğu istikametlerinde baştanbaşa kat eden, Byzantium’dan başlayıp Ancyra üzerinden, Kilikia Kapıları’na (=Gülek Boğazı) doğru devam eden ve buradan kuzey Suriye’ye uzanan güzergâhtır⁶⁵⁸.

Roma’nın Küçük Asya’da inşa ettiği yolların toplam uzunluğu yaklaşık olarak 9.000 km. civarındadır⁶⁵⁹. Bu mazzam büyüklükteki yol ağının önemli bir kısmı bölgede konuşlandırılan Roma lejyonları, yardımcı birlikler ve eyalet valilerinin emrinde bulunan köleler tarafından inşa edilmiştir. Yeni yolların inşası ve mevcut yolların bakımı ve onarımı konusunda böyle bir politika izlenmesinin kuşkusuz temel sebebi, yerel kaynaklar ve yerel iş gücü kullanılarak yapılan yolların oldukça masraflı

⁶⁵⁷ Mitchell 1993: 127.

⁶⁵⁸ Mitchell 1993: 127–129.

⁶⁵⁹ Mitchell 1999: 126.

olması idi⁶⁶⁰. Bu nedenle Roma, imparatorluğun hemen her bölgesinde yapılan yol çalışmalarında kendi askeri gücünden istifade etmiştir.

⁶⁶⁰ Mitchell 1999: 126.

SONUÇ

İlk kez, M.Ö. 190 yılında Suriye kralı III. Antiokhos'a karşı gerçekleştirilen Magnesia Savaşı sebebiyle Asia topraklarına ayak basan Roma lejyonları, *Provincia Asia* eyaletinin kurulduğu M.Ö. 129 yılından itibaren bölgede meydana gelen bütün askeri operasyonlarda düzenli bir şekilde görev almaya başlamışlardır. Bu durum, doğal olarak müttefik krallıkların ve kentlerin sağladığı ordulara duyulan ihtiyacı kademeli olarak azaltmıştır. Zira yeni eyaletin başkenti Ephesos'ta, bölgede ortaya çıkabilecek muhtemel bir isyan ya da çatışmaya hemen müdahale edilebilmesi için küçük bir birliğin konuşlandırıldığı bilinmektedir. Böylelikle Roma, Küçük Asya'da kendi birliklerini oluşturmanın ve bunları kalıcı hale getirmenin ilk adımını Asia eyaletinde atmıştır.

M.Ö. 89 yılına kadar Küçük Asya'da, Kilikia Trakheia'da yuvalanan korsanlarla mücadele için M.Ö. 102 yılında gerçekleştirilen operasyon dışında büyük çaplı bir isyan ya da savaş söz konusu değildir. Pontos kralı VI. Mithridates Eupator'un Asia'da yeni bir Hellen gücü oluşturma arzusu karşısında Roma, bölgedeki varlığının tehlikeye gireceği endişesiyle olaya müdahil olmakta gecikmemiş ve 26 yıl süren savaşlar neticesinde, Küçük Asya'daki en büyük düşman olarak nitelendirilen Pontos kralı bertaraf edilmiştir. Bu savaşlarda bölgeye önemli sayıda Roma lejyonu nakledilmiştir. M.Ö. 67 yılında, Akdeniz'de büyük bir tehdit oluşturan korsanlarla mücadele için Pompeius'un komutası altında bulunan yaklaşık 20 Roma lejyonu, büyük olasılıkla Mithridates'e karşı gerçekleştirilen operasyonlarda da görev almışlardır. Söz konusu lejyonların isim ve numaralarına ilişkin herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak gerek antik kaynaklardan edinilen bilgiler ve gerekse asker kayıtları yapılan bölgelerden ele geçen epigrafik bulgulardan hareketle, bu lejyonların Pompeius tarafından Sicilya, Afrika, Gallia ve İspanya'dan kaydedilen askerlerden meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Mithridates savaşlarından sonra, Roma lejyonlarının Anadolu'da görevlendirildikleri askeri operasyonların birçoğu Geç Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleştirilmiştir. M.Ö. 47 yılında Caesar'ın II. Pharnakes'i Pontos bölgesinde bulunan Zela'da kolay bir şekilde mağlup ettiği savaşta, Suriye'den gönderilen VI *Ferrata* ve Mısır'dan nakledilen *XXII Deiotariana* lejyonları görev almıştır. M.Ö. 40

yılında P. Ventidius Bassus'un Kilikia'da Parth ordusunu bozguna uğrattığı savaşta *III Gallica* lejyonu bölgede hazır bulundurulmuştur. Ayrıca M.Ö. 36 yılında M. Antonius'un Parth seferi nedeniyle bölgede yaşanan askeri hareketlilik, herhangi bir bulgu ya da bilgi olmamasına rağmen, Asia'dan söz konusu sefer için M. Antonius'un lejyonlarına asker kayıtları yapılmış olabileceği ihtimalini düşündürmektedir.

Principatus dönemine gelindiğinde, özellikle Galatia eyaletinin kurulmasından sonra Pisidia bölgesinde kurulan askeri kolonilere Augustus tarafından birçok emekli asker (=veteran) yerleştirilmiştir. Bölgede ortaya çıkabilecek bir isyan ya da huzursuzluk ihtimaline karşılık, V. ve VII. lejyonlar Galatia bölgesinde hazır bulundurulmuştur. Kısa bir süre sonra Pisidia ve Isauria bölgelerinde patlak veren isyanlar, Galatia bölgesinde konuşlandırılan V. ve VII. lejyonlar ile kolonilere yerleştirilen tecrübeli veteranlar sayesinde kısa sürede bastırılmıştır. Söz konusu isyanların bastırılmasından sonra Galatia ve Pisidia bölgelerinde, bölgedeki Romalı veteranların da katkısıyla, hızlı bir Romanizasyon süreci başlatılmıştır.

Augustus dönemiyle birlikte, özellikle Küçük Asya'nın doğusunda her geçen gün artan Parth tehlikesi nedeniyle bölgede kalıcı ordulara duyulan ihtiyaç artmış ve başta Suriye olmak üzere imparatorluğun doğu eyaletlerine bazı lejyonlar konuşlandırılmıştır. Kalıcı orduların bulundurulmadığı Küçük Asya'nın batı eyaletlerinin güvenliği de, bu bölgelerde konuşlandırılan lejyonlar ve yardımcı birliklere bırakılmıştır. Flaviuslar döneminde Armenia ve Kappadokia bölgelerinde kalıcı lejyon karargâhlarının kurulmasıyla birlikte bölgede görevlendirilen lejyon ve yardımcı birliklerin sayısında önemli bir artış gerçekleşmiş ve Küçük Asya'nın güvenlik problemi büyük ölçüde halledilmiştir.

M.S. 1. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Küçük Asya bölgesinde müthiş bir askeri hareketlilik gözlenmiştir. Özellikle Nero döneminde Corbulo tarafından Parthia ve Armenia bölgelerine gerçekleştirilen seferler ve Vespasianus döneminde Iudaea'da ortaya çıkan isyanları bastırmakla görevlendirilen lejyon ve yardımcı birliklerin ikmal, iâşe ve lojistik masraflarının önemli bir kısmı Küçük Asya eyaletleri tarafından karşılanmıştır. Kappadokia ve Armenia bölgeleri bu dönemde, Corbulo'nun söz konusu seferleri için Suriye, Mısır ve imparatorluğun batı bölgelerinden nakledilen lejyon ve yardımcı birlikler için, hayati öneme sahip askeri üsler olarak kullanılmışlardır. Zira

Corbulo, Armenia ve Parth seferlerinin tüm hazırlıklarını Kappadokia ve Armenia bölgelerinde tamamlamıştır. Ayrıca Pontos bölgesi, söz konusu seferler için, özellikle Tuna Nehri üzerinden Karadeniz'e nakledilen lejyonların, doğuya nakilleri sırasında önemli bir üs konumuna gelmiştir. Bununla birlikte Nero ve Vespasian döneminde doğuda gerçekleştirilen askeri operasyonlarda görev almak üzere, Küçük Asya'nın Pontos, Galatia ve Kappadokia bölgelerinden birçok asker kayıtları yapılmıştır. Söz konusu bölgelerden ele geçen ve Flaviuslar dönemine tarihlendirilen önemli sayıdaki askeri yazıt bu kanıyı destekler niteliktedir.

Küçük Asya bölgesinde askeri hareketliliğin yoğun bir şekilde yaşandığı diğer bir dönem, M.S. 2. yüzyıldır. Dönemin başında imparator Traianus tarafından gerçekleştirilen Parth seferleri ve dönemin sonlarına doğru Lucius Verus ve M. Aurelius'n doğuda gerçekleştirdikleri askeri operasyonlarda bölgeye doğu lejyonlarına ek olarak imparatorluğun batı eyaletlerinden (Moesia, Pannonia ve Dacia) birçok Roma lejyonu nakledilmiştir. Bu dönemde Moesia, Dacia ve Thrakia bölgelerinden doğuya nakledilen lejyon ve yardımcı birliklerin en önemli geçiş güzergâhı Galatia bölgesinde bulunan Ancyra kenti olmuştur. Bölgede ele geçen -lejyonlarda görev yapmış veteranlar ve komuta kademesine mensup görevlilere ait- önemli sayıdaki epigrafik malzemenin, M.S. 2. yüzyılda Galatia bölgesinden Roma lejyonları ve yardımcı birliklere birçok asker kaydı yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

İmparatorluğun doğu eyaletleriyle kıyaslandığında, Küçük Asya'nın batısında bulunan eyaletlerde kalıcı lejyonların konuşlandırılmadığı bilinmektedir. Ancak bölgede lejyon bulundurulmaması, bu bölgelerin askeri birliklerden yoksun bırakıldığı anlamına gelmemektedir. İmparatorluğun doğusunda konuşlandırılan lejyonlara bağlı yardımcı birlikler, yerel güvenlik, devriye görevi, ordunun geçiş güzergâhları, ticaret yollarının güvenliği ve imar faaliyetleri gibi nedenlerle Küçük Asya'nın hemen her eyaletinde geçici olarak görevlendirilebilmekteydi. Genellikle geçici, bazen de kalıcı, bir şekilde konuşlandırılan bu yardımcı birlikler, gittikleri eyaletlerde birçok geçici karargâhlar kurmuşlardır. Geçici karargâhların kurulduğu yerlerin, stratejik açıdan önemli bir güzergâh ya da sınır noktası üzerinde yer almasına özen gösterilmekteydi. Bu bölgelere verilebilecek en iyi örnekler, Phrygia'da bulunan Eumeneia ve Karadeniz kıyısında

bulunan Trapezus (= Trabzon) kentleridir. Zira M.S. 2. yüzyıl boyunca her iki bölgede yardımcı birlikler için oluşturulmuş geçici karargâhlar bulunmaktaydı.

Roma lejyonlarının Küçük Asya’da bulundukları süre içerisinde bölgenin sosyo-ekonomik yapısında gözle görülür önemli değişimler ve gelişmeler yaşandığı bilinen bir gerçektir. Özellikle M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda gerçekleşen imparatorluk ziyaretleri birçok Anadolu kentinde yoğun bir festival trafiğinin yaşanmasını sağlamış ve bölge kentlerindeki ticari faaliyetler hat safhaya ulaşmıştır. Bu duruma verilebilecek en iyi örnek Ancyra kentidir. Zira söz konusu yüzyıllarda sırasıyla imparatorlar Traianus, Hadrianus ve son olarak Caracalla tarafından gerçekleştirilen ziyaretler neticesinde, bölgede birçok festival düzenlenmiş ve Ancyra kenti bu tarihlerde bölgenin en önemli kentleri arasına girmiştir. Bölgedeki sosyo-ekonomik gelişmeler, kentten ele geçen önemli sayıdaki sikke ve yine söz konusu dönemde kentte inşa edilen önemli yapılardan anlaşılabilmektedir.

Roma lejyonlarının imparatorluğun doğusunda konuşlandırıldıkları askeri yerleşimler (Satala, Melitene, Samosata ve Zeugma gibi) için de süreç aynı şekilde işlemiş ve bu yerleşimler, gerek ticaret yollarının kesişim noktaları üzerinde yer almalarından gerekse askerlerin ihtiyaçlarından dolayı, yabancı sikke sürkülasyonunun en yoğun olduğu bölgeler arasında idiler. Bununla birlikte M.S. 197 yılına kadar lejyonların yasal olarak evlenmelerinin mümkün olmadığı bilinmektedir. Bu nedenle lejyonların görevli oldukları bölgelerde birçok illegal evliliklerin gerçekleşmiş olabileceği ve bu askeri yerleşimlerin fahişeler başta olmak üzere birçok sosyal rant grubu için de gelir kapısı haline gelmiş olabilecekleri kuvvetle muhtemeldir.

Lejyonların Küçük Asya’ya sağladıkları ekonomik yararlar kadar, bölge kentleri ve bağımlı krallıklar için de muazzam bir külfet oluşturduklarını belirtmek gerekir. Özellikle doğuda kalıcı lejyon karargâhlarının bulunmadığı M.S. 1. yüzyılın ilk çeyreğinde, Suriye ve Mısır’a nakledilen lejyonların barınma, yiyecek ve giyecek gibi ihtiyaçlarının bölge halkı tarafından karşılanmış olduğu bilinmektedir. Ayrıca Küçük Asya’nın batı eyaletlerinde geçici süreyle görevlendirilen yardımcı birliklerin her türlü ihtiyaçlarının önemli bir kısmı da aynı şekilde bölge kentlerinden tedarik edilmiştir. Küçük Asya’dan Roma lejyonlarına yapılan asker kayıtları da

düşünüldüğünde bölgenin, Roma imparatorları için- birkaç yüzyıl boyunca- asker, vergi ve politik ün elde etme dışında hiç birşey ifade etmediğini kestirmek hiç de zor değildir.

Netice itibariyle, M.Ö. 1. yüzyıldan M.S. 2. yüzyıla kadar Küçük Asya'da gerçekleştirilen askeri operasyonlarda 40'a yakın Roma lejyonunun görev yaptığı tespit edilmiş, bu lejyonlardan 18'inin bölgedeki varlığı somut veriler yoluyla kanıtlanmıştır. Söz konusu lejyonların tamamı için Küçük Asya'nın hemen her eyaletinden asker kayıtları yapılmıştır. Küçük Asya'dan ele geçen Roma askeri diplomaları ve lejyonlarda görev yapmış askerlere ait yazıtlardan anlaşıldığı üzere, Principatus Dönemi'nde Roma imparatorluk ordusunda görevli lejyonerlerin-yardımcı birlikler dâhil- % 4'ü Küçük Asya'dan kaydedilen askerlerden oluşmaktaydı.

KAYNAKÇA

Antik Yazarlar ve Eserleri

Amm. Marc. (= Ammianus Marcellinus, *Rerum gestarum libri*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Ammianus Marcellinus, *History*, with an English translation by J. C. Rolfe, vol. I (Loeb Classical Library, revised edition), Cambridge, Mass.: Harvard University Press 1950.

App. (= Appianos, *Rhomaika*)

civ. (= *Bella civilia*)

Mac. (= *Macedonike*)

Mithr. (= *Mithridateios*)

Syr. (= *Syriake*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Appian's *Roman History*, with an English translation by H. White (Loeb Classical Library), vols. I-IV, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1912-1913.

Arr. Alan. (= Arrianos, *Ektaxis kata Alanoon*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Flavius Arrianus, *Techné Taktika (Tactical Handbook) and Ektaxis kata Alanoon (The Expedition against the Alans*, translated by J. G. De Voto, Chicago 1993.

Aug. res. Gest. (= Augustus, *Res gestae divi Augusti*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Ankara Anıtı*, Türkçeye Çev. Hamit Dereli, İstanbul 1999.

Caes. civ.

(= Caesar, *Commentarii De bello Civili*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *İç Savaş*, Latince'den Çev.: Furkan Akderin, İstanbul 2007.

Caes. Bell. Alex.

(= Caesar, *De bello Alexandrino*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Alexandrian, African and Spanish Wars*, English translation by A. G. Way (Loeb Classical Library), Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1955.

Cass. Dio

(= Cassius Dio, *Rhomaika*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Roman History*, with an English translation by E. Cary and H. B. Foster (Loeb Classical Library), vols. II-IX, Cambridge, Mass., London 1914-1927.

Cic. Att.

(= Cicero, *Epistulae ad Atticum*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Letters to Atticus*, with an English translation by E. O. Winstedt (Loeb Classical Library), vol. I, London-New York 1912.

Cic. Leg. Manil.

(= Cicero, *pro lege Manilia*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Speeches of Cicero*, with an English Translation by H. G. Hodge (Loeb Classical Library), London-New York 1927.

Cic. Rep.

(= Cicero, *De Re Publica*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *On the Republic, On the Laws*, English translation by C. W. Keyes (Loeb Classical Library), Cambridge, Mass.: Harvard University Press 1928.

Curt.

(= Quintus Curtius Rufus, *Historiarum Alexandri Magni Macedonis*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *History of Alexander*, with an English translation by J. C. Rolfe (Loeb Classical Library), vol. II, Cambridge, Mass.-London 1946.

Diod.

(= Diodorus Siculus, *Bibliothèque Historique*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Diodorus of Sicily*, with an English translation by R. M. Geer and F. R Walton (Loeb Classical Library), vols. IX, XI-XII, London-New York 1947-1967.

Dion. Hal. ant.

(= Dionysios Halikarnassos, *Antiquitates Romanae*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Roman Antiquities of Dionysius of Halicarnassus*, ed. and translated. by. E. Cary (Loeb Classical Library), vols. II, VIII, London 1939-1950.

Eutr.

(= Eutropius, *Breviarium Historiae Romanae*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Roma Tarihinin Özeti*, Türkçeye Çev.: Ç. Menzilioğlu, İstanbul 2007.

Flor. epit.

(= Annius Florus, *Epitoma De Tito Livio*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Epitome of Roman History*, with an English trans. by E. S. Forster (Loeb Classical Library), London-New York 1929.

Front. *strat.*

(= Sextus Iulius Frontinus, *Strategematon*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Stratagems, Aqueducts of Rome*, with an English translation by C. E. Bennett and M. B. McElwain (Loeb Classical Library), London-New York 1925.

Hist. Aug.

(= *Scriptores Historiae Augustae*)

Ant. Pius (= Antoninus Pius)

Ver. (= Lucius Verus)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Scriptores Historiae Augustae*, with an English translation by D. Magie (Loeb Classical Library), vol. I, Cambridge, Mass.-London 1921.

Ioseph. *Bell Iud.*

(= Flavius Iosephus, *Bellum Iudaicum*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Jewish War*, with an English translation by H. St. J. Thackeray (Loeb Classical Library), vols. I-III, London-New York 1927-1928.

Iust.

(= Marcus Iulianus Iustinus, *Epitoma historiarum Philippicarum Pompei Trogi*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*, ed. By J. J. Clauss, English translation by J. C. Yardley, with introduction and explanatory notes by R. Develin (The American Philological Association Classical Resources Series 3), Atlanta, GA: Scholars Press 1994.

Liv.

(= Titus Livius, *Ab urbe condita*)

perioch.

(= *Ab urbe condito librorum periochae*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Livy, History of Rome* (= *From the Founding of the City*), with an English

translation by B. O Foster, F. G. Moore and E. T. Sage (Loeb Classical Library), vols. I-XI, Cambridge, Mass.-London 1919-1949.

Titus Livius, *Roma Tarihi: Şehrin Kuruluşundan İtibaren*, I-VIII, Çev.: S. Şenbark, İstanbul 1992-1999.

“Titus Livius, Gn. Manlius’un Galat Seferi”, Türkçe’ye Çev. M. Ali Kaya, *TİD* X, 1995: 361-377.

Lukian. *Alex.*

(= Lucianus, *Alexandros*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler: Lucian, *Alexander the False Prophet*, with an English translation by A. M. Harmon (Loeb Classical Library), vol. IV, Cambridge, Mass.-London 1925

Lukianos, *Alexandros ya da Düzmece Yalvaç*, Çev.: E. Varinlioğlu, İstanbul 1997.

Plin. *epist.*

(= Gaius Plinius Caecilius Secundus “Genç”, *Epistulae*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Genç Plinius’un Anadolu Mektupları* (10. Kitap), Çev.: Ç. Dürüşken-Erendiz Özbayoğlu, İstanbul 2001.

Plin. *nat.*

(= Gaius Plinius Secundus “Yaşlı”, *naturalis historia*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Pliny, *Natural History*, with an English translation by H. Rackham (Loeb Classical Library), vols. I (1942), vol. IX (1952), Cambridge, Mass.-London.

Plut.

(= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi*)

Ant.

(= *Antonius*)

Caes.

(= *Caesar*)

<i>Cam.</i>	(= <i>Camillus</i>)	<i>Crass.</i>	(= <i>Crassus</i>)
<i>Eum.</i>	(= <i>Eumenes</i>)	<i>Flam.</i>	(= <i>Flaminius</i>)
<i>Luc.</i>	(= <i>Lucullus</i>)	<i>Mar.</i>	(= <i>Gaius Marius</i>)
<i>Pomp.</i>	(= <i>Gnaeus Pompeius</i>)	<i>Rom.</i>	(= <i>Romulus</i>)
<i>Sull.</i>	(= <i>Sulla</i>)		
<i>Tib. Gracch.</i>	(= <i>Tiberius Gracchus</i>)		

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plutarch's Lives*, with an English translation by B. Perrin (Loeb Classical Library), vols. I-X, London-New York 1914-1921.

Polyb. (= Polybios, *Historiai*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Histories*, with an English translation by W. R. Paton-S. D. Olson (Loeb Classical Library), vols. II (2010), III (2011), V-VI (2012), Cambridge, Mass.-London.

Prok. *Aed.* (= Prokopios, *de Aedificiis*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Procopius, *On Buildings*, with an English translation by H. B. Dewing, with the collaboration of G. Downey (Loeb Classical Library), Cambridge, Mass.-London 1940.

Ptol. *geogr.* (= Claudius Ptolemaios, *Geographika Hyphegesis*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Geography of Claudius Ptolemy*, translated by E. L. Stevenson, New York 1932.

Sall. *hist.* (= Sallustius, *Historiae*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Sallust, *The Histories*, Translated with introduction and commentary by P. McGushin, vol. II, Oxford: Clarendon Press 1994.

Sall. *Iug.*

(= Sallustius, *Bellum Iugurthinum*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *The War with Catiline, The War with Jugurtha*, vol. I, translated by J. C. Rolfe (Loeb Classical Library), Cambridge: Harvard University Press 1921.

Suet.

(= Gaius Suetonius Tranquillus, *De Vitae Duodecim Caesarum*)

Aug. (= Augustus)

Caes. (= Caesar)

Cal. (= Caligula)

Tit. (= Titus)

Dom. (= Domitianus)

Vesp. (= Vespasianus)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Gaius Suetonius Tranquillus, *On İki Caesar'ın Yaşamı*, Çev.: Ü. Fafo Telatar-Gül Özaktürk, TTK Yayınları VII/232, Ankara 2008.

Strab.

(= Strabon, *Geographika*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler: *The Geography of Strabo*, With an English translation by H. L. Jones I-VIII (Loeb Classical Library), London-New York 1917-1932

Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, XII-XIV (Türkçeye Çev.: Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993.

Tac. *ann.*

(= Tacitus, *Annales*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Annals of Imperial Rome*, translated into English by A. J. Church and W. J. Brodribb, London 2005.

Tac. *hist.*

(= Tacitus, *Historiae*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Tacitus, *Histories*, with an English translation by C. H. Moore and J. Jackson (Loeb Classical Library), Books I-III (1925), IV-V (1931), Cambridge, Mass.-London.

Val. Max.

(= Valerius Maximus, *Facta et dicta memorabilia*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Valerius Maximus, *Memorable Doings and Sayings*, with an English translation by D. R. S. Bailey (Loeb Classical Library), vols. I-II, Cambridge, Mass.-London 2000.

Vell.

(= Velleius Paterculus, *Historia Romana*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Compendium of Roman History, Res Gestae Divi Augusti*, with an English translation by F. W. Shipley (Loeb Classical Library), London-New York 1924.

Modern Literatür ve Standart -Süreli Yayınların Kısaltmaları

AE

L'Année épigraphique: revue des publications épigraphiques relatives à l'antiquité romaine, Paris 1888-.

Adam 2013

E. Adam, "L'origine des légionnaires de Mésie Inférieure. La Ve légion Macedonica à Troesmis", *Studia Antiqua et Archaeologica* XIX, 2013: 115–131.

AJPh

American Journal of Philology, Baltimore 1880-.

- Alföldy 1981 G. Alföldy, *The Social History of Rome* (translated from German by D. Braund and F. Pollock), London-Sydney 1981.
- ANRW Aufstieg und Niedergang der römischen Welt: Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung, Temporini H.-Wolfgang H. (Hrsg.), Berlin-New York (1972-).
- Anderson et al. 1910 J. G. C. Anderson, F. Cumont and H. Gregory, *Studia Pontica III: Recueil des inscriptions grecques et latines du Pont et de l'Arménie*, Bruxelles 1910.
- Arslan 1998 M. Arslan, "Küçük Asya'daki Galatlar", *Marmara Üniversitesi, SBE, Tarih ABD., Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998.
- Arslan 2000 M. Arslan, "Sulla'nın Küçükasya Politikası", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 94, 2000: 32–42.
- Arslan 2007 M. Arslan, *Mithradates VI Eupator, Roma'nın Büyük Düşmanı*, İstanbul 2007.
- AS Anatolian Studies, Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara, London.
- BAR British Archaeological Reports.
- Birley 1987 A. R. Birley, *Marcus Aurelius: A Biography*, New Heaven: Yale University Press 1987.
- Birley 2000 A. R. Birley, "Hadrian to the Antonines", şurada: *CAH XI*², 2000: 132–194.

- Birley 2007 A. R. Birley, "Making Emperors. Imperial Instrument or Independent Force?", şurada: Erdkamp P. (ed.), *A Companion to the Roman Army*, Oxford: Blackwell 2007.
- Blömer 2012 M. Blömer, "Religious Life of Commagene in the Late Hellenistic and Early Roman Period", şurada: Merz A.-Tieleman T. (eds), *The Letter of Mara bar Sarapion in Context: Proceedings of the Symposium Held at Utrecht University, 10–12 December 2009*, Culture and History of the Ancient Near East 58, Leiden-Boston: Brill, 2012: 95-128.
- Bosch 1967 E. Bosch, *Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum*, Ankara 1967.
- Bosworth 1977 A. B. Bosworth, "Arrian and the Alani", *HSCP* 81, 1977: 217-255.
- Broughton 1933 T. R. S. Broughton, "Some Notes on the War with the Homonadeis", *AJPh* 54/2, 1933: 134-144.
- Broughton 1951 T. R. S. Broughton, *The Magistrates of the Roman Republic* I, Cleveland 1951.
- Campbell 1994 J. B. Campbell, *The Roman Army, 31 BC-AD 337: A Sourcebook*, London 1994.
- Campbell 1997 J. B. Campbell, "Auxilia", şurada: *DNP* 2, 1997: 364–365.
- Campbell 1999a J. B. Campbell, "Legio", şurada: *DNP* 7, 1999: 7–22.
- Campbell 1999b J. B. Campbell, "Manipulus", şurada: *DNP* 7, 1999: 821–822.
- Campbell 2001 J. B. Campbell, "Primipilus", şurada: *DNP* 10, 2001: 326–327.

- Campbell 2004 J. B. Campbell, *Greek and Roman Military Writers*, London-New York 2004.
- Cheesman 1914 G. L. Cheesman, *The Auxilia of the Roman Imperial Army*, Oxford: Clarendon Press 1914.
- CIL* Corpus Inscriptionum Latinarum, III (ed. Mommsen Th. *et al.* Berlin 1873–1902), V (ed. Mommsen Th., Berlin 1872-1877), VI (ed. Henzen G. *et al.*, Berlin 1876-1926), VIII (ed. Wilmanns G.-Mommsen Th., Berlin 1881-1959), IX (ed. Mommsen Th., Berlin 1883) X (ed. Bormann E., Berlin 1883), XIII (ed. Hirschfeld O. *et al.*, Berlin 1899-1943).
- Christol-Drew-Bear 1998 M. Christol-T. Drew-Bear, “Vétérans et soldats légionnaires d’Antioche de Pisidie”, şurada: Paci G. (ed.), *Epigrafia romana in area adriatica (Actes de la IXe Rencontre franco-italienne sur l’épigraphie du monde romain, Macerata, 10–11 novembre 1995)*, Macerata: 303–332.
- CQ* The Classical Quarterly.
- Cumont 1917 F. Cumont, *Études Syriennes*, Paris 1917.
- Dabrowa 1993 E. Dabrowa, *Legio X Fretensis: A Prosopographical Study of its Officers (I-III c. A.D.)*, Historia Einzelschriften 66, Stuttgart 1993.
- Dando-Collins 2010 S. Dando-Collins, *Legions of Rome: The Definitive History of Every Imperial Roman Legion*, London 2010.
- DNP* Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike.
- Doğancı 2007 K. Doğancı, “Roma Principatus Dönemi (M.Ö. 27-M.S. 284) Bithynia Eyaleti Valileri (Prosopografik Bir

- İnceleme)", *Ankara Üniversitesi, SBE, Tarih (Eskiçağ Tarihi) ABD.*, Doktora Tezi, Ankara 2007.
- Drew-Bear-Eck 1976 T. Drew-Bear-W. Eck, "Kaiser-, Militär-, und Steinbruchinschriften aus Phrygien", *Chiron* 6, 1976: 289–318.
- Drew-Bear 1997 T. Drew-Bear, "Pisidia Antiocheiası'ndan Yeni Yazıtlar", *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C. 1, Ankara 1997: 73–78.
- EA Epigraphica Anatolica. Zeitschrift für Epigraphik und historische Geographie Anatoliens.
- Eck 2009 W. Eck, "Rekrutierung für das Römische Heer in den Provinzen Kleinasien": Das Zeugnis der Militärdiplome, şurada: *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World. Studies in memory of Clemens E. Bosch and Sabahat Atlan and in honour of Nezahat Baydur*, Edited. by O. Tekin in collaboration with Aliye Erol, İstanbul 2009: 137–142.
- Eckstein 2008 Arthur M. Eckstein, *Rome Enters the Greek East: From Anarchy to Hierarchy in the Hellenistic Mediterranean, 230–170*, Oxford 2008.
- Eder 1998 W. Eder, "M. Furius Camillus", şurada: *DNP* 4, I/13, 1998: 715–716.
- EHR The English Historical Review.
- Ergin 2013 G. Ergin, *Anadolu'da Roma Hâkimiyeti: Direniş ve Düzen*, İstanbul 2013.
- Errington 1992 R. M. Errington, "Rome and Greece to 205 B.C.", şurada: *CAH VIII*², Cambridge 1992: 81–106.

- Evans 2011 R. Evans, *Roman Conquests: Asia Minor, Syria and Armenia*, South Yorkshire 2011.
- Fagan-Trundle 2010 G. G. Fagan-M. Trundle, *New Perspectives on Ancient Warfare* (Brill History of Warfare Series, No: 59), Leiden/Boston 2010.
- Farnum 2005 J. H. Farnum, *The Positioning of the Roman Imperial Legions* (BAR International Series 1458), Oxford: Archaeopress 2005.
- FGrHist *Die Fragmente der griechischen Historiker*, F. Jacoby (ed.), 1923–1958.
- French-Mitchell 1977 D. H. French-S. Mitchell, “Roma İmparatorluğu’nun İlk Devirlerinde Pisidia’da Yollar ve Ulaşım”, *TürkAD* 24/1, 1977: 213–220.
- French 1980 D. H. French, “The Roman Road-system in Asia Minor”, şurada: *ANRW* II, 7.2, 1980: 698–729.
- French 1983 D. H. French, “Recruitment in Asia Minor for the Legio III Scythica”, şurada: S. Mitchell (ed.), *Armies and Frontiers in Roman and Byzantine Anatolia. Proceedings of a colloquium held at University College, Swansea, in April 1981* (BAR International Series 156), Oxford 1983: 47–59.
- French-Summerly 1987 D. H. French-J. R. Summerly, “Four Latin Inscriptions from Satala”, *AS* 37, 1987: 17–22.
- French 1990 D. H. French, “The Legio V Macedonica in Northern Asia Minor”, *İkinci Uluslararası Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Congrès International sur la mer Noire I)*, 1–3 Haziran 1988, Samsun 1990: 555–561.

- French 2012 D. H. French, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor*, vol. 3, Fasc. 3.1, Republican (British Institute at Ankara, Electronic Monograph 1), 2012.
- French 2014 D. H. French, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor*, vol. 3, Fasc. 3.6, Lycia et Pamphylia British Institute at Ankara, Electronic Monograph 6), 2014.
- Gabriel 1940 A. Gabriel, *Voyages archéologiques dans la Turquie Orientale*, Paris 1940.
- Gilmartin 1973 K. Gilmartin, “Corbulo’s Campaigns in the East: An Analysis of Tacitu’s Account”, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 22/4, 1973: 583–626.
- Gizewski 1997 C. Gizewski “Censores”, şurada: *DNP* II, 1997: 1056–1057.
- Gomez-Pantoja 2000 J. Gomez-Pantoja, “*Legio X Gemina*”, şurada: Bohec Y. Le-Wolff C. (eds.), *Les Légions de Rome sous le Haut-Empire. Actes du Congrès de Lyon, 17-19 Septembre 1998* (Collection du Centre d’Études Romaines et Gallo-Romaines, Nouvelle série no. 20), Lyon 2000: 169-190.
- Grainger 1995 J. D. Grainger “The Campaign of Cn. Manlius Vulso in Asia Minor”, *AS* 45, 1995: 23–42.
- Gray 1978 E. Gray, “M’. Aquillius and the Organisation of the Roman Province of Asia”, şurada: Akurgal E., (ed.), *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology* C. II, Ankara-İzmir 23–30/IX/1973, Ankara 1978: 965-977.
- GRBS Greek, Roman and Byzantine Studies.

- Gregory 1996 S. Gregory, *Roman Military Architecture on the Eastern Frontier II*, Amsterdam 1996.
- Hansen 1971 E. V. Hansen, *The Attalids of Pergamon* (Cornell Studies in Classical Philology 36, 2nd ed.) Ithaca-London 1971.
- Hardy 1887 E. G. Hardy, "The Movements of the Roman Legions from Augustus to Severus", *EHR* 2/8, 1887: 625–656.
- Harris 1979 W. V. Harris, *War and Imperialism in Republican Rome, 327–70 BC*, Oxford University Press 1979.
- Hartmann *et al.* 1999 M. Hartmann-M. A. Speidel-R. Ergeç, "Roman Military Forts At Zeugma", *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. II, Ankara 1999: 417–423.
- Hartmann *et al.* 2000 M. Hartmann-M. A. Speidel-C. Rüger-R. Ergeç, "Roman Military Forts At Zeugma II", *XXI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. II, Ankara 2000: 337–340.
- Hartmann *et al.* 2001 M. Hartmann-M. A. Speidel-C. Rüger-R. Ergeç, "Roman Military Forts At Zeugma III", *XXII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. II, Ankara 2001: 255–258.
- Hartmann-Speidel 2003 M. Hartmann-M. A. Speidel, "The Roman Army at Zeugma: Recent research results", şurada: Early R. *et al.* (eds.), *Zeugma: Interim Reports*, *JRA Suppl.* 51, Portsmouth 2003: 100–126.
- Hartmann *et al.* 2005 M. Hartmann-M. A. Speidel-H. Güllüce-M. G. Drahor, "Roman Military Installations 'At At Meydanı'/Zeugma, Report 2003", *XXII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C. 1, Ankara 2005: 217–226.
- Hartmann *et al.* 2006 M. Hartmann-M. G. Drahor-M. A. Speidel-S. Çiğdem, "New Research at the Roman Legionary Camp at Satala,

- Northeast Anatolia; Geophysical and Archaeological Survey”, 21. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı* (30 Mayıs–3 Haziran 2005 Antalya), Ankara 2006: 197–204.
- Hassall *et al.* 1974 M. Hassall-M. Crawford-J. Reynolds, “Rome and the Eastern Provinces at the end of Second Century B.C.”, *JRS* 64, 1974: 195–220.
- Heil 1997 M. Heil, *Die orientalische Aussenpolitik des Kaisers Nero*, München 1997.
- Holder 1980 P. A. Holder, *Studies in the Auxilia of the Roman Army from Augustus to Trajan*, BAR International Series 70, Oxford 1980.
- Holder 1999 P. A. Holder, “Exercitus Pius Fidelis: The Army of Germania Inferior in AD 89”, *ZPE* 128, 1999: 237–250.
- HSCP* Harvard Studies in Classical Philology.
- IGR* Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes III-IV, Cagnat R. *et al.* (ed.), Paris 1901–1927.
- IGLS* Inscriptions grecques et latines de la Syrie, Jalabert L.-Mouterde R.-Rey-Coquais J. P. (eds), Paris 1929-.
- ILS* Inscriptiones Latinae Selectae, Dessau H. (ed.), Berlin 1892-1916.
- I.Pergamon M. Fränkel (Hrsg.), *Altertümer von Pergamon. Die Inschriften von Pergamon*, Bd. VIII/I, Berlin 1890.
- Isaac 1990 B. Isaac, *The Limits of Empire: The Roman Army in the East*, Oxford: Clarendon Press 1990.
- JHS* The Journal of Hellenic Studies, London.

<i>JRA</i>	The Journal of Roman Archaeology.
<i>JRS</i>	The Journal of Roman Studies, London.
Kadioğlu <i>et al.</i> 2011	M. Kadioğlu-K. Gökay-S. Mitchell, <i>Roma Dönemi'nde Ankyra</i> , İstanbul 2011.
Kaya 1996	M. A. Kaya, "III. Makedonya Savaşına Kadar Roma'nın Anadolu Politikası", <i>TİD</i> XI, 1996: 211–232.
Kaya 2003	M. A. Kaya, "Anadolu'daki Roma Garnizonları", <i>TİD</i> XVIII/2, 2003: 83–94.
Kaya 2005	M. A. Kaya, "Roma Lejyonerleri ve Anadolu", <i>TAD</i> , C. 24, S. 37, 2005: 87–98.
Kaya 2006	M. A. Kaya, "Marius Reformlarından Önce Roma Ordusu", <i>Tarih Yazıları- Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara'ya Armağan</i> , 2006: 324–352.
Kaya 2009	M. Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği (İÖ 205–25)", <i>Doğu Batı</i> 49 (Romalılar I), 2009: 195–233.
Kennedy 1980	D. L. Kennedy, "Legio VI Ferrata: The Annexation and Early Garrison of Arabia", <i>HSCP</i> 84, 1980: 283–309.
Keppie 1973	L. J. F. Keppie, "The Legionary Garrison of Judaea under Hadrian", <i>Latomus</i> 32, 1973: 859–864.
Keppie 1990	L. J. F. Keppie, "The History and Dissapearance of the Legio XXII Deiotariana", şurada: Kasher A, Rappaport U. And Fuks G. (eds.), <i>Greece and Rome in Eretz Israel</i> , Collected Essays, Jerusalem 1990: 54–61
Keppie 2000	L. J. F. Keppie, <i>Legions and Veterans: Roman Army Papers 1971–2000</i> (Mavors Roman Army Researches 12), Stuttgart 2000.

- Keppie 2005 L. J. F. Keppie, *The Making of the Roman Army: From Republic to Empire* (first published in 1984), Taylor & Francis e-Library, London 2005.
- Le Bohec 1994 Y. Le Bohec, *The Imperial Roman Army* (trans. by R. Bate), London-New York 1994.
- Le Bohec 1996 Y. L. Bohec, “Ala”, no. 2, şurada: *DNP* I, 1996: 426.
- Levick 1967 B. Levick, *Roman Colonies in Southern Asia Minor*, Oxford: Clarendon Press 1967.
- Levick 1999 B. Levick, *Vespasian*, London and New York: Routledge 1999.
- Lightfoot1991 C. S. Lightfoot, “Satala Yüzey Araştırması, 1989”, *VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1991: 299-309.
- Lightfoot 1992 C. S. Lightfoot, “Satala Yüzey Araştırması, 1990”, *IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1992: 289-301.
- Lightfoot 1998 C. S. Lightfoot, “Survey Work at Satala: A Roman Legionary Fortress in North-East Turkey”, şurada: Matthews R. (ed.), *Ancient Anatolia, Fifty Years’ Work by the British Institute of Archaeology at Ankara*, London 1998: 273-284.
- Lörincz 2000a B. Lörincz, “*Legio I Adiutrix*”, Bohec Y. Le-Wolff C. (eds.), *Les Légions de Rome sous le Haut-Empire. Actes du Congrès de Lyon, 17-19 Septembre 1998* (Collection du Centre d’Études Romaines et Gallo-Romaines, Nouvelle série no. 20), Lyon 2000: 150-158.
- Lörincz 2000b B. Lörincz, “*Legio II Adiutrix*”, Bohec Y. Le-Wolff C. (eds.), *Les Légions de Rome sous le Haut-Empire. Actes du Congrès de Lyon, 17-19 Septembre 1998* (Collection

du Centre d'Études Romaines et Gallo-Romaines, Nouvelle série no. 20), Lyon 2000: 159-168.

- Luttwak 1979 E. N. Luttwak, *The Grand Strategy of the Roman Empire: From the First Century A.D. to the Third*, Baltimore-London 1979.
- Magie 1950 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ I-II*, Princeton 1950.
- Malay 1987 H. Malay, "Batı Anadolu'da Aristonikos Ayaklanması", *TİD* III, 1987: 13-48.
- Mann 1963 J. C. Mann, "The Raising of New Legions during the Principate", *Hermes* 91/4, 1963: 483-489.
- Marek 2010 Chr. Marek, *Geschichte Kleinasiens in der Antike* (2. durchgesehene Auflage), München 2010.
- McDonald-Walbank 1937 A. H. McDonald-F. W. Walbank, "The Origins of the Second Macedonian War", *JRS* 27/2, 1937: 180-207.
- McDonald-Walbank 1969 A. H. McDonald-F. W. Walbank, "The Treaty of Apamea (188 B.C.): The Naval Clauses", *JRS* 59, 1/2, 1969: 30-39.
- M'Elderry 1909 R. K. M'Elderry, "The Legions of Euphrates Frontier", *CQ* 3/1, 1909: 44-53.
- Millar 1993 F. Millar, *The Roman Near East, 31 BC-AD 337*, Cambridge, Mass., Harvard University Press 1993.
- Mitchell 1976 S. Mitchell, "Legio VII and the Garrison of Augustan Galatia", *CQ* 26/2, 1976: 298-308.
- Mitchell 1977 S. Mitchell, "R.E.C.A.M. Notes and Studies No. 1: Inscriptions of Ancyra", *AS* 27, 1977: 63-103.
- Mitchell 1993 S. Mitchell, *Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor I: The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule*, Clarendon Press, Oxford 1993.

- Mitchell-Waelkens 1998 S. Mitchell-M. Waelkens, *Pisidian Antioch: The Site and its Monuments*, London: Duckworth with The Classical Press of Wales 1998.
- Mitchell 1999 S. Mitchell, "The Administration of Roman Asia from 133 BC to AD 250", şurada: Eck W. *et al.* (Hrsg.) *Lokale Autonomie und römische Ordnungsmacht in den kaiserzeitlichen Provinzen vom 1. bis 3. Jahrhundert*, München 1999: 17-46.
- Mitford 1974a T. B. Mitford, "Biliotti's Excavations at Satala", *AS* 24, 1974: 221-244.
- Mitford 1974b T. B. Mitford, "Some Inscriptions from the Cappadocian Limes", *JRS* 64, 1974: 160-175.
- Mitford 1977 T. B. Mitford, "The Euphrates Frontier in Cappadocia", şurada: *Studien zu Militärgrenzen Roms II. Vorträge des 10. Internationalen Limeskongresses in der Germania Inferior*, Xanten 1974 (Bonner Jahrbücher Beiheft 38), Köln-Bonn: 1977: 501-510.
- Mitford 1980 T. B. Mitford, "Cappadocia and Armenia Minor: Historical Setting of the Limes", *ANRW* II, 7.2, 1980: 1169-1228.
- Mitford 1997 T. B. Mitford, "The Inscriptions of Satala (Armenia Minor)", *ZPE* 115, 1997: 137-167.
- Mommsen 1996 T. Mommsen, *A History of Rome under the Emperors* (introduction by Thomas Wiedemann, edited by Barbara and Alexander Demandt, English translation by Clare Krojzl), London and New York: Routledge 1996.
- Mor 1986 M. Mor, "Two Legions: The Same Fate? (The Disappearance of the Legions IX Hispana and XXII Deiotariana)", *ZPE* 62, 1986: 267-278.
- Not. Dign.* *Notitia Dignitatum, accedunt Notitia Urbis Constantinopolitanae et Laterculi Prouinciarum* (ed. O. Seeck), Berlin 1876.

- OGIS* *Orientis Graeci Inscriptiones Selectae: Supplementum Sylloges Inscriptionum Graecarum*, 2 vols. ed. W. Dittenberger, Leipzig 1903-1905.
- Olshausen 1987 E- Olshausen, “Griechische Grabinschriften der Kaiserzeit im Museum von Samsun”, *EA* 9, 1987: 81-95.
- Parker 1992 H. M. D. Parker, *The Roman Legions*, Dorset Press, New York 1992.
- Pollard 2000 N. Pollard, *Soldiers, Cities and Civilians in Roman Syria*, An Arbor: University of Michigan Press 2000.
- Pollard-Berry 2012 N. Pollard-Joanne Berry, *The Complete Roman Legions*, London 2012.
- Potter 1988 D. Potter, “Where did Aristonicus’ Revolt begin?”, *ZPE* 74, 1988: 293-295.
- Ramsay 1917 W. M. Ramsay, “Studies in the Roman Province Galatia: I. The Homanadeis and the Homanadensian War”, *JRS* 7, 1917: 229-283.
- RE* Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, Pauly A., Wissowa G., Kroll D. (Hrsg.), Stuttgart: J. B. Metzler 1894-1980.
- Ritterling 1925 E. Ritterling, “Legio“, şurada: *RE* XII/2, 1925: col. 1211-1829.
- Rosenstein-M. Marx 2006 N. Rosenstein-R. Morstein-Marx, *A Companion to the Roman Republic*, Oxford: Blackwell 2006.
- Saxer 1967 R. Saxer, *Untersuchungen zu den Vexillationen des römischen Kaiserheeres von Augustus bis Diokletian*,

- Epigraphische Studien 1: Beihefte der Bonner Jahrbücher 18, Köln 1967.
- SEG Supplementum Epigraphicum Graecum, Leiden (1923-).
- Schwertheim 2009 E. Schwertheim, *Antikçağda Anadolu*, (Almancadan Çev.: Nuran Batu), İstanbul 2009.
- Scullard 2002 H. H. Scullard, *A History of the Roman World 753-146 BC*, (5th ed.) London-New York 2002.
- Sevin-Derin 1989 V. Sevin-Z. Derin, “A Fortified Site to the East of Malatya”, şurada: D. H. French-Ch. S. Lightfoot (eds.), *The Eastern Frontier of the Roman Empire. Proceedings of a colloquium held at Ankara in September 1988*, vol. I, BAR International Series 553, Oxford 1989: 437-460.
- Sherk 1980 R. K. Sherk, “Roman Galatia: The Governors from 25 B.C. to A.D. 114”, *ANRW II*, 7.2, 1980: 954-1052.
- Sherk 1984 R. K. Sherk, *Rome and the Greek East to the Death of Augustus*, Cambridge University Press 1984.
- Sherwin-White 1977 A. N. Sherwin-White, “Roman Involvement in Anatolia, 167-88 BC.”, *JRS* 67, 1977: 62-75.
- Sherwin-White 1984 A. N. Sherwin-White, *Roman Foreign Policy in the East, 168 B.C. to A.D. 1*, London 1984.
- Singleton 1989 F. Singleton, *A Short History of the Yugoslav Peoples* (3rd edition), Cambridge: Cambridge University Press 1989.
- Southern 2006 P. Southern, *The Roman Army: A Social and Institutional History*, California 2006.
- Speidel 1980 M. P. Speidel, “Legionaries from Asia Minor”, şurada: *ANRW II*, 7. 2, 1980: 730–746.

- Speidel 1983 M. P. Speidel, "The Roman Army in Asia Minor, Recent Epigraphical Discoveries and Research", şurada: S. Mitchell (ed.), *Armies and Frontiers in Roman and Byzantine Anatolia. Proceedings of a colloquium held at University College, Swansea, in April 1981* (BAR International Series 156), Oxford 1983: 7–34.
- Speidel 1986 M. P. Speidel, "The Caucasus Frontier: Second-Century Garrisons at Apsarus, Petra and Phasis", şurada: Unz C. (ed.), *Studien zu Militärgrenzen Roms III. Vorträge des 13. Internationalen Limeskongresses, in Aalen 1983*, Stuttgart 1986: 657–660.
- Speidel 1998 M. A. Speidel, "Legio IV Scythica: Its movements and men", şurada: Kennedy D. (ed.), *The Twin Towns of Zeugma on the Euphrates, Rescue Work and Historical Studies, JRA Suppl. 27*, 1998: 163–204.
- Strobel 1984 K. Strobel, *Untersuchungen zu den Dakerkriegen Trajans. Studien zur Geschichte des mittleren und unteren Donaupraumes in der hohen Kaiserzeit* (Antiquitas, Reihe 1, Abhandlungen zur Alten Geschichte, Bd. 33), Bonn 1984.
- Summerly 1992 J. R. Summerly, *Studies in the Legionary Centurionate* (PhD Diss.), Durham theses: Durham University 1992.
- Syme 1933 R. Syme, "Some Notes on the Legions under Augustus", *JRS* 23, 1933: 14–33.
- Syme 1934 R. Syme, "Galatia and Pamphylia under Augustus: the Governorships of Piso, Quirinius and Silvanus", *Klio* 27, 1934: 122–148.

Şahin 1995	S. Şahin, “Patara Yol Klavuz Anıtı/Yazıt”, şurada: F. Işık (ed.), <i>XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı</i> , II, Ankara 1996: 159–184.
Şahin 2008	H. Şahin, “Roma Askeri Diplomalari”, şurada: Emecen F. M. (ed.) <i>Eskiçağ’dan Modern Çağ’a Ordular: Oluşum, Teşkilat ve İşlev</i> , İstanbul 2008: 101–108.
Şen 2012	Z. Şen, “Pisidia Antiokheia Antik Kenti’nde Bulunan Hamam(?) Yapısı”, <i>Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Arkeoloji ABD.</i> , Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2012.
Şenocak 2014	M. B. Şenocak, <i>Anadolu’da Roma Lejyonlari ve Askeri Birlikleri</i> , Konya 2014.
TAD	Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Tarih Araştırmaları Dergisi.
Takmer-Tüner Önen 2007	B. Takmer-N. T. Önen, <i>Via Sebaste: Anadolu’nun En İyi Korunmuş Roma Yolu’nun Varsak’tan Geçen Güzergâhı</i> , Varsak Belediyesi Kültür Yayınları, No. 2, Antalya 2007.
Taşdöner 2012	K. Taşdöner, “Romalı Triumvir Marcus Antonius’un Anadolu’da Siyasi Düzenlemeleri”, <i>TAD</i> , C. 31, S. 51, 2012: 209–236.
TAVO	Tübinger Atlas der Vorderen Orients, Brunner H., Röllig W. (Hrsg.), Beihefte, Teil B: Geschichte, 1969-.
TİD	Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tarih İncelemeleri Dergisi.
TTK	Türk Tarih Kurumu. Ankara.

- Tully 1998 G. D. Tully, “The Stratarxhs (στραταρχης) of Legio VI Ferrata and the Employment of Camp Prefects as Vexillation Commanders”, *ZPE* 120, 1998: 226-232.
- Tülay 2000 A. S. Tülay, *Genel Nümizmatik Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.
- TürkAD* Türk Arkeoloji Dergisi.
- Urloiu 2010 R. Urloiu, “The Movements of Legio XV Apollinaris under Trajan and Hadrian, *Analele Universității Creștine “Dimitrie Cantemir” Seria Istorie-Serie noua*, Anul 1, Nr. 4, 2010: 90-107.
- Uzunoğlu 2012 H. Uzunoğlu, “Anadolu’da Roma Lejyonları”, N. E. Akyürek Şahin *et al.* (eds.), şurada: *Eskiçağ Yazıları II (Akron II)*, İstanbul 2012: 93-127.
- Wagner 1976 J. Wagner, *Seleukeia am Euphrat/Zeugma* (Beiheft zum TAVO B/10), Wiesbaden 1976.
- Wagner 1977 J. Wagner, “Legio III Scythica in Zeugma am Euphrat“, şurada: Haupt D.- Horn H. G. (eds.), *Studien zu den Militärgrenzen Roms II. Vorträge des 10. Internationalen Limeskongresses in der Germania Inferior*, Köln 1977: 517-539.
- Webster 1969 G. Webster, *Roman Imperial Army*, London 1969.
- Wheeler 1978 E. L. Wheeler, “The Occasion of Arrian’s *Tactica*“, *GRBS* 19/4, 1978: 351-365.
- Wheeler 2000 E. L. Wheeler, “*Legio XV Apollinaris*: From Carnuntum to Satala – and beyond”, şurada: Bohec Y. Le-Wolff C. (eds.), *Les Légions de Rome sous le Haut-Empire. Actes du Congrès de Lyon, 17-19 Septembre 1998* (Collection

du Centre d'Études Romaines et Gallo-Romaines, Nouvelle série no. 20), Lyon 2000: 259–308.

- Wheeler 2007 E. L. Wheeler, “The Army and the *Limes* in the East”, şurada: Erdkamp. P (ed.), *A Companion to the Roman Army*, Oxford: Blackwell 2007: 235–266.
- Yorke 1898 V. W. Yorke, “Inscriptions from Eastern Asia Minor”, *JHS* 18, 1898: 306-327.
- Zoroğlu 2000 L. Zoroğlu, “Samosata. Ausgrabungen in der kommagenischen Hauptstadt”, şurada: Wagner J. (Hrsg.), *Gottkönige am Euphrat. Neue Ausgrabungen und Forschungen in Kommagene*, Mainz 2000: 74–83.
- ZPE Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Köln 1967-.

İnternet Kaynakları

- <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/gabrmetz/alexndr1.gif> (09.01.2015).
- <http://sites.psu.edu/successoftheromans/wp-content/uploads/sites/10644/2014/03/manipular-legion-organization-pic.jpg> (09.01.2015).
- <http://www.romancoins.info/MilitaryEquipment-spear.html> (09.01.2015).
- http://www.vroma.org/images/mcmanus_images/standardrelief2.jpg (10.01.2015).
- <http://www.vroma.org/~bmcmanus/romanarmy.html> (10.01.2015).
- <http://legionaryfortresses.info/plans.htm> (10.01.2015).
- <http://www.mavors.org/PDFs/Zeugma2003.pdf> (11.01.2015).
- <http://www.mavors.org/PDFs/Satala%20Bericht%2004.pdf> (11.01.2015)
- http://www.mavors.org/en/projects_3.htm (11.01.2015).
- <https://www.flickr.com/photos/sinandogan/14292623509/in/photostream> (11.01.2015).

<http://arts.st-andrews.ac.uk/trajans-column/uploads/TC-032-2.jpg> (11.01.2015).

<http://www.livius.org/site/assets/files/9067/zeugma01.jpg> (11. 01. 2015).

LEVHALAR VE HARİTALAR LİSTESİ

Levhalar Listesi

Levha 1- Makedon Phalanxı (<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/gabrmetz/alexndr1.gif>).

Levha 2- Manipulus taktik şeması (<http://sites.psu.edu/successoftheromans/wp-content/uploads/sites/10644/2014/03/manipular-legion-organization-pic.jpg>).

Levha 3- M.S. 1. ve 2. yüzyılda Roma lejyonu organizasyon şeması (Luttwak 1979: 14, Fig. 1.1).

Levha 4- M.S. 1. ve 2. yüzyılda Roma yardımcı birlikleri (=auxilia) organizasyon şeması (Luttwak 1979: 15, Fig. 1.1).

Levha 5- Pilum (=mızrak), M.S. 1. yüzyıl (British Museum).

Levha 6- Mızrak uçları (<http://www.romancoins.info/MilitaryEquipment-spear.html>).

Levha 7- *XX Valeria Victrix* lejyonunda görevli bir *centuriona* ait mezar steli (M.S. 1. yüzyıl, Colchester Castle Museum/İngiltere).

Levha 8- Bir Roma lejyonerine ait rölyef (Neues Museum, Berlin).

Levha 9- Roma lejyon sancakları (http://www.vroma.org/images/mcmanus_images/standardrelief2.jpg).

Levha 10- Trajan sütununda yer alan resmigeçit sahnesinde sancak taşıyıcılar (<http://www.vroma.org/~bmcmanus/romanarmy.html>).

Levha 11- Roma askeri diploması (Titus dönemi, British Museum/İngiltere).

Levha 12- Lejyon karargâh planı (<http://legionaryfortresses.info/plans.htm>).

Levha 13- *III Scythica* lejyonunun karargâhının bulunduğu Belkıs Tepe (Zeugma) (<http://www.livius.org/site/assets/files/9067/zeugma01.jpg>).

Levha 14- - Belkıs Tepe'nin kuzeydoğusuna lokalize edilen At Meydanı'nın Rus uydusundan çekilen fotoğrafı (<http://www.mavors.org/PDFs/Zeuqma2003.pdf>).

- Levha 15-** Zeugma'dan ele geçen *Legio IIII Sctyhica* damgalı kiremit parçaları (<http://www.mavors.org/PDFs/Zeugma2003.pdf>).
- Levha 16-** Zeugma'dan ele geçen lejyon damgalı (LEG) kiremit parçaları (<http://www.mavors.org/PDFs/Zeugma2003.pdf>).
- Levha 17-** 2003 yılında At Meydanı'ndan (Zeugma) ele geçen buluntular. Kılıç kınları, tuzaklar, baltalar ve mancınık parçaları (<http://www.mavors.org/PDFs/Zeugma2003.pdf>).
- Levha 18-** Satala Antik Yerleşimi (<http://www.mavors.org/PDFs/Satala%20Bericht%2004.pdf>).
- Levha 19-** *XV Apollinaris* lejyonunun karargâhının bulunduğu bölge, Satala/Sadak Köyü/Kelkit, (<http://www.mavors.org/PDFs/Satala%20Bericht%2004.pdf>).
- Levha 20-** Satala'dan ele geçen bir Roma lejyoneri ve karısına ait mezar steli (http://www.mavors.org/en/projects_3.htm).
- Levha 21-** Samosata Antik Yerleşimi (Zoroğlu 2000: 74, Fig. 99).
- Levha 22-** Septimius Severus döneminde *XVI Flavia Firma* lejyonu tarafından inşa edilen Cendere Köprüsü /Adıyaman (<https://www.flickr.com/photos/sinandogan/14292623509/in/photostream>).
- Levha 23-** Traianus Sütunu'ndan bir savaş sahnesi (<http://arts.st-andrews.ac.uk/trajans-column/uploads/TC-032-2.jpg>).
- Levha 24-** Traianus Sütunu'nda yer alan ve Dacia savaşları sırasında Roma ordusunun yol yapım çalışmalarını gösteren kabartmalar (Takmer-Tüner Önen 2007: 8).
- Levha 25-** *via Sebaste* Yolu'nun Döşemeboğazı'ndan geçen güzergâhı (Takmer-Tüner Önen 2007: 10).

Haritalar Listesi

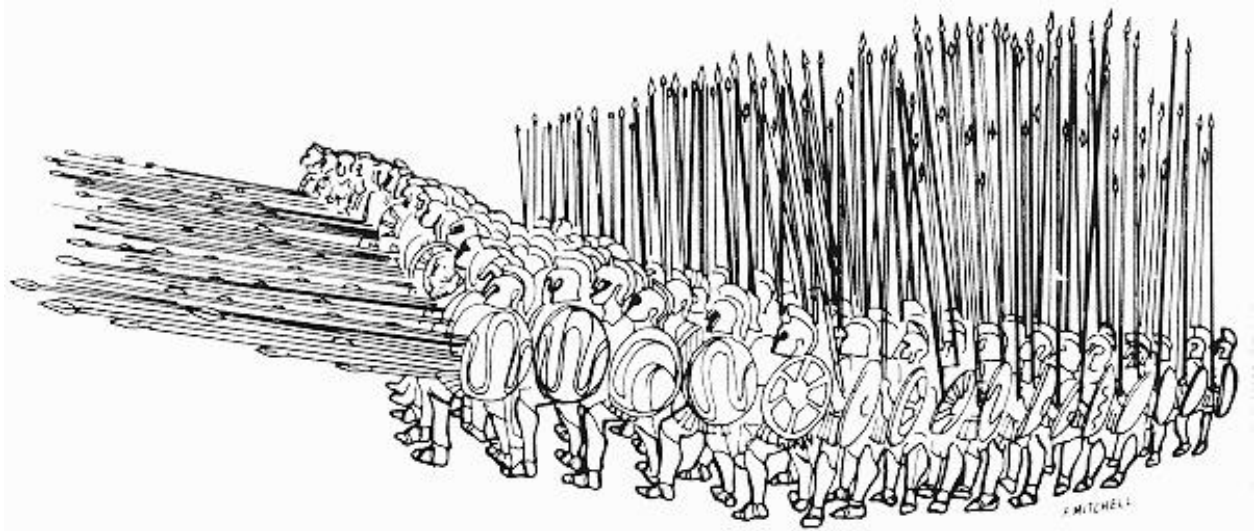
Harita 1- Küçük Asya (Mitchell 1993: 1, Harita1).

Harita 2- M.Ö. 1. Yüzyılda Anadolu'daki Hellenistik krallıklar ve Roma eyaletleri (Mitchell 1993: 268).

Harita 3- Roma yolları, garnizonlar ve Küçük Asya'nın iç bölgelerinden Roma lejyonlarına asker kaydı yapılan kentler (Mitchell 1993: 130, Harita 8).

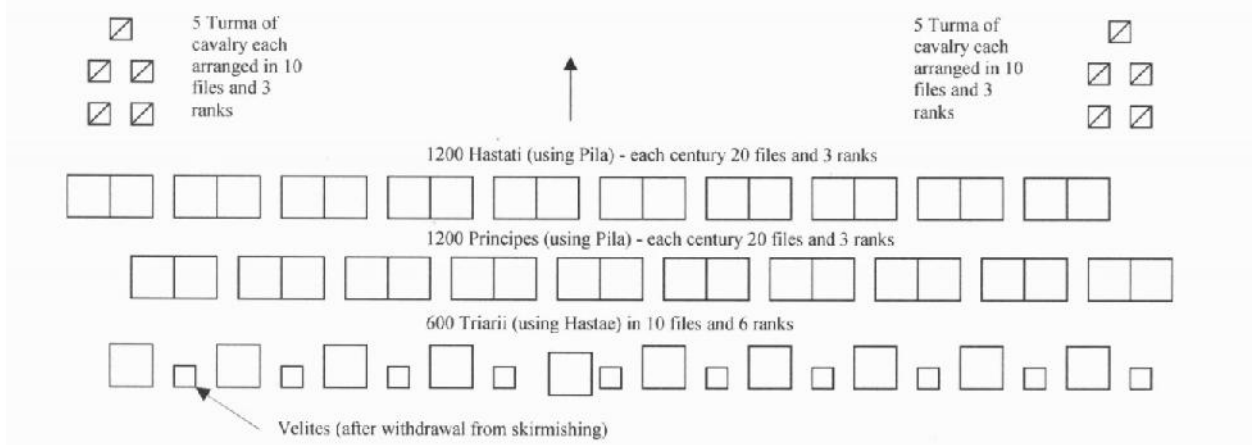
Harita 4- Ephrates sınırı ve daimi lejyon karargâhları (Mitchell 1993: 131, Harita 9).

LEVHALAR

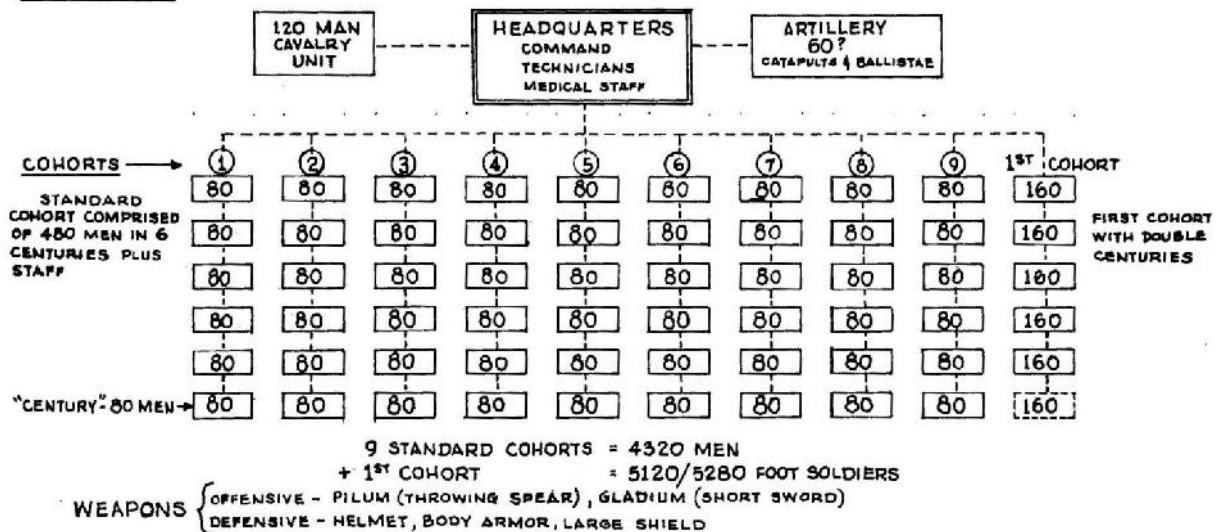
Levha-1

THE MANIPULAR LEGION

Levha-2

LEGION (C. 6000 MEN)

Levha-3

AUXILIA (AUXILIARY TROOPS)

CAVALRY

ALA QUINGENARIA
(QUINGUENARY ALA)
512 HORSEMEN

MIXED

COHORS EQUITATA (QUINGENARIA) (MIXED COHORT) 380 FOOT 120 HORSEMEN
--

INFANTRY

COHORS (QUINGENARIA)
COHORT
C. 500 MEN

ALA MILLIARIA
(MILLIARY ALA)
C.1000 HORSEMEN
+ HEADQUARTERS TROOPS

COHORS EQUITATA MILLIARIA (MIXED COHORT, MILLIARY) 760 FOOT 240 HORSEMEN + HEADQUARTERS TROOPS

COHORS MILLIARIA (MILLIARY COHORT) C. 1000 MEN

NUMERUS
(IRREGULAR UNIT)
C. 300 MEN ?

OFFENSIVE WEAPONS - BOWS, SLINGS, THROWING SPEARS, LONG SWORDS, THRUSTING SPEARS AND CAVALRY HEAVY LANCES.

Levha-4

Levha-5

Levha-6

Levha-7

Levha-8

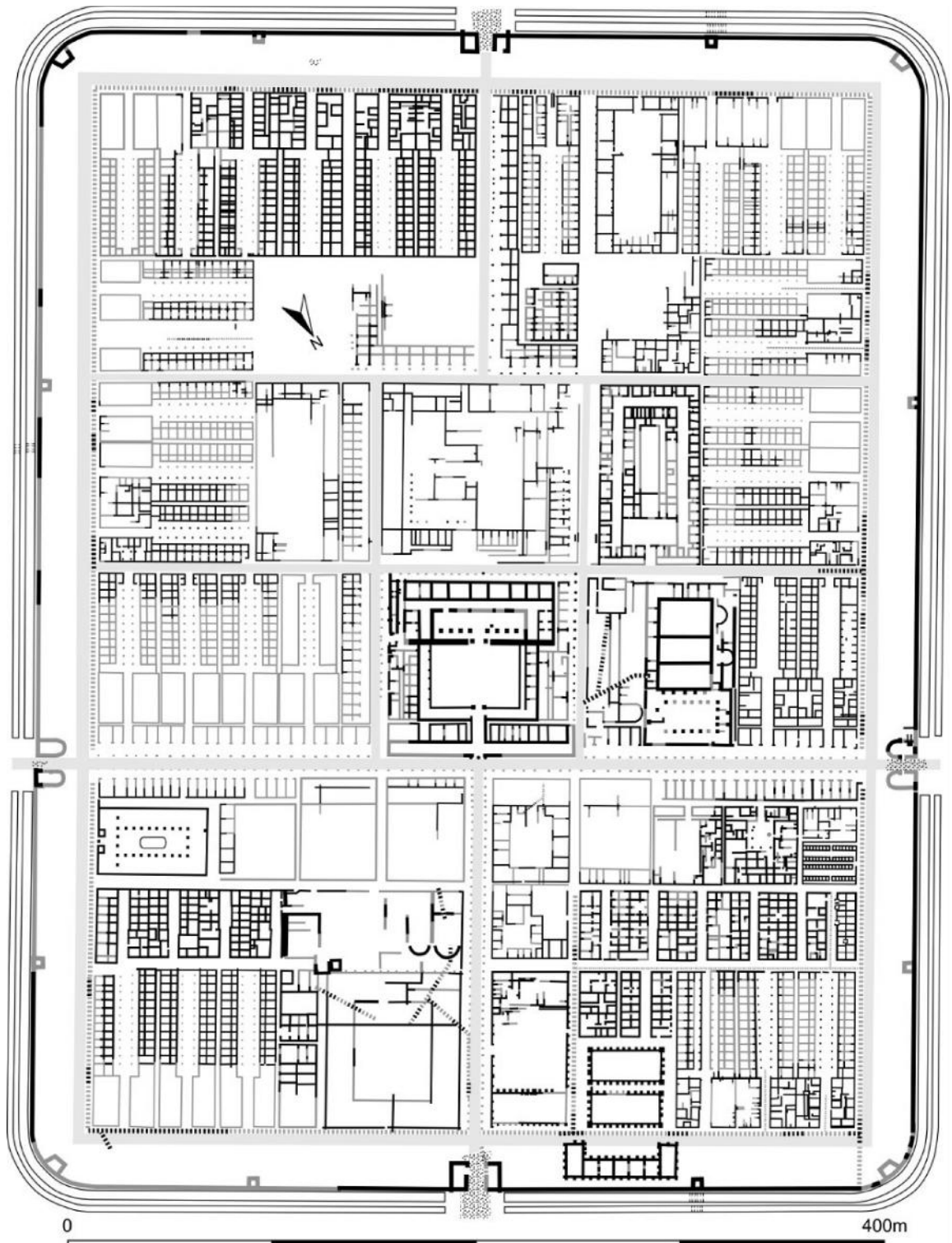

Levha-9

Levha-10

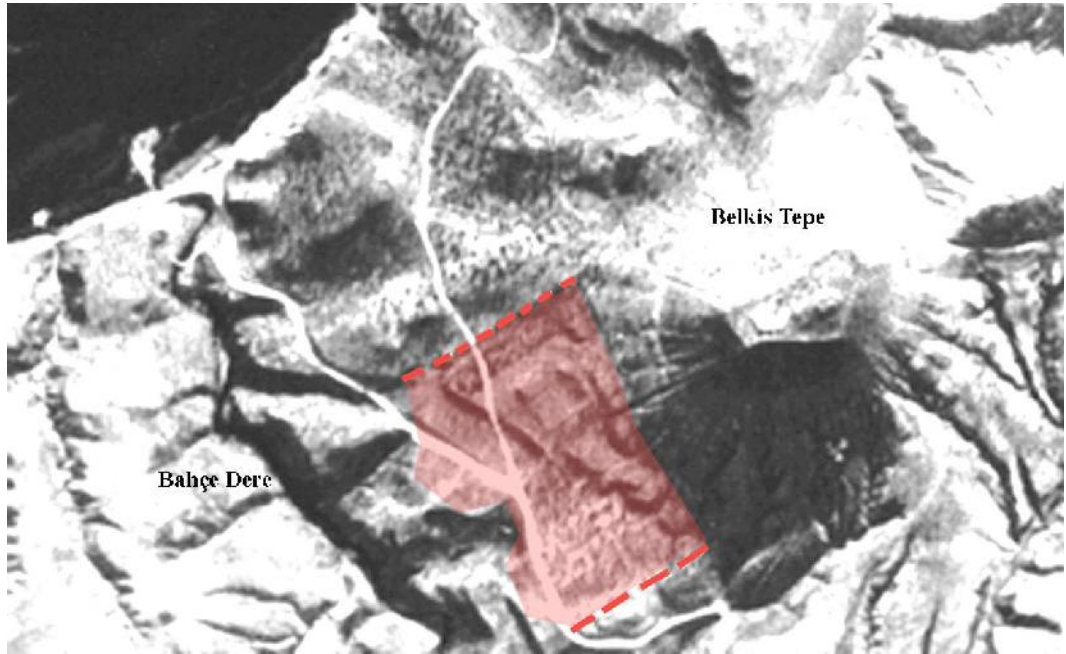

Levha-12

Levha-13

Levha-14

Levha-15

Levha-16

Levha-17

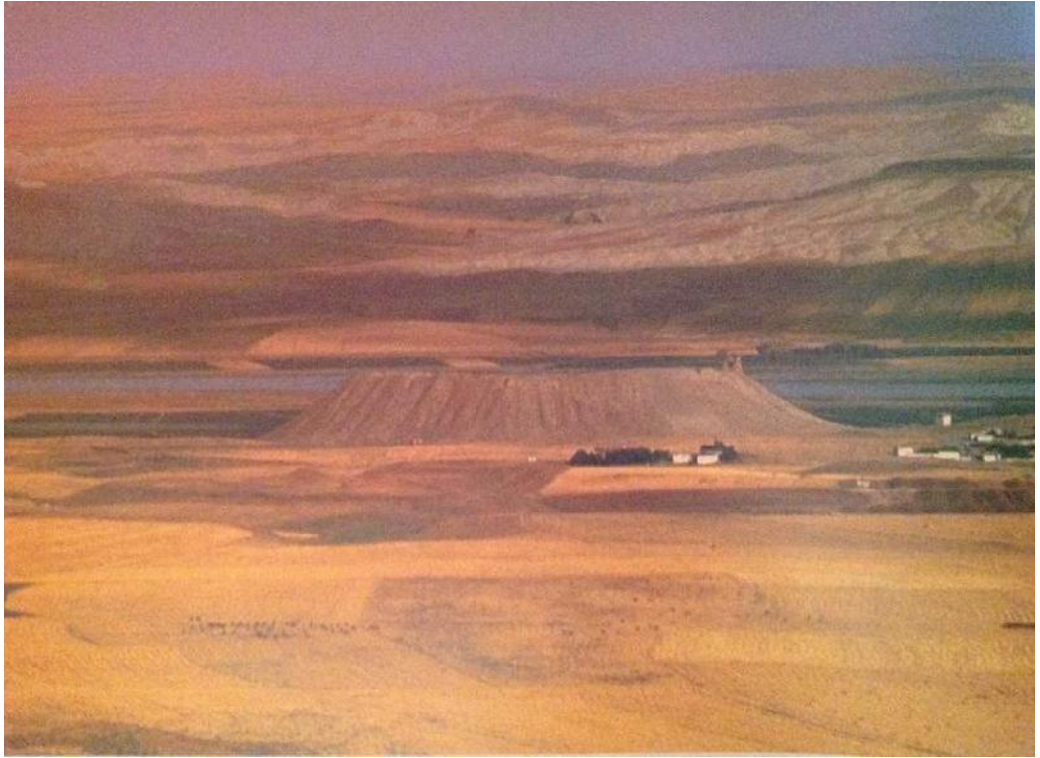
Levha-18

Levha-19

Levha-20

Levha-21

Levha-22

Levha-23

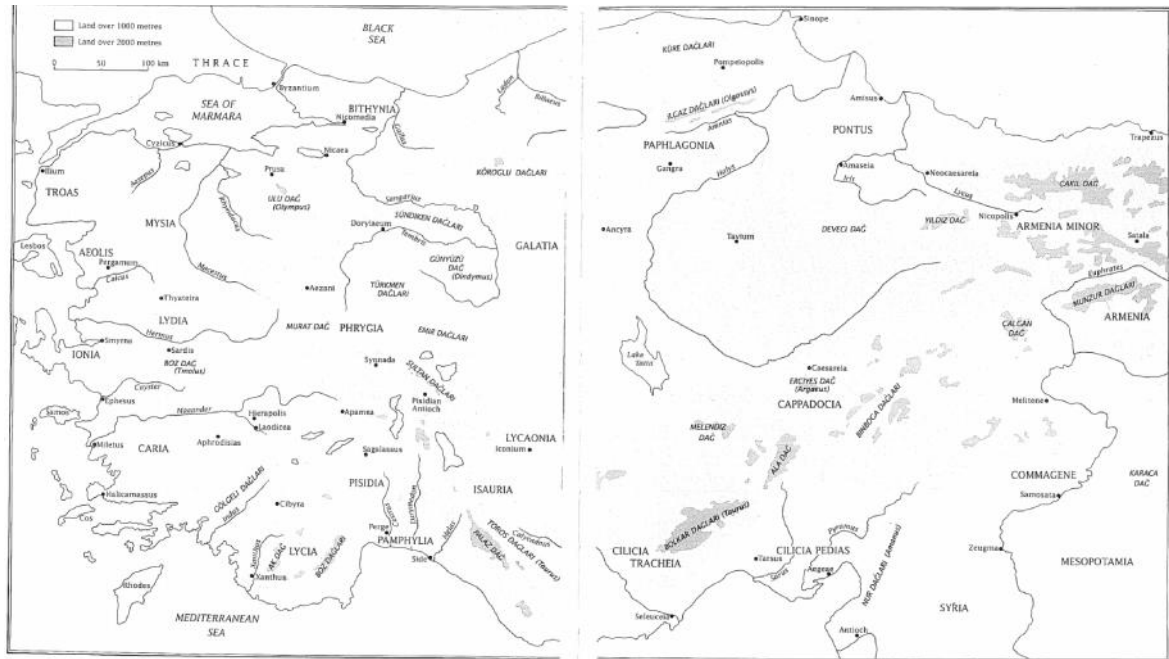

Levha-24

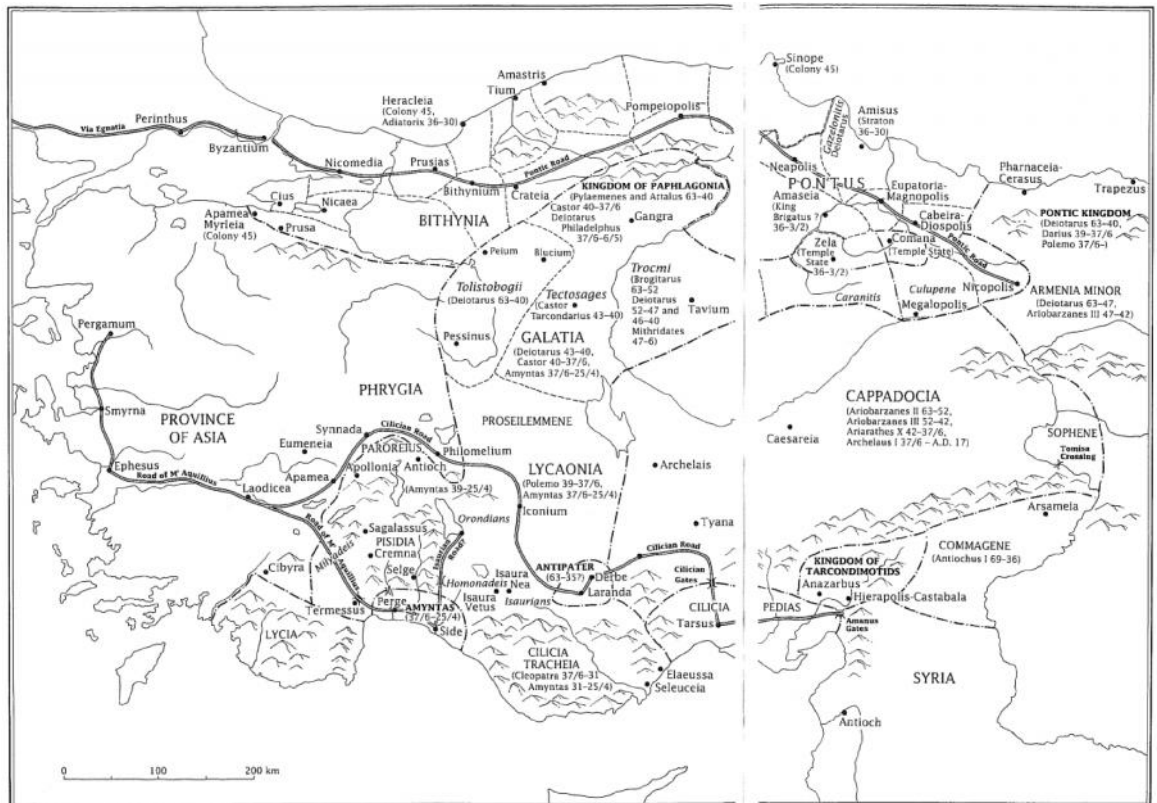

Levha-25

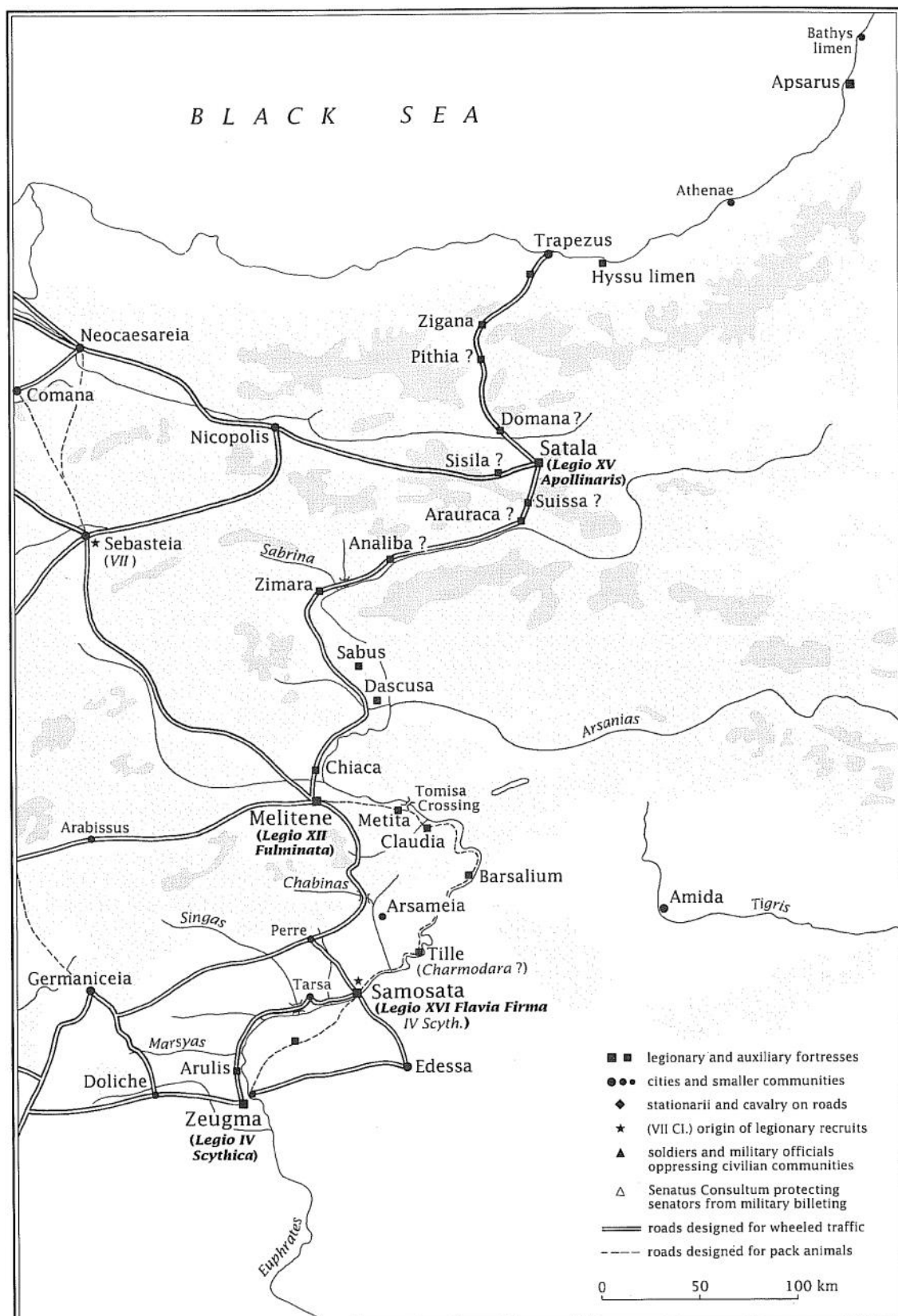
HARİTALAR

Harita-1

Harita-2

Harita-4

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı: Erdal Kaya

Doğum Yeri ve Yılı: Siirt, 1987

Medeni Hali: Bekâr

Eğitim Durumu :

Lise Öğrenimi: Bursa Atatürk Lisesi (2005)

Lisans Öğrenimi: Süleyman Demirel Üniversitesi, Tarih Bölümü (2011)

Yabancı Diller ve Düzeyi :

1- İngilizce (iyi)

2- Almanca (orta)

İş Deneyimi :

1- Pisidia Antiokheia Kazıları (2011–2014)

2- Kuzey Pisidia Yüzey Araştırması (2013-)

3- Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması (2012-)

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar :

1- Sallan Gül, Songül, Kaya, Eylem ve Kaya, Erdal “Modernleşme Sürecinde Köy Enstitüleri ve Köycülük”, *Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç Öğretisi ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Ülkenin Eğitim Sorunları, Çözüm, Öneriler Konulu Sempozyum Kitabı*, (Der. Kemal Kocabaş), 20–22 Mayıs 2010, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Yayınları, İzmir 2010: 616–620.